T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ TARİHİ KENT DOKULARINA ETKİLERİ

Esra ÖZDİL

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı

Danışman

Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu

Aralık, 2022

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ TARİHİ KENT DOKULARINA ETKİLERİ

Esra ÖZDİL tarafından hazırlanan tez çalışması 03.01.2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Ebru ÖZEKE TÖKMECİ, Üye
Mimar Sinan Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Zafer SAĞDIÇ, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Banu ÇELEBİOĞLU YERGÜN, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Sıla DURHAN, Üye
Işık Üniversitesi _____

Danışmanım Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan "Dünyada Ve Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Tarihi Kent Dokularına Etkileri" başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Esra ÖZDİL

İmza

Eşime,

Zeynep Rana'ma

ve

Ayşe Gülce'me

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez çalışmamın her aşamasında benden bilgi ve tecrübesini eksik etmeyen, tez süreci boyunca tez danışmanlığının ötesinde bir alakayla her zaman desteğini hissettiğim değerli hocam Sayın Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu'na ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez izleme süreçlerindeki katkılarından dolayı kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ebru Özeke Tökmeci ve Dr. Öğr. Üyesi Zafer Sağdıç hanımefendilere teşekkürlerimi sunarım.

Tez içeriğini belirlerken uygulama deneyimleri ile çalışmama yön veren Üsküdar Belediyesi Kentsel Dönüşüm Müdürleri Suphan Kartalkanat ve Bayram Kaya'ya, yöneticim Bekir Demir'e, mesai arkadaşım ve ablam Merve Sağlık'a çok teşekkür ederim.

Doktora eğitimine başlamamda beni cesaretlendiren, süreç boyunca büyük bir ciddiyetle çalışmamı takip eden arkadaşım, dostum, kardeşim Dr. Mimar Mücella Ateş'e ve Viyana Teknik Üniversitesi'ndeki eğitim hayatımın bana kazandırdığı en kıymetlilerim "23 Ailesi" ne teşekkürü bir borç bilirim.

Bugünlere gelmemde büyük emek sahibi olan sevgili aileme, çalışmanın en başından sonuna kadar geçen uzun süreçte hiçbir desteği benden esirgemeyen, her daim beni motive eden, iyi-kötü her günümde beni yalnız bırakmayan, çalışmamı tamamlamam için sabır ve özveri ile büyük bir çaba gösteren sevgili eşim Muhammet Metehan Özdil'e, varlıklarına her zaman şükrettiğim, daha küçücük yaşlarında anlayış göstermek zorunda kalan yavrularım Zeynep Rana'm ve Ayşe Gülce'me minnettarım.

Başarı ile tamamladığım bu çalışmamı sevgili kızlarıma ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ viii

ŞEKİL LİSTESİ ix

TABLO LİSTESİ xviii

HARİTA LİSTESİ xix

ÖZET xxii

ABSTRACT xxiv

1 GİRİŞ 1

1.1. Literatür Özeti 2

1.2. Tezin Amacı 3

1.3. Hipotez 4

2 KENTSEL DÖNÜŞÜME GENEL BAKIŞ 6

2.1. Kavram Olarak Kentsel Dönüşüm 6

2.2. Kentsel Dönüşüm Stratejileri 8

2.2.1. Yenilemeye Dayalı Kentsel Dönüşüm 9

2.2.2. Kültürel Mirası Korumaya Dayalı Kentsel Dönüşüm 9

2.2.3. İyileştirme – Sağlıklaştırmaya Dayalı Kentsel Dönüşüm 10

2.2.4. Yeniden Canlandırmaya Dayalı Kentsel Dönüşüm 11

2.2.5. Soylulaştırmaya Dayalı Kentsel Dönüşüm 12

2.3. Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları 13

2.3.1. 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun 14

2.3.2. 5393 Sayılı Belediye Kanunu 16

2.3.3. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu 16

2.3.4. 5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu 17

2.3.5. 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu 17

2.3.6. 3194 Sayılı İmar Kanunu 18

2.3.7. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK) 18

2.3.8. 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılmasi Hakkında Kanun 19

3 TARİHİ KENTLERDE KENTSEL DÖNÜŞÜM 22

3.1. Dünyada Tarihi Kentlerde Yapılan Kentsel Dönüşüm Çalışmalarından Örnekler 23

3.1.1 Almanya / Berlin Potsdamer Meydanı Dönüşümü 23

3.1.2 Fransa / Paris La Defense Bölgesi Dönüşümü 38

3.1.3 Lübnan / Beyrut Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü 56

3.2. Türkiye'de Tarihi Kentlerde Yapılan Kentsel Dönüşüm Çalışmalarından Örnekler 74

3.2.1. Ankara / Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü 74

3.2.2. Konya / Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü 105

3.2.3. Diyarbakır / Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü 122

3.3. İstanbul'un Tarihi Merkezlerindeki Kentsel Dönüşüm Çalışmalarından Örnekler 152

3.3.1. Beyazıt Meydanında Kentsel Dönüşüm 182

3.3.2. Beşiktaş Tarihi Merkez Dönüşümü (Barbaros Bulvarı) 193

3.3.3. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi (Yenileme Projesi) 203

4 DEĞERLENDİRME 212

5 SONUÇ ve ÖNERİLER 223

KAYNAKÇA 228

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR 249

KISALTMA LİSTESİ

Bkz.	Bakınız
CNIT	Centre des Nouvelles Industries et Technologies – Yeni Endüstriler ve Teknolojiler Merkezi
ÇŞB	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
EPAD	Établissement public pour l'aménagement de la région de la Défense- La Defense Bölgesi Kalkınma Ajansı
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
IBA	Internationale Bauausstellug- Uluslararası Yapı Organizasyonu
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
KANİP	Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı
KAUİP	Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı
Konya BB	Konya Büyükşehir Belediyesi
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KTVKBK	Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Müdürlüğü
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetleme Bürosu
KVKBK	Kültür Varlıkları Koruma Bölge Müdürlüğü
LAB	Landesarchiv Berlin - Berlin Devlet Arşivi
NİP	Nazım İmar Planı
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
TDK	Türk Dil Kurumu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
Yy.	Yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1 Potsdamer Meydanına İstasyondan bakış, 1901 24
Şekil 3.2 Palast Hotel, Potsdamer Meydanı, 1899.....25
Şekil 3.3 Meydana genel bakış, 1919 26
Şekil 3.4 Meydana genel bakış, 1920'ler 26
Şekil 3.5 Potsdamer Meydanı, Potsdamer İstasyonu ve arkada Columbus-Haus (Yapım:1932), 1932 27
Şekil 3.6 Potsdamer Meydanı ve arkada Columbus-Haus (Yapım:1932), 1933 27
Şekil 3.7 Savaş sonrası Potsdamer Meydanı, 1949, solda Columbus-Haus, sağda kesitten Pschorr-Haus (Yapım:1910) 28
Şekil 3.8 Savaş sonrası Potsdamer İstasyonu, 1949.....28
Şekil 3.9 Savaş sonrası Potsdamer İstasyonu, 1952.....29
Şekil 3.10 Potsdamer Meydanı, 1984 30
Şekil 3.11 Berlin Duvarı'ndan bir kesit 31
Şekil 3.12 Hilmer&Sattler proje eskiz çalışması.....32
Şekil 3.13 Hilmer&Sattler proje master planı.....33
Şekil 3.14 Hilmer&Sattler proje modeli, 1991 33
Şekil 3.15 Yapı kütleleri için kullanım önerileri 34
Şekil 3.16 Kuzey-Güney aksından kesit 34
Şekil 3.17 Hotel Esplanade, 1995 (LAB, No: 0374633) 35
Şekil 3.18 Hotel Esplanade'nin taşınması, 1996 35
Şekil 3.19 Sony Binası / Hotel Esplanade İmparatorluk Salonu.....36
Şekil 3.20 Sony Binası / Hotel Esplanade İmparatorluk Salonu 36
Şekil 3.21 Huth Şarap Evi, 1988 37
Şekil 3.22 Huth Şarap Evi.....37
Şekil 3.23 Hausmann Karikatürü.....39
Şekil 3.24-25 Sokak yıkım çalışmaları, 1865 39
Şekil 3.26 Boulevard Sebatopol altında büyük altyapı galerisi 41
Şekil 3.27 Tipik bir Haussmann apartmanı mimari sistemi, cephe ve kesit. 41
Şekil 3.28 Solda, Auguste Perret'in "Maisons-Tours" projesi,1922 42
Şekil 3.29 Le Corbusier'in Voisin Planı,1925 43

Şekil 3.30-31 Place des Fêtes çevresinde kentsel dönüşüm öncesi ve sonrasında kentsel dokunun değişimi 44
Şekil 3.32-33 Eskiz çalışmaları, 1950 45
Şekil 3.34 Anıt 1870-74 47
Şekil 3.35-36 La Defense meydan görünümü ve anıt heykel, 1950 47
Şekil 3.37-38 Solda, Meydanda tarihi anıt ve CNIT Binası inşaatı başlangıcı, 1956 ; Sağda, CNIT inşaatı ve çevresinin görünüşü, 1958 47
Şekil 3.39 Meydanda tarihi anıt ve CNIT Binası, 1961 48
Şekil 3.40-41 CNIT, 1964 48
Şekil 3.42 CNIT inşaatı tamamlandığında bölgenin görünüşü 48
Şekil 3.43 La Defense için hazırlanan proje maketi,1964 49
Şekil 3.44 Metro inşaatı, 1968 50
Şekil 3.45 Nobel Kulesi inşaatı, 1966 50
Şekil 3.46-47 Tarihi aksı sonlandıran çalışma eskizleri, 1971 51
Şekil 3.48 La Defense genel görünüm, 1972 52
Şekil 3.49 La Grande Arche 52
Şekil 3.50 La Grande Arche ve CNIT binasından geçen kesit, 2001 53
Şekil 3.3.51 2001 Sağda; La Defense kütle diyagramı, 2003 53
Şekil 3.52 Nouvelles Endüstri ve Teknoloji Merkezi (CNIT),2016 54
Şekil 3.53 Zafer Yolu üzerinde La Grande Arche, 2013 54
Şekil 3.54 Tarihi aks ve La Defense, 2017 55
Şekil 3.55 La Defense Bölgesine tarihi kent merkezinden görünüşü 55
Şekil 3.56-57 Solda, Place des Canons / Toplar Meydanı / Şehitler Meydanı (URL 23) Sağda, 1930lu yıllar 59
Şekil 3.58 Çarşı görünümü /Souk 60
Şekil 3.59 Beyrut genel görünüm,19. yy. Sonları 61
Şekil 3.60 Beyrut genel görünüm,19. yy. Sonları 61
Şekil 3.61 Beyrut genel görünüm,19. yy. Sonları 61
Şekil 3.62 Beyrut genel görünüm,19. yy. Sonları 62
Şekil 3.63 Beyrut genel görünüm, 20. Yy. Başı 63
Şekil 3.64 Savaş sonrası Beyrut 65
Şekil 3.65 Savaş sonrası Beyrut 65

Şekil 3.66 Şehitler meydanı savaş öncesi 68
Şekil 3.67 Şehitler meydanı savaş sonrası....68
Şekil 3.68 Beyrut tarihi merkez ve dolgu alan hava fotoğrafı) 69
Şekil 3.69 Hükümet Binası, 2013 70
Şekil 3.70 Roma forumu, Saint George Kilisesi, Al Nourieh Türbesi ve Amir Assaf Cami, 2018....71
Şekil 3.71 Şehitler Meydanı, Restorasyon öncesi....71
Şekil 3.72 Şehitler Meydanı'nda 2002-2007 yıllarında inşa edilen Mohammed el Amin Cami, 2020 71
Şekil 3.73 Çarşı Bölgesi, savaş sonrası....72
Şekil 3.74 Çarşı Bölgesi, restorasyon sonrası, 2017....72
Şekil 3.75 Çarşı Bölgesi, restorasyon sonrası, 2018....72
Şekil 3.76 Çarşı Bölgesi, Restorasyon Sonrası, 2018 73
Şekil 3.77 Marina, 2019 73
Şekil 3.78 Ankara Tablosu, 18. Yy 75
Şekil 3.79 18. Yy Ankara'sını gösteren gravür, Pitton de Tournefort'un Seyahatnamesi, 1717....75
Şekil 3.80-81 Ankara İstasyonu, 1920 76
Şekil 3.82 Ankara Kalesi 77
Şekil 3.83 Sergi alanı olan kent bahçesi tasarım eskizi, Lörcher 79
Şekil 3.84 Hacı Bayram Cami ve Augustus Tapınağı kalıntıları eskizi....80
Şekil 3.85-86 Solda eski yerleşim; sağda yeni tasarım sokak eskizleri....80
Şekil 3.87 İstasyon Caddesi, 1926....81
Şekil 3.88 Bankalar ve Postane Caddesi, 1927....81
Şekil 3.89 Yenişehir genel görünüm, 1926 82
Şekil 3.90 Sefarethaneler (Elçilik Binaları), 1926 82
Şekil 3.91 Bentderesi, 1927 83
Şekil 3.92 Bentderesi, 1930'lar....83
Şekil 3.93 II. Meclis Binası İnşaatı, 1926....84
Şekil 3.94 II.Meclis Binası arka cephe ve bahçesi, 1930'lar 84
Şekil 3.95 II.Meclis Binasının Bahçesinden Ankara Palas 84
Şekil 3.96 Ankara Palas Oteli, 1930'lar 85

Şekil 3.97 Ziraat Bankası 85
Şekil 3.98 Osmanlı Bankası 85
Şekil 3.99 Maliye Bakanlığı, 1930'lar 86
Şekil 3.100 Ulus Meydanı ve Taşhan Oteli ve İş Bankası Binası, 1930'lar 86
Şekil 3.101 Ankara'nın Erken Cumhuriyet Dönemi eserlerini gösteren kartpostal 87
Şekil 3.102 İçişleri Bakanlığı, Clemens Holzmeister, 1932 87
Şekil 3.103 Kaleye çıkan cadde görünümü, H. Jansen, 1932 89
Şekil 3.104 Hacı Bayram Cami ve August Tapınağı, H. Jansen, 1932 89
Şekil 3.105 Ankara genel görünüş, solda 1939 91
Şekil 3.106 Ankara genel görünüş, 1945 91
Şekil 3.107 Ankara genel görünüşler, 1956 91
Şekil 3.108 Ankara genel görünüşler, 1956) 92
Şekil 3.109 Hacı Bayram Cami civarı, 1945 92
Şekil 3.110 Taşhan, 1904 93
Şekil 3.111 Meydanı, İş Bankası ve Taşhan yıkım öncesi, 1948 93
Şekil 3.112 Ulus Meydanı, İş Bankası ve Taşhan'ın yerine yapılan Sümerbank Binası, 1948 93
Şekil 3.113 Ulus Meydanı, İş Bankası ve Taşhan'ın yerine yapılan Sümerbank Binası, 1962 94
Şekil 3.114 Ankara genel görünüş 94
Şekil 3.115 Ulus Meydanı, Anafartalar Çarşısı, 1970 95
Şekil 3.116 Ankara genel görünüş, 1986 96
Şekil 3.117-118 Solda, Hacı Bayram Cami Meydan Düzenleme Projesi; Sağda, Uygulama sonrası Hacı Bayram Cami Meydanı 97
Şekil 3.119 Ulus Meydan Düzenleme Proje Tanıtım Görseli, 2018 99
Şekil 3.120 Ulus Tarihi Kent Merkezi Hava Fotoğrafı,2019 99
Şekil 3.121-122-123-124 Ulus Tarihi Kent Merkezi Proje Görselleri, 2019.100
Şekil 3.125-126 Ulus genel görünüş, solda 2014 (Google Maps/Onur Baykul); sağda, 2019 100
Şekil 3.127 Soldan sağa sırayla, İş Bankası, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (eski Sümerbank Binası), Anafartalar Çarşısı ve Spor Genel Müdürlüğü Binası, 2021 100

Şekil 3.128 I. Meclis Binası (Kurtuluş Savaşı Müzesi), 2021 101
Şekil 3.129-130 Dış Kale Sokak Sağlıklaştırma Projesi Uygulama öncesi ve sonrası 102
Şekil 3.131-132 Yapım aşamasından görünüşler.....102
Şekil 3.133 Ankara Evi görünümlü yapılar, 2021.....103
Şekil 3.134 Ticari birimler, 2021 103
Şekil 3.135 Agustus Tapınağı, 2021 103
Şekil 3.136-137 Tarihi doku ve yeni doku karşılaştırması (Altındağ Belediye Arşivi).....104
Şekil 3.138-139-140-141 Güncel görünüşler 105
Şekil 3.142 Konya İç Kale'yi gösteren Minyatür, Matrakçı Nasuh, 16. Yy.....106
Şekil 3.143 Konya İç Kale Surları.....106
Şekil 3.144-145 Solda, Konya Kalesi pazar kapısını gösteren gravür, sağda Alaaddin Köşkü kalıntıları, 1882.....108
Şekil 3.146-147 Alaaddin Köşkü kalıntısı ve Alaaddin Cami, Garabed Solakian Arşivi, 1890'lar.....108
Şekil 3.148 Alaaddin Köşkü, 1897 108
Şekil 3.149 Konya Alaaddin Tepesi'nde Alaaddin Köşkü, Selçuklu Sarayı kalıntısı ve Alaaddin Camii, 19. yüzyıl sonu.....109
Şekil 3.150 Konya tren garı, 1910 109
Şekil 3.151-152 Solda, Konya Anadolu Lisesi, eski Konya İdadisi (1889-1913), Konya Sultanisi (1913-1923), Konya Erkek Lisesi (1924-1972), Konya Gazi Lisesi (1973-1998), Konya Lisesi (1998-2005) (URL 48) Sağda, Konya Atatürk Anıtı açılışı, 29.10.1926 110
Şekil 3.153 Konya genel görünüş.....111
Şekil 3.154 Konya Hükümet Caddesi (Bugün Mevlana Caddesi), 1920'ler 111
Şekil 3.155 Alaaddin Meydanı-Tepesi ve Hükümet Caddesi civarı 112
Şekil 3.156 Hükümet Caddesi (Bugün Mevlana Caddesi), 1950'ler 113
Şekil 3.157 Hükümet Caddesi (Bugün Mevlana Caddesi), 1950'ler 113
Şekil 3.158- 159 Alaaddin Tepesi ve yakın çevresi, 1960'lar 114
Şekil 3.160 Tarihi kent merkezi kültür ve turizm aksları 116
Şekil 3.161 Kent merkezi turizm potansiyeli dağılım şeması.....117
Şekil 3.162 Kültür aksı şeması.....117

Şekil 3.163 Özel Proje Alanları....118
Şekil 3.164-165 Mevlana Meydanı, solda 2010 sağda, 2022 (Wing Tong) ...118
Şekil 3.166-167 Yenileme öncesi genel üst örtü 119
Şekil 3.168-169 Yenileme sonrası Bedesten görünümü....119
Şekil 3.170-171 Kılıçarslan Köşkü kalıntısını örten 1961 yılı yapımı üst örtü ve kaldırılma çalışmaları, 2016 120
Şekil 3.172 Alaaddin Tepesi Çevre Düzenleme Proje Görselleri 120
Şekil 3.173 Alaaddin Tepesi Çevre Düzenleme Proje Görselleri....120
Şekil 3.174-175 Kılıçarslan Köşkü, solda 2018 sağda 2019 121
Şekil 3.176 Mevlana Caddesi cephe sağlıklaştırma proje sonrası görünüşler.121
Şekil 3.177 Mevlana Caddesi genel görünüş 121
Şekil 3.178-179 Alaaddin Tepesi çevresi cephe düzenleme çalışması öncesi ve sonrası 122
Şekil 3.180-181 Sivil mimari örneği restorasyon öncesi ve sonrası) 122
Şekil 3.182 Amida Höyük yüzey malzemesinin dönemlere göre dağılımı 123
Şekil 3.183 Diyarbakır minyatürü, XVI. yüzyıl, Matrakçı Nasuh (Beyân-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn, İÜ Kütüphanesi, Nr. 5964, vr. 102a), ...124
Şekil 3.184 Diyarbakır şehir surları, 1898 129
Şekil 3.185 Diyarbakır şehir manzarası, 1898 129
Şekil 3.186 Diyarbakır şehir manzarası 129
Şekil 3.187 Diyarbakır şehir manzarası, 1909 130
Şekil 3.188-189 Diyarbakır Belediye Parkının bir görünümü, 1928 (URL 47) Sağda, Kale Cami minaresi, Kolordu, Vilayet ve Adliye Binalarının görünümü, 1930....131
Şekil 3.190- 191 Diyarbakır tren istasyonu,1944 132
Şekil 3.192 İzzet Paşa Caddesi (Bugün Hz. Süleyman Cd.), 1925 132
Şekil 3.193-194 İzzet Paşa Caddesi (Bugün Hz. Süleyman Cd.), solda 1927 sağda, 1939 132
Şekil 3.195-196 Gazi caddesi, solda 1939, sağda 1960 134
Şekil 3.197-198 Gazi Caddesi, genişlemeden önce ve sonra 134
Şekil 3.199 Dağkapı meydanının görünümü, 1969 136
Şekil 3.200 Dağkapı ve civarının havadan görünümü, 1971 136
Şekil 3.201-202 Sur içi genel görünüm, 1989....138

Şekil 3.203 Surların genel görünümü, 2012 140
Şekil 3.204 Tescilli Yapıların Mevcut Durum Bilgisi 144
Şekil 3.205 Tescilli Yapıların Mevcut Durum Bilgisi 144
Şekil 3.206 İçkale, Hz. Süleyman Türbesi ve çevresi, solda öncesi, sağda sonrası 146
Şekil 3.207 İçkale, Hz. Süleyman Türbesi ve çevresi, solda öncesi, sağda sonrası 146
Şekil 3.208 İçkale, Hz. Süleyman Türbesi ve çevresi, dönüşüm sonrası.....147
Şekil 3.209 Sur etekleri, solda öncesi, sağda sonrası (.....147
Şekil 3.210 Yapılan restorasyon çalışmalarından bir örnek, solda öncesi, sağda sonrası 147
Şekil 3.211 Restorasyon çalışmaları öncesi, Alipaşa Mahallesi.....148
Şekil 3.212 Restorasyon çalışmaları sonrası, Alipaşa Mahallesi 148
Şekil 3.213 Restorasyon çalışmaları sonrası, Alipaşa Mahallesi 148
Şekil 3.214 Restorasyon çalışmaları sonrası, Alipaşa Mahallesi 148
Şekil 3.215 Dört Ayaklı Minare (Şeyh Mutahhar) Cami, solda öncesi, sağda sonrası 149
Şekil 3.216 Fatihpaşa (Kurşunlu) Cami, solda öncesi, sağda sonrası 149
Şekil 3.217 Fatihpaşa (Kurşunlu) Cami, solda öncesi, sağda sonrası 149
Şekil 3.218 Fatihpaşa (Kurşunlu) Cami, solda öncesi, sağda sonrası 150
Şekil 3.219 Ermeni Protestan Kilisesi, solda öncesi, sağda sonrası 150
Şekil 3.220 Ulu Cami Meydanı Çevre Düzenlemesi 150
Şekil 3.221 Sokak sağlıklaştırma çalışmalarını gösteren uydu fotoğrafı 151
Şekil 3.222 Sokak sağlıklaştırma çalışması.....151
Şekil 3.223 Sokak sağlıklaştırma çalışması.....151
Şekil 3.224 Melikahmet Caddesi Prestij Caddde Düzenlemesi, solda öncesi, sağda sonrası.....152
Şekil 3.225 Melikahmet Caddesi Prestij Caddde Düzenlemesi sonrası.....152
Şekil 3.226 Matrakçı Nasuh Minyatürü, 16. yüzyıl 156
Şekil 3.227-228 Solda, Nur-u Osmaniye Cami görünüşü, Abdullah Fréres,19. Yy sonu; sağda, Nur-u Osmaniye Cami Çeşmesi, Ziya Ağaoğulları koleksiyonu, 1894 160

Şekil 3.229 Unkapanı-Azapkapı arasındaki Cisr-i Cedid (Yeni Köprü), 1836, Pardoe.....165
Şekil 3.230 Galata Kulesi'nden Tophane ve Boğaziçi, James Robertson - Felice Beato, 1850'li yıllar.....168
Şekil 3.231 Beyazıt Kulesi'nden Galata ve Haliç, 1862-1879.....168
Şekil 3.232 Dolmabahçe Saat Kulesi ve atlı tramvay.....169
Şekil 3.233 Galata köprüsü ve silüeti, Sébah&Joaillier, 1915-20.....171
Şekil 3.234 Atatürk Bulvarı genişletilirken, 1942.....173
Şekil 3.235 Genişletme çalışması öncesi Vatan Caddesi, sağda Murat Paşa Camii ve cadde açılırken yıkılan hamam (sağ alt), Aksaray, 1950ler.174
Şekil 3.236 Genişletme sonrası Vatan Caddesi, Aksaray, 1950ler.....175
Şekil 3.237 Vatan ve Millet Caddeleri.....175
Şekil 3.238 Eminönü meydanı genişletme ve yol açma çalışmaları, 1958 175
Şekil 3.239 Eminönü meydanı genişletme ve yol açma çalışmaları, 1958 176
Şekil 3.240-241 Tarlabaşı Bulvarı yapım çalışmaları ve sonrası,1989.....178
Şekil 3.242 Dönüşüm öncesi, Süleymaniye Bölgesi.....181
Şekil 3.243 Dönüşüm sonrası, Süleymaniye Bölgesi.....181
Şekil 3.244 Theodosius Forumu İllüstrasyonu, Antoine Helbert.....182
Şekil 3.245 Beyazıt Cami ve meydanı, Abdullah Freres.....184
Şekil 3.246-247 Beyazıt Meydanı, solda, 1934, sağda,1939.....185
Şekil 3.248-249 Solda, Beyazıt Meydanı eliptik havuz ve peyzajı, Sağda, 1952.....185
Şekil 3.250 Beyazıt Meydan proje taslağı, Sedat Hakkı Eldem, 1957-58.....186
Şekil 3.251 Havadan Beyazıt Meydanı düzenlemeleri, 1957.....186
Şekil 3.252 Kavşak halini alan Meydan, solda, 1959.....186
Şekil 3.253 Kavşak halini alan Meydan, 1960'lar.....187
Şekil 3.254 Proje maketi, Turgut Cansever, 1957-59.....187
Şekil 3.255 Meydan Düzenleme Proje eskizi, Turgut Cansever, 1957-59.....188
Şekil 3.256 Beyazıt Meydanı, otopark ve otobüs durakları, 2018.....189
Şekil 3.257 Proje sınırlarını gösteren hava fotoğrafı, 2018.....190
Şekil 3.258 Proje sınırlarını gösteren hava fotoğrafı, 2018.....190
Şekil 3.259 Vaziyet planları, 2018.....191

Şekil 3.260 Proje vaziyet planı ve uydu fotoğrafı, 2018) 191
Şekil 3.261 Proje görseli, 2018.....191
Şekil 3.262 Proje görseli, 2018.....192
Şekil 3.263 Proje görseli, 2018.....192
Şekil 3.264 Proje görseli, 2018.....192
Şekil 3.265 Mevcut durum, 2018.....193
Şekil 3.266 Proje görseli, 2018.....193
Şekil 3.267 Beşiktaş kazılarından örnek 194
Şekil 3.268 Beşiktaş Sahil Sarayı Gravürü, Melling, 1826-30.....195
Şekil 3.269 Yıldız Sarayı ve Cami, Sebah ve Joaillier, 1888-1910.....195
Şekil 3.270 Beşiktaş Meydan düzenleme çalışmaları, 1942.....197
Şekil 3.270-271 Beşiktaş Meydan düzenleme çalışmaları, 1942 197
Şekil 3.272 Beşiktaş Meydanı, 1950'ler.....198
Şekil 3.273 Barbaros Bulvarı yapım aşamasında, 1956 198
Şekil 3.274 Barbaros Bulvarı, 1959 199
Şekil 3.275 Boğaz silüeti, Avrupa yakası, 2018 200
Şekil 3.276 Proje görseli.....202
Şekil 3.277 Beşiktaş merkez bölgesi, dönüşüm öncesi.....202
Şekil 3.278 Beşiktaş merkezden Zincirlikuyu-Maslak yönüne bakış 203
Şekil 3.279 Beşiktaş ticari bölge genel görünüş.....203
Şekil 3.280 Yenileme Alan sınırı uydu görüntüsü, 2006 206
Şekil 3.281 Dönüşüm öncesi genel görünüm.....207
Şekil 3.282 Dönüşüm öncesi genel görünüm.....207
Şekil 3.283 Dönüşüm öncesi genel görünüm 208
Şekil 3.284 Dönüşüm öncesi genel görünüm 208
Şekil 3.285 Proje görseli.....209
Şekil 3.286-287 Sulukule Çınarlı Çeşme (Yakup Kethüda Çeşmesi) solda 1936 ve sağda 2019.....210
Şekil 3.288-289-290-291 Dönüşüm sonrası genel görünüm.....210
Şekil 3.292 Sulukule, solda Guillaume Berggren, 19. Yüzyıl.....211
Şekil 3.293 Sulukule, 2013 211

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: Kentsel Dönüşüm Stratejileri Karşılaştırmalı Değerlendirme Tablosu 13

Tablo 2.2. Kentsel Dönüşüm Stratejileri ve Kanunları Değerlendirme Tablosu21

Tablo 4.1: Tarihi Kent Merkezlerinin Dönüşüm Örneklerinin Özet Tablosu ..221

Tablo 5.1: Dönüşüm Uygulamalarının Tarihi Dokulara Etkilerini Gösterir Tablo 227

HARİTA LİSTESİ

Harita 3.1 Potsdamer Meydanının dolu boş analizi....24
Harita 3.2 Potsdamer Meydanı,1910....25
Harita 3.3 Paris Planı, Sebastian Münster, 1572....38
Harita 3.4 Ana caddelerin açılımı, 1853....40
Harita 3.5 Haussmann projesinin genel tablosu....40
Harita 3.6 Paris kent merkezi ve La Defense bölgesi ilişkisini gösterir harita..45
Harita 3.7 Tarihi kent merkezi, tarihi aks (Şanzelize Caddesi) ve dönüşüm bölgesinin ilişkisini gösterir harita....46
Harita 3.8 Vaziyet Planı, 1960....49
Harita 3.9 Beyrut tarihi kent merkezi, 1841....56
Harita 3.10 - 11 Solda, Beyrut kent haritası, Sağda, eski kent merkezi giriş kapıları, 1841....57
Harita 3.12 Beyrut haritası, 1876....58
Harita 3.13 Beyrut haritası, 1876....58
Harita 3.14-15 Solda 1841, sağda 1876 tarihli haritalar....60
Harita 3.16-17 Solda, 1931 yılı planı; sağda, 1936 yılı Beyrut haritası,....63
Harita 3.18 Beyrut kent merkezi yıllara göre gelişim ve değişim aşamaları....64
Harita 3.19 Beyrut Yeşil Hat ve bölgeler 1975-1990....65
Harita 3.20 Yeşil Hat, 1986....66
Harita 3.21 Nüfusun inanç dağılımı ve yeşil hat....66
Harita 3.22 Yeşil hat ve Solidere sınırı....67
Harita 3.23 Beyrut kent merkezi, master plan....67
Harita 3.24 Ankara Şehir Planı, Baron von Vincke, 1839....76
Harita 3.25 Ankara Haritası, 1924....78
Harita 3.26 Ankara Yeni İmar Planı, Carl C. Lörcher, 1924....79
Harita 3.27 Ankara Umumi Planı....88
Harita 3.28 Cadde düzenleme ve kesit, Hermann Jansen,1932....88
Harita 3.29 Ankara Umumi Planı, Ulus Ve Gençlik Parkı Kesimi, H. Jansen, 1932....89
Harita 3.30 Protokol Sahasını Gösteren İmar Planı, 1967....90
Harita 3.31-32 Solda, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar Planı....97

Harita 3.33 Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alan Sınırı 98
Harita 3.34 Dış Kale Sokak Sağlıklaştırma Projesi Etaplama Krokisi.....101
Harita 3.35-36 Konya kentin mekânsal dağılımı, 14.yy. başı.....107
Harita 3.37-38 Konya kentin mekânsal dağılımı, 16.yy.-18.yy. arası 107
Harita 3.39 19.yy. sonu ile 20. yy başı arasında kentin mekansal dağılımı 110
Harita 3.40 Konya Şehir Plânı Üzerinde Etütler, Şahabettin, 1934 111
Harita 3.41 Konya Şehri İmar Planı.....112
Harita 3.42 Yavuz Taşçı-Haluk Berksan Planı, 1966.....114
Harita 3.43 Konya Tarihi Kent Merkezi Alan Sınırlar 115
Harita 3.44 Kanuni Sultan Süleyman döneminde surlarla çevrilerek genişletilen İçkale planı, 1524-1526.....124
Harita 3.45 Osmanlı Dönemi öncesi şehrin genel görünümü 125
Harita 3.46 Suriçi ve İçkale'nin dönemsel gelişimi 126
Harita 3.47 Suriçi Bölgesi'nin gelişimi, günümüze ulaşan tarihi yapılar ve dönemleri 127
Harita 3.48 C. Niebuhr şehir planı, 1766 128
Harita 3.49 Şehre eklenen yeni yollar ve ticari alanlar, 1916 130
Harita 3.50 Diyarbakır Surları Planı, A. Gabriel, 1932 133
Harita 3.51 1/5000 ölçekli NİP üzerinde genişletilen caddeler,1959 134
Harita 3.52 İmar planı, 1965-67.....135
Harita 3.53 İmar planı, 1965-67.....136
Harita 3.54 NİP, 1984 137
Harita 3.55 Diyarbakır Suriçi Kentsel Sit Alanı KAUİP 139
Harita 3.56 Diyarbakır Suriçi Kentsel Sit Alanı KAUİP 139
Harita 3.57 Suriçi Bölgesi Riskli Alan sınır koordinatlarını gösteren karar eki kroki, 2012 140
Harita 3.58 Diyarbakır Dünya Miras Alanı 142
Harita 3.59 Diyarbakır Dünya Miras Alanı 142
Harita 3.60-61 Suriçi mekansal stratejiler ve uygulama alanları 143
Harita 3.62-63 Suriçi mekansal stratejiler ve uygulama alanları 143
Harita 3.64 Bilinen en eski İstanbul planı, çizim C. Buondelmonti, 1422, basım tarihi A. Banduri 1711 154

Harita 3.65 İstanbul gravürü, Hartman Schedel, 1493 154
Harita 3.66 Kuşbakışı İstanbul, A. di Vavassore, 1520 157
Harita 3.67 G. Braun & F. Hogenberg, 1572.....157
Harita 3.68 La Ville de Konstantinopolis, Jaspar Isaac Gravürü, 1650-59 civarı.....158
Harita 3.69 İstanbul panoraması, J. Grelot, 1680 159
Harita 3.70 Boğaz haritası, Coronelli, 1688.....159
Harita 3.71 Haliç panoramalı İstanbul haritası, Andelfinger&Seutter, 1735 .161
Harita 3.72 Boğaz haritası, von Reben, 1764 162
Harita 3.73 İstanbul'un ilk bilimsel ölçekli haritası, F. Kauffer, 1786 163
Harita 3.74 İstanbul'un yerleşik alan sınırının gelişimi (15-18.yüzyıllar).....164
Harita 3.75 İstanbul Planı, H.Moltke, 1836-37.....165
Harita 3.76 İstanbul haritası ve Haliç'teki köprüler, Mühendishane, 1847 ..166
Harita 3.77 İstanbul'un demografik haritası, J. R. von Scheda, , 1869 167
Harita 3.78 İstanbul demiryolu rehberi, 1890, George Bradshaw 169
Harita 3.79 Suriçi haritası, Baedeker, 1914 170
Harita 3.80 Galata ve Pera haritası, Baedeker, 1914 171
Harita 3.81 Arkeolojik park planı, H. Prost, 1937 173
Harita 3.82 İstanbul'un Tarihi Alanları Dünya Mirası Alanı 177
Harita 3.83 Tarihi Yarımada Sit Alanları.....179
Harita 3.84 Tarihi Yarımada Kültür Varlıklarını ve Sit Sınırlarını Gösteren Envanter Paftası.....179
Harita 3.85 İstanbul'un Tarihi Gelişim Süreci.....181
Harita 3.86 G. Braun & F. Hogenberg haritasında meydan, 1572 183
Harita 3.87 Meydan Düzenleme Projesi, Turgut Cansever, 1957-59.....188
Harita 3.88 Beşiktaş Haritası, Pervititch, 1922 196
Harita 3.89 Beşiktaş Meydan Düzenleme Haritası, 1936 197
Harita 3.90 Beşiktaş Kentsel ve Doğal Sit Alanları.....201
Harita 3.91 Tarihi Yarımada Kültür ve Tabiat Valıkları Envanteri, 2005.....204
Harita 3.92 I. Dünya Savaşı öncesi Sulukule, 1913-14) 205
Harita 3.93 Vaziyet Planı 209

ÖZET

Dünyada ve Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Tarihi Kent Dokularına Etkileri

Esra ÖZDİL

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

Kentler, zaman içerisinde savaş, göç, terkedilme gibi çeşitli sebeplerle zarar görmekte ve kentsel alanlarda bir takım problemler ortaya çıkmaktadır. Hızlı ve plansız kentleşme, aşırı nüfus artışı, fiziksel, işlevsel ve ekonomik eskime gibi problemler ile giderek bir çöküntü halini alan kentsel alanlarda, bu problemleri ortadan kaldırarak daha yaşanabilir mekanlar oluşturmak adına çeşitli projeler üretilmekte ve kentsel dönüşüm çalışmaları uygulanmaktadır.

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesiyle ortaya çıkan kentler, zaman içerisinde içinde bulunan özgün tarihi yapılar ile tarihsel bir kimlik kazanırlar ve tarihi kent olarak ifade edilirler. Kentlerin, çeşitli sebeplerle zaman içinde değişen, bozulan dokularının dönüşüme uğraması, kentin tarihi kimliğini de etkilemekte ve tarihi dokunun varlığını sürdürebilmesi için çeşitli önlemler alınması gerekmektedir. Korumaya, iyileştirmeye, yenilemeye veya canlandırmaya dayalı kentsel dönüşüm yöntemleri ile özgün tarihi dokuların ve yapıların korunması ve varlığını sürdürebilmesi amacıyla zaman zaman çeşitli yasal düzenlemeler yapılabilmektedir.

Bu çalışma kapsamında öncelikle giriş bölümünde çalışma ile ilgili literatür özeti, amaç ve hipotez açıklanmış, ikinci bölümde kentsel dönüşüm kavramına ilişkin tanımlardan, uygulama yöntemlerinden ve Türkiye'deki yasal dayanaklarından bahsedilerek kentsel dönüşüme dair genel bir bakış sunulmuştur.

Son bölümde ise tarihi kent merkezlerinde gerçekleştirilmiş olan ve birbirleriyle benzer yönleri bulunan dünyadan, Türkiye'den ve İstanbul'dan üç örnek ele alınmıştır. Dünya örnekleri olarak Berlin(Almanya), Paris(Fransa), Beyrut(Lübnan)'daki dönüşüm çalışmaları incelenmiş, Türkiye'den Ankara, Konya ve Diyarbakır çalışmaya dahil edilmiş, çok merkezli bir kent olan İstanbul'dan seçilen üç örnekle de bu bölüm tamamlanmıştır. Seçilen tarihi merkezlerdeki kentsel dönüşüm uygulamalarının genel özellikleri bir tablo şeklinde özetlenerek sonuca ulaşılmıştır.

Çalışmaya konu edilen tarihi merkezlerdeki kentsel dönüşüm uygulamalarının mimari miras olarak korunması gereken tarihi dokulara etkilerinin incelenmesi bu kapsamda yapılacak olan çalışmalara ışık tutacaktır. Çalışmaya konu olan deneyimlerden yola çıkılarak elde edilecek bulguların, bundan sonra gerçekleştirilecek dönüşüm projelerine zemin oluşturması çalışmanın nihai hedefidir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Tarihi Merkez, Tarihi Yapı, Koruma

ABSTRACT

The Effects of Urban Transformation Practices On Historical Urban Textures in The World and in Türkiye

Esra ÖZDİL

Department of Architecture

Doctor of Philosophy Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

Cities are damaged over time due to various reasons such as war, migration and abandonment and a number of problems arise in urban areas. In urban areas, which are gradually turning into a state of collapse due to problems such as rapid and unplanned urbanization, overpopulation, physical, functional and economic obsolescence, various projects are produced and urban transformation studies are carried out in order to create more livable spaces by eliminating these problems.

Cities, which emerged with the settlement of human beings, gain a historical identity with their unique historical buildings over time and are referred to as historical cities. The transformation of the changing and deteriorating textures of cities over time for various reasons also affects the historical identity of the city and various measures need to be taken to ensure the survival of the historical texture. Various legal arrangements can be made from time to time in order to

protect and maintain the existence of original historical textures and structures through urban transformation methods based on conservation, improvement, renovation or revitalization.

Within the scope of this study, firstly, a summary of the literature, purpose and hypothesis are explained in the introduction section and an overview of urban transformation is presented in Chapter 2 by mentioning the definitions, implementation methods and legal basis of urban transformation in Turkey.

In the last section, three examples from the world, Türkiye and İstanbul, which were carried out in historical city centers and which have similar aspects with each other, are discussed. Berlin (Germany), Paris (France) and Beirut (Lebanon) are examined as examples from the world, Ankara, Konya and Diyarbakır from Türkiye are included in the study, and this section is completed with three examples selected from Istanbul, which is a polycentric city. The general characteristics of urban transformation practices in the selected historical centers are summarized in a table and a conclusion is reached.

Examining the effects of urban transformation practices in the historical centers subject to the study on historical textures that should be preserved as architectural heritage will shed light on the studies to be carried out in this context. The ultimate goal of the study is that the findings to be obtained based on the experiences subject to the study will form the basis for the transformation projects to be realized in the future.

Keywords: Urban Transformation, historical center, historical building, conservation

1
GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar, Türkiye'de ekonomik, sosyal ve siyasi gelişim ile ortaya çıkan değişim, beraberinde toplumsal hareketliliği getirmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde sanayileşme ve kentleşme sürecinin de başlamasına bağlı olarak yaşanan toplumsal hareketlilik sonucu köy nüfusu azalırken kent nüfusu artış göstermiştir. Köyden kente göçün başlaması önceleri bir sorun olarak algılanmamış, hatta desteklenmiş, sanayileşmenin başlamasıyla ortaya çıkan iş gücü ihtiyacının köyden kente göç eden nüfustan karşılanması beklenmiştir. Ancak köyden kente göç kontrolsüz, plansız ve hızlı bir şekilde gelişince bu durum bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Bu göç, genel olarak kentsel mekanda çarpık kentleşme sonucu oluşan sosyal ve teknik altyapısı yetersiz, sağlıksız yaşam alanlarının oluşması, güvenlik ve asayiş sorunlarıyla karşılaşılması olarak sonuçlanmıştır.

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesiyle ortaya çıkan kentler, zaman içerisinde içinde bulunan özgün tarihi yapılar ile tarihi bir kimlik kazanırlar ve "tarihi kent" olarak ifade edilirler. Kentlerin, çeşitli sebeplerle zaman içinde değişen, bozulan dokularının dönüşüme uğraması, kentin tarihi kimliğini de etkilemekte ve tarihi dokunun varlığını sürdürebilmesi için çeşitli önlemler alınması gerekmektedir. Korumaya, iyileştirmeye, yenilemeye veya canlandırmaya dayalı kentsel dönüşüm yöntemleri ile özgün tarihi dokuların ve yapıların korunması ve varlığını sürdürebilmesi amacıyla zaman zaman çeşitli yasal düzenlemeler yapılabilmektedir.

Tarihi kent merkezlerinde de; fiziksel, fonksiyonel ve ekonomik eskime, terk edilme, altyapı ve ulaşım sorunları oluşmuş, sosyal kitle değişmiş ve bölge mekânsal özellikleri açısından yıpranmaya uğrayarak dönüşüme ihtiyaç duyulmuştur. Tarihi kentlerde uygulanan dönüşüm çalışmalarında bölgenin tarihi kimliğini kazandıran asıl unsur olan tarihi eserlerin öncelikli olarak ele

alınmadığını düşündüren sonuçlar izlenebilmektedir. Uygulanan projelere bakıldığında tarihi eserlerin siluetini bozan, görüntü kirliliği oluşturan sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Kamu ya da özel sektör eliyle hazırlanan dönüşüm projelerinde tarihi eserlerin kullanım, siluet gibi durumlarının göz önünde bulundurulmaması büyük bir problem olarak ortada durmaktadır.

1.1. Literatür Özeti

"Kentsel dönüşüm" ifadesi kavram olarak ve uygulama yöntemleriyle özellikle son yıllarda sıkça kullanılan bir tanımlamadır. Tez çalışması kapsamında öncelikle kentsel dönüşüm kavramına ve uygulama yöntemlerine yönelik bir literatür taraması yapılmış, kaynakçada da yer verildiği üzere Peter Roberts ve Hugh Sykes'ın *"The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration, Urban Regeneration-A Handbook"* adlı kitabı gibi Türkçe ve yabancı dillerde birçok kitap, tez ve makale incelenmiştir.

Kentsel dönüşümün yasal dayanaklarını araştırmak, kanun maddeleri ve yönetmeliklerin içeriğini incelemek için öncelikli araç olarak Resmi Gazete *(https://www.resmigazete.gov.tr)* ve mevzuat bilgi sistemi *(www.mevzuat.gov.tr)* internet sayfaları sıklıkla kullanılmıştır.

Tez konusu olarak seçilmiş olan yurtdışı örnekleri araştırmak için literatürde bulunan yayınların yanısıra, özel olarak kentsel dönüşüm projeleri için hazırlanmış olan internet sayfalarına ve kentsel dönüşümlerin gerçekleştirildiği kentlerin yerel yönetimlerine ait resmi internet sayfalarına başvurulmuştur. Söz konusu örnekler için pandemi döneminde pek çok kütüphanenin uzaktan erişime açılması ile ulusal ve uluslararası kitap ve belgeler ile ilgili devlet arşivlerinden dönüşüm öncesi ve sonrasını gösteren fotoğraflara erişilerek çalışma desteklenmiştir.

Seçilen yurtiçi örnekleri için yürütülen kentsel dönüşüm uygulamaları tek elden yürütülmediğinden araştırmanın çerçevesi genişletilmiştir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞB), ilgili Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlükleri ve uygulama bölgesinin bağlı olduğu il ve ilçe bazında yerel yönetim yetkilileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, tez konusu merkezlerle ilgili olarak

düzenlenmiş olan resmi uygulama süreç raporlarından ve kurum arşivlerinde bulunan görsel materyallerden önemli veriler elde edilmiştir.

Uygulama alanlarının geçirdiği dönüşümler incelenirken tarihi harita ve gravürlerden de faydalanılmıştır. Özellikle İstanbul ile ilgili haritalar için Ayşe Yetişkin Kubilay'ın *"İstanbul Haritaları 1422-1922"* adlı kitabı yol gösterici olmuştur.

1.2. Tezin Amacı

Fiziksel, işlevsel ya da ekonomik yıpranma, terk edilme, altyapı ve ulaşım sorunları ya da nüfus yoğunluğu gibi bir takım özellikler açısından yıpranmaya uğrayan kentsel alanlarda uygulanan kentsel dönüşüm çalışmalarının özel olarak tarihi merkezlerden seçilen örneklerinin incelenmesi ve araştırılması çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel amacı; tarihi kent merkezlerinde yapılan dönüşüm ve yenileme çalışmalarının özelde tarihi eserlere olan etkisini incelemek, bahse konu dönüşüm uygulamalarının tarihi eserlere olumlu ya da olumsuz etkilerinin neler olduğunu dönüşüm öncesi ve sonrası durumlarını araştırarak ortaya çıkarmaktır.

Seçilen tarihi merkezlerde uygulanmış olan kentsel dönüşüm proje ve çalışmalarının birbirine benzediği ya da birbirinden ayrıldığı noktaların tespit edilmesi ve bu tespitlerin kentsel dönüşüm literatürüne katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Tarihi kent dokusunun günümüz dönüşüm uygulamaları ile yeniden yorumlanması sonucu ortaya çıkan yeni durumunun; mimari ve kültürel devamlılığı sağlayacak olan tarihi eserlere etkisinin incelenmesi bu kapsamda yapılacak olan çalışmalara ışık tutacaktır. Çalışmaya konu olan deneyimlerden yola çıkılarak elde edilecek bulguların, bundan sonra gerçekleştirilecek dönüşüm/yenileme projelerine doğru bir model ve yönelim oluşturmak için zemin oluşturması çalışmanın nihai hedefidir.

Bu çalışma kapsamında öncelikle kentsel dönüşüm kavramına ilişkin literatürde bulunan tanımlardan, uygulama yöntemlerinden söz edilmiştir. Türkiye'deki yasal dayanakları, mevzuattaki konumu tablolar şeklinde özetlenmiştir.

Dünyadan ve Türkiye'den benzer tarihi kent dokusuna sahip şehirlerden Berlin, Paris, Beyrut, Diyarbakır, Ankara, Konya ve İstanbul'un zaman içinde geçirdiği değişim ve dönüşümler ve bu şehirlerde uygulanan kentsel dönüşüm uygulamalarından örnekler ele alınmıştır. Çalışma kapsamında özelikle bu örneklerin seçilmesinin sebebi çeşitli yönleriyle birbirlerine benzerlik göstermeleridir. Berlin Potsdamer Meydanı, Ankara Ulus Meydanı ve Beyazıt Meydanı çalışmaları, kısmi olarak ya da tamamen işlevini yitirmiş kentsel alanların yeniden meydan olarak kurgulanması amacını taşıması bakımından benzerlik göstermektedir. Tarihi kent merkezindeki fiziksel baskıyı azaltmak amacıyla, yeni oluşturulan/oluşan bir odak noktası ile tarihi merkez arasında bir ana aks yoluyla bağlantı kurmak için gerçekleştirilen dönüşüm çalışmaları olarak da Paris La Defense Dönüşümü, Konya Tarihi Kent Merkezi Dönüşüm çalışmaları ve Beşiktaş Meydan çalışmaları benzerlik göstermektedir. Beyrut Tarihi Kent Merkezi Dönüşüm Projesi, Diyarbakır Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi ve İstanbul Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi'nin çıkış noktalarının da tarihi merkezlerinin fiziksel dokularının büyük oranda ya da tamamen yıpranması, eskimesi ya da yıkılması olması sebebiyle birbirlerine benzediği söylenebilir. Birbirleriyle çeşitli yönleriyle benzerlik gösteren bu örnekler çalışmanın sonunda bir tablo ile özetlenerek karşılaştırılmıştır.

1.3. Hipotez

Doğal olarak ya da çeşitli müdahaleler ile sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olan kentlerin, gelişim sürecinde ekonomik, fiziksel ya da işlevsel olarak yıpranması kaçınılmazdır. Kent sakinlerinin sosyal, toplumsal ve ekonomik nedenler sonucu karşılaştıkları kentsel olumsuzlukların ortadan kaldırılması ve iyileştirilip düzeltilmesi gerekmektedir. Uygulanan kentsel dönüşüm çalışmaları ile, sosyal ve kültürel açıdan canlılık kazanmış, sakinlerinin güvenli bir yaşam

sürebildiği, ekonomik faaliyetlerinde artış yaşanan ve böylelikle yeni etkinlik alanlarının kurgulanabileceği kentsel alanlar oluşturulmalıdır.

Tarihi kentlerin özgün tarihi kimliklerinin ve niteliğinin korunması kentsel gelişimde büyük bir öneme sahiptir. Kentlere bu *"tarihi kent"* kimliği kazandıran birincil unsur olan tarihi doku ve bu dokunun oluşmasını sağlayan özgün tarihi yapılar, içinde bulundukları merkezlerde gerçekleştirilecek dönüşüm çalışmalarının planlama ve uygulama sürecinde öncelikli olarak dikkate alınması gereken unsurlardır.

Tarihi kent merkezlerinde uygulanan kentsel dönüşüm ve yenileme çalışmalarının tarihi eserleri nasıl etkilediğini tespit etmeye yönelik olan araştırmada seçilen örnekler ile ileri sürülen varsayım; tarihi kent merkezi yenileme ve dönüşüm çalışmalarının bölgedeki tarihi eserlere anlamlı ve birbirini zorlayıcı/destekleyici, olumlu/olumsuz etkileri olduğu yönündedir.

2
KENTSEL DÖNÜŞÜME GENEL BAKIŞ

2.1. Kavram Olarak Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm kavramı son yıllarda dünya ve ülkemiz gündemini çok fazla meşgul etmekte, üzerinde çeşitli tartışmalar yürütülmektedir. Literatürde pek çok kentsel dönüşüm tanımı ile karşılaşılmaktadır. Ulusal ve uluslarası literatür incelendiğinde, kavram olarak pek çok farklı şekilde ifade edilmesi gerek uygulama alanları gerekse uygulama yöntemlerindeki farklılıklarından kaynaklanabilmektedir. Dönüşüm, Türkçe sözlükte "Olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, şekil değiştirme, tahavvül, inkılap, transformasyon" şeklinde açıklanmaktadır (TDK, Güncel Türkçe Sözlük).

Kentsel dönüşüm de "Kentin imar planına uymayan ruhsatsız binalarının yıkılıp planlara uygun olarak toplu yerleşim alanlarının oluşturulması." olarak tanımlanmaktadır (TDK).

Türk Dil Kurumunun tanımına bakıldığında sadece imar planına uymayan bölgelerin yıkılıp yeniden yapılması tanımının yetersiz olduğu görülür. Çünkü kentler barındırdıkları farklı özelliklere göre farklı şekillerde dönüşür ya da dönüştürülür. Bu dönüşüm köhnemiş alanlarda yıkıp yeniden yapmak suretiyle olabildiği gibi, tarihi unsurları barındıran alanlarda yenileme, bölgesel koruma, canlandırma gibi yöntemlerle de olabilir. Buradan hareketle kentsel dönüşüm kısaca, kentsel alanların var olan durumlarını iyileştirmek amacıyla değiştirilmesi olarak tanımlanmalıdır.

Kentsel dönüşüm ile ilgili temel kaynaklardan biri sayılabilecek ve Roberts ve Sykes tarafından editörlüğü yapılan çalışmada, dönüşüm (urban regeneration); dönüşüm gerçekleştirilen bir bölgedeki fiziksel, ekonomik ve sosyal problemlere çözüm bulmaya çalışan, bölgede kalıcı bir iyileştirme arayışı içinde olan, geniş kapsamlı ve kent bütününü içeren bir kentsel program ve uygulamalar dizisi

olarak tanımlanmaktadır (Roberts & Sykes, 2000). Turok (1992) kentsel dönüşümü şöyle açıklamıştır; kamu ile özel sektör birlikteliğine ek olarak halkın katılımını da destekleyen, yoksun bölgelerde rehabilitasyon ile yapıların çevre ve donatı ilişkisinin iyileştirilmesini hedefleyen, yaşam alanlarının yanısıra sanayi ve ticaret ile ekonominin de gelişmesine çalışan; bunlara ilave olarak, kentsel merkezleri, günümüz yaşantısına uyum sağlayacak özelliğe eriştirmek açısından gerçekleştirilen bir planlama çalışmasıdır. Kentsel dönüşüm, literatürde kent merkezine yakın bir alanda oluşan normal yaşam standartlarının kaybedilmesi ve bu duruma bağlı olarak çevresel, fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerin değişmesi anlamında kullanılan çöküntü alanı (Ergönül & Sadioğlu, 2020) haline gelmiş olan kent alanlarının çevresel, fiziksel, ekonomik ve sosyal şartlarının iyileştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen eylemlerin tamamını ifade etmektedir (Şişman & Kibaroğlu, 2009). Couch (1990) kentsel dönüşümü esaslı bir fiziksel değişim süreci olarak nitelerken; Lichfield (1992), kentin düşüş sürecini daha iyi anlamak ve dönüşümden elde edilecekler üzerinde yapılan bir anlaşma olarak tanımlar. Donnison (1993) da, kentsel dönüşüm için; kentsel alanlarda oluşan çöküntü bölgelerinde oluşan problemleri eşzamanlı bir şekilde çözmek için gerçekleştirilen yeni yol ve yöntemler tanımını yapmaktadır. Kentsel alanda kaybolan bir ekonomik değerin yeniden oluşturulması ya da canlandırılması, çalışmayan sosyal bir işlevin çalışır hale getirilmesi; sosyal ayrışma oluşmuş bölgelerde bütünleşmenin sağlanması; ekolojik dengenin bozulduğu ve çevresel kalitenin yokolduğu alanlarda, istikrarın tekrar sağlanmasıdır (Roberts & Sykes, 2000). Bütün bunlar yapılırken kentsel dönüşüm geçici, kısa süreli, parçalı proje yaklaşımlarından uzak olmalı, stratejik olarak genel bir çerçeveye sahip olmalıdır (Couch, 1990) (Hausner, 1993). Kentsel dönüşüm, kentte yaşayanlar için güvenli ve huzurlu bir şekilde ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir kentsel alan sunmak amacıyla fiziksel, sosyal ve ekonomik açılardan yenilenmeyi amaçlamaktadır. Uygulama alan ve yöntemlerine göre farklı gerçekleşmesine rağmen nihai hedef kentin kalite standartlarının yükseltilmesidir (Değirmenci, 2009). Çünkü kentlerin fiziki görüntüsü ve çevre kalitesi; burada yaşayan toplumun yaşama kalitesinin ve refah seviyesinin güçlü bir göstergesidir (Turok, 1992). Fiziki çevre içerisinde

bulunan tarihi kent dokusunu oluşturan tarihi yapılar, sosyo-kültürel etkinliklere uygun kamusal ve rekreasyon alanlarının varlığı kentsel yaşam kalitesini oluşturur (Onsekiz & Emür, 2007).

Kentsel dönüşüm genel anlamda, pek çok farklı sebepten dolayı çöküntü haline gelmiş kentsel dokuların fiziksel, işlevsel ve sosyal olarak dönüştürüldüğü ve bu dönüşümün sonuçlarının da hesap edildiği bir uygulama süreci olarak tanımlanabilir.

Yapılan tanımlar incelendiğinde kentsel dönüşüm, farklı amaç ve yöntemlere sahip olsa da, temelde sürekli değişim içinde olan kentin ve içinde barındırdığı toplumun çeşitli sebeplerle karşılaştıkları bir takım kentsel olumsuzlukların ortadan kaldırılması ve bu durumun iyileştirilip düzeltilmesi manasına gelen çok boyutlu geniş bir kavramdır.

2.2. Kentsel Dönüşüm Stratejileri

Kentsel dönüşüm kavramı literatürde görüldüğü gibi farklı şekillerde tanımlanabildiğinden, uygulama biçimleri de farklılık göstermekte ve dönüştürülecek alanın özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Devingen bir yapısı olan kentlerde, dönüşüm uygulamaları farklı zamanlarda farklı şekillerde gerçekleşmekte olup, bu dönüşümler farklı müdahale biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Kentsel dönüşümün hedeflenen sonuçları verebilmesi için dönüşüm yapılacak alanın ihtiyaçları doğru tespit edilmeli ve alan için en uygun yöntem seçilmelidir.

Literatürde koruma, yenileme, düzenleme, sağlıklaştırma, yeniden canlandırma, temizleme, geliştirme ve yeniden işlevlendirme gibi farklı uygulama biçimleri yer almaktadır (Öngören & Çolak, 2013); (Polat & Dostoğlu, 2007); (Demirsoy, 2006). Bu yöntemler müdahale biçimleri bakımından ele alındığında ana hatlarıyla 5 ana başlık altında toplanabilir. Bunlar; yenilemeye dayalı, korumaya dayalı, iyileştirmeye dayalı, yeniden canlandırmaya dayalı ve soylulaştırmaya dayalı kentsel dönüşüm şeklinde ifade edilebilir.

2.2.1. Yenilemeye Dayalı Kentsel Dönüşüm

Yenileme kelime anlamı olarak Türkçe sözlükte "Eski bir yapıda yıkılmış, bozulmuş olan bölümleri aslına uygun bir biçimde onarma, restorasyon." şeklinde tanımlanmıştır. (TDK)

Couch (1992), kentsel yenilemeyi, kentin gelişmesini amaçlayan ve bununla birlikte iyileştirmenin devamlılığını da önemseyen planlama biçimi olarak tanımlamıştır. Mevcut durumlarını iyileştirme olanağı olmayan bölgelerde bulunan yapıların kısmi olarak ya da tamamen ortadan kaldırılıp yeniden inşa edilmesi yenileme olarak ifade edilmektedir (Keleş, 1998).

Tanımlara bakıldığında kentsel yenileme; yaşanabilir sağlıklı kentlerin ve daha konforlu sosyal ortamların oluşturulması amacıyla, zaman içerisinde farklı nedenlerden dolayı, yıpranmış, köhnemiş, çöküntü süreci yaşayan, fiziksel, işlevsel yada ekonomik eskime oranı yüksek düzeyde olan kent alanlarının, bu çöküntüye neden olan unsurlarının ortadan kaldırılarak, yeniden yaşanabilir seviyeye dönüştürülmesi stratejisidir denilebilir.

Bu yöntemle mevcut yapıdaki fiziksel eskime / yıpranma bulunan sağlıksız unsurlar tamamen farklı bir biçimde yeniden üretilir. Fiziksel yapı dönüşürken, işlevsel ve sosyal yapı korunabilir ya da dönüşebilir.

Türkiye'deki mevcut yasal düzenlemelerden, 6306 (2012), 5104 (2004), 5393 (2005), 5216 (2004), 2985 (1984), 3194 (1985) sayılı kanunlar ile yenilemeye dayalı kentsel dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilebilmektedir.

2.2.2. Kültürel Mirası Korumaya Dayalı Kentsel Dönüşüm

Korumak, kelime manası olarak güncel Türkçe sözlükte "Bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilerden, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak, esirgemek, muhafaza etmek, vikaye etmek, sıyanet etmek" şeklinde tanımlanmıştır (TDK).

2863 Sayılı KTVKK 3. Maddesinin a "Tanımlar" fıkrasının 4. Bendine göre "Koruma"; ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir. Yine aynı fıkranın 1. Bendinde

“"Kültür varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır” şeklinde tanımlanır. Korunma alanı da taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır. (Bent 5)

Madran (1978), “kültürel varlıkların bakımı, onarımı ve korunması” kavramını, bir içgüdü olmaktan çıkan, üzerinde düşünülen, belirli programlarla yürütülmesi gereken, çeşitli disiplinlerden gelen kişilerin uğraşısı olan somut bir işlemler dizisi olarak tanımlar. Sayan ve Çavdar, (2003) koruma tanımını taşınmaz doğal ve kültürel varlıkların ilgili kanunlar çerçevesinde sahip oldukları özelliklerinin korunabilmesi olarak yapar. Bu tanımlara bakıldığında kentsel koruma genel olarak; bilim ve kültür özellikleri açısından özgün değer taşıyan kültürel varlıklar ile bu varlıkların yoğun bulunduğu alanların mevcut tarihi, kültürel ve doğal değerlerini özgün dokusuyla geleceğe aktarmak amacıyla geçekleştirilen dönüşüm stratejilerinden biri olarak açıklanabilir.

Özgün tarihi dokudaki yıpranmanın, mevcut yapıların basit ya da esaslı onarımlarının ve bakımlarının düzenli olarak yapılmasıyla giderilmesi yolu ile tarihi dokunun değişmeden günümüze kadar ulaşabilmesi ve böylece fiziksel ve sosyal yapının korunması yöntemidir. İşlevsel yapı korunabilir ya da dönüştürülebilir.

Ülkemizde “Kentsel Koruma” uygulamaları 2863 (1983) sayılı ve 5366 (2005) sayılı kanun ve kısmen 6306 (2012) sayılı kanun çerçevesinde yürütülebilmektedir.

2.2.3. İyileştirme – Sağlıklaştırmaya Dayalı Kentsel Dönüşüm

Kentsel iyileştirme, kentsel bir mekânın bir kısmını ya da tamamının, gerçekleştiremediği işlevlerini tekrar kazandırmak, yaşamsal özelliklerini yitirmiş veya eskimiş konut alanlarını daha iyi standartlara ulaştırmak olarak tanımlanabilir. Kentsel bir alanın kendine özgü özelliklerine zarar veren ve doku

ile uyumsuz tüm unsurların ayıklanması kentsel iyileştirmenin amaçlarındandır (Özden, 2004). Kentsel iyileştirme (rehabilitasyon) ile yapıların daha ileri fiziki olanaklara ulaştırılması, onarım yoluyla yenilenmelerinin yanı sıra daha güvenli sosyal ortamların oluşturulması, rekreasyon imkanlarının geliştirilmesi, trafik problemlerinin çözülmesi hedeflenmektedir (Ergun, 2005).

Fiziksel eskime, yıpranma ve bozulmanın başladığı, özgün niteliğin henüz tamamen kaybolmadığı ancak aykırı eklerin görüldüğü kentsel alanlarda yapılan dönüşüm uygulamaları bu kapsamda değerlendirilebilir. Sağlamlaştırma, bütünleştirme, aykırı eklerden temizleme ya da yenileme gibi yöntemlerle kapsamlı müdahalelerle esaslı onarım yapmak suretiyle fiziksel yapı iyileştirilerek mevcut doku devam ettirilir. İşlevini yitirmiş olan yapıların özgünlüğüne zarar vermeyecek şekilde doku tekrar kullanılabilir hale getirilerek işlevsel yapı korunur ve çevresiyle uyumlu hale gelmesi sağlanır. Sosyal yapı korunabilir ya da dönüşür.

5393 (2005) sayılı kanun ile 5216 (2004) sayılı kanun iyileştirmeye dayalı kentsel dönüşüme olanak sağlar.

2.2.4. Yeniden Canlandırmaya Dayalı Kentsel Dönüşüm

Canlandırma, güçlendirme, hayat verme manalarına gelen ve Türkçe'ye de "yeniden canlandırma" şeklinde çevrilen "revitalization" kelimesi; fiziki, fonksiyonel ya da ekonomik değerini kaybetmiş kentsel alanlarda yürütülen, içinde çeşitli faaliyetleri barındıran kentsel dönüşüm yöntemlerinden biridir. Başka bir deyişle önceki canlılığını yitirmiş kent bölgelerinde, özellikle de tarihi merkezlerde, sosyal önlemler alınması yoluyla yeniden canlılık kazandırılmasının sağlanmasıdır (Şahin S. Z., 2003) (Polat & Dostoğlu, 2007). Kentlerdeki köhneleşmiş, fiziksel eskime ve yıpranmanın görüldüğü, işlev kaybı olan ya da terkedilmiş alanlarda, bu duruma neden olan bütün unsurların ortadan kaldırılarak fiziksel yapının sosyal önlemlerle iyileştirilerek yeniden hayata döndürülmesi yani canlandırılması amacıyla uygulanan dönüşüm stratejisidir. Fiziksel yapıya ek olarak işlevsel yapı da iyileştirilir ve sosyal yapının dönüşümü sağlanır.

5366 (2005) sayılı, 5393 (2005) sayılı kanunlar yeniden canlandırmaya dayalı stratejinin yasal zeminlerini oluştururlar.

2.2.5. Soylulaştırmaya Dayalı Kentsel Dönüşüm

Düşük gelirli kullanıcıların yoğun olduğu fiziksel eskime ve yıpranma görülen kentsel alanların, orta ve üst gelir grubuna mensup kullanıcılar ile yer değiştirmesi suretiyle oluşan fiziksel, işlevsel, sosyal veya kültürel dönüşüm stratejisidir. Bu dönüşüm neticesinde işlevsel yapı sürdürülsün ya da sürdürülmesin kullanıcı profilinin değiştiği yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkar. Bu dönüşüm yöntemi farklı topluluklar arasında uzlaşı yerine çatışma ortamı oluşturması ve mevcut yerinden gönderilen yerli kullanıcının problemlerini başka bir alana taşıması sonucunu doğurmaktadır. Sosyolog Ruth Glass, soylulaştırmayı terim olarak ilk kez 1964 yılında, Londra'daki işçi mahallelerine ait konutları orta/üst sınıfın satın alarak, yerlerine inşa edilen yeni ve lüks konutların bölgenin fiziksel ve sosyal dokusunu değiştirmesi ile ortaya çıkan durumu ifade ederken kullanmıştır (Glass, 1964). Temelde alt gelir grubunun yaşadığı yerleşim bölgelerindeki yıpranmış konutların, orta ve üst gelir grupları tarafından satın alınarak yenilenmesi şeklinde tanımlanabilen bir dönüşüm stratejisidir (Glass, 1964) (Carmon, 1999).

Fiziksel yapı korunur ya da dönüşür. İşlevsel yapı korunur ancak sosyal yapı dönüşür (Tablo 2.1).

Tablo 2.1: Kentsel Dönüşüm Stratejileri Karşılaştırmalı Değerlendirme Tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

	KENTSEL DÖNÜŞÜM STRATEJİLERİ				
	YENİLEMEYE DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM	**KORUMAYA DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM**	**İYİLEŞTİRMEYE DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM**	**YENİDEN CANLANDIRMAYA DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM**	**SOYLULAŞTIRMAYA DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM**
Problem	>Fiziksel eskime/yıpranma >Sağlıksız yapı grupları	>Fiziksel eskime/yıpranma >Özgün tarihi dokuda yıpranma	>Fiziksel eskime/yıpranma >Özgüne aykırı ekler	>Fiziksel eskime/yıpranma >İşlev kaybı >Terkedilme	>Fiziksel eskime/yıpranma >Düşük kullanıcı profili
Yöntem	Mevcutun tamamen farklı bir biçimde yeniden üretilmesi	Basit müdahale ve onarımlarla mevcutun korunarak devam ettirilmesi	Kapsamlı müdahalelerle mevcutun devam ettirilmesi	Mevcutun sosyal önlemlerle yeniden canlandırılması	Kullanıcı grubunun yer değiştirmesi
Fiziksel Yapı	Dönüşür	Korunur	İyileştirilir	İyileştirilir	Korunur/Dönüşür
İşlevsel Yapı	Korunur/Dönüşür	Korunur/Dönüşür	Korunur	İyileştirilir	Korunur
Sosyal Yapı	Korunur/Dönüşür	Korunur	Korunur/Dönüşür	Dönüşür	Dönüşür

2.3. Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları

Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamalarının tam olarak anlaşılabilmesi için, sosyo-ekonomik yapının geçirdiği dönüşümlerin etkisiyle oluşan kentleşme sürecinin ve yenileme – dönüşüm uygulamalarına ilişkin yasal sürecin bilinmesi gerekmektedir.

Cumhuriyet dönemiyle başlayan, 1950'li yıllarda sanayileşmenin etkisiyle hız kazanmış olan kentleşme ile büyük kentler de kontrolsüz bir şekilde büyümeye başlamıştır. Küçük yerleşim yerlerinden büyük kentsel merkezlere doğru gerçekleşen göçler, sanayi kentlerini ortaya çıkarmış, ortaya çıkan yeni nüfus kitlesini karşılayacak yeterli yapı stoğu bulunmadığı için kent çeperinde gecekondulaşma başlamıştır. 1980'li yıllardan sonra hem yasal prosedürlere uymadan gerçekleştirilen gecekondu bölgelerinde hem de kent merkezlerinde bulunan yapıların yerine apartmanlar inşa edilerek dönüşüm başlamış, devlet gereken konut ihtiyacını karşılamak için çözüm sunamamış ve zaman zaman af yasaları çıkartmıştır. Kent merkezlerindeki düşük yoğunluklu yapı bölgelerinin yıkılarak yeniden yapılandırılması ve yasadışı konut gelişiminin engellenmesi amacıyla yenileme, koruma, iyileştirme, canlandırma ve soylulaştırma gibi dönüşüm uygulamaları gerçekleştirmek için bir takım yasal düzenlemeler hayata geçirilmiş ancak kentsel dönüşüm kavramının yasalarda yer alması 2000'li yılları bulmuştur. 1999 Marmara depreminin meydana getirdiği büyük hasar bunda büyük ölçüde etkili olmuş, kentsel dönüşüm sürecinin işlerliğini artırıcı yasal düzenleme arayışları bu yıldan itibaren hızlanmış ve süreç yeni bir nitelik kazanmıştır. Türkiye'de kentsel dönüşümün gelişimine, buna bağlı olarak gelişen yasal düzenlemeler incelendiğinde, önceleri kentsel dönüşümün 'yenileme' şeklinde ifade edildiği, ancak farklı dönemlerde ve farklı alanlardaki uygulamaların farklılaşabildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca özgün doğal, tarihi ve kültürel değerlere sahip alanların korunması ve geliştirilmesi amacıyla dönüştürülmesi için de birtakım kanunların yürürlüğe girdiği görülmektedir.

2.3.1. 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

Ülkemizde kentsel dönüşüm konusu ile doğrudan alakalı olan kanun, 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanundur. Kanun, afet riski taşıyan ya da riskli yapıların bulunduğu bölgelerde, fen/sanat standartlarına göre, sağlıklı ve güvenli yaşam alanları oluşturmak için iyileştirme, tasfiye ve yenilemeler için gereken usul ve esasları belirlemektedir (Madde1). Kanunun tanımlar başlığında rezerv yapı alanı, riskli

alan ve riskli yapı ifadeleri açıklanmaktadır. Rezerv alan, gerçekleştirilecek dönüşüm uygulamalarında yeni yerleşim alanı olarak kullanılması için belirlenen alanlar olarak tanımlanmıştır. Riskli alan, zemin yapısı ya da üzerindeki yapılaşmanın sağlıksız olmasından dolayı can ve mal kaybına yol açabilecek alanları tanımlar. Riskli yapı, riskli alan içinde olsun ya da olmasın, yıkılma riski taşıyan veya ağır hasar görmüş olduğu teknik veriler uyarınca belirlenen yapıyı ifade etmektedir (Madde 2).

Bu kanunla kentsel dönüşüm ülke genelinde uygulamaya konulan bir planlama şekline dönüşmüştür. Afet riski altındaki bölgelerde, gecekondu alanlarında ve ruhsatlı olsa bile eskimiş ya da ilk yapılırken çürük yapılmış yapıların tasfiyesi kanun kapsamında çözülmüş, bu tasfiye sürecinde yalnızca tamamen yıkıp yeniden yapmaya dayalı kentsel dönüşüm yöntemleri ön planda tutulmuştur. Kanun bu tarafıyla bütüncül bir kentsel dönüşüm, kentsel yenileme olanağı sunmamakla birlikte, parçacı dönüşüm uygulamalarıyla kentsel problemlerin bütüncül çözümü olamamıştır.

Söz konusu kanunun tarihi eserlerle ilgili direkt bir hükmü bulunmamakla birlikte sadece 9. Maddede 2863 sayılı kanun ve 5366 sayılı kanun kapsamına giren alanlarda uygulama yapılması durumunda, alanın özel durumu da göz önünde bulundurularak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın (KTB) görüşünün alınması gerektiği belirtilir.

6306 sayılı kanunun uygulama yönetmeliğinde riskli yapı, riskli alan ve rezerv alanların belirlenmesine, riskli yapıların yıkımına, dönüşüme tabi tutulacak yapıların değer tespitlerine, hak sahipleri ile yapılacak anlaşma ve onlara yapılacak yardımlara, yeniden inşa edilecek yapılara ve 6306 (2012) sayılı kanun kapsamındaki diğer uygulamalara dair esaslar açıklanmıştır. Söz konusu yönetmeliğin "Riskli yapıların tespiti ve itiraz" başlıklı 7. Maddesinin 9. Fıkrasında 2863 (1983) sayılı kanun kapsamına giren yapıların, maliklerinin talebi ile risk tespitlerinin yapılabileceği, yapının risk tespitinin kesinleşmesinden sonra bu durumun ilgili Koruma Bölge Kuruluna bildirilerek kurulun alacağı karara göre uygulama yapılacağı ifade edilmektedir. Bu madde ile kültür ve tabiat varlıklarının

da riskli yapı ilan edilebileceği ancak uygulamasının ilgili Koruma Bölge Kurulunun kararıyla yapılabileceği belirtilir. Aynı yönetmeliğin 18. Maddesinin 5. Fıkrası da planlama sürecinde uygulama alanında, 2863 ile 5366 sayılı kanunlar kapsamına giren alanların olması durumunda, KTB'nın görüşünün alınmasını gerekli kılar. Kanun, yenilemeye ve korumaya dayalı kentsel dönüşüm stratejilerine yasal zemin oluşturur.

2.3.2. 5393 Sayılı Belediye Kanunu

2005 yılında çıkmış olan 5393 sayılı Belediye Kanununun 73. Maddesi, Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanları'nı açıklar ve ilk defa kentsel dönüşüm için belediyelere yetki ve görev verilmiştir. Bu madde ile, belediye, belediye meclis kararıyla; konut, sanayi, ticaret, kamu hizmeti, rekreasyon ya da sosyal donatı alanlarını oluşturmak, eskimiş kentsel alanları yeniden inşa veya restore etmek, kentin tarihi/kültürel dokusunu korumak veya deprem tehlikesine karşı önlem almak amacı ile kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri geliştirebilir. Bu maddede kentsel dönüşüm projelerinin uygulanabileceği bölgeler, kapsamlı bir şekilde açıklanmış da olsa, özel olarak tarihi kent merkezlerinin hangi kriterlere göre hangi kurum tarafından gerçekleştrileceği ile ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Proje alanlarındaki yapılar için yıkım ve kamulaştırma gibi ifadeler kullanılmıştır. Kanun yenilemeye, korumaya, iyileştirmeye ve yeniden canlandırmaya dayalı kentsel dönüşüm stratejilerine yasal zemin oluşturur.

2.3.3. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu

2004 yılında çıkartılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun amacı, büyükşehir belediye yönetiminin hukuki durumunu düzenlemek, hizmetlerin planlı, etkili, verimli ve uyumlu bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır (Madde 1). Kanunun 7. Maddesinde Büyükşehir Belediyelerinin görev ve sorumlulukları açıklanırken doğal, kültürel ve tarihi değerlerle ilgili görevleri arasında kültür ve tabiat varlıkları ile kent tarihi açısından önem arzeden yapıların ve tarihi dokunun korunması, bu maksatla bakım/onarımının yapılması, korunamayacak durumda olanların aslına uygun bir şekilde yeniden üretilmesi belirtilmiştir. Yine 7. Maddenin diğer bentlerinde 5393 sayılı kanunun kentsel dönüşüm ve gelişim

alanlarının açıklandığı 69. ve 73. Maddelerindeki yetkilerin kullanılarak, risk taşıyan ve tehlike oluşturan binaların tahliye edilip yıkılması ile ilgili ilçe belediyelerinin talep etmeleri durumunda her türlü desteğin sağlanması Büyükşehir Belediyesinin görevleri arasında sayılmaktadır. Belediyeler tarafından hazırlanan ve yürürlüğe giren kentsel dönüşüm ve gelişim projelerini uygulama yetkisi, belediye tarafından kullanılabileceği gibi farklı kamu kurumlarına da bırakılabilir. Kanun, yenilemeye ve iyileştirmeye dayalı kentsel dönüşüm stratejilerine yasal zemin oluşturur.

2.3.4. 5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu

2004 yılında yürürlüğe giren 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu da kentsel dönüşüm için zemin oluşturan bir diğer kanundur. Bu kanunun amacı; Ankara'nın kuzey girişi ve çevresinde genel görünümün iyileştirilmesi, daha sağlıklı ve nitelikli bir yerleşim alanı oluşturulması ve kentsel refahın yükseltilmesidir (Madde 1). Söz konusu kanunun kentin sadece belirli bir bölgesi için çıkarılmış olması, planlama ilkeleri kapsamında değerlendirildiğinde bütüncül bir bakış açısı sunmamakta, kentsel dönüşümün adına kapsayıcı bir kanun niteliği taşımamaktadır. Ancak kanun, yenilemeye dayalı kentsel dönüşüm stratejisi için kısıtlı bir bölge için de olsa yasal zemin oluşturur.

2.3.5. 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu

2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 1984 yılında yürürlüğe girmiş olup, amacı ihtiyaç duyulan konut üretimini karşılamak ve bunun için gereken teknik şartları açıklamaktadır. 1993 yılında da kanuna ilave edilen ek madde ile kentsel yenilenme ve dönüşüm adına önemli yetkiler verilen Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) kurulmuştur. Kurum kaynaklarının, bireysel ve toplu konut üretimi için kredi şeklinde kullandırılması, gecekondu alanlarının dönüştürülmesi, tarihi dokunun ve yerel mimarinin korunarak yenilenmesi için hazırlanan projelere kredi desteği verilmesi gibi amaçlarla kullanılacağı kanunun 2. maddesinde ifade edilmektedir. TOKİ'nin gecekondulaşmanın yoğun olduğu ya da depreme karşı riskli bulunan bölgelerde ve tarihi alanlarda, plan yapmaya, kentsel

dönüşüm ve yenileme projeleri hazırlamaya ve yapılan plan ve projeler doğrultusunda uygulamayı gerçekleştirmeye yetkili olduğu görülmektedir. Bu durum zaman zaman mimari dilde yerel ve özgün yapılar üretilmesine engel olarak, ülke genelinde farklı yerlerde bile aynı plan ve projelerin uygulanmasına sebep olmaktadır (Özden, 2008).

Kanun, yenilemeye dayalı kentsel dönüşüm stratejisine yasal zemin oluşturur.

2.3.6. 3194 Sayılı İmar Kanunu

1985 yılında kabul edilen 3194 sayılı İmar Kanunu; yerleşim yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygunluğunu sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Kentsel dönüşüme dair düzenlemelerin ana hatlarıyla yer aldığı geniş kapsamlı bir kanun olması beklenirken, sadece yenilemeye dayalı kentsel dönüşüm stratejisine yasal zemin oluşturduğu görülmektedir.

2.3.7. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)

1983 yılında kabul edilen 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamlı bir koruma yasası olup, kanun ile kentsel korumaya ilişkin planlamanın yapımı, değerlendirilmesi ve onama süreçleri açıklanmaktadır. Kanun, korunması gereken kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin tanımları, yapılacak çalışmalara dair düzenlemeleri ve bu konuda gerekli uygulama kararlarını alacak kurumun görevlerini belirlemek amacıyla düzenlenmiştir (Madde 1). Kanunun 3. Maddesinde kültür varlıkları, tabiat varlıkları, koruma, korunma, sit alanı gibi tanımlar açıklanmıştır. Buna göre "Sit" kavramı, tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır. (Madde 3/Bent 3).

Kanunun 10. Maddesinde mülkiyet durumuna bakılmaksızın, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını korumak için gereken tedbirleri almak, aldırmak ve bunların denetimini yapmak veya yaptırmak yetkisinin KTB'na ait olduğu belirtilmektedir. Yine aynı madde uyarınca belediyeler bünyesinde kanun kapsamındaki işlemleri ve uygulamaları yürütmek adına koruma, uygulama, denetim ve proje büroları (KUDEB) kurulabilmektedir. Bu bürolar, koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış olan koruma amaçlı imar plan ve projeleri ile uygulamayı denetlemekle yükümlülerdir. Bu yasa ile koruma alanlarında yerel yönetimlerin etkinliği artmış ve yerel boyutta da kurumsal yapılanma öngörülmüştür.

Kanun, korumaya dayalı kentsel dönüşüm stratejisine yasal zemin oluşturur.

2.3.8. 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılmasi Hakkında Kanun

2005 yılında 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Kanun tarihi ve kültürel değere sahip yapıların bulunduğu alanların yenilenmesini kapsayan bir içeriğe sahiptir. Yıpranan veya özgünlüğünü kaybetmeye başlamış olan kültür ve tabiat varlıklarını yeniden inşa veya restore ederek korumak, yaşatmak ve bulundukları bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturmak, afet risklerine karşı önlemler almak kanunun amaçlarındandır (Madde 1). Kanun, belirtilen hedefler çerçevesinde yenileme alanlarının belirlenmesine, bu alanlar için projelerin oluşturulup uygulanmasına, alanın yönetim, denetim ve kullanımına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır (Madde 1).

Madde 2'de belirlenen yenileme alan sınırları içinde bulunan tüm taşınmazlara ait yenileme projelerinin, koruma kurullarınca karara bağlanmasından sonra söz konusu kanun kapsamında belirtilen yenileme proje hükümlerine tabi olacağı belirtilmektedir.

Yenileme projeleri, yenileme alanı içerisinde bulunan tarihi yapıların restitüsyon, rölöve ve restorasyon projeleri ile yıpranmış tescil dışı yapıların imar mevzuatına

göre hazırlanan projelerinden bir bütünlük oluşturacak şekilde hazırlanır. Yenileme alanlarında yer alan yıpranan taşınmaz kültürel ve tarihi varlıkları yeniden inşa edilirken, tarihi eserin özgün nitelikleri korunarak projelerinin hazırlanması ve bunun için referans alınacak bilgi/belgelerin titizlikle araştırılması önemlidir. Söz konusu yapıların tahrip olması veya bunların yıkılıp yeniden yapılması söz konusu olduğunda, öncelikle yapının mevcut durumunun belgelenmesi, detaylı araştırmalar sonucu elde edilen veriler ışığında yeni projenin hazırlanması gerekmektedir. 5366 sayılı kanun ile yenileme alanlarının korunması, koruma için gerçekleştirilecek uygulamaların ne şekilde olacağı ve bu alanlar için koruma kurullarının onayı ile kabul edilen yenileme avan projelerinin hazırlanması gibi hususlar düzenlenmiştir. Bu kapsamda yenileme proje süreçlerinin yürütülmesi için 2863 sayılı kanunun 51. maddesine gereğince Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları oluşturulur ve bu kurullarca onaylanan projeler uygulanabilir (Madde 3).

Kanunda, yenileme projeleri için genel bir çerçeve çizilmiş, projelerin uygulanmasına dair detaylar kanunun uygulama yönetmeliği ile belirlenmiştir. Bu yönetmeliğin amacı kanun kapsamındaki alanlarda gerçekleştirilecek uygulamalarla ilgili usul ve esasları düzenlemektir (Madde1). Yönetmeliğin 4. Maddesinde koruma bölge kurulu, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, yenileme alanı, yenileme avan projesi ve uygulama projesi, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi gibi tanımlara yer verilmektedir.

Kanun ve ilgili yönetmeliğin amacının tarihi kent dokularını kapsayan kentsel dönüşüm projelerinin amaçları ile örtüştüğü görülmektedir. Korumaya, iyileştirmeye ve yeniden canlandırmaya dayalı kentsel dönüşüm stratejisine yasal zemin oluşturur. Ancak bu yasa ve yönetmelik ile de yıpranan ve özgün niteliklerini kaybetmiş kentsel alanların nasıl ve hangi kriterlere göre dönüştürüleceği net olarak açıklanmamaktadır (Tablo 2.2).

Tablo 2.2. Kentsel Dönüşüm Stratejileri ve Kanunları Değerlendirme Tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

	KENTSEL DÖNÜŞÜM STRATEJİLERİ				
	YENİLEMEYE DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM	KORUMAYA DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM	İYİLEŞTİRMEYE DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM	YENİDEN CANLANDIRMAYA DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM	SOYLULAŞTIRMAYA DAYALI KENTSEL DÖNÜŞÜM
Yöntem	Mevcutun tamamen farklı bir biçimde yeniden üretilmesi	Basit müdahale ve onarımlarla mevcutun korunarak devam ettirilmesi	Kapsamlı müdahalelerle mevcutun devam ettirilmesi	Mevcutun sosyal önlemlerle yeniden canlandırılması	Kullanıcı grubunun yer değiştirmesi
Kanunlar	6306 5104 5393 5216 2985 3194	5366 2863 -6306-	5366 5393 5216	5366 5393	

3
TARİHİ KENTLERDE KENTSEL DÖNÜŞÜM

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesi oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu yaşam tarzının benimsenmesiyle birlikte kentler oluşmaya başlamıştır. Kent kavramı durağan değil, dinamiktir. Zamanla gelişir, değişir ve tarihsel bir kimlik kazanırlar. Kentlere bu tarihsel kimliği kazandıran tarihi dokular ve bu dokuyu oluşturan özgün tarihi yapılardır.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının en gerekli olduğu alanların başında şüphesiz tarihi kent merkezleri gelmektedir. Tarihi doku; tarih, mimarlık, arkeoloji ve sanat değerleriyle uyumlu tüm kent katmanlarından oluşan kentsel alanlardır (Yaygel, 2007). Kentlerin çeşitli sebeplerle zaman içerisinde değişime uğramasıyla tarihi kentler de etkilenmekte, tarihi kent dokuları da uyumsuz yeni yapılaşmalarla zarar görmekte hatta yok olmaktadır. Zaman içerisinde işlev ve önem kaybı ya da fiziksel ya da sosyal eskime / yıpranma görülen tarihi yapıları koruyarak veya yeniden işlev kazandırarak yaşatılması kentsel dönüşümün hedeflerindendir. Korumaya, iyileştirmeye, yenilemeye yada canlandırmaya dayalı kentsel dönüşüm yöntemleri ile kentsel alanlardaki mevcut doğal, kültürel ve tarihi değerler sürdürülebilirlik çerçevesinde yeniden değerlendirilmelidir.

Dünyada savaş, göç, terkedilme gibi çeşitli sebeplerle kentler yıkıma uğramış bunun sonucu olarak da, kentsel dönüşüm çalışmaları hem konut ihtiyacının karşılanması hem de tarihi ve kültürel yapının korunarak ayağa kaldırılması için gerçekleştirilmiştir. Günümüzde uygulanan tarihi kentlerdeki yenileme çalışmalarında bölgenin tarihi kimliğini kazandıran asıl unsur olan tarihi eserlerin öncelikli olarak ele alınmadığını düşündüren, tarihi eserlerin siluetini bozan, görüntü kirliliği oluşturan sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamalarının tarihi mekanların dönüşmesinde, kentlerin tarih boyunca edindiği tarihi kimliğin korunması için özgün dokuya uygun olarak

gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Dönüşüm uygulamalarının, kentin tarihi ve doğal dokusunda tahribat yapmaması esas alınmalı ve tarihi doku korunmalıdır.

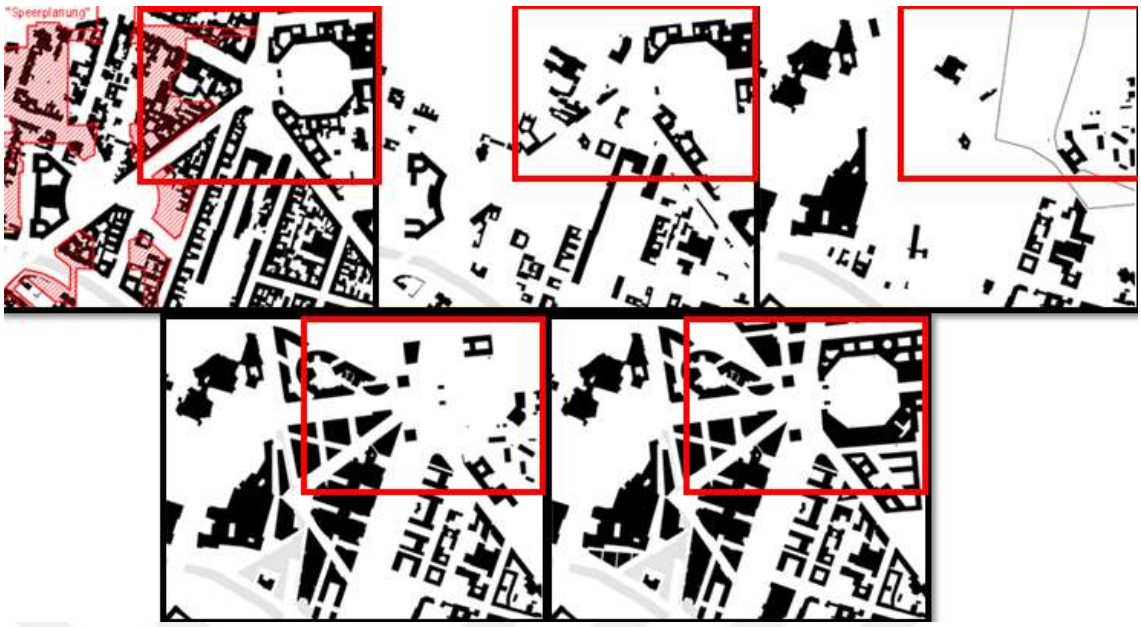
3.1. Dünyada Tarihi Kentlerde Yapılan Kentsel Dönüşüm Çalışmalarından Örnekler

3.1.1 Almanya / Berlin Potsdamer Meydanı Dönüşümü

Almanya'nın başkenti Berlin'de bulunan Potsdamer Meydanı, şehrin 14 kapısından biri olan ünlü Potsdamer Kapısı'nın önünde oluşan, kırsalı kent merkezine bağlayan yolların kentin girişinde kesiştiği, başlangıçta bir meydan olarak kurgulanmamış olan bir alandır. 18. yüzyılda daha çok tarım alanları ve bahçelerden oluşan bu alanda, bu yüzyılın sonuna doğru yazlık evler inşa edilmeye başlamıştır.

19. yüzyılın başlarında alanın Potsdam Saraylarına ulaşan yolun başlangıcı olması nedeniyle sembolik önemini ortaya çıkaran bir anıtmezar, bir anı kilisesi gibi yapılar tasarlanmış fakat inşa edilmemiştir (Pabsch, 1998). Meydan, 1838 yılında inşa edilen Potsdam İstasyonu ile şehrin en önemli trafik kavşağına dönüşmüş, Avrupa'daki ilk trafik ışığı burada kullanılmıştır. Meydan, 19. yüzyılın sonlarına doğru canlılığı ile şehrin sembolü haline gelmiştir (Gay, 2016).

20. yüzyılın başlarında bugünkü karakterine ulaşan meydan, yıllar içerisinde sürekli dönüşmüş, eski yapılar yenilerine alan oluşturulması için yıkılmıştır (Harita 3.1).

Harita 3.1 Potsdamer Meydanının dolu boş analizi (Sırasıyla 1940,1953,1989,2001,2010) *(URL 1)*

Meydan gelişimini belirleyen ana unsur trafik aksı olmuştur. Meydandan ışınsal olarak dağılan yolların arasında kalan üçgen yapı adalarının sivri köşelerinde ulaşım yapıları, büyük büro binaları, alışveriş merkezleri ve konutlar inşa edilmiştir (Şekil 3.1). Palace Hotel, Hotel Fürstenhof, Hotel Esplanade, Colombus-Haus bunlardan birkaçıdır (Şekil 3.2-3-4-5-6-7).

Şekil 3.1 Potsdamer Meydanına İstasyondan bakış, 1901 (LAB, No: II2608) *(URL 2)*

Şekil 3.2 Palast Hotel, Potsdamer Meydanı, 1899 (LAB, No: II12200) *(URL 2)*

Harita 3.2 Potsdamer Meydanı,1910 (LAB, Haritalar Departmanı, A 2012/2) *(URL 2)*

Şekil 3.3 Meydana genel bakış, 1919 *(Özer & Özer, 2007)*

Şekil 3.4 Meydana genel bakış, 1920'ler *(Gay, 2016)*

Şekil 3.5 Potsdamer Meydanı, Potsdamer İstasyonu ve arkada Columbus-Haus (Yapım:1932), 1932, (LAB, No: II3969) *(URL 2)*

Şekil 3.6 Potsdamer Meydanı ve arkada Columbus-Haus (Yapım:1932), 1933, *(Gay, 2016)*

Meydan, İkinci Dünya Savaşı döneminde yerle bir olmuş (Şekil 3.7-8-9), savaşın ağır yıkımına rağmen Doğu ve Batı Almanya arasında önemli bir bağlantı noktası olmaya devam etmiştir. Savaşın bitiminde Doğu ve Batı Almanya sınırında kalarak

1961 yılında inşa edilen büyük şehir duvarıyla (Berliner Mauer/Berlin Duvarı) ikiye bölünmüştür.

Şekil 3.7 Savaş sonrası Potsdamer Meydanı, 1949, solda Columbus-Haus, sağda kesitten Pschorr-Haus (Yapım:1910) (LAB, No: 0002381) *(URL 2)*

Şekil 3.8 Savaş sonrası Potsdamer İstasyonu, 1949 (LAB, No: 0002380, No: 0266382) *(URL 2)*

Şekil 3.9 Savaş sonrası Potsdamer İstasyonu, 1952 (LAB, No: 0002380, No: 0266382) *(URL 2)*

Her ne kadar ülke çok net ve keskin bir biçimde bölünmüş olsa da Batı Berlin'in 1965 yılında hazırladığı imar planları, Berlin'i yeniden birleşik bir Almanya'nın başkenti olarak geliştirmek amacı taşımaktadır. Doğu Berlin'in tarihi merkezi ile Batı Berlin, merkez bölge olarak adlandırılan bir şehir bandıyla birbirine bağlanmış ve bu bandın merkezini Potsdamer Meydanı oluşturmuştur. Ancak bu planlara rağmen meydan, birbirinden ayrı iki özerk bölge olarak gelişmeye devam etmiştir. (URL 1)

1980'li yılların başında hala savaş öncesi dönemde sahip olduğu tarihi önemine ulaşamamış olan meydanın (Şekil 3.10), kaybettiği değerini yeniden kazanabilmesi için her iki taraf da bir takım sorumluluklar almaya başlamıştır. Doğu Berlin, 1979 yılında sınıra yakın alanları da içeren bir Şehir Planlama Fikir Yarışması düzenlemiştir. 1981 yılında Uluslararası Yapı Fuarı'nın (IBA) yeni inşaat alanları için anahat planında Potsdamer Meydanı çevresindeki alan için somut yapı önerileri sunulmuştur. Şehrin iki yarısının birleştirilmesinde Potsdamer Meydanı bir şans olarak değerlendirilmiş ve 1988 yılında kabul edilen imar planları ile tarihi merkez ile meydan arasında mekansal ve yapısal bir bağ

kurulması hedeflenmiş ve 'Potsdamer Meydanı' başlıklı atölye sergisinin ilk versiyonu düzenlenmiştir (URL 1).

Şekil 3.10 Potsdamer Meydanı, 1984 *(Özer & Özer, 2007)*

Potsdamer Meydanı, Doğu ve Batı Almanya'nın yeniden birleşmesiyle pek çok kentsel dönüşüm projesine konu olmuştur. Berlin Duvarı (Şekil 3.11) dışında hiç bir mimari ögenin bulunmadığı bu tarihi meydan, Doğu ve Batı Berlin'in birleşmesiyle sirkler, orta çağ festivalleri, konserler gibi çeşitli etkinliklerle yeniden etkinlik merkezi olarak canlandırılmaya çalışılmıştır. Doğu ve batı arasındaki trafik bağlantısının Potsdamer Caddesi üzerinden yeniden kurgulanması, kentin iki yarısını bir araya getiren ilk önlemlerden biri olmuştur. Yapılan bu çalışma meydanın tarihi önemi göz önünde bulundurulduğunda yüksek bir sembolik değere sahiptir.

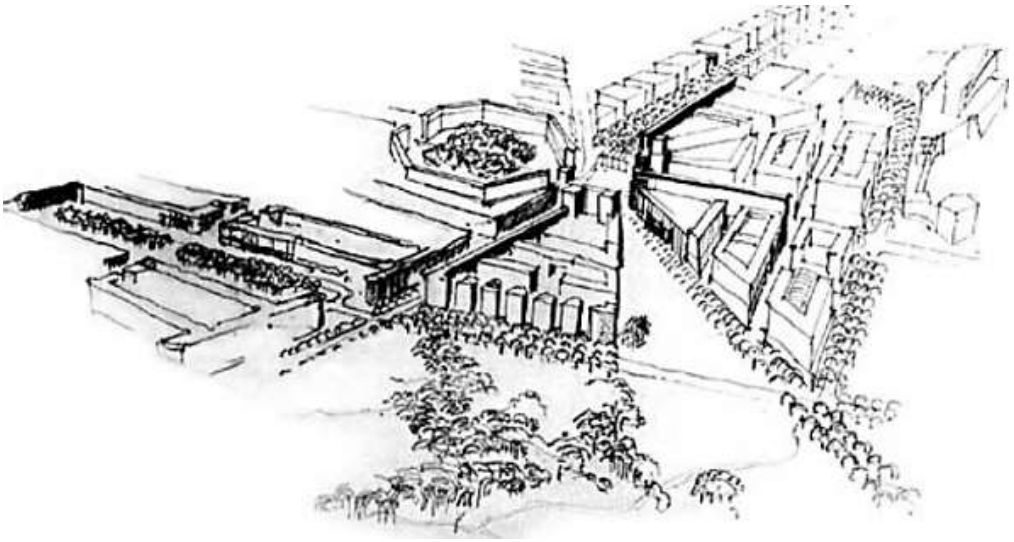
Şekil 3.11 Berlin Duvarı'ndan bir kesit *(Gay, 2016)*

1989 yılında duvarın yıkılmasıyla birlikte Berlin'in tam ortasında işlevsiz devasa bir fiziksel boşluk olarak kalan bu meydan için kentsel dönüşüm planlama ve prosedürleri tartışılmıştır. Meydanın en uygun şekilde planlanması amacıyla ödüllü bir kentsel dönüşüm fikir projesi yarışması açılmıştır. Özel sektöre devri gerçekleştirilen arsalar, düzenlenen kentsel tasarım yarışmasının amacı doğrultusunda canlandırılmıştır. Kamu, denetim görevi almış, sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları ise halkı temsilen projede aktif olarak rol oynamıştır (Demirsoy, 2006). Meydan çevresinin arsa olarak devredildiği şirketler projenin finansman ayağını oluşturmuştur.

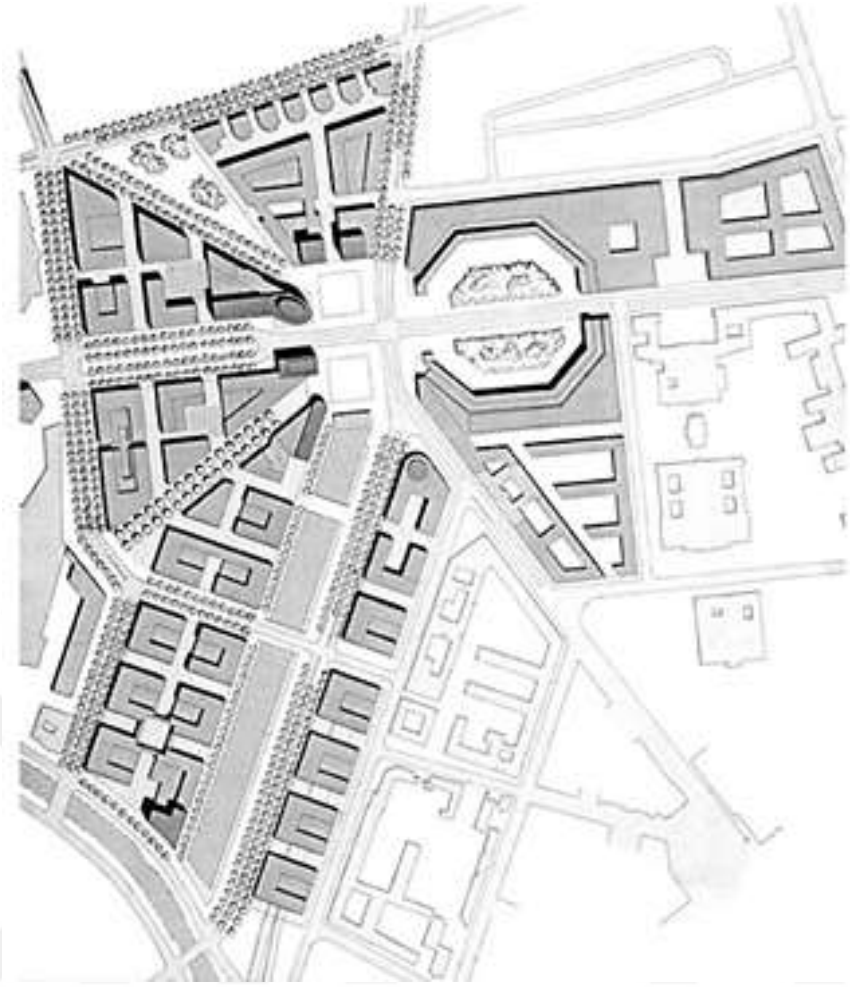
Kentsel dönüşüm yarışmasının hedefleri hakkında yapılan açıklamada; "Kentsel karakter, esasen büyükşehir yaşamının odak noktaları olarak şehri temsil eden ve vatandaşın tanımlayabildiği merkez meydanların ve sokak hacimlerinin gezilmesi ve bu mekanlarda oyalanılması yoluyla şekillenir." denilerek projeye verilen önem vurgulanmıştır. Yarışma sonucu seçilecek tasarımdan, meydanın gece gündüz yaşayan canlı bir alan olabilmesi ve kentin doğusu ile batısı arasında sağlam ve etkili bir bağlantı kurulabilmesi amacıyla, işlevsel olarak geniş bir yelpazede çalışılması, kültürel yapılar, alışveriş merkezleri, büro ve konut alanları gibi çok amaçlı kullanıma sahip yeni yapılarla yeni bir cazibe merkezi oluşturulması beklenmiştir. Meydanı odak noktası alarak farklı ihtiyaçlara cevap verebilen bir

çeşitliliği bir araya getirmesi ve kentin bütününden izole etmeden ortaya çıkarılması, alandaki tarihi değerlerin, binaların, cadde ve meydan izlerinin, Berlin'nin tarihi geometrik düzeninin dikkate alınması tasarımın şartlarındandır (URL 1).

Yarışmaya katılması için 16 mimarlık firması seçilmiş ve jüri 1991 yılında Hilmer & Sattler tasarımını birincilikle ödüllendirmiştir (Şekil 3.12, 3.13 ve 3.14). Tasarım içeriğine bakıldığında Potsdamer Meydanı karşısında duran Leipziger Meydanı ile mekansal bir dizi oluşturulduğu, Postdamer Caddesinin genişletildiği, meydandan güneye doğru gelişen aksta yeşil bir bant kurgulandığı görülmektedir. Önerilen şehir kurgusu, Potsdamer Meydanı altındaki büyük bir istasyon kompleksinin yerel toplu taşıma ağı ile güçlü bir şekilde bütünleşmesine dayanmaktadır. Kentsel dönüşüm proje hazırlıkları olarak ilk önce kazanan tasarımının uygulanmasının yasal dayanağı ve bu tasarıma dayalı bir kentsel dönüşüm uygulama planı oluşturulmuş ve çevresel müdahaleler için telafi edici önlemler tanımlanmıştır. Bölgenin üç büyük yatırımcısı, yarışma sonucu birinciliğe layık görülen Helmut&Sattler'e ait fikir projesine dayanan uygulama projelerinin hazırlanması için yarışma açmayı üstlenmiş, 1992'de açılan proje uygulama yarışmasında Renza Piano ve Christoph Kohlbecker'in projesi birinci seçilmiştir (URL 1).

Şekil 3.12 Hilmer&Sattler proje eskiz çalışması *(URL 1)*

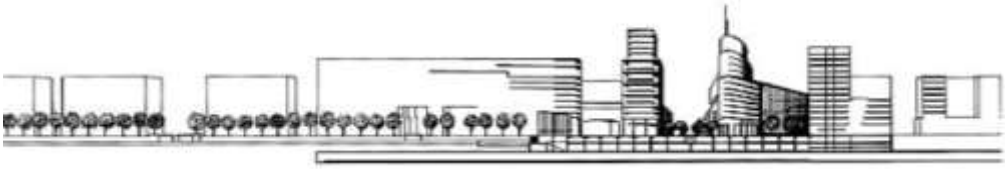
Şekil 3.13 Hilmer&Sattler proje master planı *(URL 1)*

Şekil 3.14 Hilmer&Sattler proje modeli, 1991 *(URL 1)*

Şekil 3.15 Yapı kütleleri için kullanım önerileri *(URL 1)*

Şekil 3.16 Kuzey-Güney aksından kesit *(URL 1)*

Kentsel dönüşüm proje hazırlıkları olarak ilk önce kazanan tasarımının uygulanmasının yasal dayanağı ve bu tasarıma dayalı bir kentsel dönüşüm uygulama planı oluşturulmuş ve çevresel müdahaleler için telafi edici önlemler tanımlanmıştır. Bölgenin üç büyük yatırımcısı, yarışma sonucu birinciliğe layık görülen Helmut&Sattler'e ait fikir projesine dayanan uygulama projelerinin hazırlanması için yarışma açmayı üstlenmiş, 1992'de açılan proje uygulama yarışmasında Renza Piano ve Christoph Kohlbecker'in projesi birinci seçilmiştir (URL 1).

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra 1907 yılında inşa edilmiş ve savaş sırasında büyük ölçüde yıkılmış olan, Berlin'in en lüks ve ünlü otellerinden biri Grandhotel Esplanade'nin ayakta kalan bazı salonları tarihi eser olarak korunurken otelin İmparatorluk Salonu (Kaisersaal) ise Postdamer Caddesinin genişletilebilmesi amacıyla özel bir teknikle yeni yerine taşınmıştır (Şekil 3.17-18). Otelin bazı bölümleri de yeni yapılan Sony binasına entegre edilerek tarih ve modernite arasında bir bağ oluşturulmuştur (Şekil 3.19-20).

Şekil 3.17 Hotel Esplanade, 1995 (LAB, No: 0374633) *(URL 3)*

Şekil 3.18 Hotel Esplanade'nin taşınması, 1996 *(URL 3)*

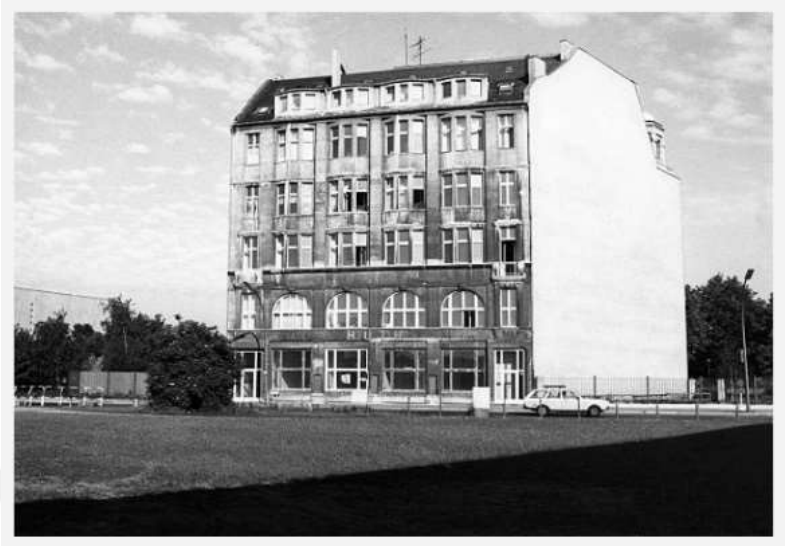
Şekil 3.19 Sony Binası / Hotel Esplanade İmparatorluk Salonu (Nur Urfalıoğlu)

Şekil 3.20 Sony Binası / Hotel Esplanade İmparatorluk Salonu *(URL 4)*

1912 yılında belki de çelikten inşa edilmiş olması sebebiyle savaş sonrası bütünüyle ayakta kalabilen tek bina Haus Evi olmuştur. 1990 yılında Potsdamer Meydanı Kentsel Dönüşüm programına dahil edilen yapı restore edilmiş ve taş kaplama cephesi tekrar ortaya çıkarılmıştır. Özgün yapısına uygun olarak

yenilenen tarihi bina şarap evi olarak işlevini korurken, üst kısmı sanat galerisi olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.21-22).

Şekil 3.21 Huth Şarap Evi, 1988 *(URL 5)*

Şekil 3.22 Huth Şarap Evi *(URL 6)*

3.1.2 Fransa / Paris La Defense Bölgesi Dönüşümü

Fransa'nın başkenti Paris, etrafı surlarla çevrili birbirini saran halkaların genişlemesiyle oluşmuştur (Harita 3.3). 17. yüzyılın sonuna kadar, dar sokaklar ve pazarlar kurulan küçük meydanlardan oluşan tipik bir Ortaçağ kenti görünümündeyken 18. yüzyıldan itibaren imparatorluğun güçlenmesiyle gelişmeye ve dönüşmeye başlamıştır.

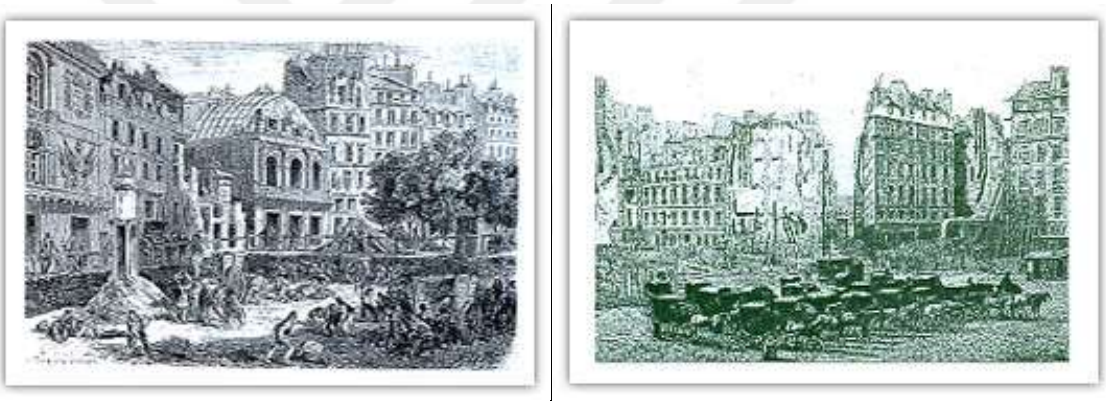
Harita 3.3 Paris Planı, Sebastian Münster, 1572 *(URL 7)*

III. Louis Napolyon tahta çıkınca Paris'i yenilemesi için Vali Haussmann'ı görevlendirmiş (Şekil 3.23), bu sayede kent 1851-1873 yılları arasında imar müdahalelerinde bulunan Haussmann'ın operasyonları ile sanayileşme sonrası kentte meydana gelen dönüşümlerin en belirgin olduğu şehir olmuştur (Gürler, 2003).

Haussmann'ın programı ile, kente düzenli bir şekil vermek ve sürekli çıkan isyanların bastırılmasını zorlaştıran dar sokaklardan kurtulmak için binlerce bina yıkılmıştır (Şekil 3.24-25).

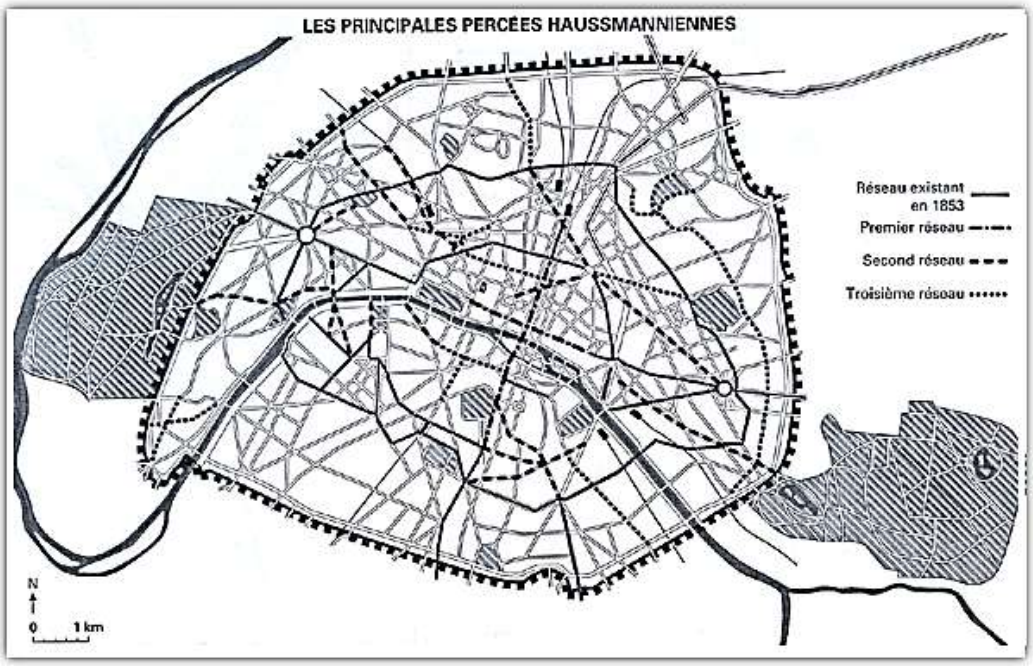
Şekil 3.23 Hausmann Karikatürü *(URL 8)*

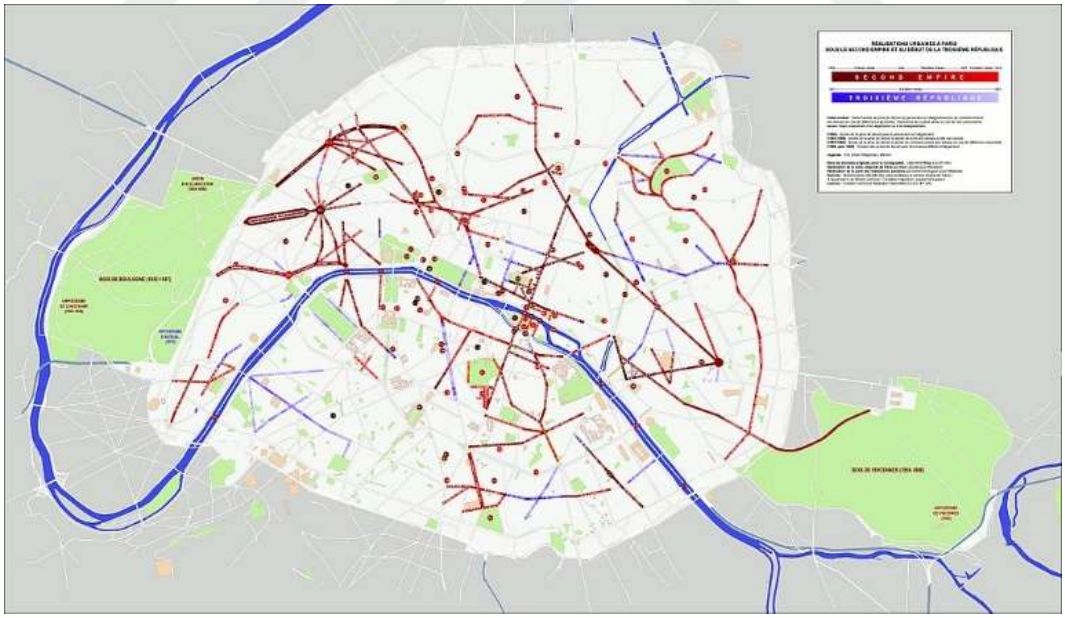
Şekil 3.24-25 Sokak yıkım çalışmaları, 1865 *(URL 8)*

Geniş caddelerin ve bulvarların açılabilmesi için özel bir mülkiyet kanunu çıkartılarak binalar kamusallaştırılmıştır. Bir taraftan ağaçlarla çevrili geniş bulvarlar açılırken (Harita 3.4-5), valilik binaları, tiyatrolar, parklar yapılmış ve su, gaz tesisatı gibi alt yapı sistemleri oluşturulmuştur (Şekil 3.26). Yolların altında kanalizasyon bağlantılarının oluşturulması, yeni inşa edilen yapıların kent sistemine dahil edilmesini kolaylaştırmıştır. Açılan her yeni yolun yaya ve taşıt trafiğini kolaylaştırmasına önem verilmiş, kaldırımlar ışıklandırılmıştır. 1920'li yıllarda yıkılan tarihi surlarla çevrili olan Paris'in merkezi, ilk olarak Haussmann'ın hazırladığı yenileme projeleri doğrultusunda boşaltılmış, kenar mahallelerdeki

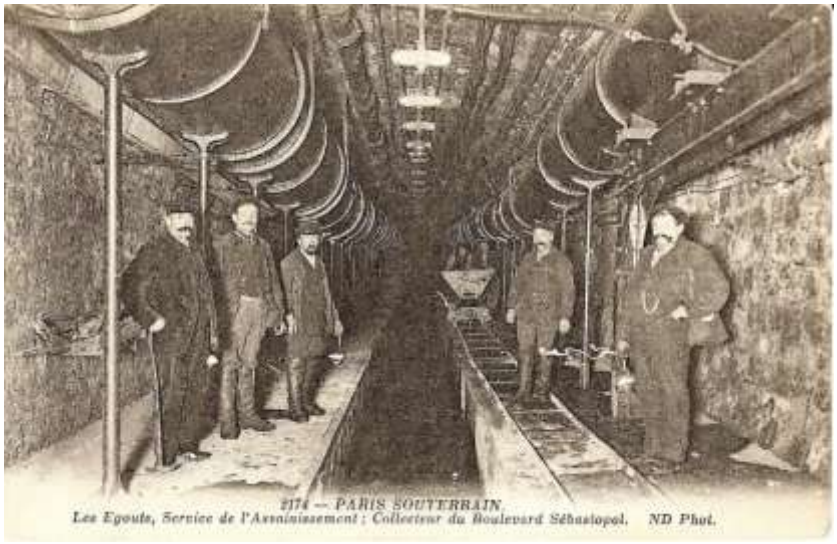
imar faaliyetleri yasaklanmıştır. Paris dışında kalan yerler ise yeşil alan yapılmaları koşuluyla hükümet tarafından belediyeye bağışlanmıştır (Carmona, 2004).

Harita 3.4 Ana caddelerin açılımı, 1853 *(URL 8)*

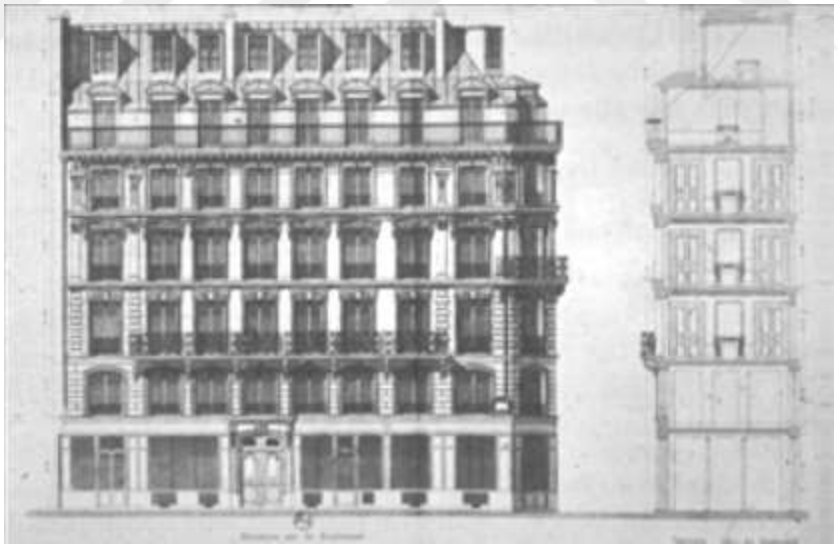

Harita 3.5 Haussmann projesinin genel tablosu: Haussmann tarafından yaptırılanlar kırmızı renkte gösterilmiştir. Soldaki ve sağdaki yeşil alanlar da bu dönem yapılmıştır. *(URL 9)*

Şekil 3.26 Boulevard Sebatopol altında büyük altyapı galerisi. *(URL 10)*

Tipik Hausmann binaları, zemin katlarında mağazaların olduğu, birinci katlarında zengin burjuvaların, ikinci katlarında tüccar ya da zanaatkârların, üçüncü katlarında işçilerin, dördüncü katlarında ise Paris'e yeni gelen ve sabit bir gelirleri olmayan taşralıların oturduğu bir sistem şeklinde oluşmuştur (Şekil 3.27) (Carmona, 2004).

Şekil 3.27 Tipik bir Haussmann apartmanı mimari sistemi, cephe ve kesit. *(URL 11)*

Carmona (2004), yapılan dönüşüm çalışmalarının bazı yönleriyle eleştirildiğini de belirtir. Bu yıkımlar ile şehrin hafızası yitirilmiş, kent geçmişi olmayan köksüz bir şehir haline gelmiştir. İnşa edilen saray gibi yapılar işçi sınıfının barınma ihtiyacını

karşılamakta yetersiz kalmış, şehrin çeperinin çarpık yapılaşmasının önü açılmıştır. Başkentin kontrolsüz bir şekilde büyümesi karşısında getirilen imar yasağı hiçbir işe yaramamış, merkez ve çepheri arasındaki fark gittikçe belirginleşmiştir. Eski Paris'teki yıkıntıların Haussmann tarafından kaldırıldığı ancak şehir dışındaki banliyö alanlarını kapsamayan planlamaların düzensizlik oluşturduğu ve yapılan kamulaştırma kavramının rant olarak algılandığı ifade edilmiştir. Ancak tüm bu eleştirilere rağmen belirgin bir düzenin hakim olduğu günümüz Paris'inin temellerini Hausmann'ın kararlı uygulamalarının oluşturduğu söylenebilir.

Daha sonra da kentin dönüşümü için çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 1922 yılında Auguste Perret, kent merkezinden bugünün La Defense bölgesine uzanan bir gökdelen köprüsü hayal etmiş, 200 m yükselikte kule evler tasarlamıştır (Şekil 3.28).

Şekil 3.28 Solda, Auguste Perret'in "Maisons-Tours" projesi,1922 *(URL 12)*

Yine bu dönem Le Corbusier ise geniş açıklıklı otoyollar ile ızgara sistemiyle birbirine bağlanan 24 devasa gökdelenden oluşan Voisin Planını tasarlayarak, 1925 yılında Esprit Nouveau Dergisi'nde yayımlamıştır. Le Corbusier, projenin ihtiyaç duyduğu geniş araziyi elde etmek için tarihi merkezde bir kaç anıt eser dışındaki tüm alanın boşaltılmasını önermiştir. Tarihi merkezi büyük oranda yok etmeyi öneren bu proje, mimari mirasın korunmasını göz ardı ettiği için yetkililer tarafından uygun görülmemiştir (Chancel, 2021) (Şekil 3.29).

Şekil 3.29 Le Corbusier'in Voisin Planı,1925 *(URL 12)*

İkinci Dünya Savaşı sonrası kent nüfusunun yoğunlaşmaya başlaması sonucu kentin yeniden planlanmasının gerekliliği tekrar ortaya çıkmıştır. 19. Yüzyılda tamamen yıkılıp yeniden yapılan şehrin merkezinin korunması, kent dokusunun sağlıklaştırılması, konut stoğunu artırılması ve sosyal konutlara yer açılması gibi amaçlarla 1950'lerden itibaren merkez dışında büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleri geliştirilmiştir. Özellikle gelir düzeyi düşük kişilerin yoğun yaşadığı bölgeler, 1970'lerin sonlarına kadar büyük ölçekli sosyal konut uygulamalarıyla özgün doku niteliklerini kaybetmişlerdir. Doğu Paris'te gerçekleştirilen bir kentsel

dönüşüm projesi ile sosyal konut blokları ile mevcuttan çok farklı karakterde yeni bir alan oluşturulmuştur (Şekil 3.30-31) *(Bilsel C. , 2018)*.

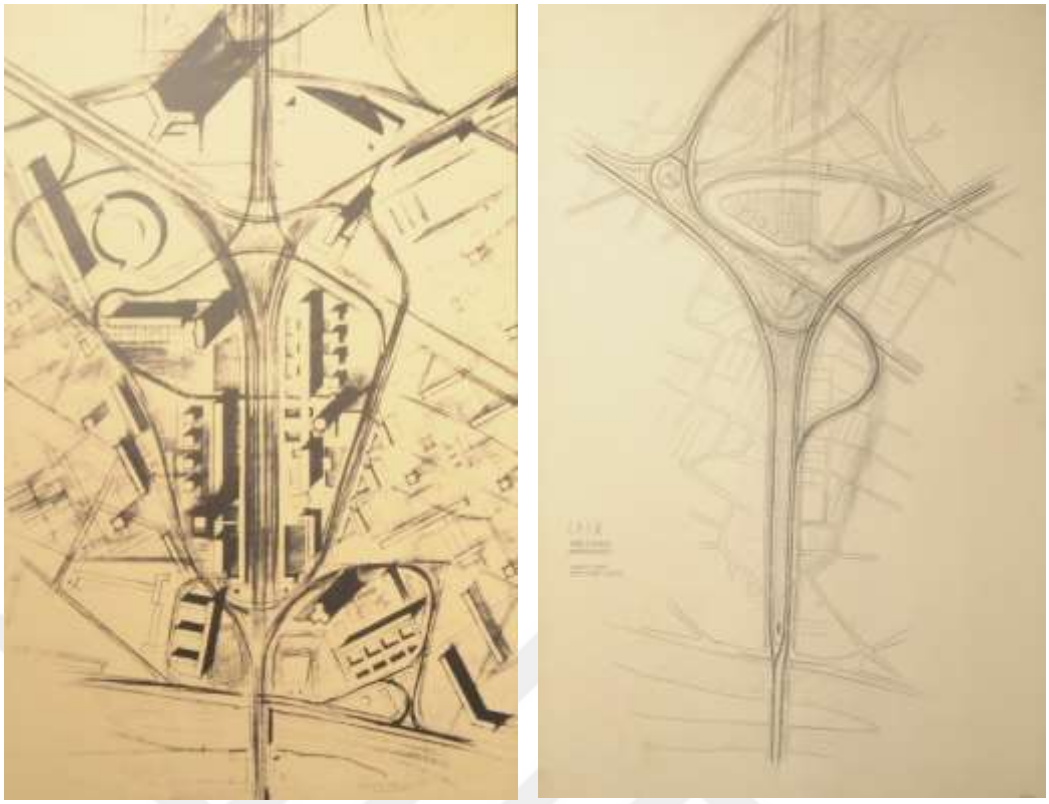

Şekil 3.30-31 Place des Fêtes çevresinde kentsel dönüşüm öncesi ve sonrasında kentsel dokunun değişimi *(Paris-Projet, 1975)*

Paris için yeni bir kalkınma planı üzerinde çalışılmış ve bu plana göre şehir merkezi ve banliyöler arasında homojen bir dağılımın olması hedeflenmiştir. Bu amaçla uygulanan kentsel dönüşüm projelerinden biri La Defense Kentsel Dönüşüm Projesi'dir.

Neulily Köprüsü'nün uzantısında, merkez çevresindeki eski yerleşimlerden olan Courbevoie ve Puteaux ortasında bulunan 130 hektarlık bir alanda kurulmuştur. Günümüzde üniversite kenti olan Nanterre'e kadar uzanmıştır (Demirsoy, 2006). Bugün Paris'in yeni iş merkezi haline gelmiş olan bölgede yüksek yapıların yaygınlaştırılması, yaya ve taşıt trafiğinin ayrıştırılması gibi hedeflerle kentsel dönüşüm projesi başlatılmıştır (Şekil 3.32-33) (Ersoy, 2004).

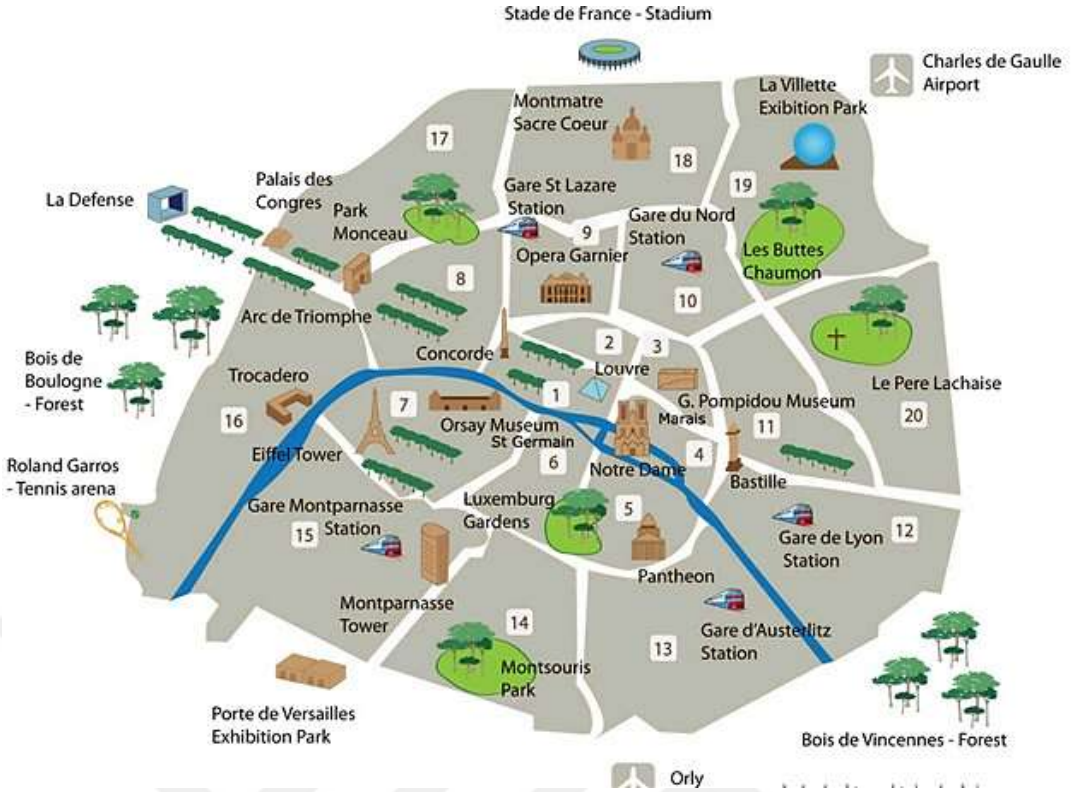
La Defense bölgesinin bir ticaret merkezine dönüşmesi için pek çok kamulaştırmayı da barındıran yeni bir plan hazırlanmıştır. Bu plan ile Paris'in tarihi kent merkezinden La Defense bölgesine tarihi Şanzelize Caddesi boyunca uzanan bir hat belirlenmiştir. Bölgenin bu tarihi hat ile tarihi kent merkezine bağlanması tarihi kent merkezini etkilemesi sebebiyle önemlidir (Harita 3.6-7).

Şekil 3.32-33 Eskiz çalışmaları, 1950 *(URL 12)*

Harita 3.6 Paris kent merkezi ve La Defense bölgesi ilişkisini gösterir harita *(URL 13)*

Harita 3.7 Tarihi kent merkezi, tarihi aks (Şanzelize Caddesi) ve dönüşüm bölgesinin ilişkisini gösterir harita *(URL 14)*

Bölgenin merkezi, başlangıçta tarihi caddenin sonunda yer alan ve 1870 yılında Paris'i savunan askerlerin onuruna yapılmış anıt heykelin bulunduğu bir meydandır (Şekil 3.34-35-36). 1950'li yılların başında küçük fabrikaların, gecekondu mahallelerinin ve birkaç çiftliğin mevcut olduğu bölgede alt katları ofis olan ilk apartman binaları inşa edilmiştir. Bölgedeki iş merkezlerinden ilki Zehrfuss, Camelo ve Mailly tasarımı olan Nouvelles Endüstri ve Teknoloji Merkezi'nin (CNIT) inşası 1958 yılında tamamlanmıştır (Şekil 3.37-38-39-40-41-42). Deniz kabuğu formuna benzeyen yapıda her yıl çeşitli etkinlikler düzenlenerek kamu ile etkileşim sağlanmaktadır (Kayalar, 2004). Bu binanın inşa edilmesi ile ekonomik ve ticari faaliyetlerin tarihi merkezden kaydırılması amacıyla yapılması planlanan kentsel dönüşüm projesi için bu bölgenin seçilmesinin önü açılmış ve üç aşamalı plan çalışması başlatılmıştır.

Şekil 3.34 Anıt 1870-74 *(URL 15)*

Şekil 3.35-36 La Defense meydan görünümü ve anıt heykel, 1950 *(URL 16)*, *(URL 15)*

Şekil 3.37-38 Solda, Meydanda tarihi anıt ve CNIT Binası inşaatı başlangıcı, 1956 *(URL 15)*; Sağda, CNIT inşaatı ve çevresinin görünüşü, 1958 *(URL 17)*

Şekil 3.39 Meydanda tarihi anıt ve CNIT Binası, 1961 *(URL 15)*

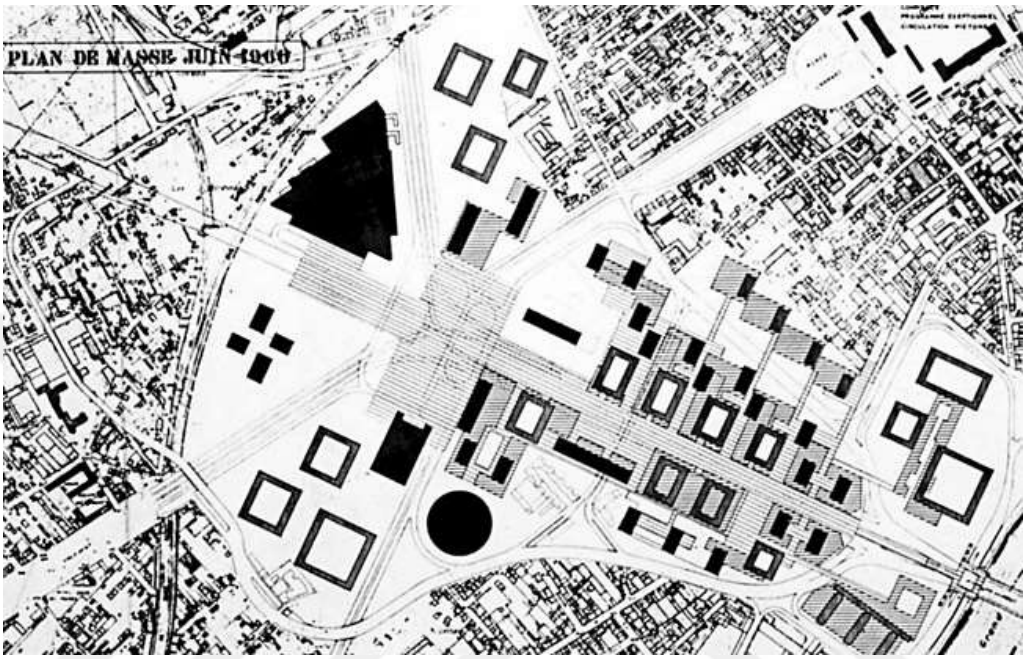
Şekil 3.40-41 CNIT, 1964 *(URL 15)*

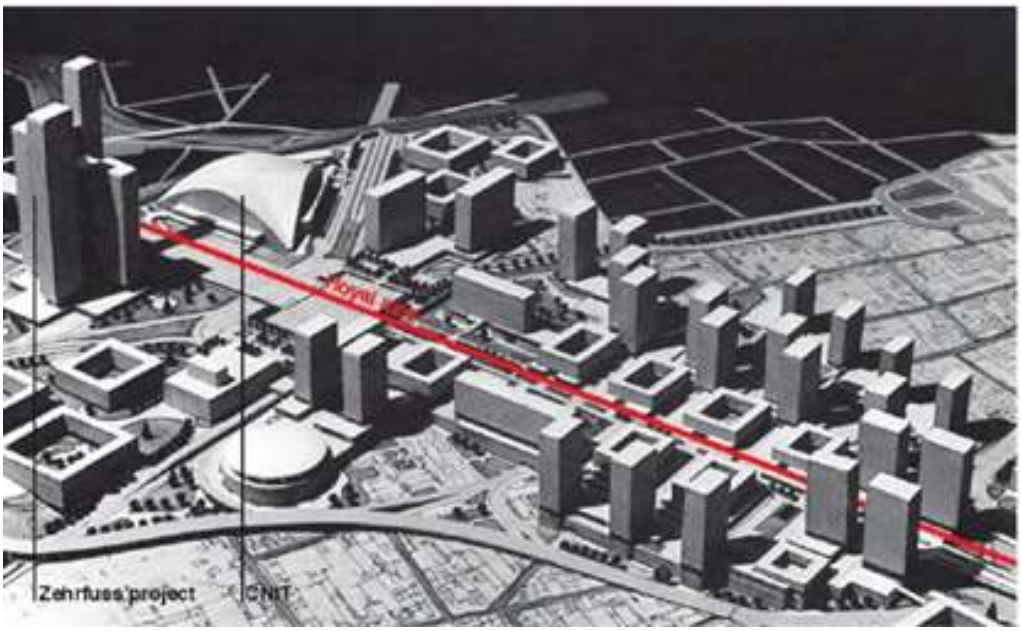
Şekil 3.42 CNIT inşaatı tamamlandığında bölgenin görünüşü *(URL 15)*

Dönüşüm çalışmalarının tek elden ve hızlı bir şekilde idaresi için 1958 yılında La Defense Bölgesi Kalkınma Ajansı (EPAD) kurulmuş, 1964 yılında bölgenin iş

merkezi olması için ilk plan kabul edilmiştir. Ayrıca modern konut binaları, mağazalar ve eğlence faaliyetleri tasarlanmış (Harita 3.8, Şekil 3.43) ve ulaşım aksına entegre olan raylı sistem inşaatı başlamıştır (Şekil 3.44). 1966 yılında tasarlanan Nobel Kulesi bölgede inşa edilen gökdelenlerin ilki olmuş (Şekil 3.45), onu Esso Kulesi izlemiştir (URL 18).

Harita 3.8 Vaziyet Planı, 1960 (EPAD Arşivi)

Şekil 3.43 La Defense için hazırlanan proje maketi,1964 *(Chupin, Cucuzzella, & Helal, 2015)*

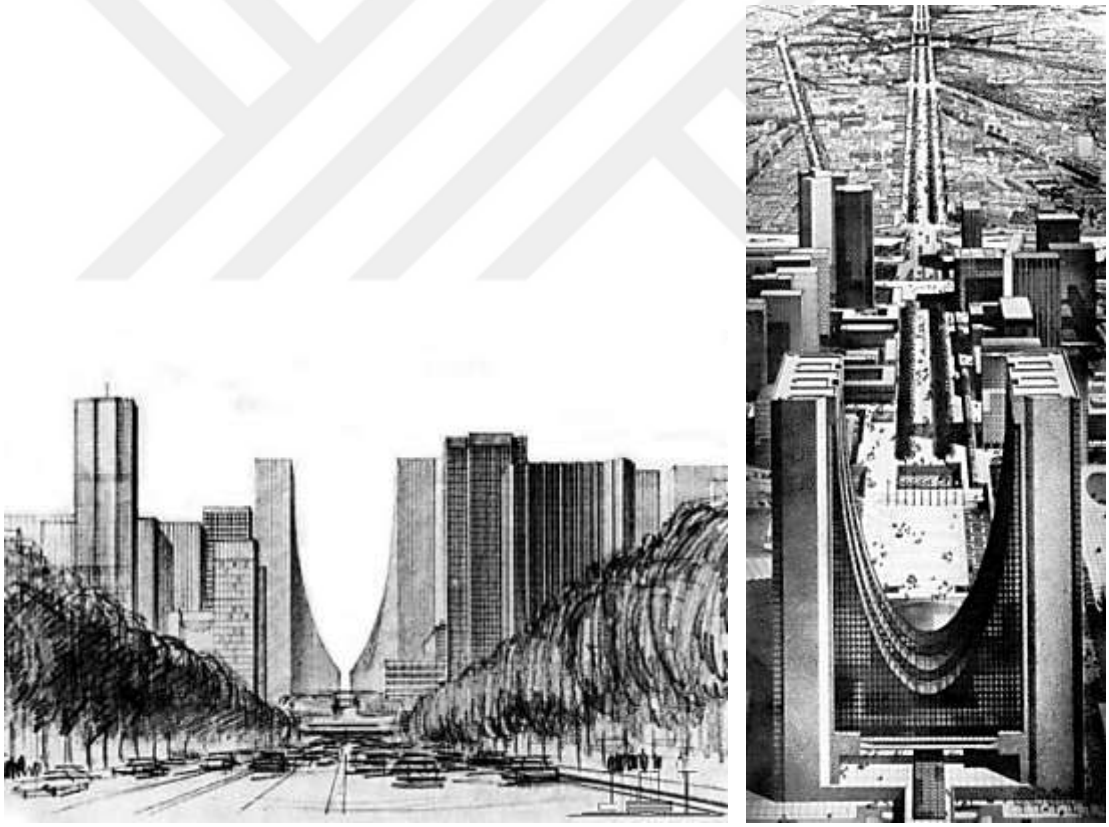

Şekil 3.44 Metro inşaatı, 1968 *(URL 17)*

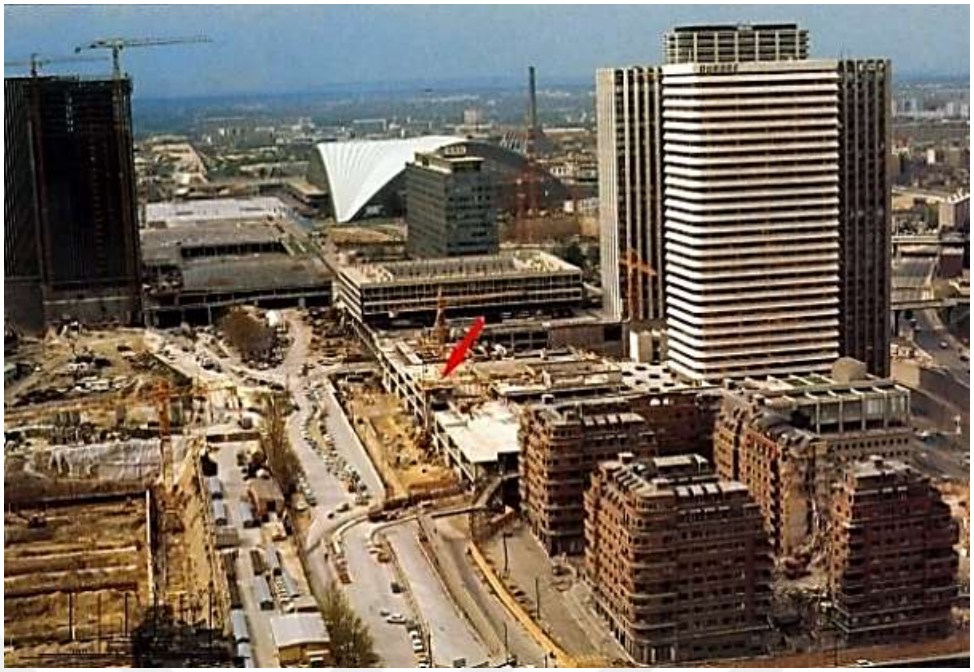

Şekil 3.45 Nobel Kulesi inşaatı, 1966 *(URL 15)*

1970'li yılların başında yapılan çalışmalarda tarihi merkezden gelen aksın tam ortasında dönüşen bölgenin sembolü olması için büyük bir yapı inşa edilmesi fikri ortaya atılmış, tarihi merkez ve yeni oluşturulan bölge arasında bağ kurmanın gerekliliği tartışılmıştır (Şekil 3.46-47). Bir taraf tarihi Zafer Yolu'nu sadece raylı sistem panoraması sunan, sonsuza kadar uzatılması mümkün olmayacak basit bir yol olarak görmüş, bir taraf da tarihi ekseni telafisi mümkün olmayacak şekilde yok etmenin yanlış olduğunu savunmuştur. Tüm bu tartışmaların gölgesinde gökdelen inşaası giderek hız kazanmıştır (Şekil 3.48). 1973 yılındaki ekonomik krizle bölgede dönüşüm tamamen durmuş, 1980'li yıllarda canlılık tekrar başlamıştır. Bugün Danimarkalı Joan Otto Sperckelsen tarafından 1982 yılında düzenlenen yarışma için tasarlanan ve 1989'da hizmete açılmış olan La Grande Arche tarihi aksın ortasında yükselmiştir (Şekil 3.49-50-51) (URL 18, 2020).

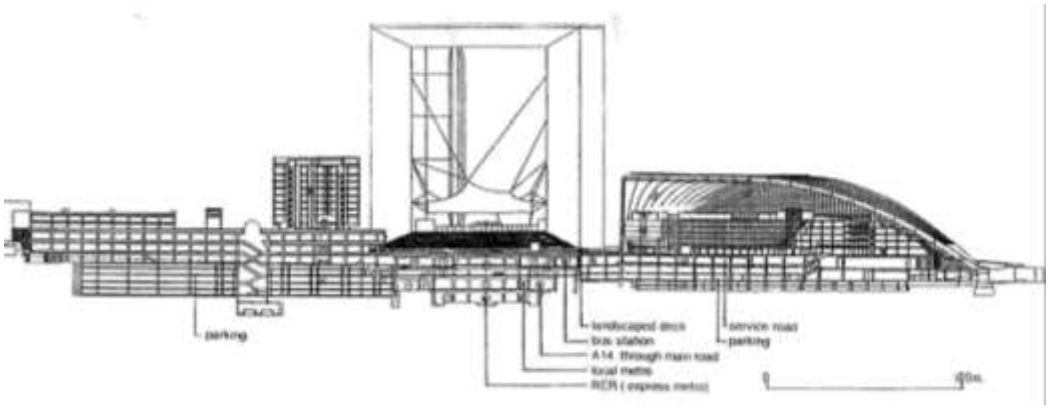
Şekil 3.46-47 Tarihi aksı sonlandıran çalışma eskizleri, 1971 (URL 12)

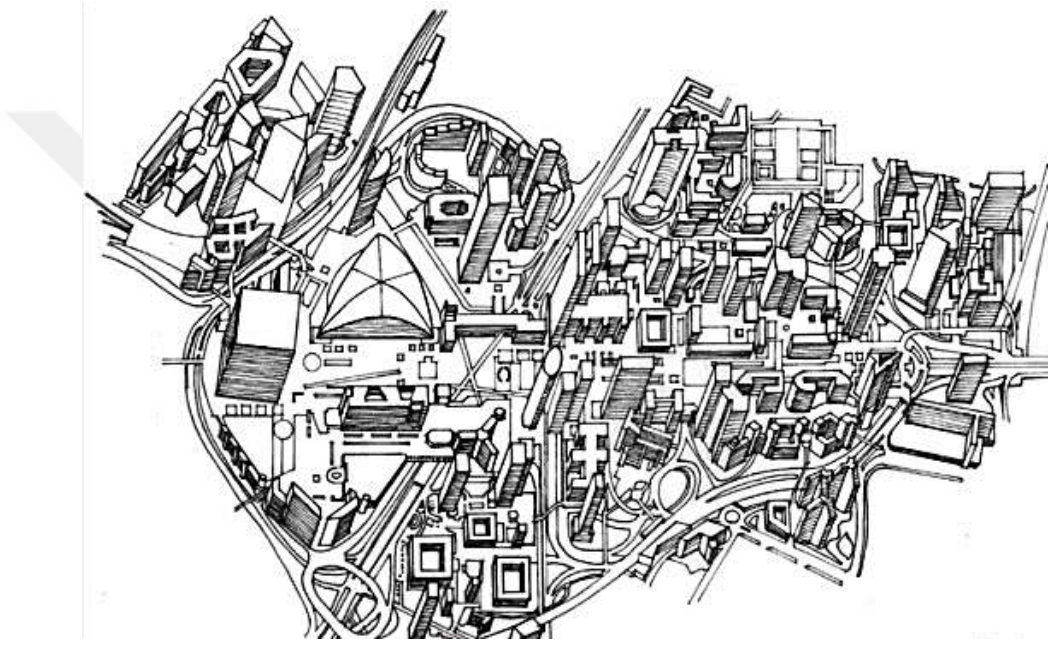
Şekil 3.48 La Defense genel görünüm, 1972 *(URL 15)*

Şekil 3.49 La Grande Arche *(URL 19)*

Şekil 3.50 La Grande Arche ve CNIT binasından geçen kesit, 2001 *(Lang, 2005)*

Şekil 3.3.51 2001 Sağda; La Defense kütle diyagramı, 2003 *(Lang, 2005)*

Bölge eskiden yalnızca basit bir kavşak ve harabelerden oluşurken, uygulanan kentsel dönüşüm projesi ile birlikte bugün Paris'in önemli ticari merkezlerinden biri haline gelmiştir (Şekil 3.52). Tarihi kent merkezinden çıkan ana aksın ulaştığı noktada yeni bir merkez olarak oluşturulmuş olan bölge, tarihi merkezdeki ticari faaliyetlerin azaltılmasını ve mevcut olan ticari baskının azaltılarak tarihi merkezin korunmasını sağlamıştır (Şekil 3.53). % 70 kamu, % 30 özel sektör ortaklığı ile uygulanan projede bugün büyük şirketlerin gökdelenleri yer almaktadır (Şişman & Kibaroğlu, 2009).

Şekil 3.52 Nouvelles Endüstri ve Teknoloji Merkezi (CNIT),2016 *(URL 20)*

Şekil 3.53 Zafer Yolu üzerinde La Grande Arche, 2013 *(Chupin, Cucuzzella, & Helal, 2015)*

Kentin tarihi merkezini oluşturan bölgenin tarih boyunca olduğu gibi bugün de özel bir statüsü bulunmaktadır. Tarihi duvarlarla 20. yüzyıl başına kadar çevrili olan kent, bugün de bir anayol ile çevrelenmiş, çeperde uzanan yeni gelişme bölgelerinden ve kenar mahallelerden mekânsal olarak ayrılmıştır. Bu ayrım tarihi merkezin üzerindeki olumsuz etkileri azaltırken, merkez dışında kentsel dönüşüm neticesinde oluşturulan yeni bölgelerle aks boyunca bağlantı kurularak kente ticari ve turistik bir değer kazandırmıştır (Şekil 3.54-55).

Şekil 3.54 Tarihi aks ve La Defense, 2017 *(Rouzet, 2017)*

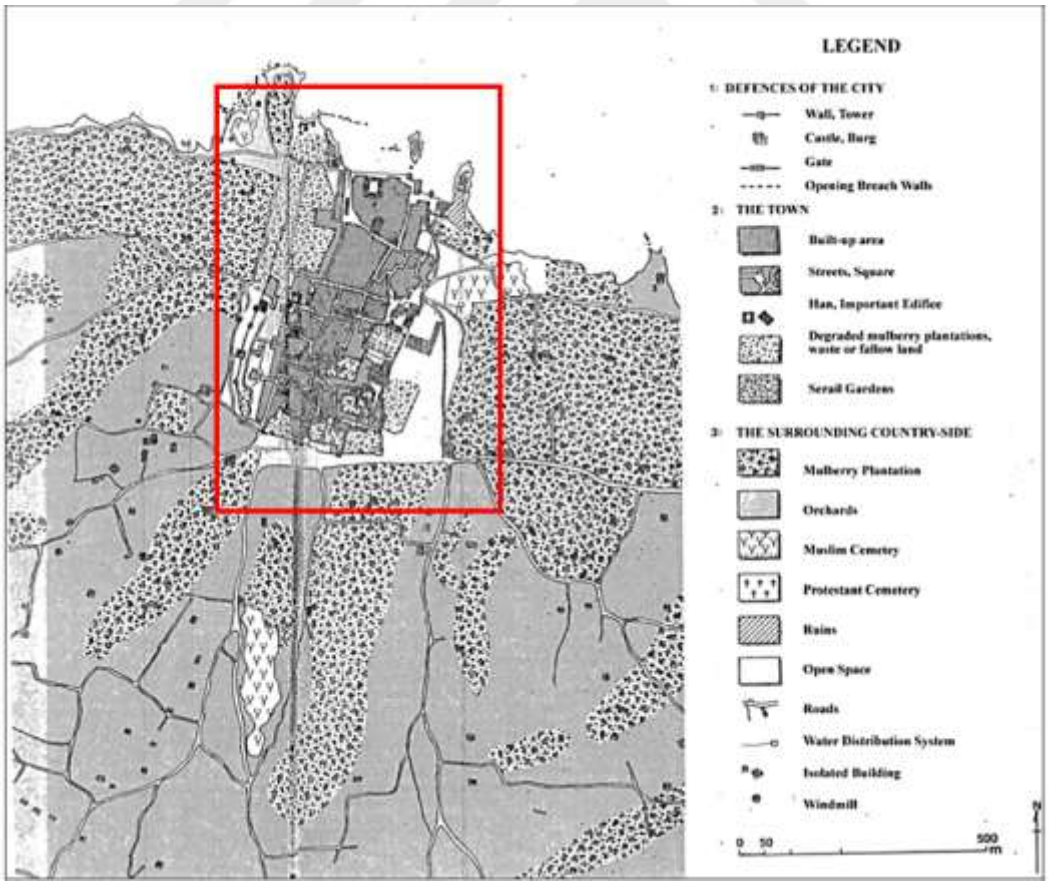

Şekil 3.55 La Defense Bölgesine tarihi kent merkezinden görünüşü *(URL 21)*

3.1.3 Lübnan / Beyrut Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü

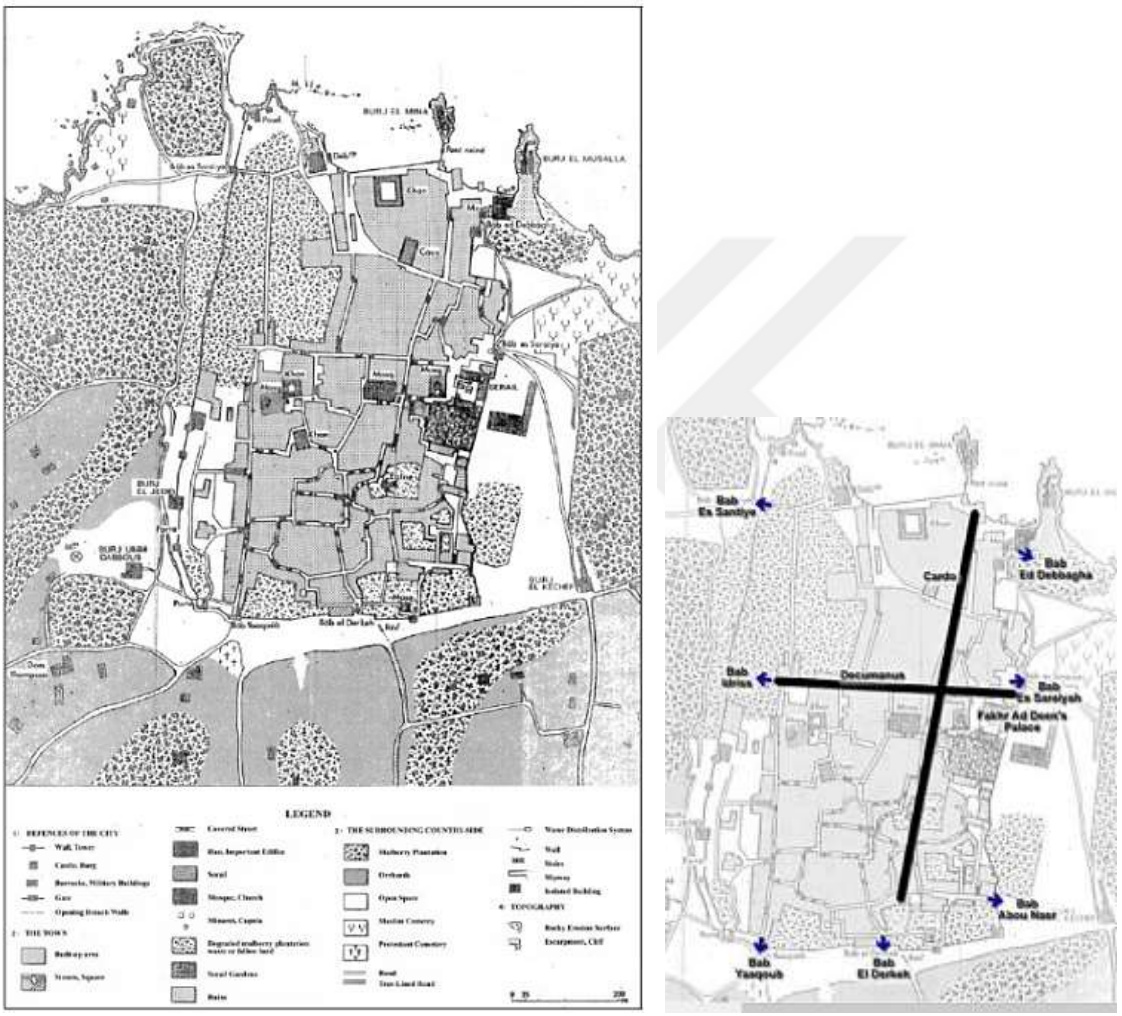
Doğu Akdeniz kıyısında stratejik bir konuma sahip olan Lübnan'ın tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan başkenti Beyrut; Pers, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Memlük ve Osmanlı Devleti gibi farklı dönemlerden kalan çok çeşitli sit alanı ve anıt barındırmaktadır. Bir liman kenti olan Beyrut'ta coğrafi konumunun kazandırdığı zenginlik ile birbirinden farklı kültürler yüzyıllar boyunca birarada yaşamış, kent kendine has kimliğiyle tarihi bir merkez haline gelmiştir.

Yaklaşık 5000 yıllık bir geçmişi olan Lübnan'ın Beyrut kenti merkezi kamusal, dini ve sivil mimari örnekleri ve arkeolojik buluntuları ile çok katmanlı bir kent oluşumudur (Harita 3.9). 1516 ve 1920 yılları arasında Osmanlı hakimiyeti altında olan kent, 1920 ve 1943 yılları arasında Fransız Mandasına geçmiştir. 19. Yüzyılın başlarında kentin nüfusu 6000 iken yüzyılın sonlarına doğru 75000'lere ulaşmış (Fawaz, 1983), bu nüfus artışı fiziksel yapıyı da etkilemiştir.

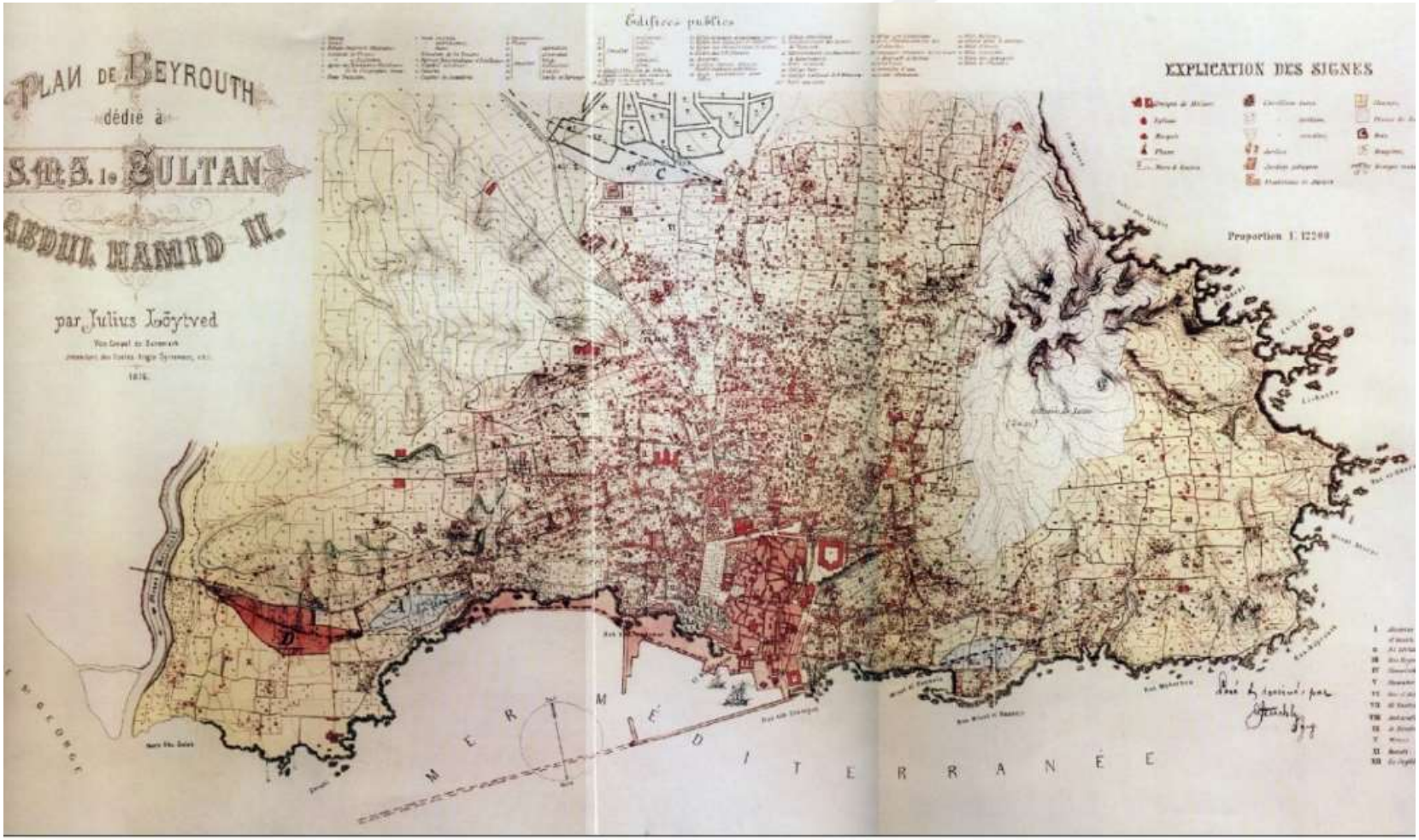

Harita 3.9 Beyrut tarihi kent merkezi, 1841 *(Öztürk, 2006)*

1841 yılındaki haritada sadece eski kent merkezi ve çarşılar (souk) ve çevresinde tarlalar bulunurken (Harita 3.10), bu bölgelerin şehrin önceki haritalarında görülen giriş-çıkış aksları boyunca geliştiği, şehrin surları dışında dağ ve deniz arasında tamamen yayıldığı gözlemlenmektedir (Harita 3.11). 1876 yılında Sultan II. Abdulhamit'e sunulmak üzere çizilen Beyrut haritasında dönemin kentin merkez dışında gelişen on iki bölgesi gösterilmiştir (Harita 3.12).

Harita 3.10 - **11** Solda, Beyrut kent haritası, Sağda, eski kent merkezi giriş kapıları, 1841 *(Davie, 1987) (Öztürk, 2006)*

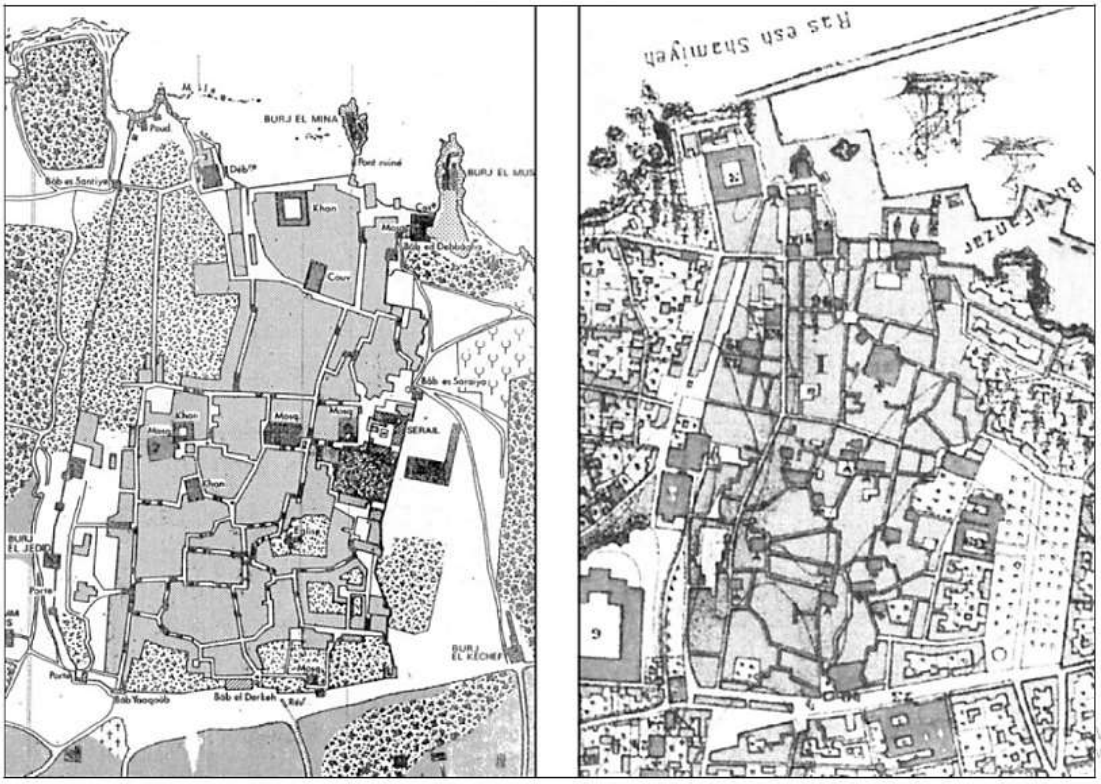
Harita 3.12 Beyrut haritası, 1876 *(URL 22)*

19. yüzyılın sonuna doğru batı ile ilişkilerin yoğunlaşması ile sosyal ve ekonomik yapı değişmeye başlamış, bunun sonucu olarak da tarihi kent merkezi tamamen değişmese de dönüşmeye başlamıştır. Beyrut'un deniz ulaşımının girişinde karşılama noktası olan 1853 inşa tarihli Antou Han Kervansarayı büyük bir iş merkezine dönüşmüş ve konsolosluk, postane, ofis, banka gibi çok farklı kullanımlara evrilmiştir. Tarihi merkezde kent surunun dışında başlangıçta boş olan alan, zamanla bir buluşma merkezine dönüşerek meydan haline gelmiş, Burc (Kule) Meydanı, Top Meydanı, Şehitler Meydanı gibi dönem dönem farklı isimlerle anılmıştır (Şekil 3.56-57).

Şekil 3.56-57 Solda, Place des Canons / Toplar Meydanı / Şehitler Meydanı *(URL 23)* Sağda, 1930lu yıllar *(URL 24)*

Cami, kilise, han gibi kamusal yapıların yerlerinin gösterilmiş olduğu 1841 ve 1876 tarihli haritalar (Harita 3.13-14), kent merkezindeki işlev çeşitliliğinin artışını göstermektedir (Öztürk, 2006). Bu yüzyılın sonunda tarihi kent merkezinin gelişimi kışla, askeri hastane gibi yapıların inşaasıyla devam etmiş, karakollar, postane, rıhtım, banka, ofis kullanımı gibi yeni işlev gereksinimleri ortaya çıktıkça yapı çeşitliliği artmıştır. Kent merkezinin genişlemesi devam ederken, düzensiz ve dar sokakların olduğu souk denilen pazar alanları geleneksel tipolojisini korumuş, bu yapılar üstü kapatılarak korunmaya çalışılmış ve çarşı işleviyle kullanılmaya devam etmiştir (Şekil 3.58).

Harita 3.14-15 Solda 1841, sağda 1876 tarihli haritalar *(Öztürk, 2006)*

Şekil 3.58 Çarşı görünümü /Souk *(URL 23)*

Yapılaşma ve nüfus yoğunluğunun 19. yüzyılın sonlarına doğru artması ile ulaşım problemleri baş göstermiştir. Bu sorunu çözmek için demiryolu ağı genişletilmiş, liman tesisleri yenilenmiş, depo ve otel alanları artırılmıştır (Şekil 3.59-60-61-62). Toplar Meydanı 20. Yüzyılın başlarında canlı bir buluşma noktasına dönüşmüş olup, burada kesişen elektrikli tramvay hatları, şehrin pek çok bölgesine ulaşım sağlamıştır (Sarkis, 2005).

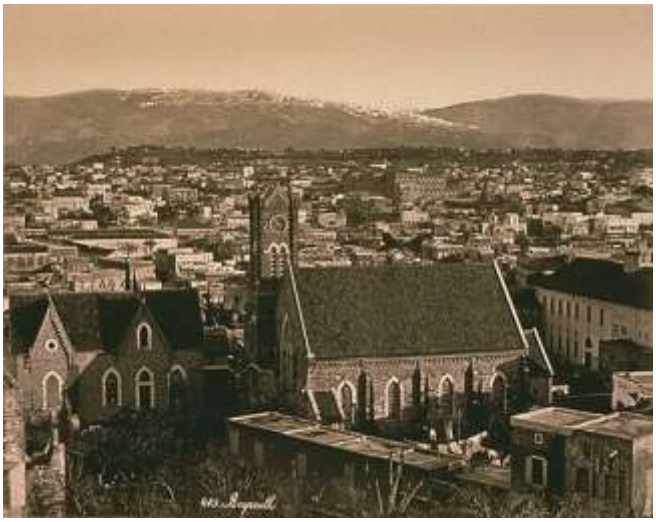
Şekil 3.59 Beyrut genel görünüm,19. yy. Sonları *(URL 23)*

Şekil 3.60 Beyrut genel görünüm,19. yy. Sonları *(URL 23)*

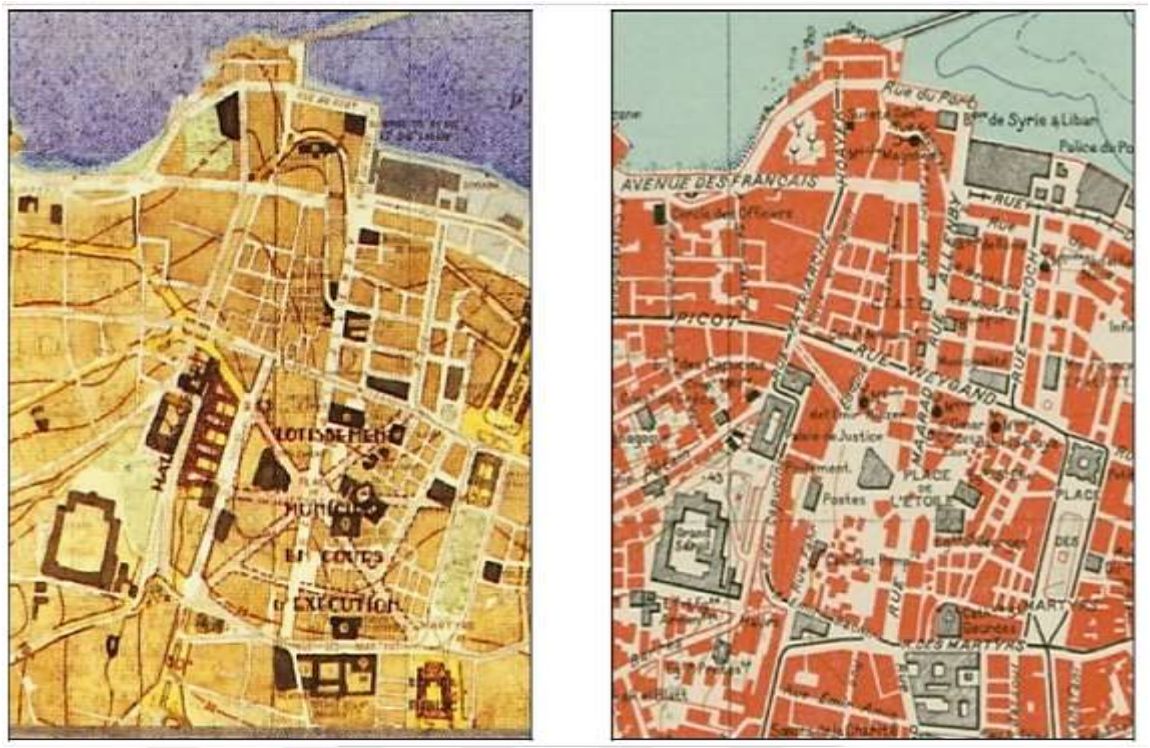
Şekil 3.61 Beyrut genel görünüm,19. yy. Sonları *(URL 23)*

Şekil 3.62 Beyrut genel görünüm,19. yy. Sonları *(URL 23)*

19. yüzyılın sonlarında kent bütününe yönelik bir planlama çalışması yapılmasa da tanzimat reformları ile imar yönetmelikleri modernize edilmiş ve altyapı kısmen yenilenmiştir. 20. Yüzyılın başında Fransız Mandasına geçilmesiyle Fransız şehir plancıları şehrin orta çağ dokusunun üzerinde Haussmann modelini uygulamışlar ve anıtsal meydanlarda kesişen, etrafında Avrupa tarzı binaların inşa edildiği geniş bulvarlar oluşturmuşlardır (Şekil 3.63; Harita 3.15-16). Böylece kentin tarihi dokusu, erken sömürge dönemi Beyrut'u ile yer değiştirmiştir (Saliba, 2000). Beyrut için ilk gerçek planlama çalışması 1932 yılında yapılmıştır. Bu plan ile şehrin ana aksları belirlenmiş, farklı mahalleler için farklı merkezler planlanmış olup bu merkezleri birbirine ve Place des Canons'a (Şehitler Meydanı) bağlamak için yeni bir aks yaratılması önerilmiştir (Sarkis, 2005), ancak plan tam olarak uygulanamamıştır (Salaam, 1970).

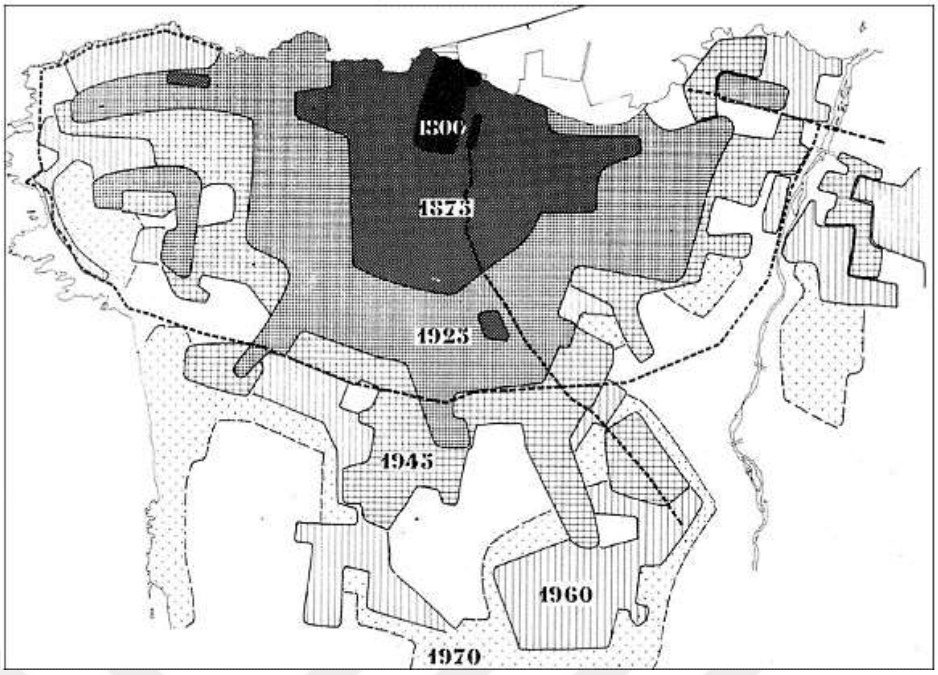
Fransız Manda egemenliğinden sonra 1943 yılında tam bağımsızlığını alan ülkenin başşehri olmaya devam eden Beyrut için 1943, 1954, 1964 yıllarında da plan çalışmaları yapılmış ancak uygulanamamıştır. Şehir, liman kenti olması, demiryoluyla ve karayollarıyla komşu kentlere bağlı olması, tek uluslararası havaalanına sahip olması, buradaki ticaret bölgesinde üretim ve depolama faaliyetlerine imkan tanıması ve üniversitelerin burada toplanmış olması gibi sebeplerle gelişmeye devam etmiştir (Harita 3.17) (URL 24).

Harita 3.16-17 Solda, 1931 yılı planı; sağda, 1936 yılı Beyrut haritası, *(Öztürk, 2006)*

Şekil 3.63 Beyrut genel görünüm, 20. Yy. Başı *(İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi)*

Harita 3.18 Beyrut kent merkezi yıllara göre gelişim ve değişim aşamaları *(Khalaf & Kongstad, 1973)*

Ancak 1975 yılında ülkede iç savaş patlak vermiş, 1991 yılına kadar da yıkıcı bir şekilde sürmüştür. Savaş neticesinde ciddi bir şekilde hasara uğramış olan şehrin alt ve üst yapı unsurlarının büyük oranda harap olmasının yanı sıra sosyal kutuplaşma da had safhaya ulaşmıştır (Şekil 3.64-65). Şehir merkezi bu kutuplaşma neticesinde bölgelere bölünmüş (Harita 3.18), şehrin fiziksel görünümü büyük ölçüde parçalanmıştır. Fiziksel yıkıma demografik kargaşanın eklenmesiyle Yeşil Hat diye de adlandırılan bir sınır çizgisiyle şehir ikiye bölünmüştür (Harita 3.19-20) (URL 25)

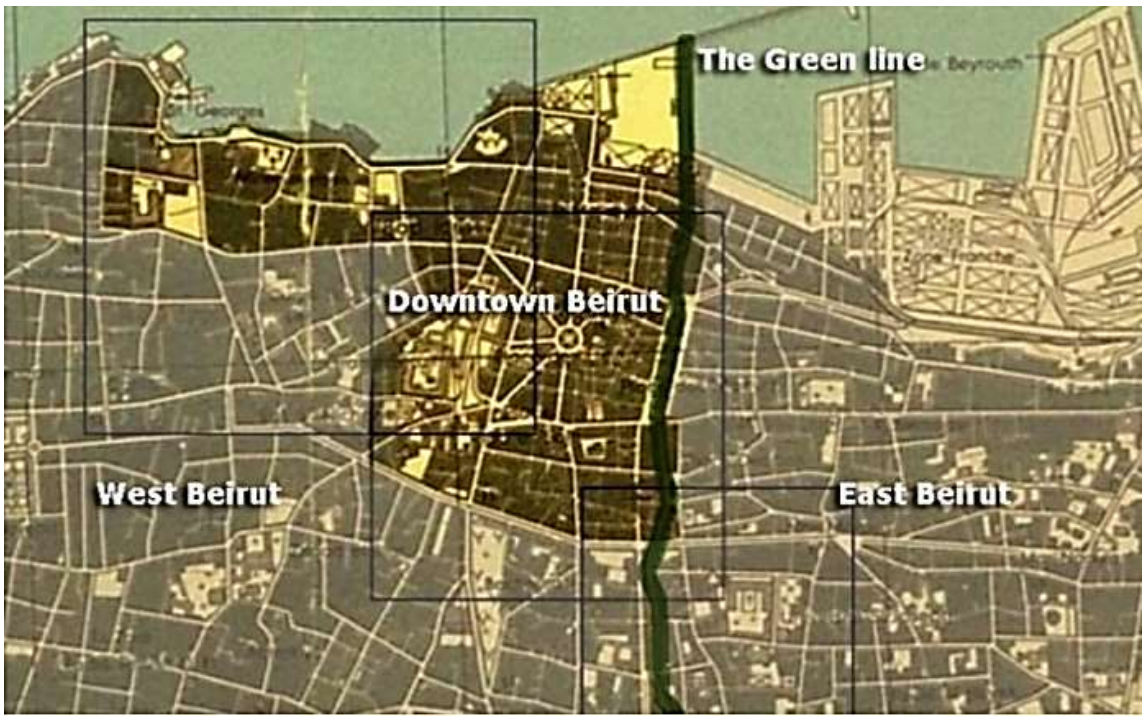
Savaş sonrası zaten fiziksel olarak parçalanmış olan kentte sosyal ayrışmanın da görülmesi kentsel dokunun yeniden birleştirilmesini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede tarihi kent merkezinin dönüştürülmesi ile kentin doğu-batı taraflarının birbiriyle bağlanması; ticari, sosyal ve kültürel faaliyetlerle bölgenin canlandırılması ve bu sayede savaş sonrasında birbirinden ayrılmış iki yakanın bir araya gelmesi amaçlanmıştır (Eres, 2004). Bu amaçlara ulaşabilmek için 1994 yılında SOLIDERE (The Lebanese Campany for Development and Reconstruction of the Beirut Central District s.a.l) ismiyle bir şirket kurularak Beyrut Tarihi Kent Merkezi Kentsel Dönüşüm Projesi başlatılmıştır (Harita 3.21-22).

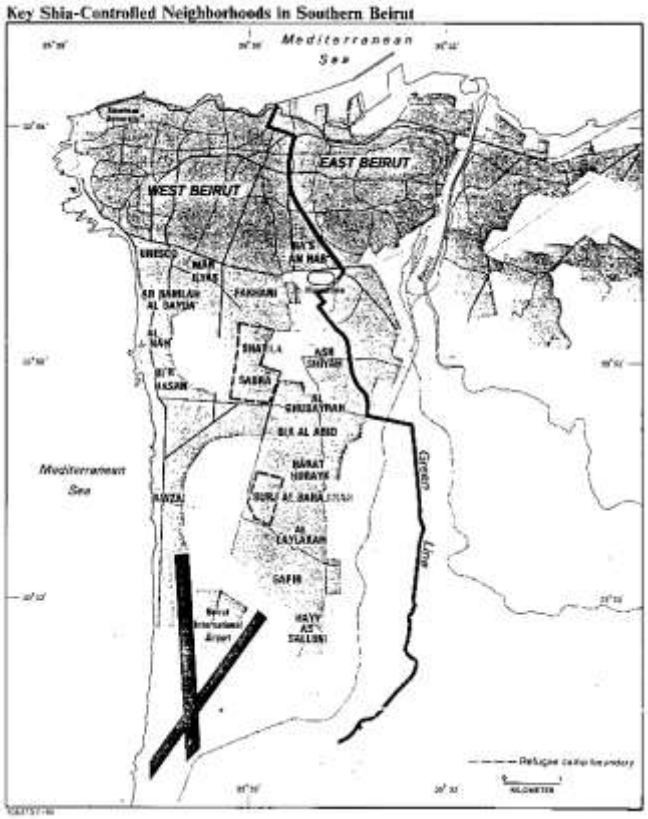
Şekil 3.64 Savaş sonrası Beyrut *(URL 26)*

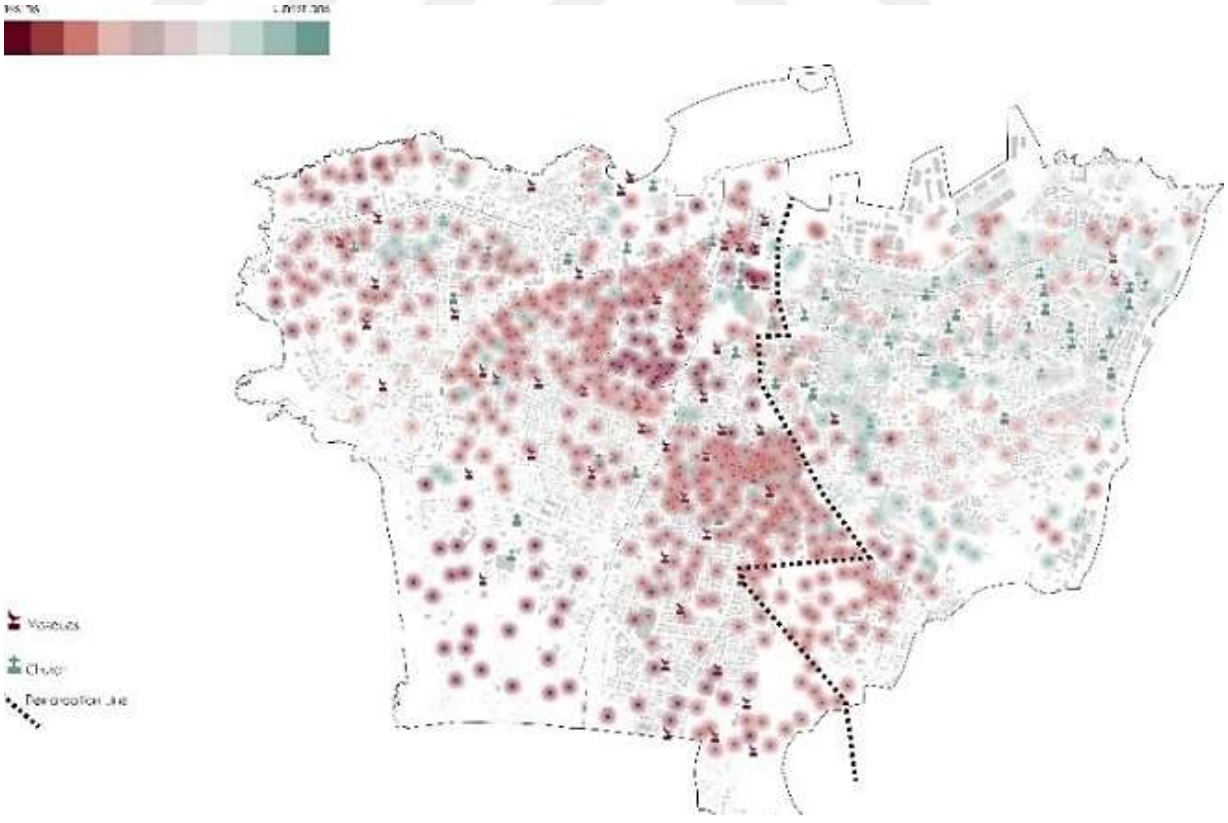
Şekil 3.65 Savaş sonrası Beyrut *(URL 26)*

Harita 3.19 Beyrut Yeşil Hat ve bölgeler 1975-1990 *(URL 23)*

Harita 3.20 Yeşil Hat, 1986 *(URL22)*

Harita 3.21 Nüfusun inanç dağılımı ve yeşil hat *(Douaihy, 2007)*

Harita 3.22 Yeşil hat ve Solidere sınırı *(Leclair-Paquet, Boano, & Wade, 2010)*

Harita 3.23 Beyrut kent merkezi, master plan *(URL 27)*

Projenin önerdiği kentsel plan ve program, bölgedeki ekonomik dışlanma ve güvenlik sorunları gibi sosyal konuların, kentin mevcut hasarlı dokusunun silinmesi ve kentsel çatışmanın yok edilmesi ile mümkün olabileceğini göstermektedir. Proje ile kentteki tarihi binaların ve koruma alanlarının restore edilerek yeni yapılaşmaya entegre edilmesi, arkeolojik çalışmalarla şehir

katmanlarının ortaya çıkarılması, yeni oluşturulacak bölgeler için dönüşüm stratejilerinin belirlenmesi, proje alanı ile deniz ve merkez bağlantısının güçlendirilmesi, deniz çizgisinde ve içeride yeni kamusal rekreasyon alanları oluşturulması, şehrin alt yapı sistemlerinin tümüyle yenilenmesi, ofis, eğlence, kültür merkezi gibi çok fonksiyonlu yapılar inşa edilerek işlev çeşitliliğinin artırılması ve şehrin eski dokusunun yeniden kurgulanarak merkezin canlandırılması amaçlanmıştır (URL 25). Bu amaçlar gerçekleştirilirken geleneksel ve modern mimarinin harmanlanması planlanmıştır. Proje, 15 yıl süren iç savaş boyunca yıkıma uğramış veya tamamen yok olmuş olan Beyrut'un tarihi kent merkezinin (Şekil 3.66-67), yeniden inşa edilmesi ile birlikte ticari canlılığı bu bölgeye taşımayı; bu sayede yeniden şekillenen merkezin bölgede kentsel bağlamda kalıcılığını hedeflemektedir (Douaihy, 2007).

Şekil 3.66 Şehitler meydanı savaş öncesi *(URL 28)*

Şekil 3.67 Şehitler meydanı savaş sonrası *(URL 28)*

Proje, Şehitler Meydanı, Hükümet Binası, Yıldız Meydanı, geleneksel Beyrut Çarşısı ve Osmanlı dönemi kışlası olan Büyük Saray gibi tarihi eserlerin de bulunduğu 1.8 milyon metrekarelik bir yüzey alanında 4.69 milyon metrekare inşaat alanını kapsamakta ve iki etaptan oluşmaktadır. İlk etap 1994-2004, ikinci etap ise 2005-2020 yıllarına yayılmıştır. Her iki etap da Solidere şirketince yürütülmektedir (Demirsoy, 2006).

Denizdeki inşaat çalışmaları, yollar, alt ve üst yapının tamamen yenilenmesine ilave olarak, proje kapsamında 608.000 m²'lik bir alanın da denizin doldurulup dolgu alanı oluşturulmasıyla elde edilmesi planlanmıştır (Şekil 3.68).

Şekil 3.68 Beyrut tarihi merkez ve dolgu alan hava fotoğrafı *(URL 29)*

Ticaret, sanat ve kültür merkezleri, oteller, eğlence alanları kurulması, park ve bahçeler ile yaya yollarının oluşturulması gibi öğeler projenin birer parçasıdır. Alanın yarısı da konuta ayrılmıştır.

Projede tarihi eserlerin durumu da dikkate alınmıştır. Şehrin tarihî çekirdeğinin korunması öncelikli hedef olup, proje alanında mevcut olan tüm tarihî binaların koruma altına alınması istenmektedir. Bölgedeki bazı geleneksel Lübnan evlerinin

restore edilerek Doğu Akdeniz mimarlığının ortaya çıkarılması ve kazı alanlarında bulunan arkeolojik kalıntıların yeni yapılaşmaya entegre edilmesi hedeflenmiş, ayrıca tarihi çarşının eski canlılığına tekrar kavuşması için bir mimari proje yarışması düzenlenmiştir (Tadmori, 2004).

Kentsel Dönüşüm Projesinde tarihi eserlerin göz önünde bulundurulduğunu gösteren bir başka kısım da Beyrut Kültürel Miras Yolu Projesi'dir. Kent merkezinin tarihi çekirdeğinde 2,5 km'lik bir yürüyüş hattı oluşturulup, arkeolojik, tarihi ve kamusal alanları birbirine bağlamak için 300'e yakın bina tarihi haritalar, fotoğraflar ve çizimler temel alınarak restore edilmiştir (Şekil 3.69-70-71-72) (URL 25). Tarihi kent merkezindeki çarşı yapıları da aslına uygun olarak restore edilerek ticari birimler olarak kullanıma sunulmuştur (Şekil 3.73-74-75-76). Oluşturulan yeni liman bölgesi ve merkez birbirine bağlanarak bölgenin tekrar canlı bir merkez olmasının önü açılmıştır (Şekil 3.77).

Solidere tüm diğer dönüşüm uygulamalarında olduğu gibi, kente katkılar sunma amacı taşırken ciddi şekilde eleştirilebilmektedir. Savaş döneminde maliklerinin çoğunun ülkeyi terk etmesiyle harap halde kalan binalara kamulaştırma yoluyla el konulması, bölgenin soylulaştırılması olarak algılanmış ve tepki almıştır.

Şekil 3.69 Hükümet Binası, 2013 (Mazen Kassar) *(URL 13)*

Şekil 3.70 Roma forumu, Saint George Kilisesi, Al Nourieh Türbesi ve Amir Assaf Cami, 2018 (Augustine Baidya) *(URL 13)*

Şekil 3.71 Şehitler Meydanı, Restorasyon öncesi *(URL 30)*

Şekil 3.72 Şehitler Meydanı'nda 2002-2007 yıllarında inşa edilen Mohammed el Amin Cami, 2020 (Marvan Cheikh) *(URL 13)*

Şekil 3.73 Çarşı Bölgesi, savaş sonrası *(URL 32)*

Şekil 3.74 Çarşı Bölgesi, restorasyon sonrası, 2017(Anthony Rahayel) *(URL 13)*

Şekil 3.75 Çarşı Bölgesi, restorasyon sonrası, 2018 (Can Şahin) *(URL 13)*

Şekil 3.76 Çarşı Bölgesi, Restorasyon Sonrası, 2018 (Can Şahin) *(URL 32)*

Şekil 3.77 Marina, 2019 (Ahmet Aga Kas) *(URL 13)*

3.2. Türkiye'de Tarihi Kentlerde Yapılan Kentsel Dönüşüm Çalışmalarından Örnekler

3.2.1. Ankara / Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü (Yenileme Projesi)

Ankara tarih boyunca Frig, Hitit, Roma, Selçuklu, Osmanlı gibi pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Arkeolojik kazı çalışmaları sonucu, şehrin ilk olarak Frigler döneminde kurulduğu (M.Ö. 7-8. yüzyıl) ortaya çıkmıştır (Halaçoğlu, 2014). 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçuklu hakimiyeti altına girdiği görülmekte, Osmanlı'ya katılmasının 1354'te olduğu bilinmektedir. (Özdemir, 1986).

Şehir, yüksek bir tepenin üzerinde kurulmuş olup en yüksek noktasında kale yer almaktadır. İlk yerleşimler kalenin içinde ve etrafında oluşmaya başlamıştır. Kale yalnızca bir yerleşim yeri değil, aynı zamanda mühimmat deposu ve devlete ait resmî eşyaların tutulduğu bir mekan görevi de görmüştür. 16. Yüzyıl itibariyle, gravürlerden ve dönemin şer'iye sicillerinden, şehri savunma maksadıyla inşa edilmiş olan üçüncü bir surunun olduğu bilinmektedir (Şekil 3.78) (Ergenç, 1980). Fransız doğa bilimci Joseph Pitton de Tournefort'un, 1717 tarihli "Relation d'un voyage du Levant, fait par ordre du Roy" isimli eserindeki Ankara Gravürü en eski kaynaklardan biri olarak görülmektedir (Şekil 3.79).

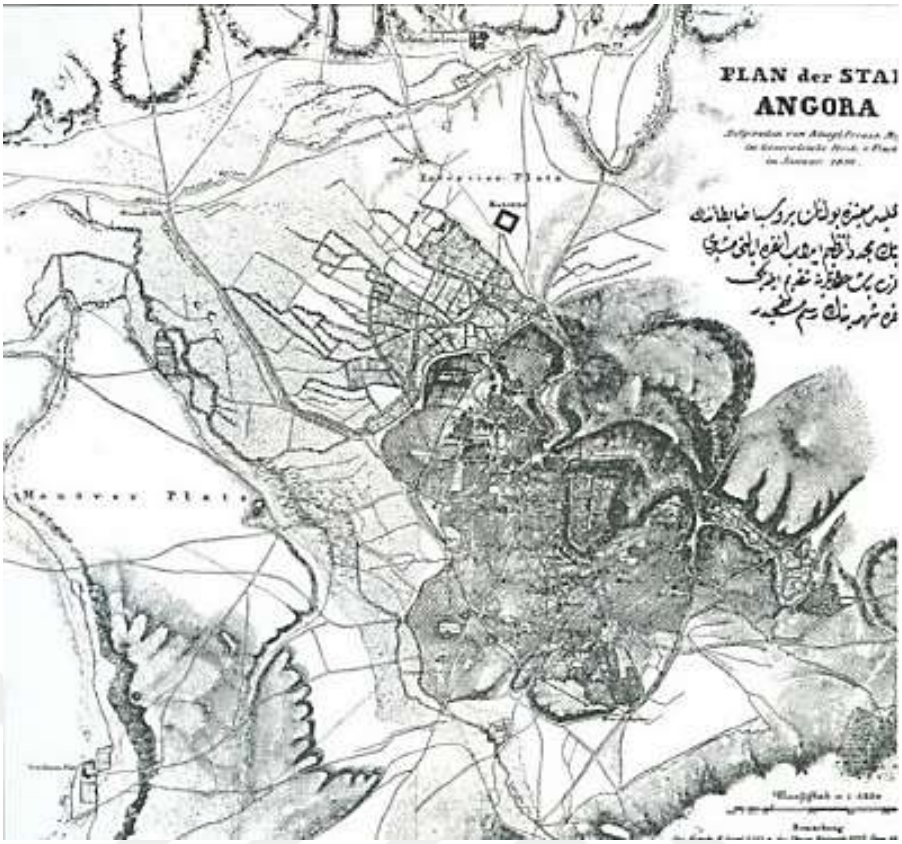
Tarihte Ankara'nın en dikkat çeken kısmında yer alan kale harici, şehrin iki bölümden oluştuğu bilinmektedir. Kale ile birlikte şehrin en eski bölgeleri olan Hanlar Bölgesi, Bedesten ve Uzun Çarşı'nın bir kısmı "Yukarı Yüz", bugün Anafartalar Caddesi'nin alt tarafı ve Hacı Bayram Camii ile Karacabey Külliyesi arasındaki kısım ise "Aşağı Yüz" olarak adlandırılmıştır (Ankara Şer'iye Sicilleri, VII/2178). Bu isimlendirmeler Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir (Erdoğdu, 1965). Baron von Vincke'nin 1838 yılında çizdiği iki harita Ankara için yapılan ilk çalışmadır (Harita 3.23). Bu haritalardan biri şehrin merkezini, diğeri Ankara'nın çevresini ve askeri tesislerini topoğrafyasıyla birlikte göstermektedir (Eyice, 1972). Ankara için önemli olan bir başka harita Bağdat demiryolları haritalarını yapan H. Kiepert'in 1892 tarihli haritasıdır (Günel, 2017).

Şekil 3.78 Ankara Tablosu, 18. Yy (Hollanda Rijks Müzesi) *(URL 33)*

Şekil 3.79 18. Yy Ankara'sını gösteren gravür, Pitton de Tournefort'un Seyahatnamesi, 1717 (Fransa Milli Kütüphanesi) *(URL 34)*

Harita 3.24 Ankara Şehir Planı, Baron von Vincke, 1839 (Harita Genel Müdürlüğü)

1892 yılında demiryolunun faaliyete geçmesi ile ticari faaliyetlerin artışı, şehrin gelirini ve yaşam kalitesini de artırmış, İstanbul ve çevre şehirlerle olan bağlantısını güçlendirmiş; kent dokusu yenilenmese bile, bağ/bahçe yerleşiminin artmasını ve şehrin genişlemesini sağlamıştır (Şekil 3.80-81).

Şekil 3.80-81 Ankara İstasyonu, 1920 (Altındağ Belediye Arşivi)

1917 yılında kalede çıkan büyük yangın ve 1919-1922 yılları arasında verilen Kurtuluş Savaşı mücadelesi sonrasında Ankara sadece kalesinin bulunduğu tepe ve etrafında yayılmış olan harap bir kasaba haline gelmiştir (Şekil 3.82).

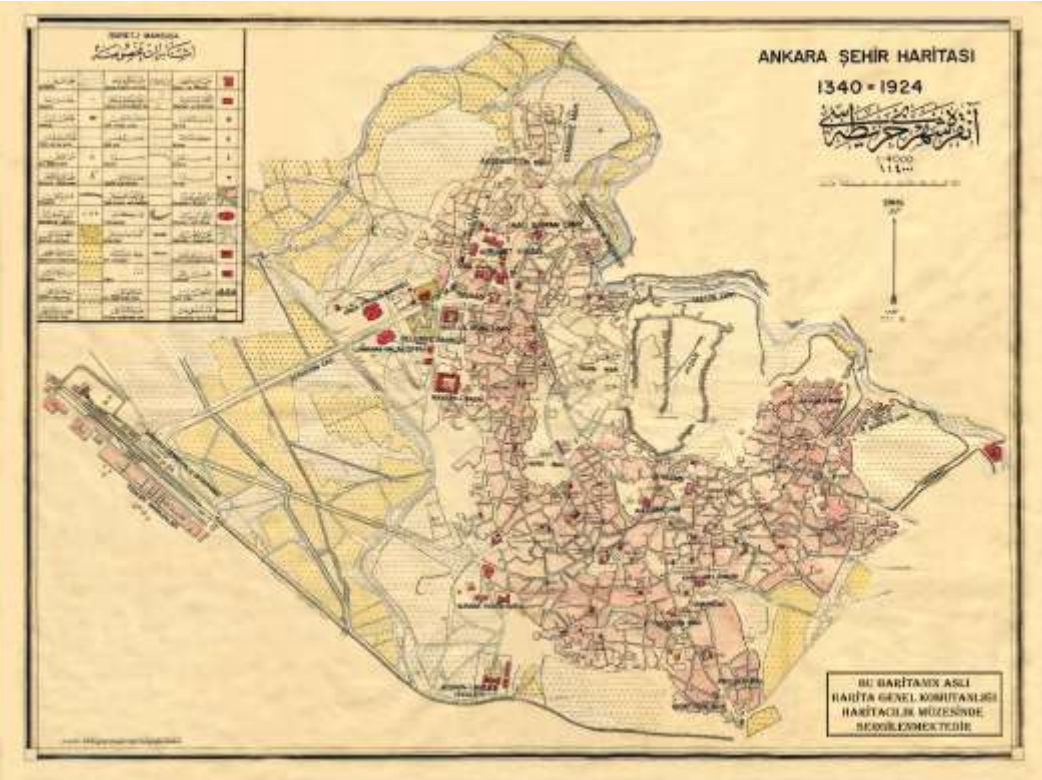

Şekil 3.82 Ankara Kalesi (Altındağ Belediye Arşivi)

Ankara'nın "Başkent" ilan edilmesi ile birlikte, şehir Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren gelişmeye ve göç almaya başlamıştır. Bu bağlamda şehir planlamaları ve imar faaliyetlerinin yanı sıra şehirleşmeyle ilgili yeni kanun ve uygulamalar öncelikli olarak burada tatbik edilmiştir. (Sağlam, 2016). Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'un nüfusunun azalmasına karşılık Ankara'da nüfusun hızlı artışı, kentin eğitim, kültür ve eğlence, dinlenme, konaklama gibi ihtiyaçlarına cevap verecek yeni kurum ve yapılara gereksinimini arttırmıştır.

Şehrin başkent ilan edilmesi sürecinde acil gereksinimler; belediyenin yeniden örgütlenmesi, şehir planı hazırlanması, altyapı sorunlarının giderilmesi, şehrin aydınlatılması, artan nüfus sebebiyle ortaya çıkan konut açığının giderilmesi, şehiriçi ulaşım ağının düzenlenmesi, telefonla iletişim için altyapının kurulması ve de belediyede tüm bunlar için harcama bütçesi oluşturulması olarak belirlenmiştir (Cengizkan, 2004).

Ankara Belediyesi Başkent Belediyesi (Ankara Şehremaneti, 1924) olarak yeniden kurgulanmış, ardından daha sonra hazırlanacak planlara temel oluşturması için Ankara'nın 20. Yüzyılda hazırlanan ilk haritası olan "1924 Şehremaneti Haritası" hazırlatılmıştır (Harita 3.24). İnşaat işlerinin finanse edilebilmesi için Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur.

Harita 3.25 Ankara Haritası, 1924 (Harita Genel Müdürlüğü)

Meclis'te de eski Ankara'da imarı artırmak yerine, merkez dışında farklı bir yerde yeni yerleşim yerinin oluşturulması tartışılmaya başlanmıştır. Eski kentin gelişmesi gerektiğini düşünenler, bu bölgenin imarsız bırakılmasına karşı çıkarken, bir kesim de tarihi merkezin çok yıpranmış ve yoğun yapılaşması sebebiyle, istimlak edildiğinde maliyetin artacağını, başkent ilan edilmiş bir şehir için burada yeterince gelişme alanının bulunmadığını savunmuştur (Yavuz F. , 1952). Eski Ankara'daki arsaların kamulaştırma bedellerinin yüksek olması ve oluşturulacak yeni şehir için yeterli uygulama alanı bulunmaması sebebi ile kenti eski Ankara'dan farklı bir yerde, yeni oluşturulacak bir bölge içerisinde planlama kararı alınmıştır. Bu doğrultuda Alman mimar Carl Christoph Lörcher 1924 tarihli plan ve ekleriyle Yenişehir'i tasarlamıştır (Harita 3.25, Şekil 3.83). Bu çalışma yalnızca bir kadastral harita girişimi değil, aynı zamanda kentin 1923'ten 1929'a kadar olan yapılaşmasını tayin eden ilk planlar olmuştur (Cengizkan, 2005). Plan, kale ile tren istasyonu arasında kalan bölgenin yeniden tasarlanmasını önermektedir. Projede yönetim binaları ön planda tutulmuş olup, başkentin yeni

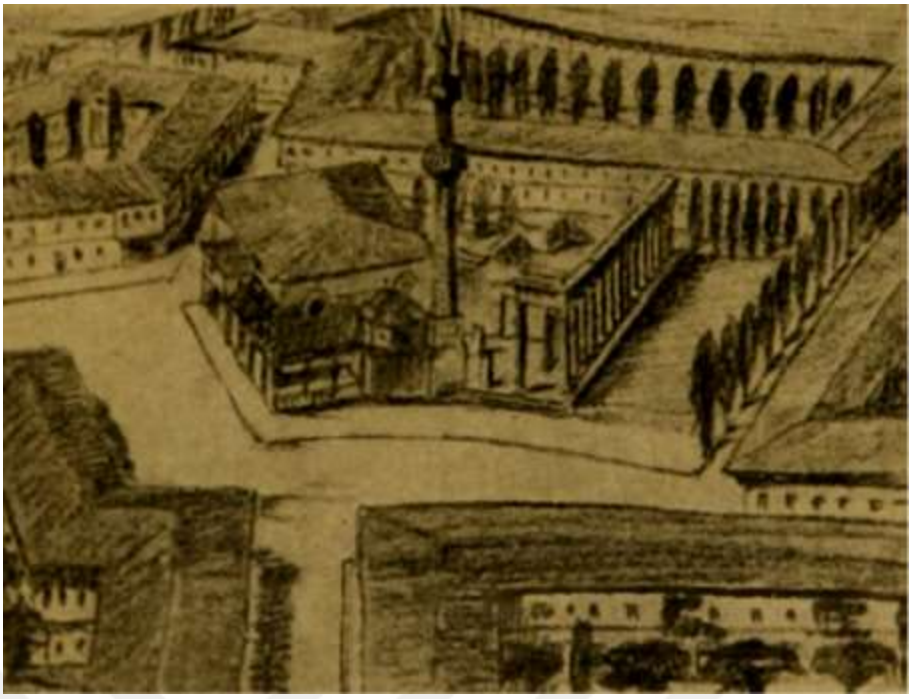
merkezi de belirlenmiştir. 1925 yılına ait, yeni merkezin mevcut merkezin güneyinde kurulmasını öneren ikinci plan "Türkiye Başkenti'ne ait Yapılaşma Planı-Angora-Eski Şehir ve Yönetim Şehri=Çankaya" başlığını taşımaktadır. Eski merkezden kasıtlı olarak tecrit edilmiş olan bu yeni şehir, başlığından da anlaşılacağı gibi bir yönetim şehri olarak kurgulanmıştır (Tunçer, 2013). Plan önerisini kent bahçesi, sokak görünüşleri, Hacı Bayram Cami ve August Tapınağı gibi bölgeler için hazırladığı eskiz çalışmalarıyla desteklemiştir (Şekil 3.83-84-85-86).

Harita 3.26 Ankara Yeni İmar Planı, Carl C. Lörcher, 1924 *(Lörcher, 1925)*

Şekil 3.83 Sergi alanı olan kent bahçesi tasarım eskizi, Lörcher *(Lörcher, 1925)*

Şekil 3.84 Hacı Bayram Cami ve Augustus Tapınağı kalıntıları eskizi, Lörcher *(Lörcher, 1925)*

Şekil 3.85-86 Solda eski yerleşim; sağda yeni tasarım sokak eskizleri, Lörcher *(Lörcher, 1925)*

Ankara'da kentsel dönüşümün ilk uygulamaları kent merkezinde başlamıştır. İstasyonla Kale arasındaki İstasyon Caddesi'nin (bugünkü Cumhuriyet Caddesi) yeniden düzenlenmesiyle yeni bir ana aks oluşturulmaya çalışılmıştır (Şekil 3.87)

(Yavuz Y. , 1944). Oluşturulan yeni ana caddeler boyunca banka, postane gibi kamusal yapılar inşa edilmiştir (Şekil 3.88). Mevcuttaki cadde ve sokakların ıslahı, onarımı ve yeni plana göre kullanım dışı kalan eski yolların kapatılarak yenilerinin açılması gibi faaliyetler yürütülmüştür. Yenişehir'de elçilik binaları inşa edilmiştir (Şekil 3.89-90). Olumsuz iklim koşullarının da etkisiyle oluşan kentin problemleri, geçici imkanlarla çözülmeye çalışılmıştır (Ellison, 1973).

Şekil 3.87 İstasyon Caddesi, 1926 (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.88 Bankalar ve Postane Caddesi, 1927 (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.89 Yenişehir genel görünüm, 1926 (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.90 Sefarethaneler (Elçilik Binaları), 1926 (Altındağ Belediye Arşivi)

1925 yılında Şehremanetinin Bentderesi'nde kurulan bir santralle şehre ilk kez elektrik getirilmiş (Tekeli, 1991), sokak aydınlatmaları gazyağı jeneratörleri ile sağlanmış, eski şehir ve yeni oluşturulan şehir arasında otobüslü ulaşım başlatılmıştır (Şekil 3.91-92) (Cengizkan, 2004).

Şekil 3.91 Bentderesi, 1927 (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.92 Bentderesi, 1930'lar (Altındağ Belediye Arşivi)

Yeni tasarlanan ana caddeler üzerinde kamusal binaların sayısı artmaya devam etmiştir. Mimar Vedat Tek'in Ulus'ta tasarladığı, Mimar Ahmet Kemaleddin'in inşasını tamamladığı II. Meclis Binası (Şekil 3.93-94) ve Ankara Palas Oteli (Şekil 3.95-96) ile birlikte birinci ve ikinci Vakıf apartmanları (bugün Devlet Tiyatroları olarak kullanılmaktadır) gibi kamu görevlilerinin yaşayabileceği konutlar bu dönemde yapılmıştır. Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası, Tekel Başmüdürlük Binası, Etnografya Müzesi, Maliye Bakanlığı Binası gibi yapılar eski Ankara ve Yenişehir arasındaki aks boyunca tasarlanan yapılar arasındadır (Şekil 3.97-98-99-100) (Şahin S. Z., 2010). Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet dönemi ürünleri olan bu yapılar, kuleleri, çıkmaları ve geniş çatı saçakları ile Osmanlı geleneksel mimari özelliklerini yaşatan, cephelerindeki çini ve taş kabartma motifleri ile bezenmiş olan yapılardır.

Şekil 3.93 II. Meclis Binası İnşaatı, 1926 *(URL 35)*

Şekil 3.94 II.Meclis Binası arka cephe ve bahçesi, 1930'lar *(URL 35)*

Şekil 3.95 II.Meclis Binasının Bahçesinden Ankara Palas *(URL 36)*

Şekil 3.96 Ankara Palas Oteli, 1930'lar *(Tunçer, 2013)*

Şekil 3.97 Ziraat Bankası *(URL 37)*

Şekil 3.98 Osmanlı Bankası *(URL 38)*

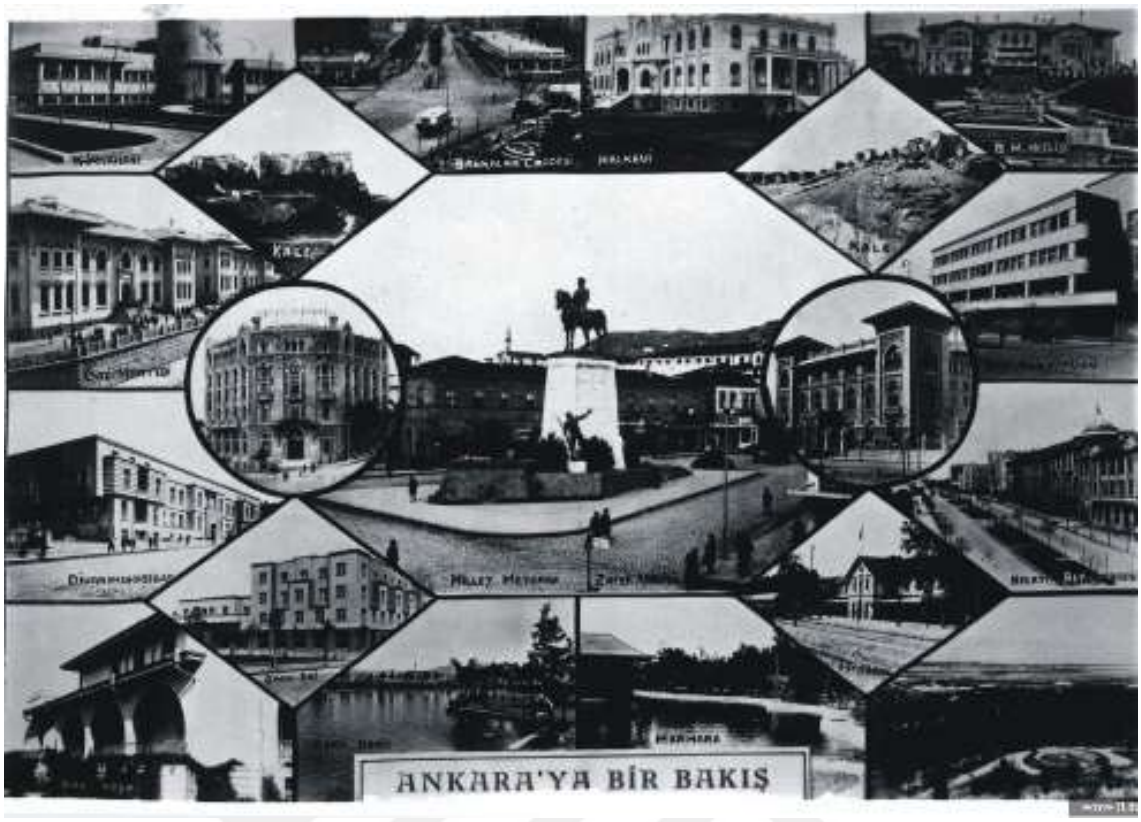

Şekil 3.99 Maliye Bakanlığı, 1930'lar (URL 36)

Şekil 3.100 Ulus Meydanı ve Taşhan Oteli ve İş Bankası Binası, 1930'lar (Altındağ Belediye Arşivi)

Bu mimari tarz, 1930'larda terk edilmiş olup (Aslanoğlu, 2010) başkentin imarı Clemens Holzmeister gibi Batılı mimarlarca gerçekleştirilmiştir. Bu dönem yapılarında ağırlıklı olarak Almanya ve Avusturya mimarlığının etkileri görülmektedir. (Şekil 3.101-102) (Aydın, 2012).

Şekil 3.101 Ankara'nın Erken Cumhuriyet Dönemi eserlerini gösteren kartpostal *(URL 39)*

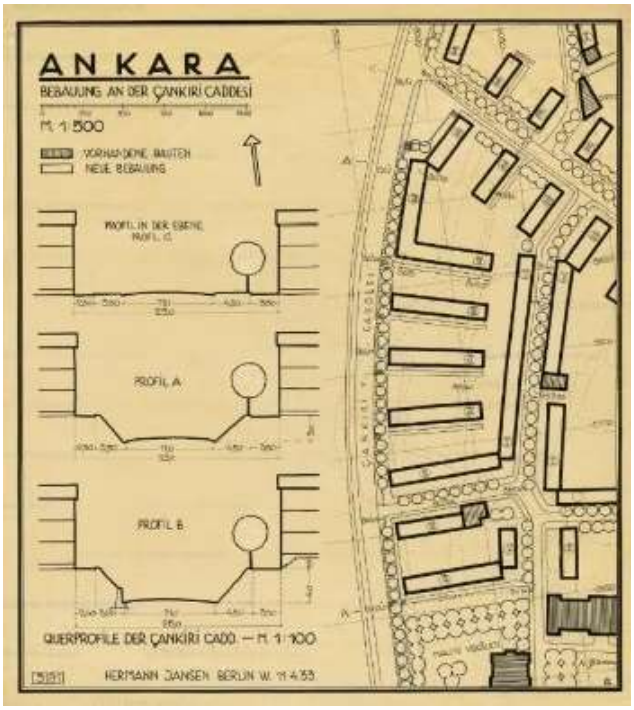
Şekil 3.102 İçişleri Bakanlığı, Clemens Holzmeister, 1932 *(URL 40)*

1927 yılında Lörcher Planları'nın (1924-25) içerdiği alan ve önerilerinin geçerliğini kaybettiği anlaşılmış ve üç şehir plancısına yeni plan önerileri hazırlatılmıştır. Bunlar arasında Alman şehir plancısı/mimar Hermann Jansen'in

Ankara Umumi Planı beğenilmiş ve 1932 yılında yürürlüğe girmiştir (Harita 3.26). Plan, Ankara'da Kale'yi vurgulayan Gençlik Parkı, Hipodrom gibi unsurlarla etkin bir yeşil alan oluşturmuş ve bahçeli evlerden (siedlung) oluşan az yoğunluklu bir konut dokusu önermiştir (Harita 3.27-28, Şekil 3.103-104) (Cengizkan, 2004).

Harita 3.27 Ankara Umumi Planı *(URL 41)*

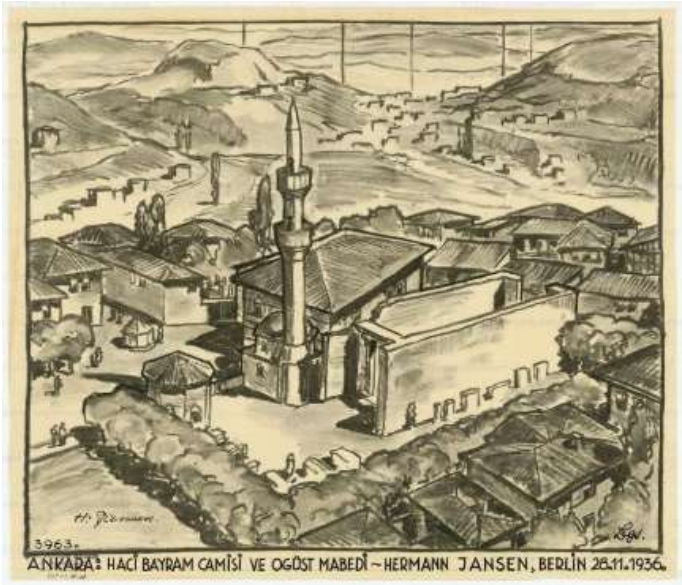
Harita 3.28 Cadde düzenleme ve kesit, Hermann Jansen,1932 *(Tunçer, 2013)*

Harita 3.29 Ankara Umumi Planı, Ulus Ve Gençlik Parkı Kesimi, H. Jansen, 1932 *(Tunçer, 2013)*

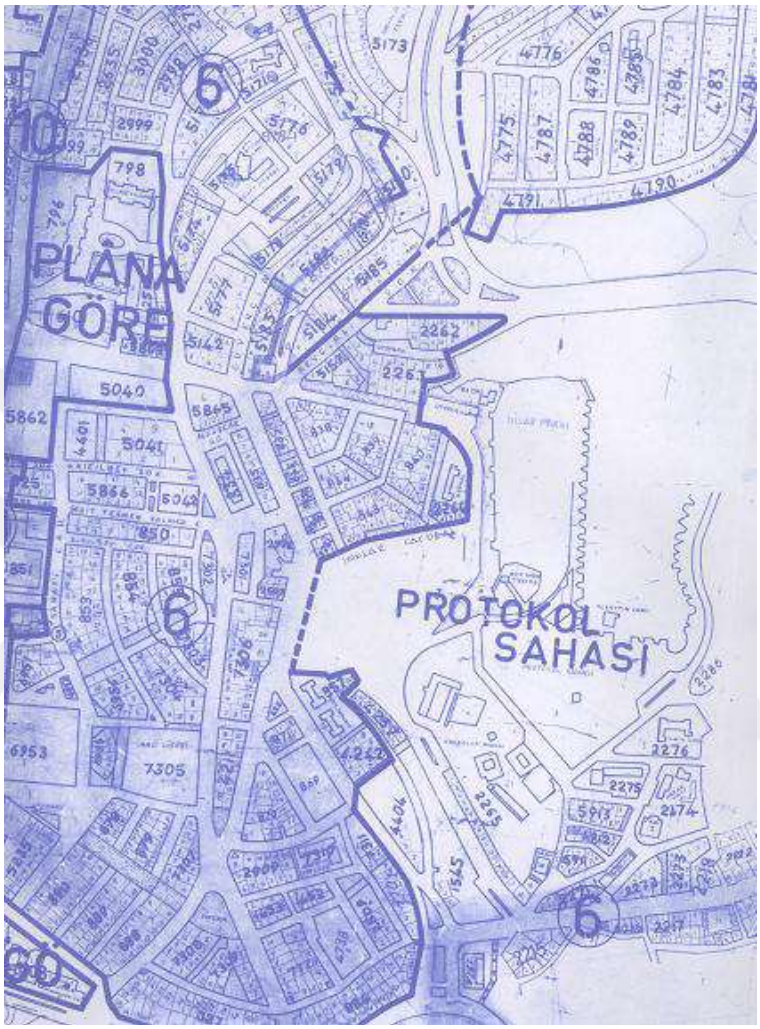

Şekil 3.103 Kaleye çıkan cadde görünümü, H. Jansen, 1932 *(Tunçer, 2013)*

Şekil 3.104 Hacı Bayram Cami ve August Tapınağı, H. Jansen, 1932 *(Tunçer, 2013)*

Hacı Bayram Camii ve çevresi, Bentderesi, Kale, Bedesten ve Hanlar Bölgesi'ni de kapsayan (Atpazarı, Samanpazarı ve Koyunpazarı'nın bulunduğu) alan "Protokol Alanı" olarak belirlenmiştir. Jansen'ın önerdiği protokol alanı bugüne kadarki koruma planları için bir altlık oluşturmuştur.

Harita 3.30 Protokol Sahasını Gösteren İmar Planı, 1967 (Altındağ Bel. Arşivi)

Jansen'ın hazırladığı plandan sonra 1950'lere kadar öncelikle Hacı Bayram Cami önünde meydan alanı oluşturulması için bir takım yıkım çalışmaları yapılmış ancak yeni kent merkezinin mevcut yerinde değil de farklı bir yerde kurulması kararı geleneksel tarihi dokuyu koruma amacı taşımasına rağmen tahrip olmasına da neden olmuştur. Osmanlı döneminde oluşan tarihi şehir dokusu yangın ve yıkımlarla büyük ölçüde kaybolmuştur (Şekil 3.105-106-107-108-109).

Eski şehrin, Hacı Bayram Camii çevresi de dahil olmak üzere Protokol Sahası'nı içeren bölümlerinde koruma, iyileştirme ya da dönüşüm amacı güden bir planlama yapılmamıştır. Merkezinde Kale'nin bulunduğu eski Ankara dokusunu koruma gayretleri yetersiz olmuş, koruma kaygısı taşınmasına karşın tarihi merkez imarsız bırakılmış ve kullanım yoğunluğunun artmasına rağmen yapılar onarılamamıştır (Tunçer, 2003).

Şekil 3.105 Ankara genel görünüş, solda 1939 (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.106 Ankara genel görünüş, 1945 (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.107 Ankara genel görünüşler, 1956 (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.108 Ankara genel görünüşler, 1956 (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.109 Hacı Bayram Cami civarı, 1945 (Altındağ Belediye Arşivi)

Jansen Planı, 1950'lere kadar bazı değişikliklerle birlikte kentsel büyümeyi şekillendirse de, merkezin plansız kalması sebebiyle düzensiz yapılaşmalar meydana gelmiş, yenilenmesi gereken bölgeler yenilenmediği için yapılar konut işlevini yitirmiş, çevrede gecekondulaşma artarak devam etmiştir. Taşhan (Şekil 3. 110-111) yıkılıp yerine dönemin alışveriş merkezi olan Sümerbank Genel Müdürlüğü binası (Şekil 3.112-113); Karaoğlan Çarşıları'nın olduğu yerdeki yapıların yerine Anafartalar Çarşısı ve Ulus İşhanı inşa edilmiştir. Tahtakale Çarşısı, Hamamı, Arastalar ve Haseki Cami meydana gelen yangınla tamamen yok

olmuştur (Tunçer, 2005). 1930-1950 seneleri arasında kurulan yeni şehrin eskinin yanında gelişmesi ile Ulus ve çevresi şehrin odak noktası konumuna gelmiştir.

Şekil 3.110 Taşhan, 1904 (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.111 Meydanı, İş Bankası ve Taşhan yıkım öncesi, 1948 *(URL 42)*

Şekil 3.112 Ulus Meydanı, İş Bankası ve Taşhan'ın yerine yapılan Sümerbank Binası, 1948 (URL 42)

Şekil 3.113 Ulus Meydanı, İş Bankası ve Taşhan'ın yerine yapılan Sümerbank Binası, 1962 *(URL 42)*

1961 yılında Bölge Kat Nizam Planı'nın uygulanmaya başlanmasıyla birlikte parsellerin birleştirilmesi ve dolayısıyla çok katlı yapılaşmaya imkân sağlanmıştır. Bu nedenle tarihi kent merkezi, yeni şehre uzanan ana caddeler boyunca inşa edilen yüksek yapılar arkasında sıkışıp kalmış; kullanıcı değişikliği, yoksullaşma, değersizleşme, işlev kayıpları, koruma engelleri, doğal yıpranma ve yasal olmayan eklentilerle birlikte bozulmaya başlamış, sosyal ve fiziksel bir dönüşüm geçirmiştir. Şehrin gelişimi için hazırlanan bu imar planları tarihi merkezini korumak ya da ıslah etmek için yetersiz kalmış, daha çok yıkıp yeniden inşa etme yoluyla şehir dönüştürülmüştür (Şekil 3.114-115).

Şekil 3.114 Ankara genel görünüş (Altındağ Belediye Arşivi)

Şekil 3.115 Ulus Meydanı, Anafartalar Çarşısı, 1970 *(URL 42)*

1930'lardan sonra Ulus tarihi kent merkezinde tespit ve tescil çalışması ilk kez 1964 yılında yapılmış olup bu tarihten sonra tarihi kent dokusu Kaleiçi, Hamamönü, Hacı Bayram çevresi gibi yerlerde kısmen korunmuş ve tescil kararlarıyla bu bölgeler "Kentsel Sit Alanı" ilan edilerek mimari koruma adına en önemli adımlardan biri atılmıştır.

Tarihi kent merkezi için tescil ve tasdik çalışmaları 1979 yılında tekrar başlamıştır. KTB GEEAYK'nun 12.04.1980 gün ve A-2167 sayılı kararı ile kentsel ve arkeolojik sit alanı sınırları belirlenerek pek çok yapı tescillenmiştir. Bu kararla birlikte günümüzde de yürürlükte olan sit sınırları oluşmuş ve cami, kilise, konut, kamu binası ve çeşme gibi 435 adet yapı tescillenmiştir (Arslan T. M., 2009).

Ankara'nın tarihi merkezini oluşturan Kale, Ulus, Hacı Bayram Cami ve çevresinde günümüze kadar kısmen ulaşabilen ve koruma kurulu kararlarıyla tescil edilen yapılar sayı olarak 1150'ye ulaşmıştır. Ankara Kalesi, Augustus Tapınağı, Roma Hamamı ve Tiyatrosu, Hacı Bayram, Cenabı Ahmet Paşa, Arslanhane Camiileri, Taceddin Dergâhı, Karacabey Külliyesi ile erken cumhuriyet dönemi yapıları bölgede bulunan büyük tescilli eserlerden bazılarıdır. Tescil çalışmalarının başladığı 1980'lerden günümüze kadarki zamanda önemini kaybeden bu yapılarda yıpranma ve kayıplar da artmış (Arslan T. M., 2009), kentlerde çekim

alanı olan / olması gereken tarihi merkez iyice ihmal edilmiş ve köhneleşmiştir (Şekil 3.116).

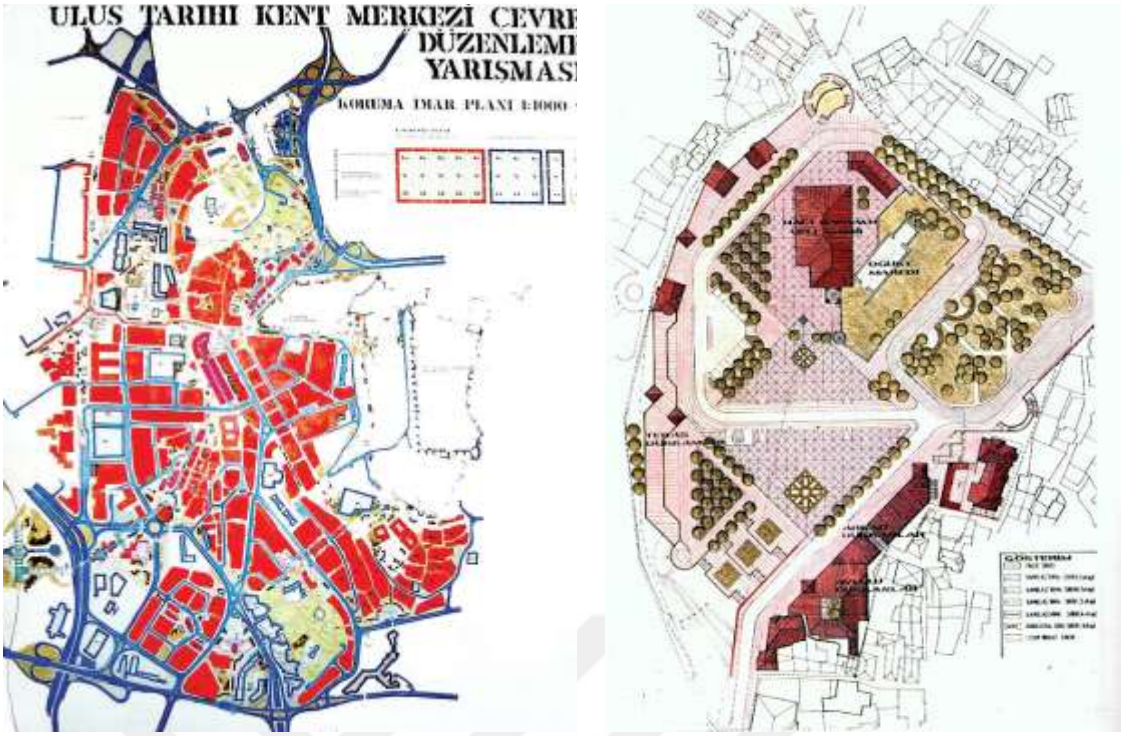

Şekil 3.116 Ankara genel görünüş, 1986 (Altındağ Belediye Arşivi)

1986 yılında tarihi dokuyu tekrar canlandırmak ve alanı tekrar bir çekim merkezi haline getirmek için Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Proje Yarışması açılmış, Raci Bademli başkanlığında ODTÜ proje ekibi yarışmayı kazanmıştır. Böylelikle sadece koruma amaçlı değil, sağlıklaştırma ve yenileme gibi farklı dönüşüm stratejilerini de öngören bir Koruma-Islah Planı hazırlanmıştır (Harita 3.30).

1/1000 ölçekli yaklaşık 110 hektarlık bir alanı kapsamakta olan plan; mimari, şehircilik ve kent mobilyası tasarım alt grupları ile farklı ölçeklerde özel proje paket çalışmalarından oluşmuştur. Yarışmacılardan öncelikli olarak Hükümet Meydanı ve Atpazarı Meydanı'nın, Hacı Bayram Cami, Antik Roma Tiyatrosu, Eski Hamam çevresinin düzenlenmesi ve bir takım sokakların iyileştirilmesi talep edilmiştir (Harita 3.31)(Şekil 3.117-118) (Fidan, 2007).

Ancak plan, alanın mülkiyet yapısı ve fiziki dokunun elverişsiz olmasından dolayı uzun bir süre hayata geçirilememiştir. Yapılan Koruma – Islah Amaçlı Planlara rağmen merkezi iş alanlarının artan baskısı devam etmiş, Protokol Alanı dışındaki alanlarda, özellikle ana caddelerde çok katlı yapılaşmalar ile merkez neredeyse yok edilmiştir.

Harita 3.31-32 Solda, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar Planı *(Dosya 10.1, 2008)* Sağda, Hacı Bayram Cami Meydan Düzenleme Projesi, R.Bademli, 1999 (Ankara Şehir Plancıları Odası Arşivi)

Şekil 3.117-118 Solda, Hacı Bayram Cami Meydan Düzenleme Projesi; Sağda, Uygulama sonrası Hacı Bayram Cami Meydanı (Ankara Şehir Plancıları Odası Arşivi)

Ankara Büyükşehir Belediyesi 15.07.2005 tarihinde, Ulus'un da içinde bulunduğu tarihi kent merkezini Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı olarak ilan etmiştir (Harita 3.32). Söz konusu Yenileme Alanı kararı sonrası Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı KAİP 2007 yılında onaylanmıştır (KTVKK; Karar No: 25, 2007).

Harita 3.33 Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alan Sınırı *(Gökçe, 2006)*

Alan içinde; Ulus-Hacı Bayram ve Hamamönü Kentsel Sit Alanları, Roma Hamamı, Augustus Tapınağı (Ogust Mabedi) ve Bentderesi Arkeolojik Sit Alanları, Ankara Kalesi Tarihi ve Kentsel Sit Alanı bulunmaktadır (Gökçe, 2006).

Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı KAİP'nda korunması gerekli yapı ve alanlar; Kaleiçi ve Hacı Bayram Tepesini çevreleyen tarihi konut dokuları, tarihi ticaret alanı (Samanpazarı, Suluhan ve Hanlar bölgesi), Augustus Tapınağı ile Hacı Bayram Camii, erken Cumhuriyet dönemi yapıları (Ulus Meydanı ve çevresi) ve Roma dönemine ait arkeolojik sit alanları şeklinde gruplandırılmıştır. KAİP ile tarihi kent merkezindeki sorunlara planlama ile çözüm yolları geliştirmek amaçlanmıştır.

Ulus Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Projesi kapsamında bölgenin en yüksek yapısı olan Gümrük Müsteşarlığı binası yıkılmış, Anafartalar Çarşısı ve 100. Yıl Çarşısının da yıkılması planlanmıştır. Proje görsellerinde de görüldüğü üzere, bölgeden geçecek olan tünel yol ile bölgedeki trafiğin yer altına alınmak suretiyle meydanın yayalaştırılıp yürüyüş yolları yapılarak ve ağaçlandırılarak zamanla kavşak halini alan alanın tekrar meydan olarak kullanılması ve meydanın tarihi siluetinin ortaya çıkarılması tasarlanmıştır (Şekil 3.119-120-121-122-123-124). Anafartalar ve 100. Yıl Çarşıları gibi yapıların yıkılması ile Ankara Palas, I. Meclis Binası, Kale ve Hacı Bayram Camii'ni kapsayan bölgenin canlılık kazanması hedeflenmiştir (Şekil 3.125-126-127-128).

Şekil 3.119 Ulus Meydan Düzenleme Proje Tanıtım Görseli, 2018 *(URL 43)*

Şekil 3.120 Ulus Tarihi Kent Merkezi Hava Fotoğrafı,2019 *(URL 43)*

Şekil 3.121-122-123-124 Ulus Tarihi Kent Merkezi Proje Görselleri, 2019 (ABB Başkanı Mansur Yavaş'ın resmi sosyal medya hesabı)

Şekil 3.125-126 Ulus genel görünüş, solda 2014 (Google Maps/Onur Baykul); sağda, 2019 *(URL 44)*

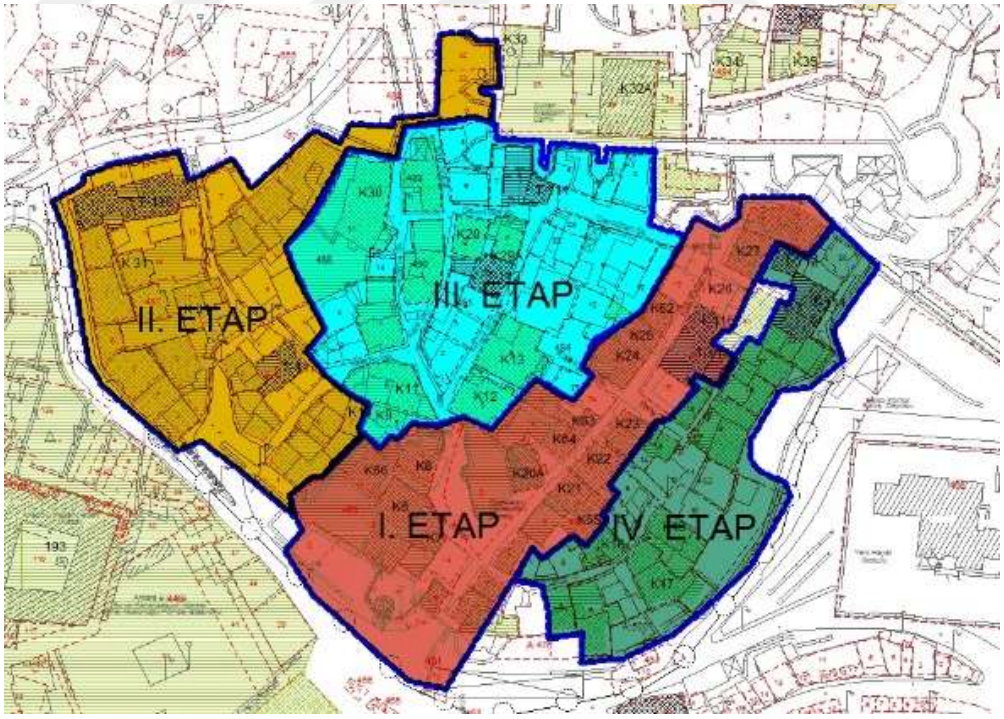

Şekil 3.127 Soldan sağa sırayla, İş Bankası, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (eski Sümerbank Binası), Anafartalar Çarşısı ve Spor Genel Müdürlüğü Binası, 2021 (Esra Özdil)

Şekil 3.128 I. Meclis Binası (Kurtuluş Savaşı Müzesi), 2021 (Esra Özdil)

15. yüzyılda inşa edilen, Hacı Bayram Cami, çevresinde barındırdığı Hacı Bayram Türbesi, Roma dönemine ait Augustus Tapınağı gibi farklı kültürlere ve dönemlere ait katmanlar ile çok kültürlü, evrensel bir değere sahiptir. Ulus Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Projesi ile Ankara Kalesi'nin "Dış Kale" diye tabir edilen bölümünde tamamlanan sokak sağlıklaştırma çalışmalarının ardından "İç Kale"de yer alan tarihi binaların bulunduğu alan için yenileme çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Harita 3.33, Şekil 3.129-130).

Harita 3.34 Dış Kale Sokak Sağlıklaştırma Projesi Etaplama Krokisi *(ÇŞB)*

Şekil 3.129-130 Dış Kale Sokak Sağlıklaştırma Projesi Uygulama öncesi ve sonrası *(ÇŞB)*

Yapıların bazıları aslına uygun restore edilirken, bazıları da yıkılarak yerine kat sayısı artırılmış geleneksel Ankara evi görünümlü yapılar inşa edilmiştir (Şekil 3.131-132-133). Tarihi caminin son cemaat yerinin altına kadınlar mahfili eklenmiş, zemin altı katlı otopark inşa edilmiş, üzerinde bir seyir terası oluşturulmuş, caminin etrafını çevreleyen ticari birimler eklenmiştir (Şekil 3.134). Caminin yanında bulunan Augustus Tapınağı kalıntıları sergilenerek meydanda korunmuştur (Şekil 3.135).

Şekil 3.131-132 Yapım aşamasından görünüşler *(URL 46)*

Şekil 3.133 Ankara Evi görünümlü yapılar, 2021 (Esra Özdil)

Şekil 3.134 Ticari birimler, 2021 (Esra Özdil)

Şekil 3.135 Agustus Tapınağı, 2021 (Esra Özdil)

Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Projesi kapsamında yapılan çalışmaların bölgenin korunması gereken özgün durumuna uygun bir biçimde ele alınması ve Ankara'nın tarihi kimliğini ortaya çıkaracak şekilde korunması gerekmektedir. Günümüzde yapılan çalışmaların birbirlerini tamamlamayan, bütüncül bir koruma politikasından uzak, yer yer uluslararası koruma ve restorasyon kriterlerine/ilkelerine aykırı olarak geliştiği gözlemlenmektedir (Şekil 3.136-137). Kent bütününe yönelik karar ve uygulamalar maalesef uygulanamamış, tarihi kent merkezini oluşturan Ulus, Kale yada Hacı Bayram Cami çevresinde uygulanan birbirinden bağımsız çalışmalar, koruma anlamında yetersiz kalmakla beraber tarihi merkezin tekrar canlanmasına ise katkı sağlamıştır (Şekil 3.138-139-140-141).

Şekil 3.136-137 Tarihi doku ve yeni doku karşılaştırması (Altındağ Belediye Arşivi) *(URL 46)*

Şekil 3.138-139-140-141 Güncel görünüşler *(URL 44)*

3.2.2. Konya / Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü (Aslına Dönüşüm Projesi)

Yapılan kazılarla geçmişinin çok eskilere dayandığı bilinen Konya, tarihi boyunca Hitit, Frig, Roma, Bizans Devletleri ile Büyük ve Anadolu Selçuklu Devletleri'nin ve Osmanlı Devletleri'in hakimiyetinde kalmıştır. Bizans döneminde surlarla çevrili küçük bir şehir olan Konya'nın ilk yerleşim bölgesi, farklı dönemlere ait izlerin görüldüğü günümüzde Alaaddin Tepesi olarak adlandırılan yükseltiyi çevreleyen İç Kale bölgesidir (Şekil 3.142-143).

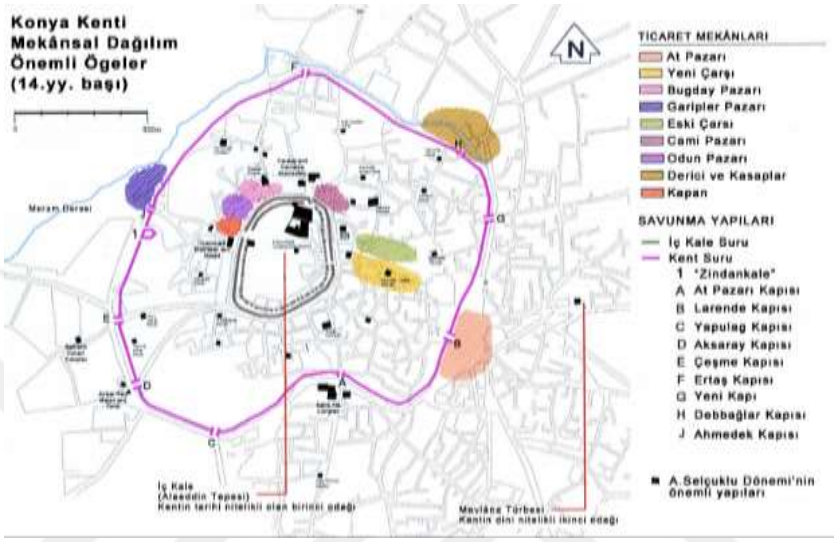
Şekil 3.142 Konya İç Kale'yi gösteren Minyatür, Matrakçı Nasuh, 16. Yy. (Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn, İÜ Kütüphanesi, Nr. 5964, vr. 17a)

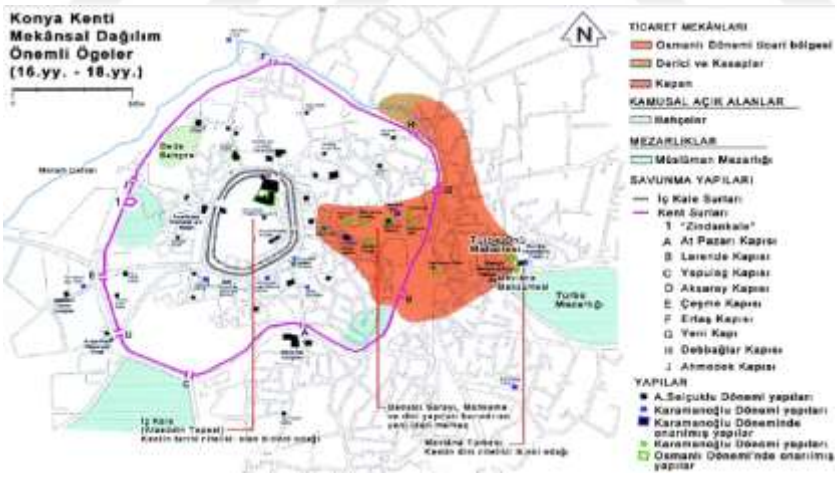
Şekil 3.143 Konya İç Kale Surları *(Sarre, 1967)*

Selçuklu Devleti'nin başkenti olduktan sonra daha da gelişerek pek çok mimari eserle donatılan şehir, Alâaddin Tepesi çevresinden başlayarak dışa doğru halka şeklinde genişlemiş, özellikle 13. yüzyılda İç Kale ve sur dışındaki, camileri, mescitleri, eğitim kurumları, hanları, hamamları, çarşıları ve imaretleri ile önemli bir merkez haline gelmiştir (Harita 3.34). Osmanlı devrinde şehir, 15. Yüzyıldan -

18. yüzyıla kadar Alâaddin Tepesi'nin doğu yönünde (Harita 3.35), 18. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar ise Alâaddin Tepesi'nin güney ve güneydoğusu yönünde gelişim göstermiştir (Konyalı, 1964). 19. Yüzyıl sonlarına doğru şehir tepenin etrafında genişlemeye devam ederken, Alaaddin Köşkü (II. Kılıçarslan Köşkü)'nün kalıntıları, Alaaddin Cami gibi tarihi yapılar varlığını korumaya devam etmiştir (Şekil 3.144-145-146-147-148-149).

Harita 3.35-36 Konya kentin mekânsal dağılımı, 14.yy. başı *(Önge, 2011)*

Harita 3.37-38 Konya kentin mekânsal dağılımı, 16.yy.-18.yy. arası *(Önge, 2011)*

Şekil 3.144-145 Solda, Konya Kalesi pazar kapısını gösteren gravür, sağda Alaaddin Köşkü kalıntıları, 1882 *(Texier, 1882)*

Şekil 3.146-147 Alaaddin Köşkü kalıntısı ve Alaaddin Cami, Garabed Solakian Arşivi, 1890'lar *(URL 47)*

Şekil 3.148 Alaaddin Köşkü, 1897 *(Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması, 2016)*

Şekil 3.149 Konya Alaaddin Tepesi'nde Alaaddin Köşkü, Selçuklu Sarayı kalıntısı ve Alaaddin Camii, 19. yüzyıl sonu *(F. Sarre, Koyunoğlu Müzesi Arşivi)*

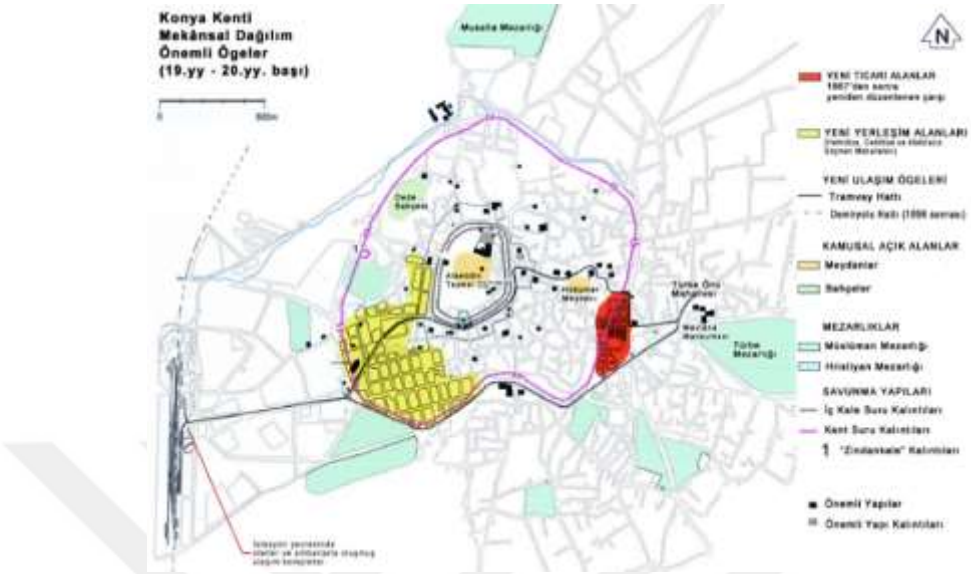
Kentin büyümesinde büyük rol oynayan demiryolu bağlantısının 1896 yılında şehre ulaşmasıyla birlikte hem nüfus hem de ticari faaliyetlerde artış yaşanmış, şehir o yöne doğru gelişmiştir. İstasyonla (Şekil 3.150) şehir arasında bir tramvay hattı inşa edilmiştir (Baykara, 2002).

Şekil 3.150 Konya tren garı, 1910 *(URL 47)*

19. yüzyılın sonlarına doğru çarşı içerisindeki bedesten bölgesinde bir yangın meydana gelmiş ve kentin fiziki yapısı önemli ölçüde etkilenmiştir (Konyalı, 1964). Yangının ardından şehirde imar faaliyetleri hızlanmış, şehir merkezinde birbirleriyle dik olarak kesişen caddeler ve sokaklar açılmıştır (Muşmal, 2008). Şehirde iki farklı büyüme odağı oluşmuş, tarihi merkez önemini yitirirken Mevlana Külliyesi ikinci odak olarak önem kazanmaya başlamıştır. Alaaddin Tepesi ile

Mevlana Külliyesi arasındaki Mevlana Caddesi boyunca 2-3 katlı binalar yapılmaya başlamış, Konya 20. yüzyılın başında İç Anadolu'nun en büyük merkezlerinden biri olmaya devam etmiştir (Harita 3.36).

Harita 3.39 19.yy. sonu ile 20. yy başı arasında kentin mekansal dağılımı *(Önge, 2011)*

Konya, Kurtuluş Savaşı esnasında stratejik konumu ile önemini korumaya devam etmiş, Cumhuriyet'in ilanından sonra da imar faaliyetleri hız kazanmıştır. Gazi Lisesi, İsmet Paşa İlkokulu, Rektörlük Binaları, Atatürk Anıtı gibi geç Osmanlı erken Cumhuriyet döneminin etkileri görülen kamu yapıları ya da anıtlar inşa edilmiş, geniş caddeler açılmıştır (Şekil 3.151-152-153-154).

Şekil 3.151-152 Solda, Konya Anadolu Lisesi, eski Konya İdadisi (1889-1913), Konya Sultanisi (1913-1923), Konya Erkek Lisesi (1924-1972), Konya Gazi Lisesi (1973-1998), Konya Lisesi (1998-2005) *(URL 48)* Sağda, Konya Atatürk Anıtı açılışı, 29.10.1926 *(URL 50)*

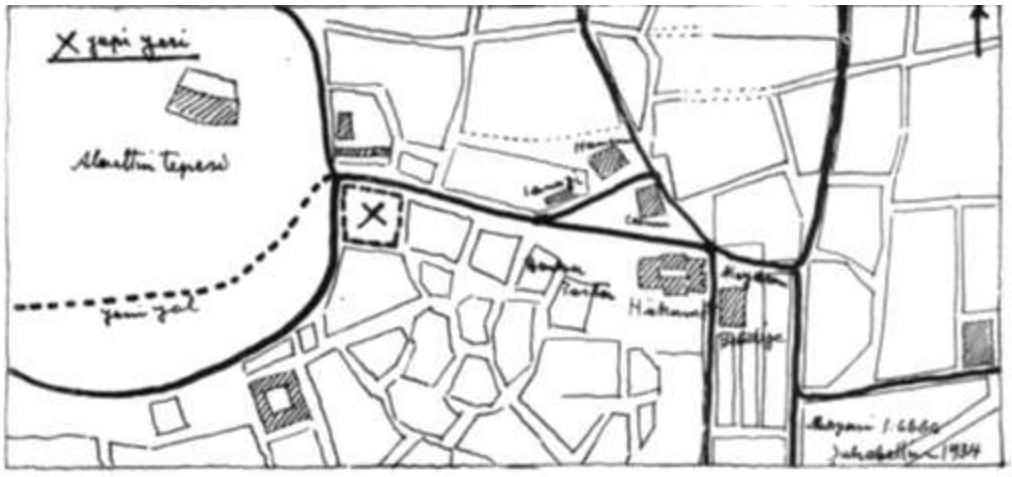

Şekil 3.153 Konya genel görünüş, *(URL 47)*

Şekil 3.154 Konya Hükümet Caddesi (Bugün Mevlana Caddesi), 1920'ler (Yenice, 2011)

1930'larda tüm ülke genelinde imar faaliyetleri başlatılmış, Konya'ya ilişkin ilk imar planı da Mimar Şahabettin tarafından yapılmıştır (Şahabettin, 1934) (Harita 3.37). Ancak bu etütler sadece tasarım olarak kalmış ve uygulama ortamı bulamamıştır.

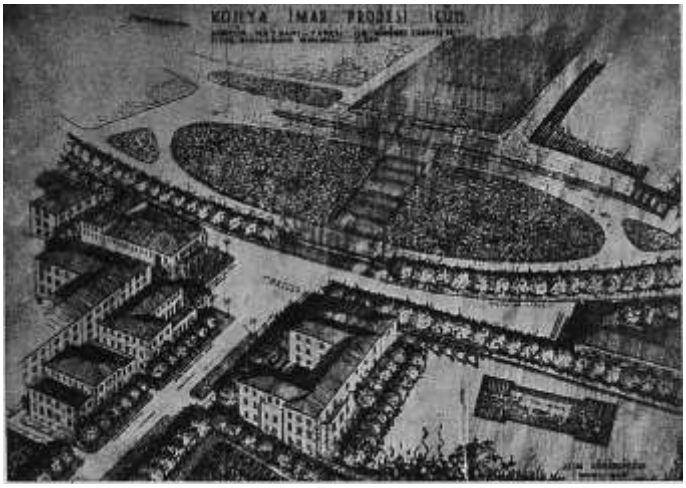

Harita 3.40 Konya Şehir Plânı Üzerinde Etütler, Şahabettin, 1934

Konya için yapılan kent bütününe yönelik ilk kapsamlı şehir planlaması Asım Kömürcüoğlu'nun 1946 yılına ait Konya İmar Planı'dır (Harita 3.38). Kömürcüoğlu hazırladığı plan ile mevcuttaki dağınık konut dokusunu yeniden düzenlemiş ve yapıların istimlak edilmemesine özen göstermiştir (Kömürcüoğlu, 1947). Konut alanlarının arasındaki boşlukları kent dokusunu koruyarak tekrar düzenlemeye çalışmıştır (Ulusoy, 2000). Tarihi kent merkezi, Mevlana Külliyesi, Atatürk Anıtı'nın ve İstasyon Bölgesi'nin geniş bir caddeyle birbirine bağlanması, tarihi eserlerin ve çevrelerinin muhdes yapılardan arındırılarak ortaya çıkarılması, şehrin altyapı eksikliklerinin giderilmesi, konutların 2-3 katlı ve bahçeli olması planın öncelikli hedeflerinden olmuştur (Kömürcüoğlu, 1947) (Şekil 3.155-156-157).

Harita 3.41 Konya Şehri İmar Planı *(Kömürcüoğlu, 1947)*

Şekil 3.155 Alaaddin Meydanı-Tepesi ve Hükümet Caddesi civarı *(Kömürcüoğlu, 1947)*

Şekil 3.156 Hükümet Caddesi (Bugün Mevlana Caddesi), 1950'ler *(URL 47)*

Şekil 3.157 Hükümet Caddesi (Bugün Mevlana Caddesi), 1950'ler *(URL 48)*

Şehrin planlanma süreci 1954 yılında Ferzan-Leyla Baydar Planı ve 1966 yılında Yavuz Taşçı-Haluk Berksan Planı ile devam etmiştir (Harita 3.39). Yavuz Taşçı-Haluk Berksan planı ve planın devamında gelişen süreçte, hem kentin tarihi odağının üzerindeki yoğunluğu azaltmak hem de tarihi merkezin güneyinde kalan alanların tarım faaliyetlerine daha uygun olması nedeniyle, kentin ağırlıklı olarak kuzeye doğru gelişmesi önerilmiştir. Şehir plancıları ve yerel yönetimler bu kararı desteklemiş ve bu bağlamda yeni konut alanları, üniversite yapıları ve otobüs terminali gibi önemli unsurlar kuzeyde oluşturulmuştur (Önge, 2018). 1961 yılında Alaaddin Köşkü beton bir kabuk ile koruma altına alınmıştır (Şekil 3.158).

Harita 3.42 Yavuz Taşçı-Haluk Berksan Planı, 1966 *(Yavuz Taşçı Arşivi)*

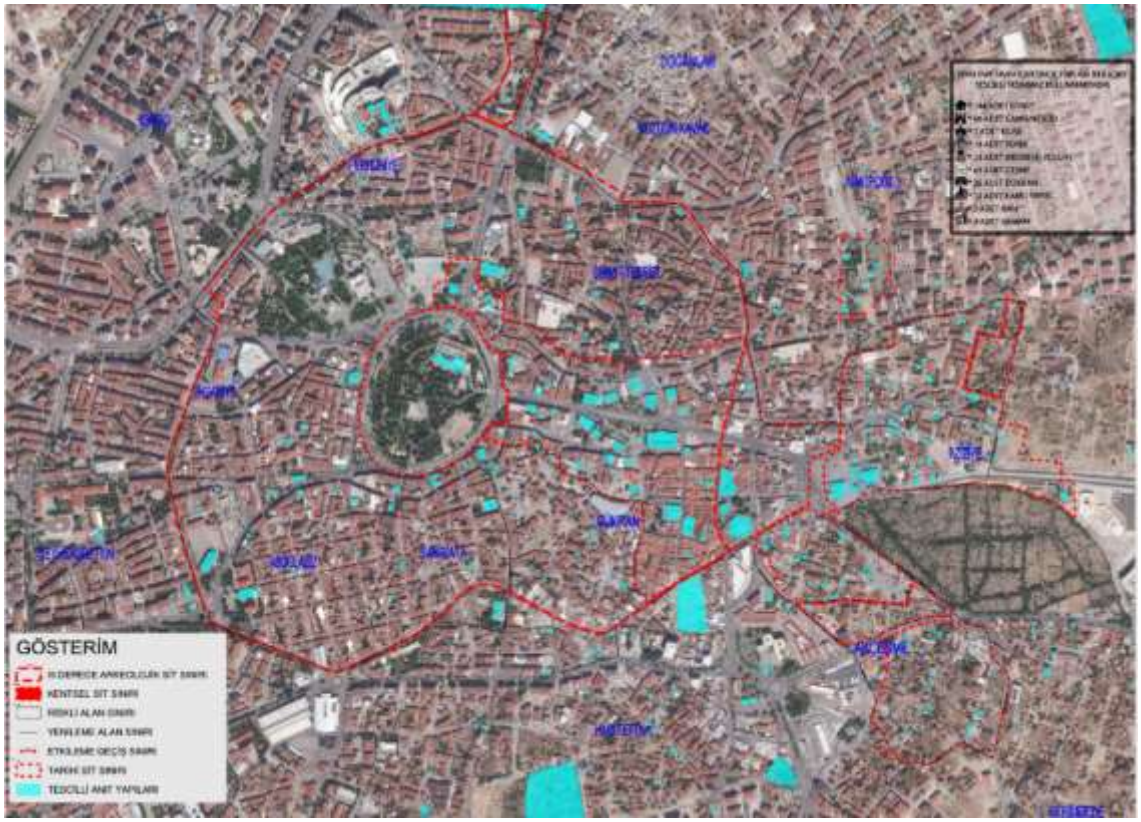
Şekil 3.158- 159 Alaaddin Tepesi ve yakın çevresi, 1960'lar *(URL 40)*

Konya tarihi kent merkezi, GEEAYK'nun 13.11.1982 tarihli ve A–3861 sayılı kararıyla "Tarihsel, Ticari ve Kentsel Sit Alanı" olarak belirlenmiş olup, burada bulunan eski eserler tespit ve tescil edilmeye başlanmıştır. Ancak bunu takip eden süreçte tarihi kent merkezi için 1996 yılında hazırlanmış olan koruma imar planı hukuki gerekçelerle mahkeme kararlarıyla iptal olmuş, hazırlanan revize plan 2000 yılında yürürlüğe girmiştir (Tunçer, 2006).

2000 yılı ve sonrasında kent gelişimine şekil veren asıl unsurlar kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri olmuştur. 2009 yılı itibariyle Konya Büyükşehir

Belediyesi'nce (Konya BB) hazırlanmış olan Tarihi Kent Merkezi KAİP, ilgili koruma kurulunca uygun görülmüş ve yürürlüğe girmiştir.

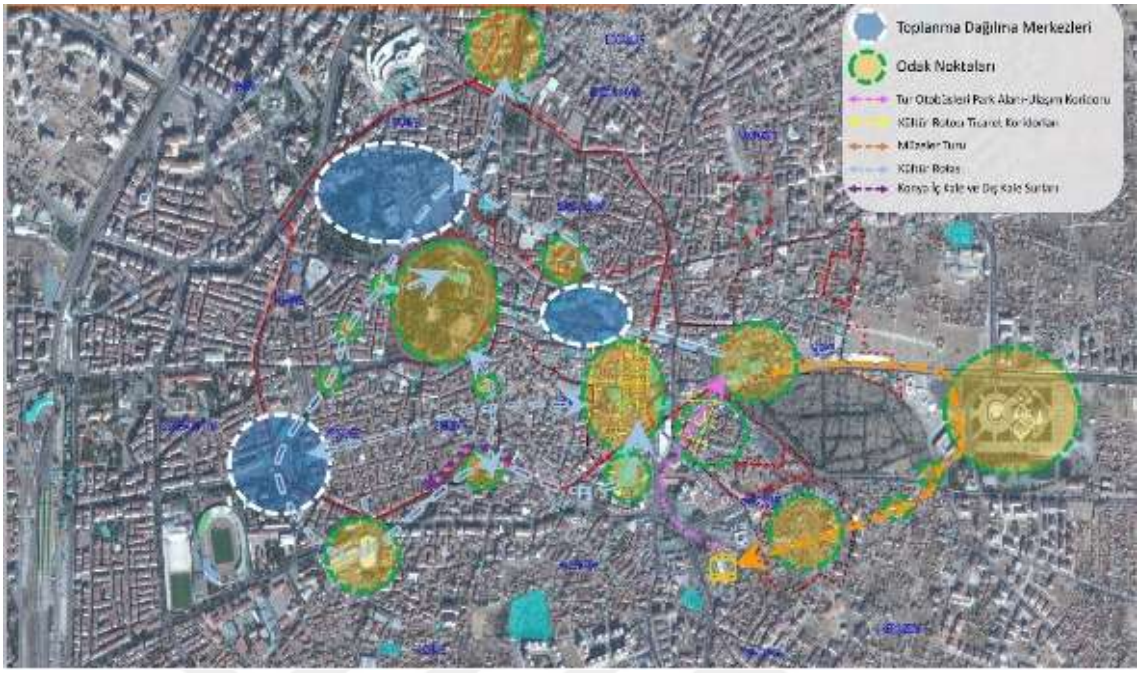
2017 yılında tarihi kent merkezi ilgili kurul kararı ile III. Derece Arkeolojik Sit Alanı ve Kentsel Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. Karara istinaden 2863 sayılı yasa gereği sit alanı içinde kalan bölgenin KAİP çalışmalarına başlanmıştır. Tarihi kent merkezini kapsayan 195 hektarlık bölgenin, Yenileme Alanı olması için, 17.02.2017 tarihli 153 sayılı Meclis Kararı alınmıştır (Harita 3.40).

Harita 3.43 Konya Tarihi Kent Merkezi Alan Sınırları *(ÇŞB, 2019)*

"Aslına Dönüşüm Projesi" adı ile duyurulan projenin sınırları içerisinde; 48 adet cami/mescit, 13 adet medrese/külliye, 13 adet türbe, 3 adet han/hamam, 1 adet kilise, 12 adet kamu binası, 144 adet konut, 26 adet dükkan ve 49 adet çeşme olmak üzere toplam 312 adet tescilli yapı bulunmaktadır (ÇŞB, 2019). Projede, tarihi çevre koşullarının iyileştirilmesi, tarihi bölgedeki tescilli yapılardan yüksek katlı ve muhdes binaların ayıklanması, sosyal ve teknik altyapının modernize edilmesi, mevcutta korunacak yapılarla birlikte yeni inşa edilmiş yapıların kapsamlı olarak ele alınması ve geleneksel dokuya uygun olarak yeniden

yapılması, taşıt-yaya trafiğinin kademelendirilip yaya sirkülasyonunun desteklenmesi amaçlanmıştır (Şekil 3.160) (ÇŞB, 2019).

Şekil 3.160 Tarihi kent merkezi kültür ve turizm aksları *(ÇŞB, 2019)*

Tarihi merkezde bulunan tüm sit alanları, planlama çerçevesinde genel bir Kültür Aksı etrafında kurgulanmıştır (Şekil 3.161). Bu yeni kurguya göre; tarihsel ve mekansal öneme sahip odakların merkezden genele dağılarak birbiri ile bağlanması ve merkezin yakın çevresindeki alanların bir geçiş bölgesi (tampon bölge) olarak kurgulanmasının sağlanması amaçlanmıştır. Tarihi abidevi ve sivil mimarlık yapılarının, oluşturulmuş olan Kültür Aksının merkez aksı olacak şekilde etkin yeşil alan ve meydanlar ile desteklenmesi önerilmiştir (Şekil 3.162) (ÇŞB, 2019).

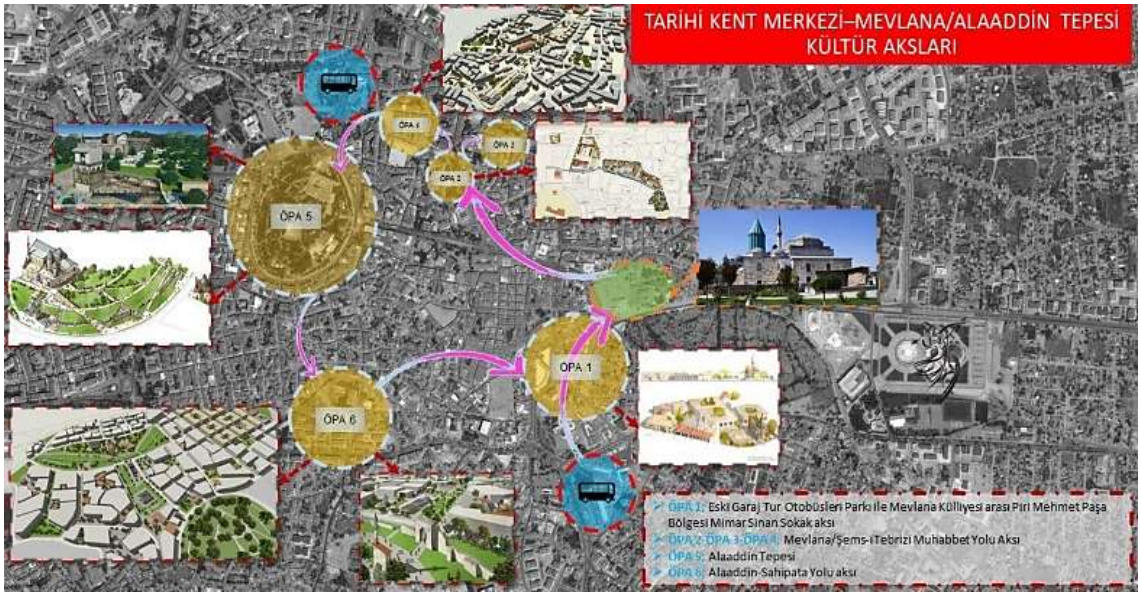

Şekil 3.161 Kent merkezi turizm potansiyeli dağılım şeması (ÇŞB, 2019)

Şekil 3.162 Kültür aksı şeması *(Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması, 2016)*

Alaaddin Tepesi ve çevresi, Mevlana Müzesi ve çevresi, Mevlana Caddesi ve Bedesten Bölgesi olarak dört odak noktasında yoğunlaşan proje kapsamında, tarihi kent merkezinde önemli ve öncelikli tasarlanması gereken alanlar Özel Proje Alanları olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda koruma-yenileme ve restorasyon çalışmaları yürütülmüştür (Şekil 3.163).

Şekil 3.163 Özel Proje Alanları *(Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması, 2016)*

Tarihi kent merkezini yenileme projeleri kapsamında yapılan bir diğer çalışma da, Mevlana Türbe Önü Meydan Projesi kentsel dönüşüm çalışmasıdır. İl Halk Kütüphanesiyle çevresinde görüntü kirliliği meydana getiren bazı yapılar yıkılmış, cephe aldığı yol müze yapılarından uzaklaştırılmış, bölgenin 25-30 bin kişinin bir araya gelebildiği bir kent meydanı özelliği kazanması sağlanmıştır (Şekil 3.164-165).

Şekil 3.164-165 Mevlana Meydanı, solda 2010 *(URL 56)* sağda, 2022 (Wing Tong) *(URL 13)*

Bedesten Kentsel Yenileme Projesi kapsamında bölgede, aralarında Kapu ve Aziziye Camileri, Bulgur Dede Mescidi, Ahmet Efendi Hamamı, Mecidiye ve Nakıp Hacı İbrahim Hanları gibi tescilli yapıların da bulunduğu 40 adet sokakta cephe

düzenleme uygulaması yapılmış, düzensiz üst örtü kaldırılmıştır (Şekil 3. 166-167-168-169).

Şekil 3.166-167 Yenileme öncesi genel üst örtü *(Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması, 2016)*

Şekil 3.168-169 Yenileme sonrası Bedesten görünümü *(Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması, 2016)*

Konya BB ile KTB arasında imzalanan ortak protokol çerçevesinde Alaaddin Tepesi II. Kılıçarslan Köşkü Koruma, Canlandırma ve Kentsel Tasarım Projesi hazırlanmış, proje kapsamında köşk üzerinde bulunan beton örtü kaldırılıp toprak altında kalan kısmı ortaya çıkarılmış, burcun gerçek boyutlarına yakın bir görünüm oluşturulması hedeflenmiştir (Şekil 3.170-171). Köşkün etrafındaki arkeolojik kazı alanının bir kısmının üstünün cam döşemeyle kapatılarak, üstünde gezinilebilir bir alan oluşturulması planlanmıştır (Şekil 3.172-173).

Şekil 3.170-171 Kılıçarslan Köşkü kalıntısını örten 1961 yılı yapımı üst örtü ve kaldırılma çalışmaları, 2016 *(URL 51) (URL 40)*

Şekil 3.172 Alaaddin Tepesi Çevre Düzenleme Proje Görselleri *(Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması, 2016)*

Şekil 3.173 Alaaddin Tepesi Çevre Düzenleme Proje Görselleri *(Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması, 2016)*

Şekil 3.174-175 Kılıçarslan Köşkü, solda 2018 (Vincent Oliver) sağda 2019 (Zafer Kemik) *(URL 13)*

Konya BB ile ÇŞB koordinasyonunda Cephe İyileştirme ve Restorasyon Çalışmaları kapsamında, Alaaddin Tepesi çevresi, Mevlana Caddesi gibi önemli caddelerde tarihi dokuya uygun şekilde dış cephe sağlıklaştırma çalışmaları yapılmış (Şekil 3.176-177-178-179), sivil mimari örnekler restore edilmiştir (Şekil 3.180-181).

Şekil 3.176 Mevlana Caddesi cephe sağlıklaştırma proje sonrası görünüşler *(URL 52)*

Şekil 3.177 Mevlana Caddesi genel görünüş *(Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması, 2016)*

Şekil 3.178-179 Alaaddin Tepesi çevresi cephe düzenleme çalışması öncesi ve sonrası (Konya Büyükşehir Belediye Başkanı resmi sosyal medya hesabı)

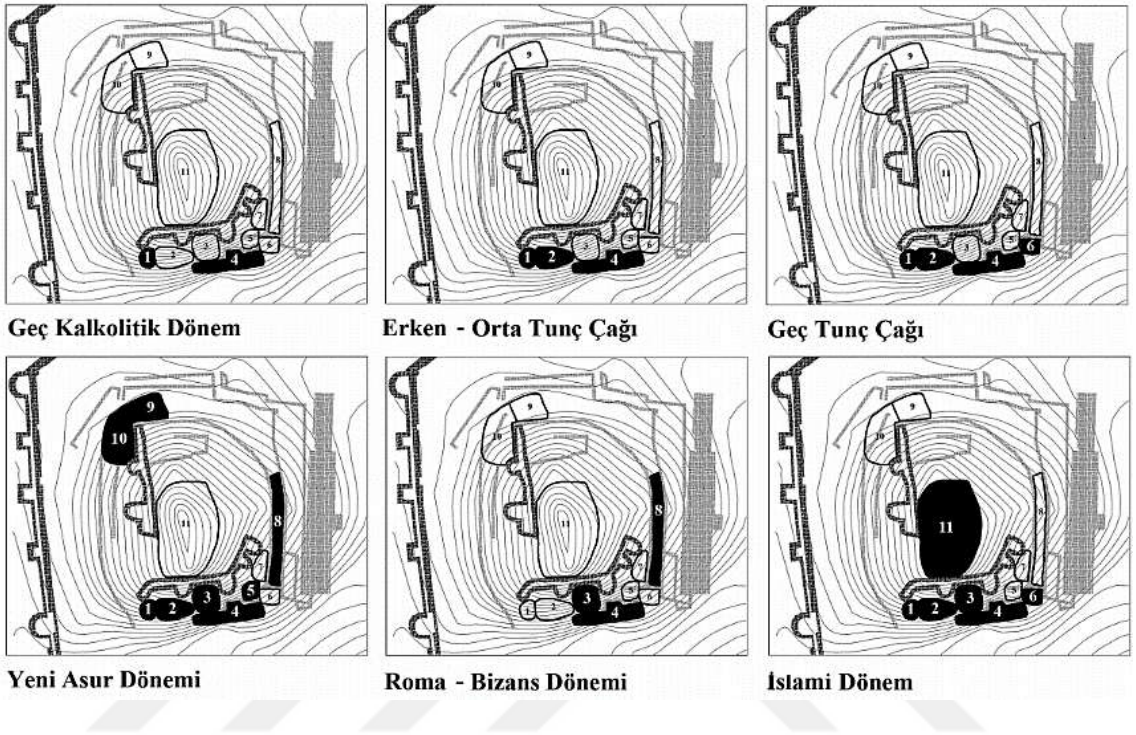

Şekil 3.180-181 Sivil mimari örneği restorasyon öncesi ve sonrası *(Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması, 2016)*

3.2.3. Diyarbakır / Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü (Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi)

Tarih boyunca Hurriler, Artuklular, Abbasiler, Büyük Selçuklular, Eyyubiler, Anadolu Selçukluları, Akkoyunlular ve Osmanlılar gibi birçok medeniyeti barındırmış olan Diyarbakır'ın ilk yerleşim yeri olan Suriçi Bölgesi'nin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bitişik nizam yapıları ve dar sokakları ile planlı bir yapılaşma sürecinin değil, kendiliğinden gelişen organik bir büyümenin sonucu olarak oluşan, tipik bir kapalı orta çağ kenti örneği olan şehrin merkezi surlarla çevrelenmiş olup İç Kale ve Dış Kale şeklinde iki ana bölgeden oluşmaktadır. Diyarbakır surlarının kuzeydoğusunda bulunan İç Kale'nin Romalılar tarafından günümüzdeki şehir surlarının inşaasıyla önemi artmış ve

bölge her dönemde yönetimin merkezi olmuştur. Bu bölgede bulunan ve kentin ilk kurulduğu yer olduğu düşünülen Amida Höyük'teki kalıntılar bölgede M.Ö. 6000'lerden itibaren yerleşim olduğunu düşündürmektedir (Soyukaya, 2011) (Şekil 3.182).

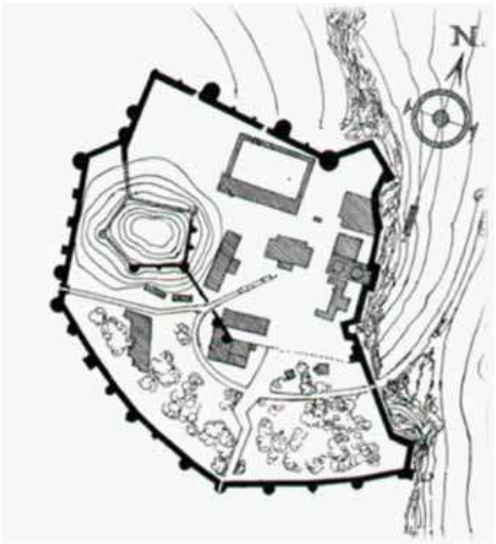

Şekil 3.182 Amida Höyük yüzey malzemesinin dönemlere göre dağılımı *(Ökse, 2015)*

Şehirde XV. yüzyıla kadar kent dokusunun belirgin bir değişimi görülmemekle birlikte bu yüzyılın sonrasında yeni mahalleler oluşmaya başlamış, Suriçi bölgesini çevreleyen surlar, zaman içerisinde kademeli olarak genişlemiştir. Osmanlılar 1515'te şehri ele geçirmiş, 1518'de yapılan tahrirde şehirde dört kapının ve bu kapılara göre anılan dört mahallenin (Bab-ı Mardin, Bab-ı Rum, Bab-ı Cebel ve Babü'l-Ma) olduğu görülmüştür. İç Kale etrafındaki ilk surların bir bölümü zamanla yıkıldığından, mevcut surlar genişletilerek şimdiki 16 burçlu surlar yapılmıştır (Soyukaya, 2011) (Şekil 3.183) (Harita 3.41).

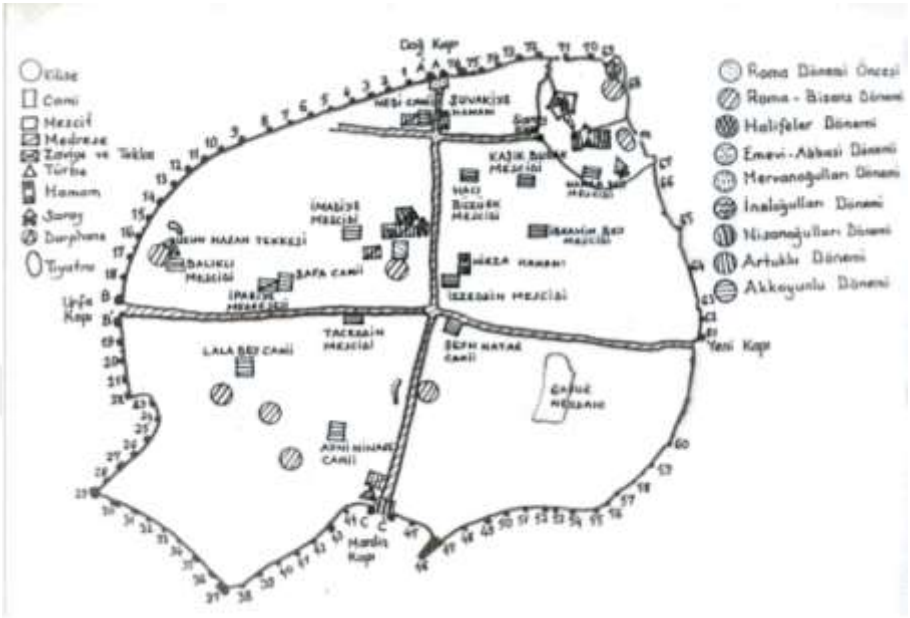

Şekil 3.183 Diyarbakır minyatürü, XVI. yüzyıl, Matrakçı Nasuh (Beyân-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn, İÜ Kütüphanesi, Nr. 5964, vr. 102a), (İslam Ansiklopedisi)

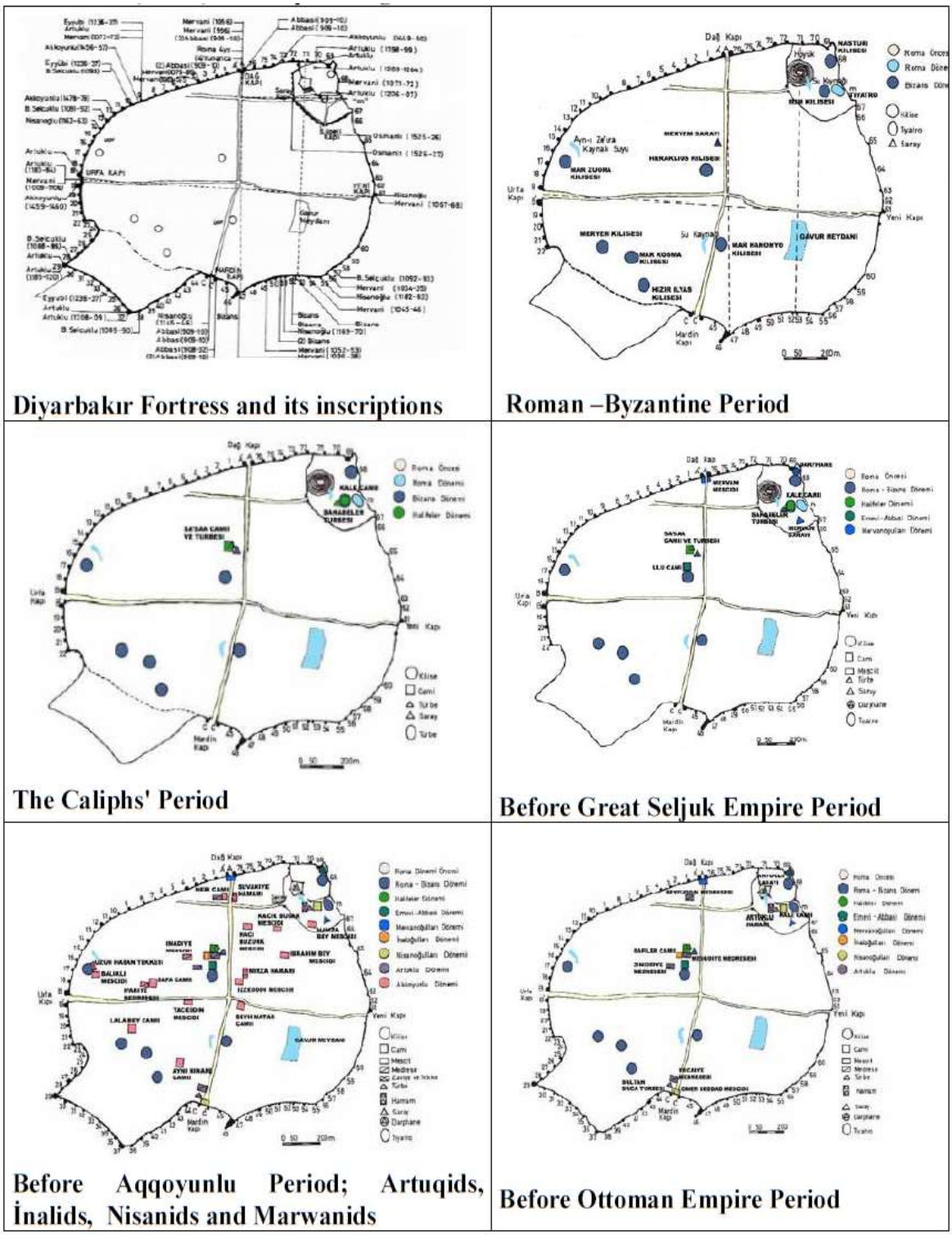
Harita 3.44 Kanuni Sultan Süleyman döneminde surlarla çevrilerek genişletilen İçkale planı, 1524-1526 (Diyarbakır Surları, Merthan Anık)

Seyyah Gertrude Lowthian Bell, eski şehir planları ışığında, Diyarbakır'ın birbiriyle dik kesişen ve şehrin dört kapısına ulaşımı sağlayan iki ana caddenin şehrin kuruluşu kadar eski olabileceğini öngörmüştür (Bell, 1911). Kuzey-güney / doğu-batı yönlerinde uzanan iki ana aksın dört bölüme ayırdığı merkezde, yapılar bu akslar üzerinde ve çoğunlukla merkeze yakın bir çevrede gelişmiştir (Harita 3.42).

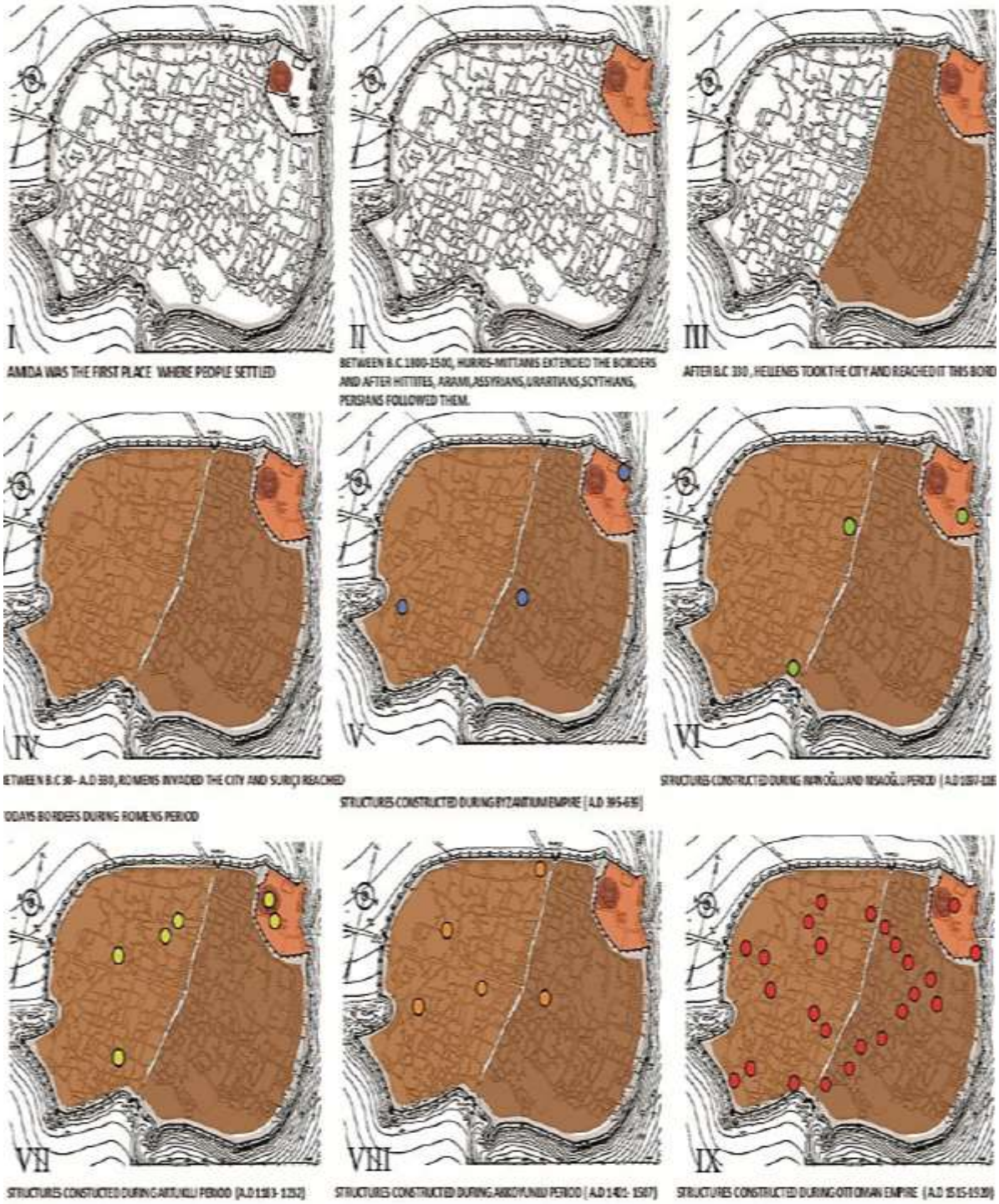

Harita 3.45 Osmanlı Dönemi öncesi şehrin genel görünümü *(Karaca, 2014)*

Tarih boyunca farklı zenginlikleri barındıran bir yerleşim yeri olması, bölgedeki ana ulaşım rotalarının merkezinde yer alması, özellikle 16. yüzyıldan itibaren uzun yıllar önemli bir ticaret merkezi olması şehrin gelişimini büyük ölçüde etkilemiştir. Osmanlı'nın hakimiyeti boyunca geleneksel Osmanlı kent dokusunun genel özelliklerini gösteren şehir gelişmeye devam etmiş, tarihi merkezde sivil mimarinin yanı sıra; meydan, cami, kilise, han, hamam, medrese gibi diğer kamu yapıları da yapılmaya başlanmıştır. Özellikle 16. yüzyılda inşa edilen abidevi yapılar, önceki dönem yapılarıyla bir uyum oluşturmuş, yerel ölçekte kentsel dokuyu şekillendiren konut mimarisiyle bütünleşmiştir (Parla, 2005) (Harita 3.43-44).

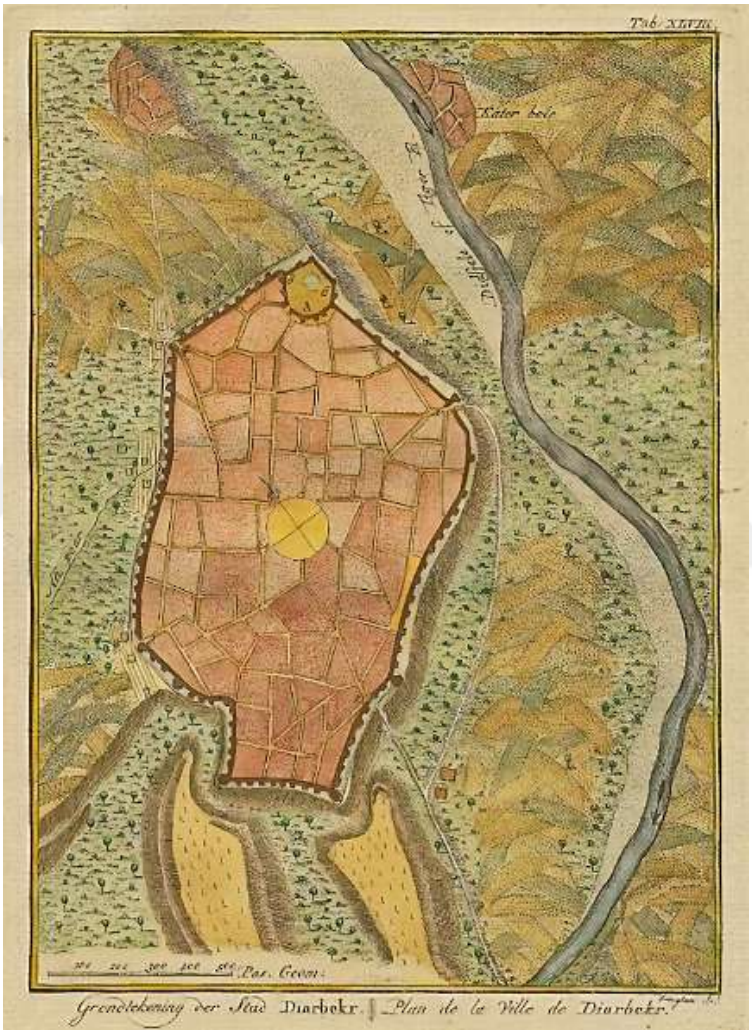

Harita 3.46 Suriçi ve İçkale'nin dönemsel gelişimi *(Parla, 2005)*

Harita 3.47 Suriçi Bölgesi'nin gelişimi, günümüze ulaşan tarihi yapılar ve dönemleri (2014)

1701 yılında şehri gezen seyyah Paul Lucas, Diyarbakır'ı Anadolu'nun diğer şehirleriyle mukayese etmiş ve daha önce gezdiği Türk şehirlerinden daha düzenli ve daha iyi durumda olduğunu ifade etmiştir (Lucas, 1708). 1766 yılında Danimarka Kralı V. Frederik tarafından İslâm coğrafyasını araştırmakla görevlendirilen Alman haritacı ve kaşif Carsten Niebuhr'un çizmiş olduğu planda Suriçi bölgesindeki tarihi kale ve merkezi çevreleyen surlar ile merkez çeperi birlikte görülmektedir (Harita 3.44).

Harita 3.48 C. Niebuhr şehir planı, 1766 *(URL 53)*

Şehrin surlarla çevrelenmiş olması (Şekil 3.184), şehir güvenliği bakımından büyük bir avantaj sağlamakla birlikte, şehrin düzenli bir şekilde büyümesine de katkı sağlamıştır. 1817'de şehri gezen William Heude de; şehrin imarının İslam coğrafyasındaki pek çok şehirden daha iyi olduğunu ifade etmiştir (Heude, 1820).

Bu yüzyıldan itibaren batılılaşmanın etkisi ile başlayan süreçte ülke genelinde olduğu gibi Diyarbakır şehir düzeninde de ilk imar hareketleri ile kentin kuzeybatısına doğru kışla, hastane, cami ve eğitim binalarının inşa edilmesiyle dönüşüm başlamıştır. Okul binaları, hükümet konağı, adliye binası gibi yapıların inşasıyla işlev çeşitliliği artarken, tarihi merkez banka, otel, dükkan gibi yapıların inşasıyla cazibe merkezi olmaya devam etmiştir (Şekil 3.185-186).

Şekil 3.184 Diyarbakır şehir surları, 1898 *(Warkworth, 1898)*

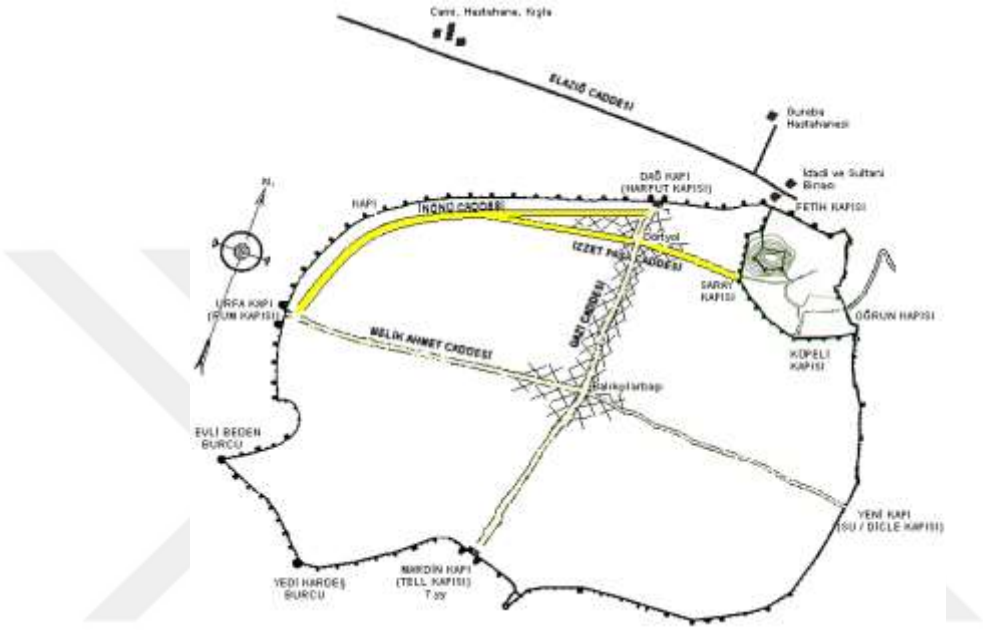

Şekil 3.185 Diyarbakır şehir manzarası, 1898 *(Hepworth , 1898)*

Şekil 3.186 Diyarbakır şehir manzarası (Nachl. Oskar Mann, Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz)

19. yüzyıl sonlarına kadar sınırlarını korumuş olan şehirde, 19. yüzyılın ikinci yarısında dışa taşma eğilimi başlamış, demiryolu, kışla, yönetim yapıları gibi yeni yapılar ve yeni caddelerle büyüme ve değişme süreci devam etmiştir (Harita 3.46). Osmanlı döneminin kale içindeki düşük yoğunluklu yerleşim düzeni zamanla yetersiz kalmaya ve kale dışında konut talebi ve yoğunluğu artmaya başlamıştır (Şekil 3.187).

Harita 3.49 Şehre eklenen yeni yollar ve ticari alanlar, 1916 *(Kejanlı, 2009)*

Şekil 3.187 Diyarbakır şehir manzarası, 1909 *(Grothe, 1909)*

Cumhuriyetin ilan edilmesi ve yeni yönetim sisteminin kurulması ile başta Ankara olmak üzere ülkenin pek çok kentinde olduğu gibi Diyarbakır'da da modern

planlama anlayışıyla çalışmalar başlatılmıştır. Merkezde bulunan Ulu Camii'nin önünde bulunan alanda bir park alanı oluşturulması bu çalışmaların başlangıcı olmuştur (Şekil 3.188). 1930 yılından itibaren birtakım yeni yasal düzenlemeler getirilmiş; Suriçi bölgesiyle sur dışında yapılması planlanan yeni şehir arasında sur duvarları engel olarak ele alınmıştır. 1932 yılında yürürlüğe giren plan ile sur içinde sıkışmış olan şehrin dışarı çıkarılması ve yeni bir şehir kurulması hedeflenmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde tüm ülkede hakim olan uygulamaların etkisi Diyarbakır'da da görülmüş, modern binaların yapımı öncelenirken, anıtsal ve sivil mimari yapıların korunması için gereken özen gösterilememiştir. Bunun sonucu olarak, geniş açıklıklı caddeler oluşturmak, eski ve yeni şehir arasında bir bağlantı oluşturmak amacıyla ve şehre hava gelmesini engellediği düşüncesiyle tarihi kale kapılarında ve burçlarda yer yer dinamit kullanılarak yıkımlar gerçekleştirilmiştir. Tarihi dokuların kısmen yıkılmasıyla oluşturulan ana akslar meydanlar ile birbirine bağlanmış, Halkevi, Ordu Evi, Belediye Evi, Kütüphane, Vali Konağı gibi kamu binaları yapılmıştır (Şekil 3.189). 1935 yılında kente demiryolu hattı bağlanması ve modern bir gar yapılması ile Sur dışında yapılaşma hızlanmıştır (Şekil 3.190-191).

Şekil 3.188-189 Diyarbakır Belediye Parkının bir görünümü, 1928 *(URL 47)* Sağda, Kale Cami minaresi, Kolordu, Vilayet ve Adliye Binalarının görünümü, 1930 (Albert Gabriel)

Şekil 3.190- 191 Diyarbakır tren istasyonu,1944 (URL 54)

1940'lardan itibaren şehrin gelişiminin sur dışına doğru olmasını sağlamak ve açılan ana akslarda ulaşımı ferahlatmak amacıyla mevcut sur duvarlarında araç geçebilecek genişlikte yeni kapılar açılmıştır (Şekil 3.192-193-194)

Şekil 3.192 İzzet Paşa Caddesi (Bugün Hz. Süleyman Cd.), 1925, *(Kejanlı, 2009)*

Şekil 3.193-194 İzzet Paşa Caddesi (Bugün Hz. Süleyman Cd.), solda 1927 (Resimlerle Diyarbakır, 1956) sağda, 1939 *(Tekin A. , 1997)*

Şehrin anıtsal yapılarının etüdünü yapan Fransız mimar ve arkeolog Albert Gabriel, 1940 yılında basılmış olan "Voyages Archeologiques Dans la Turquie Orientale" (Doğu Türkiye'sinde Arkeolojik Seyahatler) adlı eserinde Diyarbakır dahil olmak üzere birçok kentin tarihi ve mimari bilgilerini vermektedir (Harita 3.47). Şehri 1932 yılında ziyaret eden Gabriel, surlarla ilgili belge, çizim ve fotoğraflara dayanan pekçok yayın hazırlayarak surlardaki yıkımların hatalı olduğu hususunda yetkilileri ikna etmiş, sanat tarihi ve mimarlık tarihi bakımından surların ne büyük bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir (Boran, 2011) (Gabriel, 2014).

1942 yılında Diyarbakır Surları korumaya alınmış, aynı yıl kapılar ve burç onarılmış, yıkılan surların enkazı temizlenmiştir. 1950 yılında Çift Kapı, 1959'da da Tek Kapı açılmıştır (Nabikoğlu & Dalkılıç, 2012) (Şekil 3.193-194).

Harita 3.50 Diyarbakır Surları Planı, A. Gabriel, 1932 *(Bayram, 2016)*

1950'li yıllara kadar kentte belirgin bir dönüşüm yaşanmamış ve yapılan genişletmeler yeterli olmuştur. Kat mülkiyeti kanununun (1954) çıkmasıyla az katlı evler yıkılmış, onların yerine çok katlı konut ve ticaret birimleri inşaa edilmiştir. 1958 yılına gelindiğinde gecekondulaşma artmış, suriçinde dönüşümün kaçınılmaz hale gelmesine bağlı olarak af yasaları çıkmaya başlamıştır.

1959 yılında Gazi, Melik Ahmed ve İzzet Paşa Caddeleri gibi suriçi ana caddelerinin genişletilmesi (Şekil 3.195-196-197-198), bu caddelerin sur

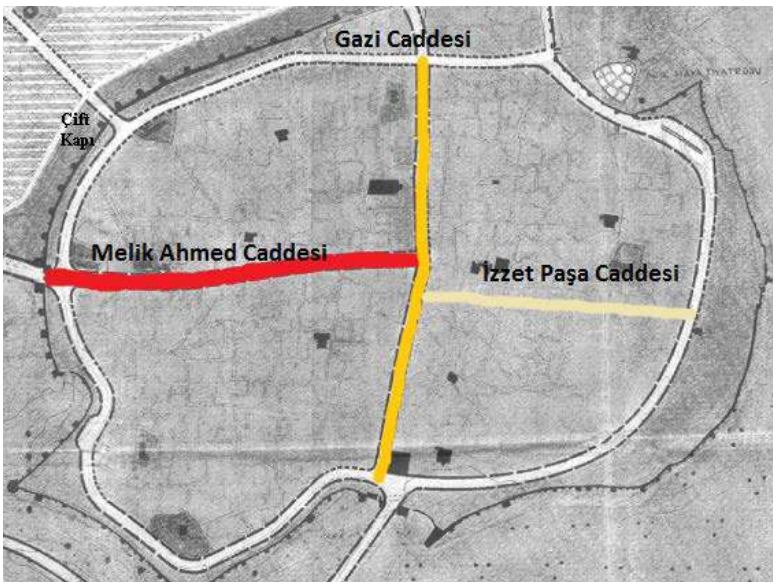
dışındaki yollara bağlanması ve surlara bitişik bir şekilde gelişmiş olan niteliksiz yapılaşmanın önlenmesi hedeflenmiştir (Harita 3.48).

Şekil 3.195-196 Gazi caddesi, solda 1939, sağda 1960 *(Kejanlı, 2009)*

Şekil 3.197-198 Gazi Caddesi, genişlemeden önce ve sonra

Harita 3.51 1/5000 ölçekli NİP üzerinde genişletilen caddeler,1959 (İller Bankası Genel Müdürlüğü)

1960'lara kadar Suriçi'nde ticaret yoğunluğunu oluşturan caddelerin kamulaştırma yoluyla genişletilmesi bu bölgede nüfusun büyümesini de beraberinde getirmiş, bundan dolayı kat yükseklikleri artmış ve pek çok tarihi yapı zarar görmüştür. Suriçinde giderek artan yoğun yapılaşma yeni bir imar planını zorunlu kılmıştır.

Bu amaçla 1965–1967 yıllarında suriçi ve sur dışı uygulama imar planları yürürlüğe girmiş (Harita 3.49-50), sur dışındaki kentsel büyüme, planın öngördüğü apartmanlaşmayı yaygınlaştırıcı nitelikteki kararlar ile devam etmiştir. Plan ayrıca Suriçi'nde de çok katlı betonarme yapılar için yasal zemin oluşturmuş, ana caddeler üzerinde yüksek katlı ticari birimlere izin verilmiştir.

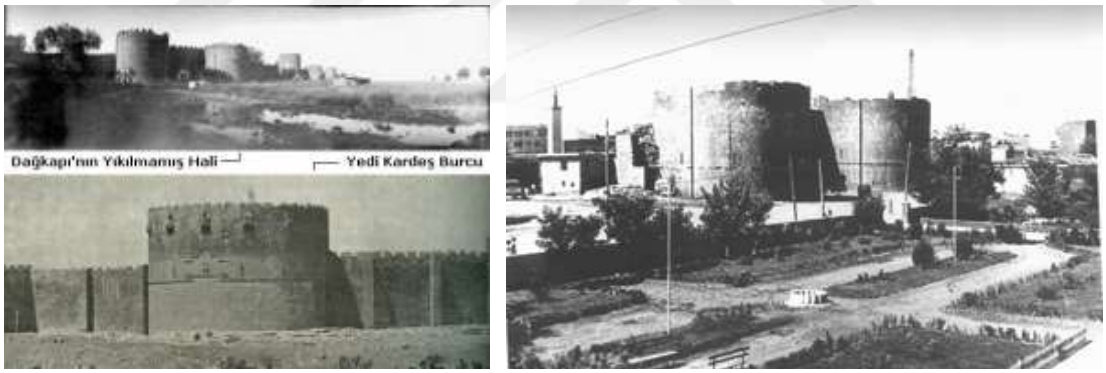
Planın getirdiği bu uygulamaların neticesinde tarihi ve kültürel eserler bakımsız bırakılmış hatta bilerek tahrip edilmiş, bunu engelleyebilecek sosyal altyapılar yetersiz kalmıştır. (Kejanlı, 2009) (Şekil 3.199-200).

Harita 3.52 İmar planı, 1965-67 *(Kejanlı, 2009)*

Harita 3.53 İmar planı, 1965-67 (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Şekil 3.199 Dağkapı meydanının görünümü, 1969 *(Kejanlı, 2009)*

Şekil 3.200 Dağkapı ve civarının havadan görünümü, 1971 *(Kejanlı, 2009)*

1972 ve 1980 yıllarında suriçindeki anıtsal yapılar tescillenerek listelenmiş ve tescilli yapıların yakın çevresini de kapsayacak biçimde koruma planı ele alınmıştır. Ancak suriçindeki bu koruma çalışmaları yerel kalmış, kentsel ölçeğe taşınamamıştır. 1984-85 yıllarında hazırlanmış olan nazım ve uygulama imar planlarında tescilli yapıların da gösterilmesi korumacı bir yaklaşım amaçlandığını gösterse de 1990'lara doğru kaçak yapılaşmanın kontrol altına alınamaması konut dokusunun daha da bozulmasına neden olmuş, nihayetinde bölgede bazı anıtsal yapılar ile çok az sayıda geleneksel ev tipi kalmıştır (Arslan R. , 1999) (Harita 3.51). Surların etrafında dıştan sura yaslanmış niteliksiz yapıların oluşmasıyla bozulmalar artmış ancak Suriçi ticari işleviyle önemini koruyarak şehirdeki tek merkez olma görevini sürdürmeye devam etmiştir (Şekil 3.201-202).

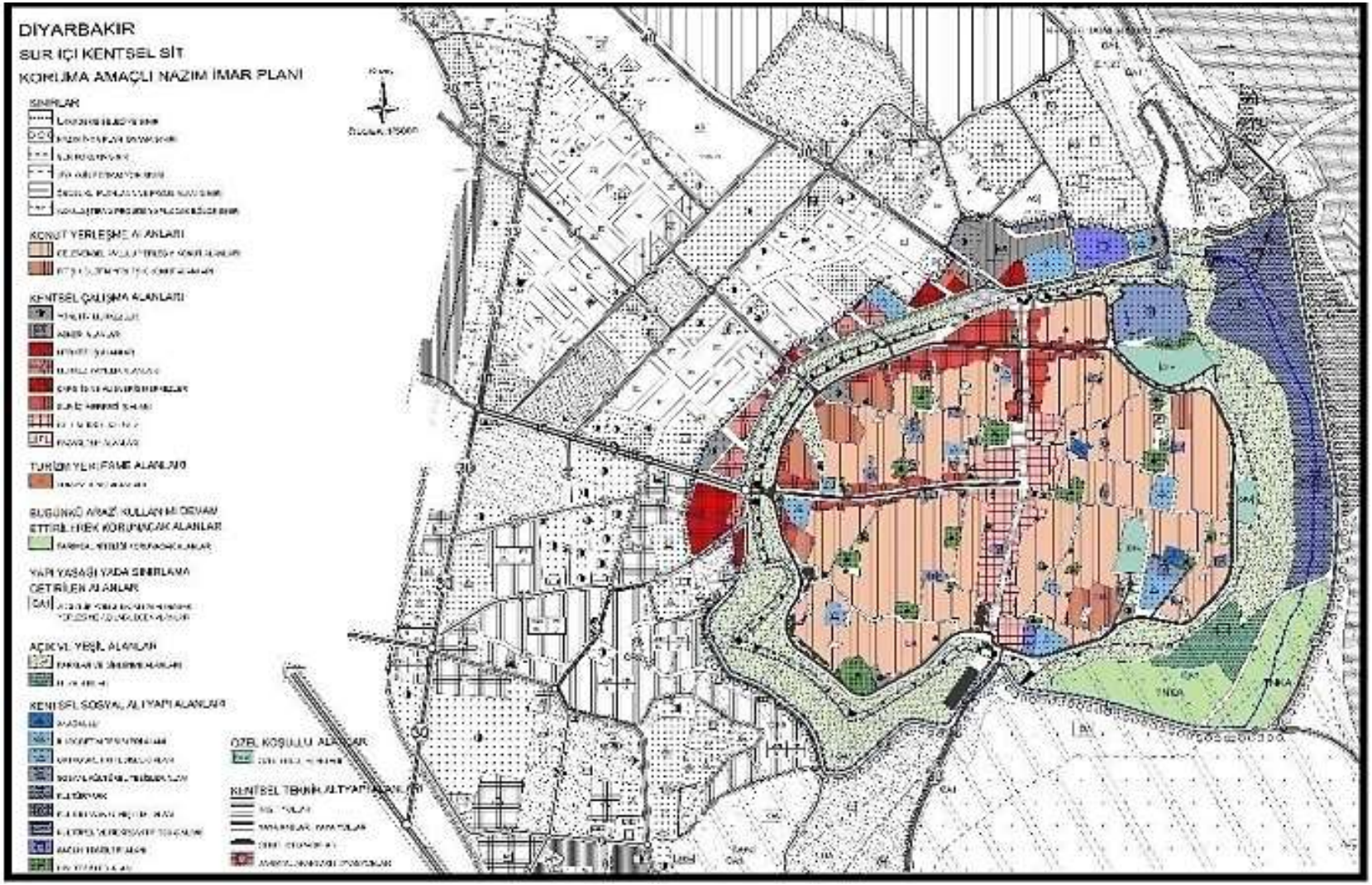

Harita 3.54 NİP, 1984 (İller Bankası Genel Müdürlüğü)

Şekil 3.201-202 Sur içi genel görünüm, 1989 *(Kejanlı, 2009)*

1988 yılında Suriçi'nin tarihi dokusunun daha fazla bozulmasını ve ortaya çıkan sağlıksız şehirleşme ve yapılaşmayı önlemek ve bölgedeki tarihi eserleri korumak için Suriçi bölgesi (İçkale dahil) Diyarbakır Kentsel Sit Alanı olarak ilan edilerek, 1990 yılında da Diyarbakır Suriçi KAİP yürürlüğe girmiştir (Harita 3.52). Yürürlükte olan plana rağmen bölgenin tarihi dokusu korunamamış, bozulma devam etmiştir (Şekil 3.203). Bu nedenle 2001 yılında Diyarbakır KTVKBK'nun 13.04.2001 gün ve 2549 sayılı kararı ile Koruma bandı tekrar düzenlenmiş, sur koruma alan sınırları yeniden belirlenmiştir.

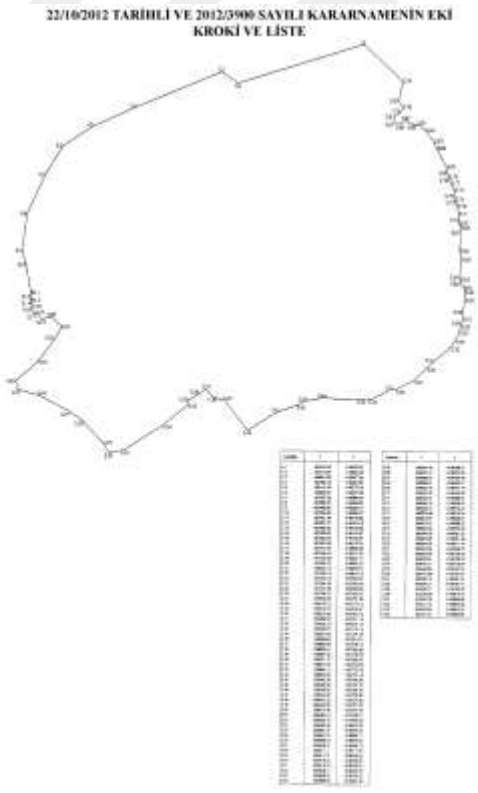

Harita 3.55 Diyarbakır Suriçi Kentsel Sit Alanı KAUİP (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Şekil 3.203 Surların genel görünümü, 2012 *(Nabikoğlu & Dalkılıç, 2012)*

2008 yılından itibaren yeniden koruma amaçlı imar planları hazırlanarak, 2012 yılında yürürlüğe konulmuştur. Yine bu süreçte bölgedeki riskli, ruhsatsız ve fiziksel olarak tahribata uğramış niteliksiz yapıların dönüştürülerek, bölgede kentsel yaşam kalitesinin ve ekonomik refah seviyesinin artırılması amacıyla 6306 sayılı kanun kapsamında; 22.10.2012 tarih ve 2012/3900 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Suriçi bölgesinde yaklaşık 187 hektarlık bir alan "Riskli Alan" olarak ilan edilmiştir (Harita 3.53).

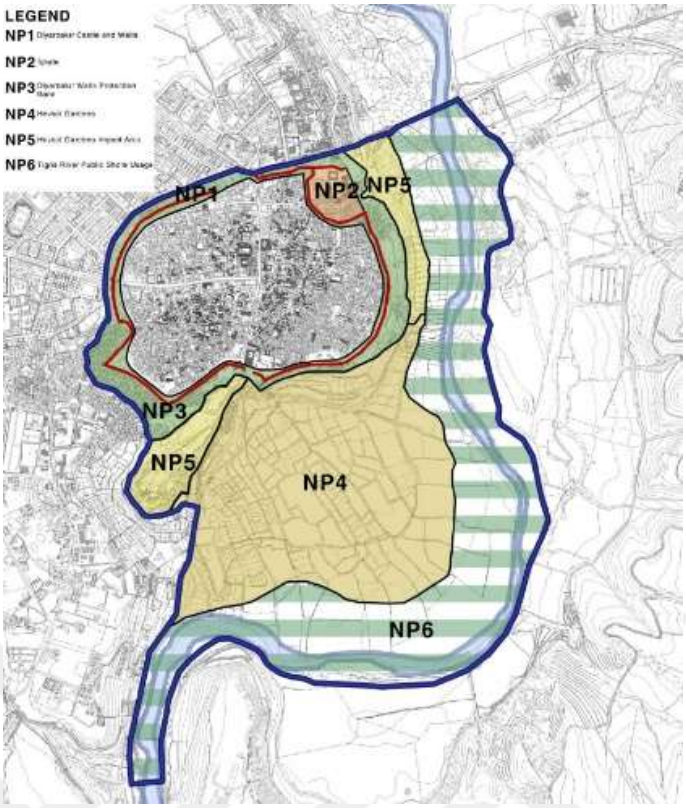

Harita 3.57 Suriçi Bölgesi Riskli Alan sınır koordinatlarını gösteren karar eki kroki, 2012 (Resmi Gazete)

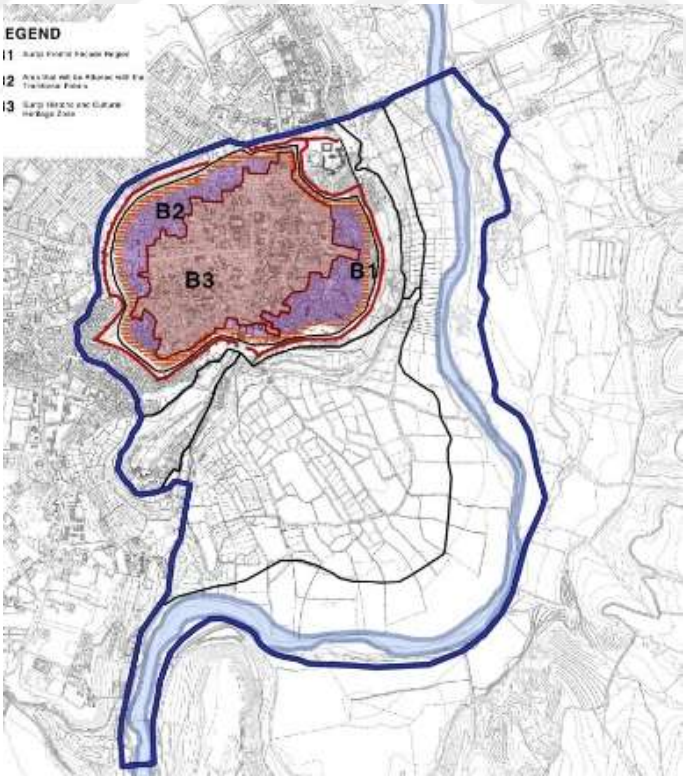
Riskli Alan ilan edilen Suriçi bölgesindeki kentsel dönüşüm çalışmaları ile Suriçi'nin tarihi potansiyelinin ortaya çıkarılması, dokuya uymayan sağlıksız konutların yerine yerel malzeme ile geleneksel mimariye uygun yapılar yapılması ve Suriçi'nin tarihi, turistik değerlerini ön planda tutan bir yerleşim yeri olması amaçlanmıştır.

Yine aynı amaçlarla 2015 yılında Almanya'nın Bonn kentinde düzenlenmiş olan Dünya Miras Komitesi Toplantısı'nda (39. Dönem) Diyarbakır Surları ile Hevsel Bahçeleri'nin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmasına karar verilmesi de tarihi kent merkezinin dönüşüm uygulamaları sırasında tarihi eserlerin korunması adına önemli bir gelişmedir. Miras Alanı iki ana yapıdan oluşmuş olup, bu yapılardan birisi Diyarbakır Surları, diğeri ise Hevsel Bahçeleri'dir. Tarihi Suriçi bölgesinin doğu bölgesini saran Dicle nehrinin kıyısında uzanan tarihi Hevsel Bahçeleri, farklı pek çok uygarlığın izlerini taşıyan bir bölgede çok uzun zaman boyunca bahçe olarak varolması sebebiyle, tarımsal açıdan öneminin dışında, tarih ve kültür değeri ile de büyük bir öneme sahiptir. Miras alanı yönetiminde bu alanların sahip olduğu farklı özelliklere göre alan farklı uygulama bölgelerine ayrılmıştır (Harita 3.54-55).

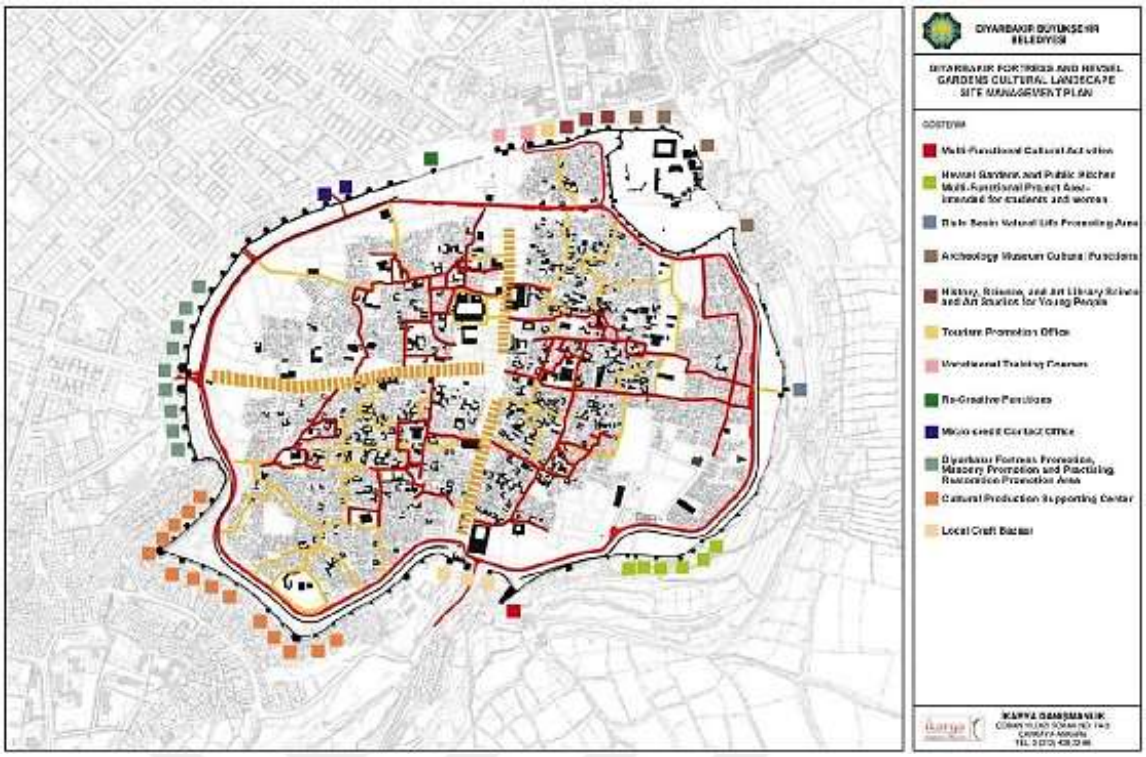
Diyarbakır Suriçi Bölgesi, Dünya Miras Alanı'nın alan yönetim planında bölgede yapılacak uygulamaların Miras Alanı üzerinde oluşturabileceği olumsuz kentsel ve çevresel etkilerden korunabilmesi amacıyla Tampon (Suriçi) alanı olarak tanımlanmıştır. Suriçi Tarihi Kültürel Miras Alanı içinde bulunan gerek abidevi tarihi eserlerin, gerekse sivil mimari örneklerinin, geleneksel mahalle dokusu, mevcut yapı ölçeği gibi bölgesel özelliklerin göz önünde bulundurularak mekân karakterinin korunması gerekli görülmüştür (Harita 3.56-57).

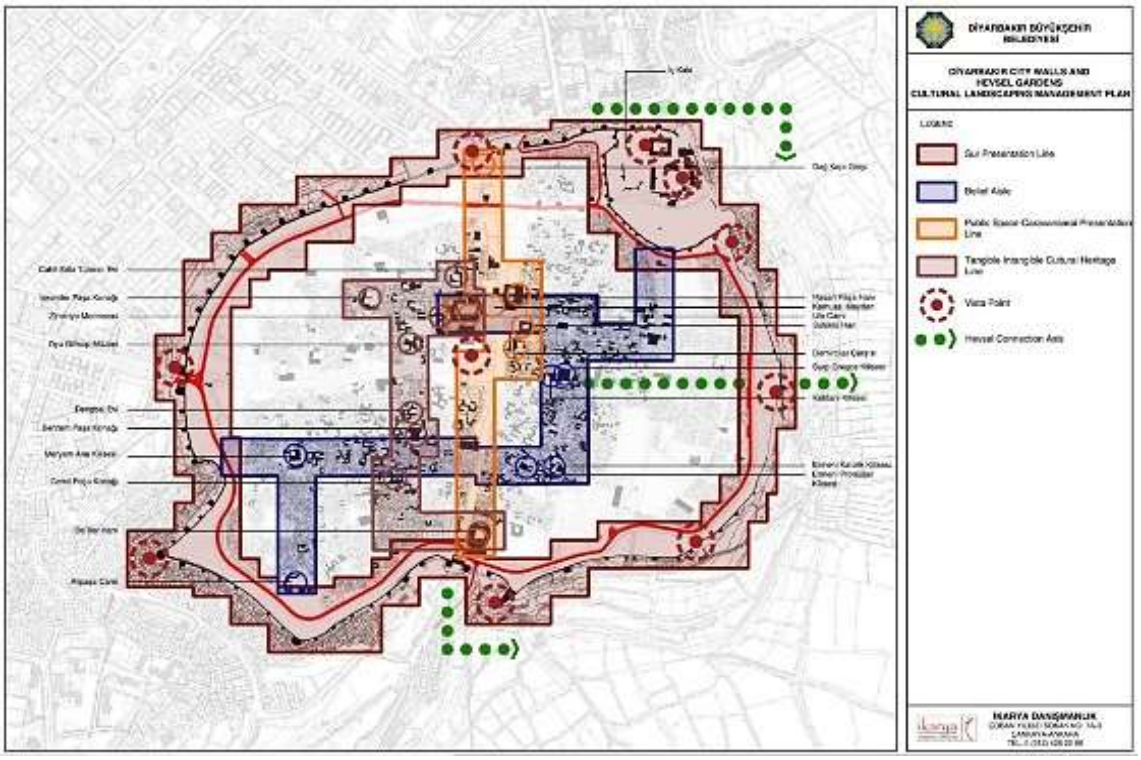
Harita 3.58 Diyarbakır Dünya Miras Alanı *(2014)*

Harita 3.59 Diyarbakır Dünya Miras Alanı *(2014)*

Harita 3.60-61 Suriçi mekansal stratejiler ve uygulama alanları *(2014)*

Harita 3.62-63 Suriçi mekansal stratejiler ve uygulama alanları *(2014)*

Suriçi bölgesinin sit alanı statüsü ve UNESCO Dünya Kültür Mirası olması sebebiyle, tarihi ve kültürel yapısının öne çıkarılması, onaylı koruma planı çerçevesinde ticari ve turistik faaliyetlerin desteklenerek turizm potansiyelinin arttırılması, risk oluşturan veya tarihi dokuya uyumsuz yapıların yerlerine yerel mimariyle uyumlu, sağlıklı ve güvenli yapıların inşa edilmesi ve tescilli yapıların restorasyonlarının yapılarak tarihi dokunun korunması hedeflenmiştir (Şekil 3.204-205).

Şekil 3.204 Tescilli Yapıların Mevcut Durum Bilgisi *(ÇŞB)*

Şekil 3.205 Tescilli Yapıların Mevcut Durum Bilgisi *(ÇŞB)*

Bir kaç ay süren ve 2016 Mart'ında sona eren terör operasyonları sonucunda Suriçi'ndeki pek çok bina kullanılamayacak derecede zarar görmüş, Sur ilçesinin büyük bir kısmı harap olmuştur (Sami, 2017). Bölgede yaşanan terör eylemleriyle mücadele etmek için düzenlenen operasyonlar sırasında gerçekleşen çatışmalar

sebebi ile 675 adet yapının tamamen yıkıldığı, 823 yapının ağır, 714 yapının da az hasar gördüğü Bakanlık tarafından açıklanmıştır. Hasar gören toplam 2809 binanın 597 adeti korunmaya değer kültür varlıklarıdır (Karaaslan, 2018). Bölge; ulaşım ve altyapı hizmetlerinden yoksun, eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlerin aksadığı, yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesinin mümkün olmadığı bir çöküntü alanına dönüşmüştür. Kaçak yapılar ve plansız yapılaşma ile zaman içerisinde zaten deformasyona uğramış olan tarihi doku iyice tahrip olmuştur. Tarihi dokuyu oluşturan turistik, dini ve antik yapıların restore edilmesi, bölgenin tekrar yaşanılabilir hale getirilmesi, kentsel yaşam kalitesinin ve ekonomik refah düzeyinin artırılıp, bölgede yaşayanların can ve mal güvenliklerinin tekrar tesis edilebilmesi amacıyla bölgenin tamamını kapsayan bir kentsel dönüşüm uygulaması gerekli olmuştur. Sekteye uğrayan kentsel dönüşüm çalışmalarının yeniden devam edebilmesi amacıyla ÇŞB tarafından Suriçi bölgesindeki yapılar için 21.3.2016 tarih ve 2016/8659 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla acele kamulaştırma kararları alınmıştır. Bu kararlara karşı açılan davalar, milli güvenlik tehdidi olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

Riskli Alan ilan edilen Suriçi bölgesi Kentsel Dönüşüm Proje Alanı'na ilişkin hazırlanan stratejik planda, projenin vizyonu Suriçi Bölgesi'nin sahip olduğu tarihi ve kültürel değerlerinin korunması, alanın bütününün afet risklerinden arındırılmış, güvenli ve sağlıklı bir yerleşime dönüştürülmesi ve turizm faaliyetlerinin arttırılması amacıyla koruma planı kararlarına uygun şekilde yenileme uygulamalarının gerçekleştirilmesi şeklinde belirtilmiştir.

Suriçi'nde terör eylemleri ve terörle mücadele amacıyla gerçekleştirilen faaliyetler sebebiyle zarara uğrayan fiziki çevrenin tespiti ve iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Bölgede var olan geleneksel dokunun asli unsurları olan anıtsal kültür varlıklarının, avlulu konutlardan oluşan sivil mimarlık örnekleri ile birlikte dokuyu bütünleyen tüm diğer korunması gerekli tescilli yapı ve tamamlayıcı eklentileri ile güçlendirilerek korunması projenin temel ilkeleri olarak açıklanmıştır. Geleneksel dokunun sahip olduğu kimlikte pay sahibi olan dar ve hareketli sokak yapısının, sokak döşemelerinin, avlu duvarları ve sokak çeşmelerinin korunması ile geleceğe taşınması projenin temel ilkeleri olarak belirtilmiştir.

Alan içinde öncelikle yüksek risk taşıyan yapılar ile doku içindeki kültür varlıklarına zarar verme olasılığı yüksek olan yapılar ve kültür varlığı olmayan yapıların yıkımları gerçekleştirilmiştir. İçkale ve Hz. Süleyman Türbesinin çevresinde gerçekleştirilen yıkımlardan sonra merkez, rekreasyon alanı olarak kamusal alana dahil edilmiştir (Şekil 3.206-207-208-209). Gerçekleştirilen operasyonlar sonucu tamamen hasar görmüş olan sivil mimarlık örnekleri de geleneksel yerel ev tipolojisinde tekrar canlandırılmıştır (Şekil 3.210-211-212-213-214). Hazırlanan rölöve/restitüsyon/restorasyon projeleri kapsamında, deprem dayanımlarının arttırılması amacıyla surlar, burçlar ve anıtsal kültür varlığı yapılar özgün niteliklerine uygun biçimde onarılmıştır (Şekil 3.215-216-217-218-219-220). Sağlıksız yapıları ortadan kaldıracak biçimde sokak sağlıklaştırma projeleri uygulanmıştır (Şekil 3.221-222-223-224-225). Böylelikle alanda turizm etkinliğini arttıracak yatırımlar desteklenmiş, yatırım tercihlerinin alan içinde istihdamı arttıracak yönde belirlenmesi projenin öncelikleri olarak açıklanmıştır.

Şekil 3.206 İçkale, Hz. Süleyman Türbesi ve çevresi, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.207 İçkale, Hz. Süleyman Türbesi ve çevresi, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.208 İçkale, Hz. Süleyman Türbesi ve çevresi, dönüşüm sonrası *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.209 Sur etekleri, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.210 Yapılan restorasyon çalışmalarından bir örnek, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.211 Restorasyon çalışmaları öncesi, Alipaşa Mahallesi (Faruk Yüce, Al Jazeera Türk) *(URL 55)*

Şekil 3.212 Restorasyon çalışmaları sonrası, Alipaşa Mahallesi *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.213 Restorasyon çalışmaları sonrası, Alipaşa Mahallesi *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.214 Restorasyon çalışmaları sonrası, Alipaşa Mahallesi *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.215 Dört Ayaklı Minare (Şeyh Mutahhar) Cami, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.216 Fatihpaşa (Kurşunlu) Cami, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.217 Fatihpaşa (Kurşunlu) Cami, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

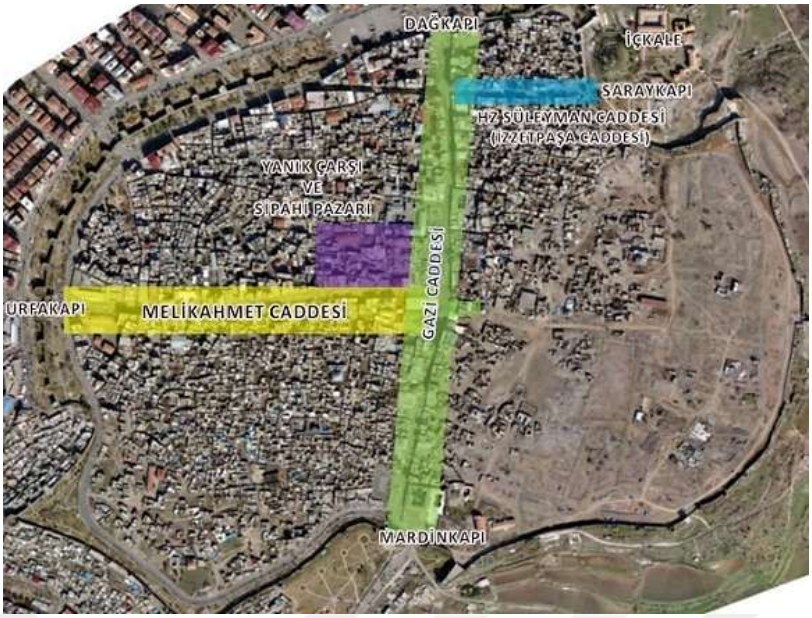
Şekil 3.218 Fatihpaşa (Kurşunlu) Cami, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.219 Ermeni Protestan Kilisesi, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

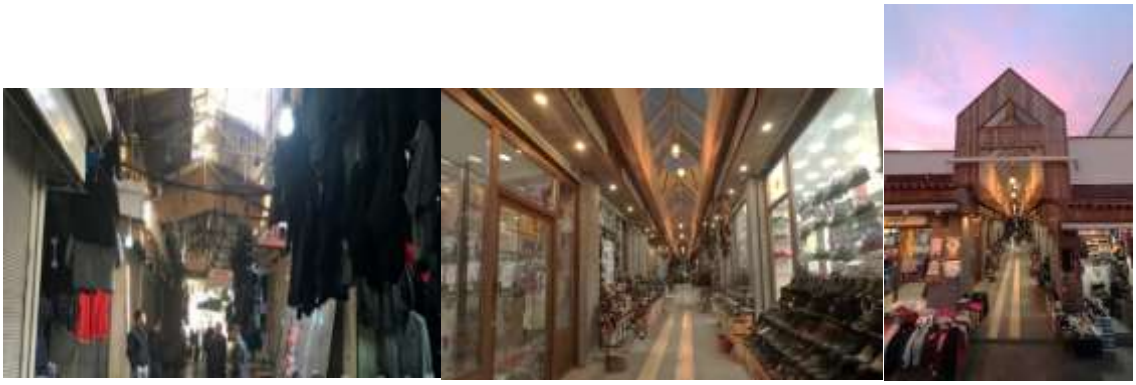
Şekil 3.220 Ulu Cami Meydanı Çevre Düzenlemesi (ÇŞB, 2021)

Şekil 3.221 Sokak sağlıklaştırma çalışmalarını gösteren uydu fotoğrafı (ÇŞB, 2021)

Şekil 3.222 Sokak sağlıklaştırma çalışması (ÇŞB, 2021)

Şekil 3.223 Sokak sağlıklaştırma çalışması (ÇŞB, 2021)

Şekil 3.224 Melikahmet Caddesi Prestij Caddde Düzenlemesi, solda öncesi, sağda sonrası *(ÇŞB, 2021)*

Şekil 3.225 Melikahmet Caddesi Prestij Caddde Düzenlemesi sonrası (ÇŞB, 2021)

3.3. İstanbul'un Tarihi Merkezlerindeki Kentsel Dönüşüm Çalışmalarından Örnekler

Asya ve Avrupa kıtalarının birleşiminde, Balkanlar, Anadolu, Karadeniz ve Marmara arasında konumlanan İstanbul'un, son yıllarda artan arkeolojik araştırmalar sonucu elde edilen bulgulara göre ilk olarak Neolitik Çağ'da, günümüzde Tarihi Yarımada'da bulunan Sarayburnu adı verilen yerde (Kuban, 1993) kurulduğu düşünülmektedir. Yerleşimin Kolonizasyon dönemine kadar kesintisiz bir şekilde devam ettiği kentte, Yenikapı civarında Neolitik Çağ ve Demir Çağı, Hipodrom ve civarında Kalkolitik Çağ, Erken ve Orta Tunç Çağları (M.Ö. 2. Binyıl) ve Erken Demir Çağı yerleşimlerinin olduğu saptanmıştır (Dönmez, 2011). Bu veriler ışığında tarihinin günümüzden 8000-8500 yıl öncesine kadar uzandığı tespit edilen İstanbul (Asal, 2010), stratejik konumunun da etkisiyle kentte hüküm

süren üç büyük imparatorluk olan Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları'na başkentlik yapmıştır.

İstanbul'un tarihi kent katmanlarının çekirdeği olduğu kabul edilen ve tarihçi Herodotos'a göre M.Ö. 660/659 yıllarında kurulduğu bilinen Byzantion, M.Ö. 196 yılında bir şehir devleti olarak Roma'ya bağlanmış, M.S. 330 yılında Roma İmparatoru Konstantin döneminde gelişerek başkent ilan edilmiştir. Konstantin tarafından Roma kent düzenine göre çok sayıda yapı inşa edilen kent, bu dönemde Konstantinopolis (Konstantinople) adını almıştır (Tekin O. , 1996). Konstantinopolis çevresinde küçük mahalle veya kasaba olarak tanımlanan yerler bulunmasına karşın, bu bölgeler kentten bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yarımada dışında Galata bölgesinde ve Anadolu yakasında ise Chalkedon (Kadıköy) ve Khrysopolis (Üsküdar), küçük yerleşmeler olarak kalmış, Boğaziçi ve Haliç'te ise manastır ve küçük köyler oluşmuştur. 1204 yılındaki Latin İstilası (IV. Haçlı Seferi) sırasında büyük zarar gören kentin önemli büyük yapıları yıkılmış, ekonomik yapısının bozulmasına bağlı olarak gücü azalmış ve kent Osmanlı egemenliğine kadar bakımsız bir şekilde kalmıştır (Ertuğrul, 2011). Buondelmonte tarafından çizilen Bizans dönemindeki İstanbul'u (Konstantinopolis) genel hatlarıyla yansıtan haritada kent, Ayasofya, Hipodrom ve İmparatorluk Sarayı gibi anıtsal eserlerin bazı bölümlerinin yıkık olarak görüldüğü etrafı surlarla çevrili bir üçgen şeklindedir (Harita 3.58). Schedel'in gravürü Suriçi'ni detaylı bir şekilde gösterir (Harita 3.59).

Harita 3.64 Bilinen en eski İstanbul planı, çizim C. Buondelmonti, 1422, basım tarihi A. Banduri 1711 (Kubilay, 2010)

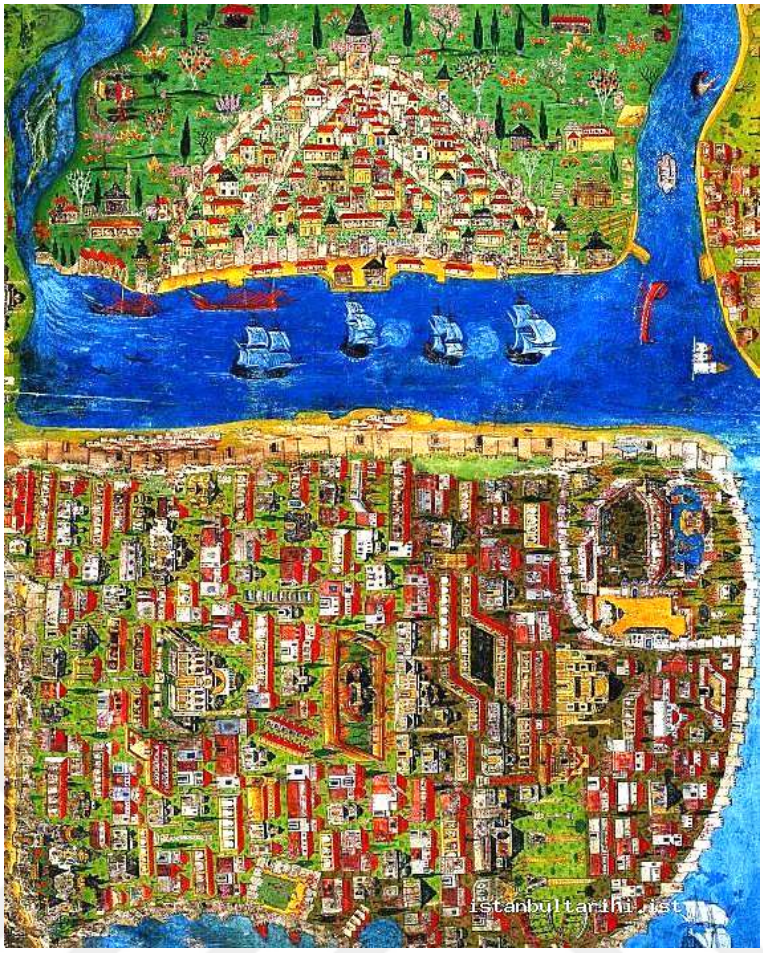
Harita 3.65 İstanbul gravürü, Hartman Schedel, 1493 (Kubilay, 2010)

İstanbul, 1453 yılında Sultan II. Mehmed'in kenti fethetmesi ile Osmanlı egemenliğine geçmiş, kentin asayişini sağlamak üzere subaşı ve kentin idaresi için kadı tayin edilmiştir. Suriçi dışındaki bölgeler olan Galata, Eyüp ve Üsküdar'a o

dönemdeki adlarıyla "Bilad-ı Selase"ye (üç belde) de kadı tayin edilerek yönetim sistemi kurulmuştur. Fatih, 1459 yılında İstanbul'a özel bir düzenleme ile paşalarını görevlendirerek belirlenen bölgelerde Türk vakıf sisteminin "şenlendirme/imar etme" geleneği gereği cami, hamam, pazar yeri gibi kamusal yapılar inşa etmelerini sağlamıştır. Böylelikle bu paşaların isimleriyle anılan semtler oluşmuş, kentin paşalar tarafından külliyeler inşa ettirilerek geliştirilmesi yöntemi Kanuni devri sonlarına kadar devam etmiştir. 1478 yılında Topkapı Sarayı'nı inşa ettirerek yönetim merkezini burada kurmuştur. Şehirde ekonomik ve sosyal yaşamın canlandırılması ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sonraları Kapalı Çarşı olarak adlandırılacak olan büyük bir çarşı ve içinde Cevahir ve Sandal Bedestenleri, çarşı yakınlarında kervansaray, tuz ambarı, unkapanı, mumhane, boyahane, sabunhane gibi yerleşimi cazip kılan ve bağlı oldukları vakıflar için gelir getiren iş merkezleri kurulmuştur (İnalcık, 2001).

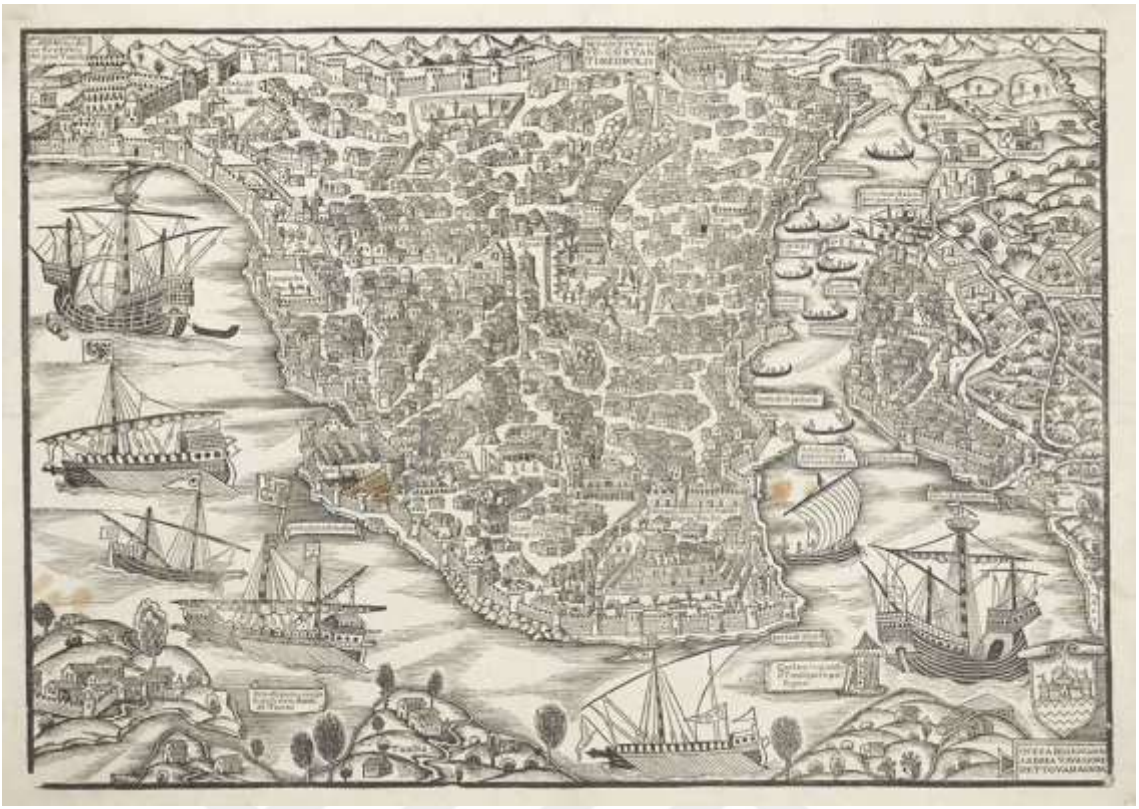
II. Mehmet'in yapımını başlatmış olduğu Fatih Külliyesi ve Eyüp Sultan Külliyesi, Bizans devrinden kalan kiliselerin camiye çevrilmesi, bu yapılara ek olarak camilerin, külliye yapılarının, çarşı ve bedestenlerin inşa edilmesi kentin Osmanlı kent görünümünü kazanmasına yardımcı olmuştur. Bütün bu inşa faaliyetleri sırasında Bizans devrinden kalan kentsel mekân kurgusu korunmuş, bu yapı geliştirilmiştir (Kuban, 1993).

Suriçindeki yerleşim II. Bayezid devrinde tamamlanmış olup, esas olarak asıl bu dönemde tarihî Osmanlı Suriçi İstanbul'u büyük bir şehir halini almıştır. Galata, Eyüp ve Üsküdar ona bağımlı kasabalar hâlinde gelişmeye devam etmiştir. (İnalcık, 2015) (Şekil 3.226).

Şekil 3.226 Matrakçı Nasuh Minyatürü, 16. yüzyıl (Dağdelen, 2015)

Yine imar ve iskan faaliyetleri kapsamında fetih öncesi dönemde azalmış olan kentin nüfusunu yeniden arttırmak için devletin çeşitli bölgelerinde yaşayan halkın İstanbul'a gelmeleri ve gelen toplulukların kentte birarada iskân edilmeleri sağlanmıştır (İnalcık, 2001). Fetihten sonra vakıf sisteminin şenlendirme politikası gereği başlatılan imar ve iskan faaliyetleri ile yeni yerleşim yerlerinin oluşumu da hız kazanmıştır. Bu dönüşüm ve genişleme, Georg Braun/Franz Hogenberg'in 1572 tarihli, Giovanni Andrea di Vavassore'nin 1520 tarihli İstanbul haritasını geliştirerek çizdikleri haritalarında görülmektedir (Harita 3.60-61).

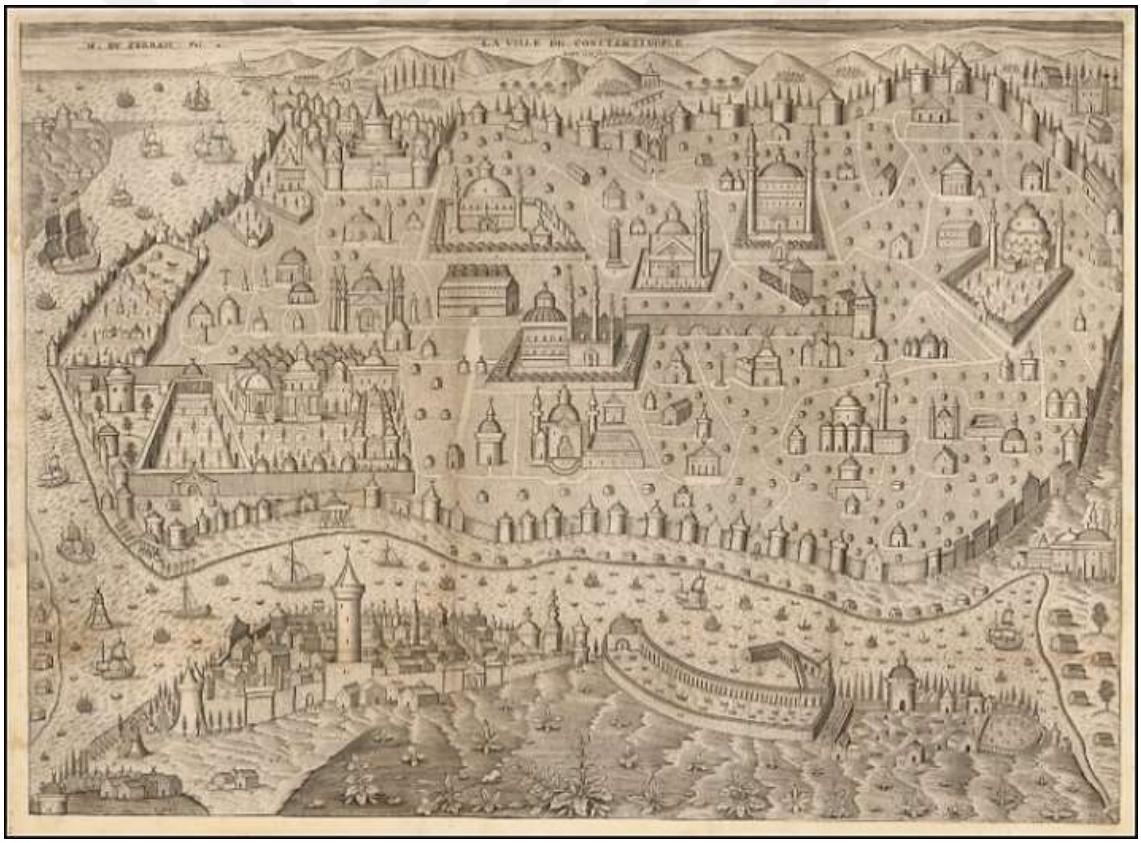

Harita 3.66 Kuşbakışı İstanbul, A. di Vavassore, 1520 *(URL 57)*

Harita 3.67 G. Braun & F. Hogenberg, 1572 (Kubilay, 2010)

15. Yüzyılda gelişmeye başlayan bölgeler Kanuni devrinde imar edilmiştir. Özellikle 16. yüzyılda, Mimar Sinan'ın Mimarbaşı olduğu dönemde kentte gerek su yolları gerekse kamusal yapılar açısından önemli imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde nüfusun artmasının sonucu olarak Jaspar Isaac'ın gravüründe de görüldüğü üzere Osmanlı kent siluetine bürünen Suriçi artık yetersiz kalmaya başlamış ve surdışında yeni yerleşimler ortaya çıkmaya başlamıştır (Harita 3.62). Grelot'a ait 1680 ve Coronelli'ye ait 1688 tarihli haritalar Suriçi'nin dışında gelişen yeni yerleşim alanlarını göstermektedir (Harita 3.63-64). Galata surları dışında Haliç boyunca Kasımpaşa, Hasköy, Sütlüce ile Boğaz yönüne doğru Tophane, Fındıklı ve Cihangir bölgeleri, Anadolu yakasında da Üsküdar yapılan külliyelerin katkısıyla gelişme gösteren bölgelerdir (Ertuğrul, 2011).

Harita 3.68 La Ville de Konstantinopolis, Jaspar Isaac Gravürü, 1650-59 civarı *(URL 58)*

Harita 3.69 İstanbul panoraması, J. Grelot, 1680 (Kubilay, 2010)

Harita 3.70 Boğaz haritası, Coronelli, 1688 (Kubilay, 2010)

18. Yüzyılın başında başlayan Lale Devri'nde batı ile ilişkilerin artması sebebiyle fetihten bu zamana kadar gelişen Osmanlı kent dokusu değişmeye, klasik Osmanlı üslubunun yerini batılı üsluplar almaya başlamıştır. Kapalı Çarşı yakınında yapılan cami, medrese, kütüphane ve sebil yapılarından oluşmakta olan Nur-u Osmaniye Külliyesi; Avrupa Barok Üslubu etkisiyle biçimlenmiştir (Şekil 3.227-228).

Şekil 3.227-228 Solda, Nur-u Osmaniye Cami görünüşü, Abdullah Fréres,19. Yy sonu (URL 59); sağda, Nur-u Osmaniye Cami Çeşmesi, Ziya Ağaoğulları koleksiyonu, 1894 *(URL 60)*

Yine bu dönemde sayfiye yaşamı ortaya çıkmış, eski bostanlarda kasırlar ve bahçeler inşa edilmiş, boğaz boyunca oluşmuş olan köylerde yalı, köşk ve bahçeler kurulmaya başlamıştır. 1735 yılında Johan Jacob Andelfinger ve Georg Matthaus Seutter'in ürettiği Osmanlı'nın Balkanlardakini durumunu gösteren ve Haliç panaromasının da resmedildiği haritada Bebek, Sarıyer, Çengelköy, Kanlıca gibi Boğaz boyunca oluşmuş olan yerleşimlerin isimleri görülmektedir (Harita 3.65).

Harita 3.71 Haliç panoramalı İstanbul haritası, Andelfinger&Seutter, 1735 (Kubilay, 2010)

III. Selim döneminde (1789-1807) orduyu modernize etmek amacıyla inşa edilmiş olan kışlalar, abidevi boyutları ve etrafında oluşan yeni yerleşim yerleri ve mahalleler ile kentin hem silüetini hem de sınırlarını değiştirmiş, İstanbul sınırlarının genişlemesine yol açmıştır. Macar mühendis Johann Baptist von Reben tarafından çizilmiş olan Boğaz haritasında yerleşim yerlerinde yer alan 60'tan fazla yapı listelenmiştir (Harita 3.66). Tüm bu yenilikler özellikle 1820 yılında yayınlanan 1786 yılında çizilmiş olan Kauffer haritasından sonraki haritarlarda da izlenebilmektedir (Harita 3.67). 18. yüzyılın sonuna kadar olan sürede Beşiktaş'tan başlayıp Rumelihisarı'na uzanan boğaz hattında kesintisiz bir yerleşim ortaya çıkmış, Rumelihisarı ve Anadoluhisarı'ndan sonra ise Yeniköy (16. yüzyılda) ve Beykoz (17. yüzyılda)'un öne çıktığı seyrek bir yerleşim oluşmuştur (Kiper, 2015)(Harita 3.68). İstanbul, 16.yüzyıl öncesinde Suriçi ile sınırlı, çeperinde bulunan ufak yerleşim bölgelerinden kopuk bir kent iken, 18. yüzyıl

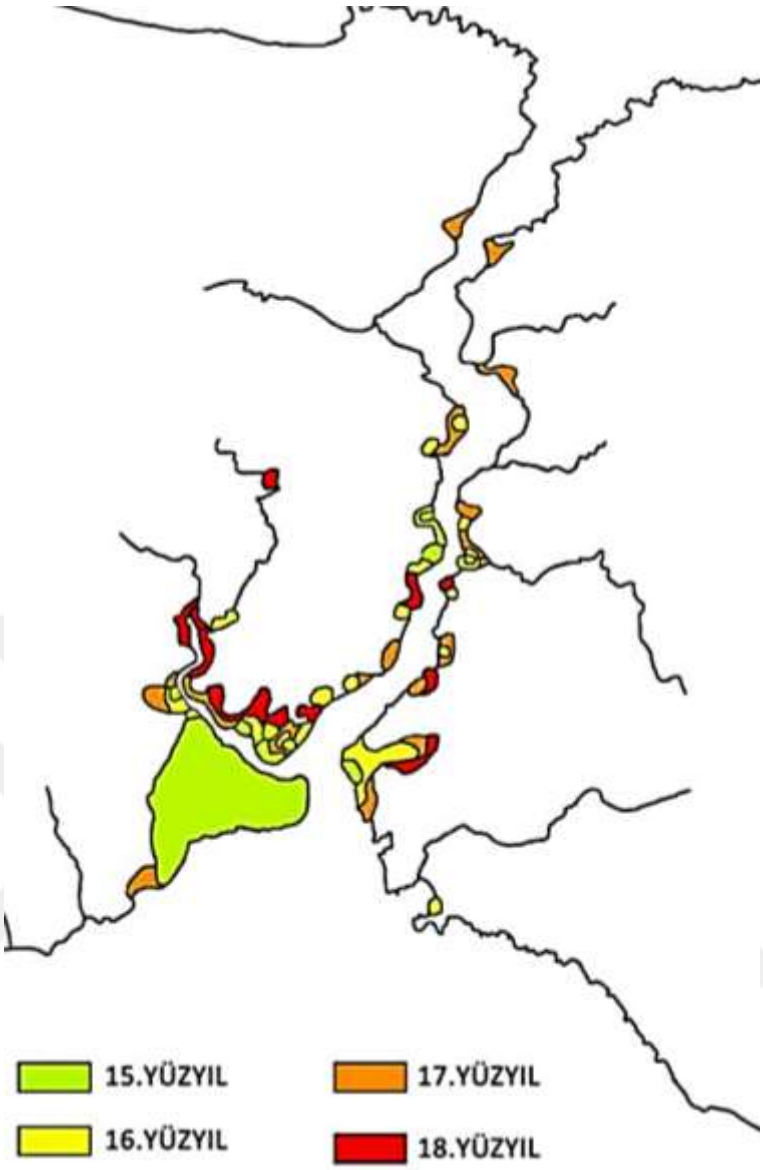
sonuna gelindiğinde Haliç ve Boğaziçi'ndeki köylerle bir bütünlük göstererek büyük bir kente dönüşmüştür (Mantran, 1990). Kauffer planları sonrasında, 1836-37 yıllarında Helmuth Von Moltke tarafından bir harita hazırlanıp, bu harita doğrultusunda ilk imar planı çizilmiştir (Harita 3.69).

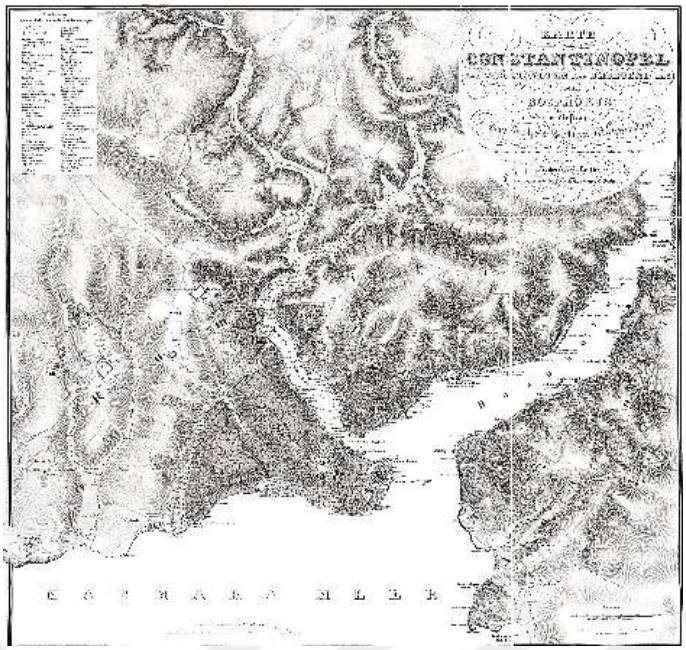
Harita 3.72 Boğaz haritası, von Reben, 1764 (Kubilay, 2010)

Harita 3.73 İstanbul'un ilk bilimsel ölçekli haritası, F. Kauffer, 1786 (Kubilay, 2010)

Harita 3.74 İstanbul'un yerleşik alan sınırının gelişimi (15-18.yüzyıllar) (Kiper, 2015)

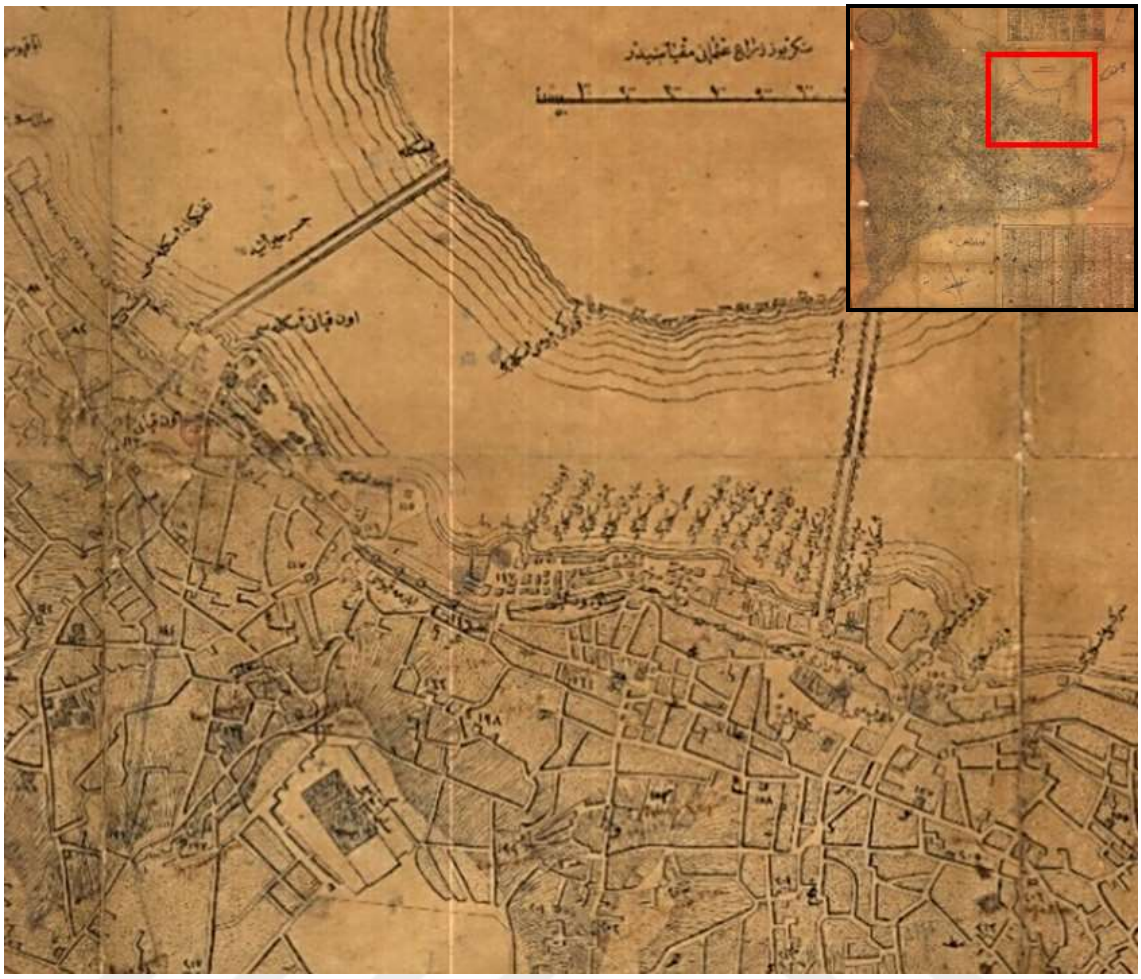

Harita 3.75 İstanbul Planı, H.Moltke, 1836-37 *(URL 58)*

19. yüzyılda Galata/Pera kuzey yönde gelişim göstermiş, Üsküdar ve Kadıköy'den Pendik'e uzanan yerleşimler ise 1950-1990 yılları arasında birleşerek büyük bir şehir halini almıştır (İnalcık, 2015). Yabancıların yoğunlukla yaşadığı Galata'nın tarihi kent merkezinin karşısında ticari bir merkez olarak gelişmesinden dolayı, Mühendishane tarafından oluşturulmuş olan 1847 tarihli haritada da görülen Azapkapı ile Unkapanı'nı bağlayan ahşap bir köprü (1836) yapılmış ve böylelikle iki merkez birbirine bağlanmıştır (Şekil 3.229) (Harita 3.70). 1845'te inşa edilen Galata Köprüsü ile de bu bağlantı güçlenmiştir.

Şekil 3.229 Unkapanı-Azapkapı arasındaki Cisr-i Cedid (Yeni Köprü), 1836, Pardoe (Bilsel, 2015)

Harita 3.76 İstanbul haritası ve Haliç'teki köprüler, Mühendishane, 1847 (Kudeb Arşivi, 2022)

1830'larda mahalleler kentte yaşan farklı etnik gruplara göre ayrılmıştır. Josef Ritter von Scheda'nın 1869 tarihli haritası Müslüman, Hıristiyan ve Museviler'in yerleşim yerlerine göre kent içindeki dağılımını göstermektedir (Harita 3.71). Müslümanlar pembe, Hıristiyanlar gri ve Museviler sarı ile renklendirilmiştir. Buna göre en büyük grubu oluşturan Müslümanlar yoğun olarak tarihi yarımadanın merkezinde yaşarlarken, Ermeni, Rum ve Yahudiler daha çok sahil şeridine yerleşmişlerdir. Nüfus kara surlarına doğru seyrekleşmiş, bu bölgede bostan ve bahçeler yer almıştır (Çelik, 1996).

Harita 3.77 İstanbul'un demografik haritası, J. R. von Scheda, , 1869 (Kubilay, 2010)

1848 ve 1849 yıllarında kısa, kalabalık, bazen genişleyip bazen daralan sokaklarla birlikte pek çok çıkmaz sokağın da bir ağ şeklinde geliştiği klasik Osmanlı İstanbul'unda sadece İstanbul'da uygulanması için Ebniye Nizamnameleri hazırlanmıştır (Şekil 3.230-231). Bu nizamnameler ile kamulaştırma, yapılara ruhsat düzenlenmesi, uygulama denetimi, cadde ve sokakların genişliği ve yapı yükseklikleri ile ilgili kuralları belirlenmiştir (Sağdıç, 1999). 1865 yılında çıkan ve büyük bir alanda etkili olan Hocapaşa yangınından sonra çıkmaz sokaklar açılarak, büyük caddeler ve meydanlar düzenlenerek şehircilik adına önlemler ele alınmıştır (İnalcık, 2015).

Şekil 3.230 Galata Kulesi'nden Tophane ve Boğaziçi, James Robertson - Felice Beato, 1850'li yıllar (URL 61)

Şekil 3.231 Beyazıt Kulesi'nden Galata ve Haliç, 1862-1879 (URL 62)

1882 yılında ilk imar kanunu olan Ebniye Kanunnamesi çıkarılmış, bu kanunla belediyelerin imar çalışmalarında plan ve haritaları esas almaları öngörülmüş ve bu kapsamda harita ve plan çalışmaları yürütülmüştür. Camiyi odak noktası alan, çıkmaz sokaklarla bir kabuk gibi merkezi sararak merkez etrafında biçimlenen klasik Osmanlı şehir dokusu, geç Osmanlı döneminde sık çıkan yangınların da etkisiyle daha belirgin bir şekilde dönüşmüştür. Bu dönemde batı ile ilişkilerin güçlenmesi ile demiryolları, garlar, rıhtımlar yapılmak suretiyle şehrin ulaşım altyapısı geliştirilmiştir. 1872 yılında Atlı Tramvay Şirketi'nin (Kuruluş:1869) ilk hatları açması, 1875 yılında Tünel'in faaliyete geçmesi, 1873 yılında Sirkeci-Edirne ile Haydarpaşa-İzmit demiryollarının açılması, 1890 yılında Sirkeci, 1908 yılında Haydarpaşa Garı'nın bitirilmesi, 1895 yılında Galata, 1900 yılında da Sirkeci rıhtımlarının tamamlanması kentin ulaşım alt yapısına katkı sağlayan önemli gelişmelerdir (Tekeli, 2010). Dönemin en önemli gelişmelerinden biri de 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar yönetim yeri, hanedanlığın simgesi ve ikametgahı olan Topkapı Sarayı'nın yerini Dolmabahçe Sarayı'nın alması olmuştur. Dolmabahçe Sarayı'nı sonraki yıllarda Beylerbeyi, Çırağan ve Yıldız Saraylarının yapımı takip etmiştir (Şekil 3.232) (Harita 3.72).

Şekil 3.232 Dolmabahçe Saat Kulesi ve atlı tramvay (URL 63)

Harita 3.78 İstanbul demiryolu rehberi, 1890, George Bradshaw (Kubilay, 2010)

20. yüzyıla girerken kentte ticari fonksiyonların dağılımı bakımından tarihi yarımadaya ek olarak Galata ön plana çıkmaya başlamış, elçiliklerin, azınlıkların ve yabancıların yaşadığı Pera (Beyoğlu) bu dönemde gelişim göstermiştir. Meşhur editör ve coğrafyacı Karl Baedeker'in 1914 tarihli seyahat rehberinde Suriçi'ni gösteren haritada, Haliç'teki Azapkapı-Unkapanı arasındaki eski köprü ve yeni Galata Köprüsü, Karaköy'den, Haydarpaşa, Adalar ve Üsküdar'a sefer yapan şehir hatları vapurları, Topkapı'dan gelerek Galata Köprüsü üzerinden Dolmabahçe'ye uzanan elektrikli tramvay yolu, bugünkü Atatürk Bulvarı (Unkapanı'nda açılan yeni cadde), Gülhane Parkı, At Meydanı ve Ayasofya Meydanı ile genişletilen caddeler açık bir şekilde görülmektedir (Harita 3.73).

Harita 3.79 Suriçi haritası, Baedeker, 1914 (Kubilay, 2010)

1864-1865 yıllarında yıktırılmış olan Galata surlarının yerine yapılan kıyı şeridindeki planlı cadde ve sokaklar, geniş bahçeler içindeki elçilik binaları, elçiliği bulunan ülkelerin postaneleri, bankaları yine aynı rehberdeki Galata-Pera haritasında gösterilmiştir (Harita 3.74). Her dönemde Suriçi'nden farklı bir gelişim gösteren bu bölgede, batı etkisiyle değişen yaşam tarzını gösteren banka,

postane, tiyatro, tramvay yolu, kışla, askeri okul gibi pek çok yeni işleve sahip yapının inşa edildiği görülmektedir. Anadolu yakasında Üsküdar ve Kadıköy'ün gelişmesi bu bölgelere göre daha yavaş olmakla beraber, III. Selim'in Kavak Sarayını yıktırarak yerine yaptırdığı Selimiye Kışlası ve kentin Anadolu'ya açılan kapısı olarak 1908 yılında hizmete giren Haydarpaşa Garı ile bu bölgeler de canlanmaya başlamıştır (Kubilay, 2010).

Harita 3.80 Galata ve Pera haritası, Baedeker, 1914 (Kubilay, 2010)

Şekil 3.233 Galata köprüsü ve silüeti, Sébah&Joaillier, 1915-20 *(URL 64)*

İstanbul, 20. yüzyıl başında artık eski ekonomik ve kültürel parlaklığını büyük oranda yitirmiş, I. Dünya Savaşı sonrasında 13 Kasım 1918'de işgal edilmiştir. 6 Ekim 1923 tarihinde düşman işgalinden kurtarılan şehrin başkentlik dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile sona ermiştir (Bozkurt, 2022). Cumhuriyetin ilanı ile Ankara'nın başkent ilan edilmesi ve yönetim birimlerinin İstanbul'dan taşınması ile kentin yeniden planlanması için çalışmalar başlatılmıştır.

1930'lar itibariyle tüm idari sistem ve imar kanunları değişmeye başlamıştır. Farklı Avrupa ülkelerinden İstanbul'a mimar ve plancılar davet edilmiş, çeşitli planlar hazırlatılmıştır. Bunlardan Henri Prost'un hazırladığı Tarihi Yarımada ve Beyoğlu'nu kapsayan 1/5000 ölçekli İstanbul Ciheti Nazım Planı (1937), kentin gelişimini büyük oranda etkilemiştir. Prost bu planında şehrin tarihi dokusunu tümüyle dönüştürerek şehri modernleştirmeyi düşündüğü bir planlama sistemi benimsemiştir. Söz konusu plan ile önerildiği üzere Yeni Cami'nin etrafı açılarak daha geniş bir meydan oluşturulmuş, Galata Köprüsü Haliç içine kaydırılmış, Sarayburnu ile Küçük Ayasofya arasında arkeolojik park yapılmış (Harita 3.75), caddeler genişletilmiş (Şekil 3.234), Haliç kıyıları daha sonraları Haliç'in kirliliğine neden olacak olan sanayi işlevine açılmıştır. Yangınlar sebebiyle yıkılan bölgelerde temelde batı tarzı bina ve evler yapılarak kent dönüşmüştür. Planda kent, İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar/Kadıköy şeklinde üç ayrı bölümde ele alınmıştır (1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, 2009).

Harita 3.81 Arkeolojik park planı, H. Prost, 1937 *(URL 65)*

Şekil 3.234 Atatürk Bulvarı genişletilirken, 1942 (URL 66)

Sanayileşmenin getirdiği imkanlarla Anadolu için önemli bir cazibe merkezi haline gelen kent, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşları'ndan sonra II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda ülke ölçeğindeki gücüne tekrar kavuşmuştur. Bu durum 1950'li yıllarda kentin yoğun ve düzensiz bir göç almasına sebep olmuş, Prost planı yetersiz kalmış, ilk gecekondulaşmalar bu dönemde başlamıştır. 1950 yılından sonraki dönemin başbakanı Adnan Menderes'in uygulamaları ile tarihi yarımadanın dokusu büyük oranda dönüşmüş ve tarihi unsurlar bundan çok fazla etkilenmiştir.

Tarihi Yarımada'nın tarihi aksı üzerinde bulunan anıt eserler Murat Paşa Hamamı gibi (Şekil 3.235-236-237) ya ortadan kaldırılmış ya da Simkeşhane, Hasan Paşa Hanı gibi tahrip edilmiştir. Yol açma çalışmaları sırasında mevcut kotların yükseltilip/alçaltılmasından dolayı tarihi eserlerin bazılarının temelleri zemin seviyesi üzerinde kalırken (Beyazıt Hamamı, Akdeniz Caddesi üzerindeki Fatih Medreseleri), bazıları da toprağa gömülmüştür (Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi, Sıbyan Mektebi). Eminönü Meydanı genişletilmiş ve sahil yolu açılmıştır (Şekil 3.238-239).

Şekil 3.235 Genişletme çalışması öncesi Vatan Caddesi, sağda Murat Paşa Camii ve cadde açılırken yıkılan hamam (sağ alt), Aksaray, 1950ler (URL 67)

Şekil 3.236 Genişletme sonrası Vatan Caddesi, Aksaray, 1950ler (URL 68)

Şekil 3.237 Vatan ve Millet Caddeleri (Kültür Aş)

Şekil 3.238 Eminönü meydanı genişletme ve yol açma çalışmaları, 1958 *(URL 69)*

Şekil 3.239 Eminönü meydanı genişletme ve yol açma çalışmaları, 1958 *(URL 69)*

Bu yıllarda çok hızlı bir şekilde artan gecekondulaşmayla birlikte kentsel kurguyu etkileyen diğer bir unsur imarlı alanlarda meydana gelen apartmanlaşma olmuştur. Kat Mülkiyeti Kanunu'nun (1965) çıkmasıyla arsa değerleri büyük oranda artmış, boş alanlar ya da yeşile ayrılmış donatı alanları apartmanlarla dolmaya başlamıştır. Bu dönemde İstanbul birden fazla merkezin ortaya çıkışıyla metropol ölçeğinde bir kent büyüklüğüne ulaşmıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde, artan nüfus yoğunluğunun etkisiyle konut edinme, ulaşım gibi ihtiyaçlarda büyük problemlerle karşılaşılmıştır. Bu yılların kentsel gelişimini etkileyen en önemli unsur, kent içi ulaşımın omurgası haline gelen Boğaz'ın iki yakasını bağlayan Boğaziçi Köprüsü (bugünkü 15 Temmuz Şehitler Köprüsü) olmuştur. 1980 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'nca hedef yılı 1995 olan 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı yapılmış, plan 29.07.1980 tarihinde de onanmıştır. Plan ile İstanbul'da bulunan doğal, tarihi, ve kültürel ögelerin korunması amaçlanmış, şehrin güneyde doğu-batı yönünde çizgisel bir şekilde gelişmesi önerilmiştir. Plan, doğal kaynakların korunması ve merkezlerin kademelenmesi şeklinde iki temel prensibe oturtulmuştur. Bununla

birlikte birden fazla alt merkez ortaya çıkmış, metropol ölçeğinde merkez olarak ifade edilebilecek 3 ana bölge;

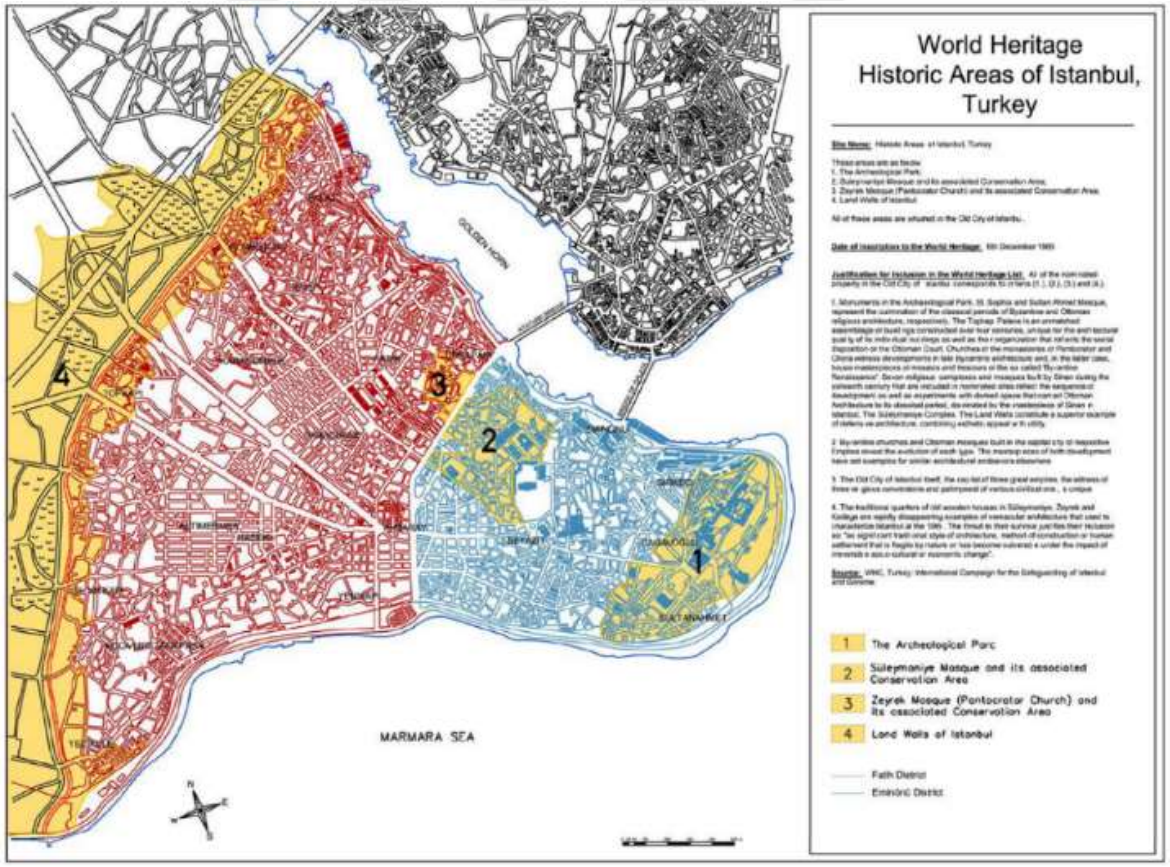
1-Tarihi Yarımada, 2-Karaköy ve Beyoğlu, 3-Üsküdar ve Kadıköy çekirdekleri olarak belirlenmiştir. (1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, 2009). Tarihi Yarımada'da bulunan tarihi alanların 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Komitesi tarafından 356 sıra numarası ile Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmesi dönemin en önemli gelişmelerindendir (Harita 3.76). UNESCO'nun Dünya Mirası Listesine giren bu 4 bölge;

1- Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Küçük Ayasofya Camiileri, Hipodrom ve Aya İrini'yi kapsayan Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Sit Alanı;

2-Süleymaniye Camii ve çevresini kapsayan Süleymaniye Koruma Alanı;

3-Zeyrek Camii ve çevresini kapsayan Zeyrek Koruma Alanı ve

4-İstanbul Kara Surları Koruma Alanı'nı içermektedir.

Harita 3.82 İstanbul'un Tarihi Alanları Dünya Mirası Alanı (UNESCO, 2006)

3 Temmuz 1988'de İstanbul Boğazı'nda inşa edilen ikinci köprü olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü açılmıştır. Yönetim birimlerinin hızlı nüfus artışı karşısında yetersiz kalması üzerine yeni ilçeler kurulmuştur. Yine bu dönemde şehirde birçok semtte istimlak ve kıyı düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Haliç kıyıları ile Beyoğlu ilçesindeki Tarlabaşı caddesi üzerinde istimlakler ve yıkım çalışmaları(Şekil 3.240-241), Boğaziçi kıyısı boyunca cadde düzenlemeleri yapılmış, Kadıköy-Bostancı kıyı hattı doldurulmuştur (İBB, 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, 2009). Bu gelişmeler tarihi dokuyu önemli ölçüde etkilemiştir.

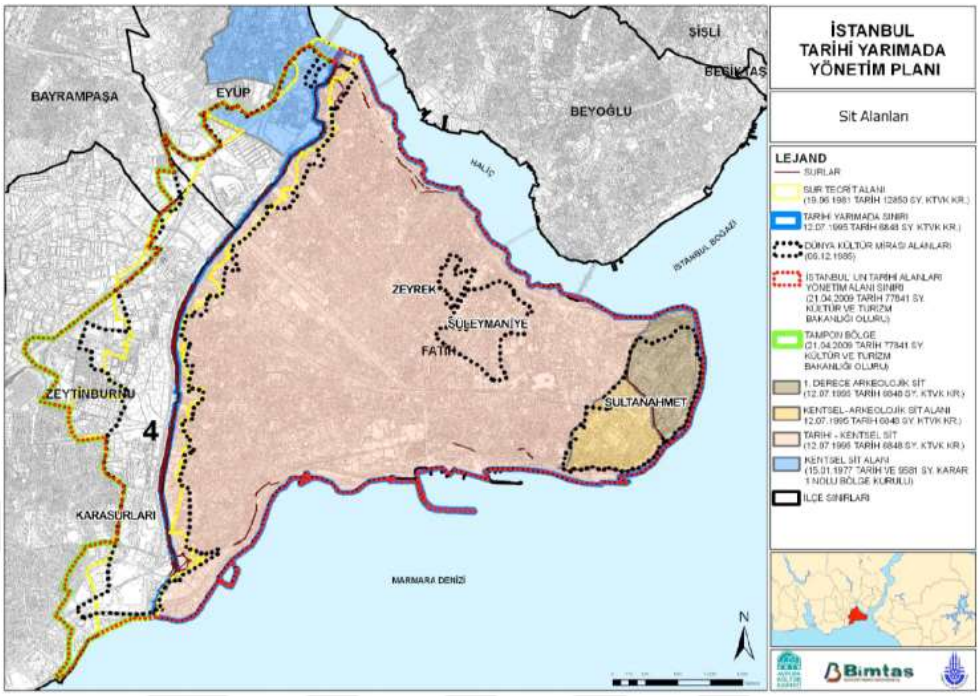

Şekil 3.240-241 Tarlabaşı Bulvarı yapım çalışmaları ve sonrası,1989 *(URL 70) (URL 71)*

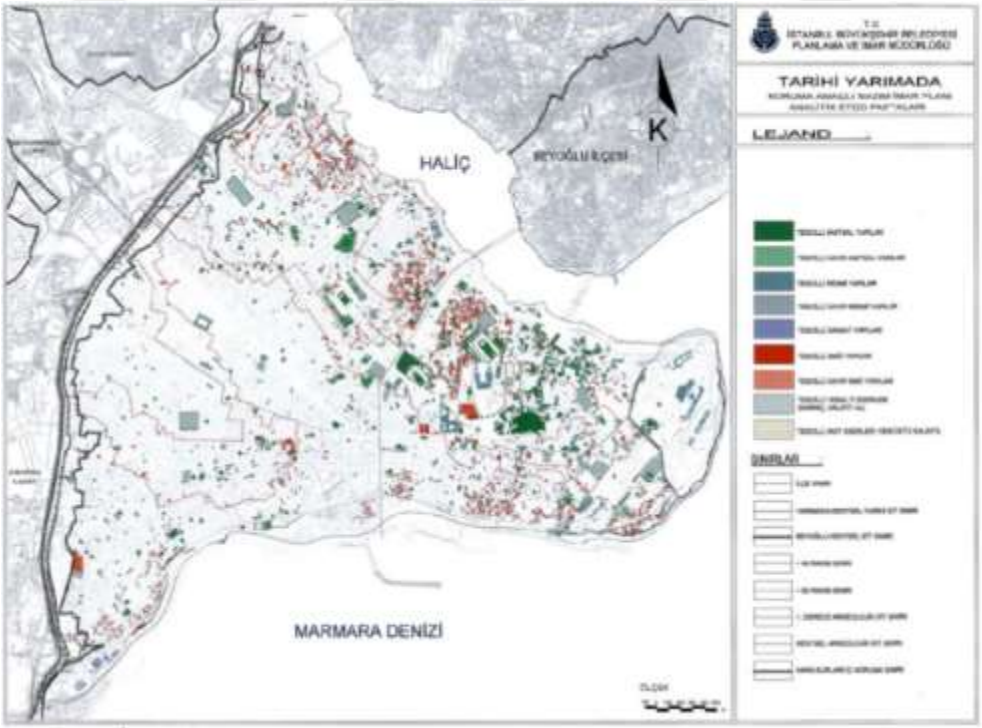
1990'lı yıllara gelindiğinde; İstanbul'un kendine has çekim özellikleri olan kimi semtlerinde (Kuzguncuk, Arnavutköy, Cihangir) kullanıcıların tercihleri ile kendiliğinden gelişen bir dönüşüm süreci yaşanmıştır (Burma, 2017). Bu dönemde Tarihi Yarımada harap haldeyken, İstanbul I Numaralı KTVKBK'nun 12.07.1995 tarih ve 6848 sayılı kararıyla Sultanahmet bölgesinin Kentsel ve Arkeolojik Sit, Sur-u Sultaninin I. Derece Arkeolojik Sit ve Tarihi Yarımada'nın geriye kalan bölgesinin Kentsel ve Tarihi Sit ilan edilmesine karar verilmiştir (Harita 3.77).

Tarihi Yarımada'da 1995 yılından 2005 yılına kadar I. derece arkeolojik sit, kentsel ve arkeolojik sit, kentsel ve tarihi sit bölgeleri ilan edilmiş (Harita 3.78), sit alanları için koruma planı yapılması 2005 yılını bulmuştur. 2005'te yerel idareler içinde Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü, Koruma, Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEB), 2006'da ise Alan Başkanlığı birimlerinin kurulması tarihi

eserler açısından kayda değer gelişmelerdir. Yine 2005 yılında 5366 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile bu bölgelerde Yenileme Alanları oluşturulmuştur.

Harita 3.83 Tarihi Yarımada Sit Alanları (İBB, 2005)

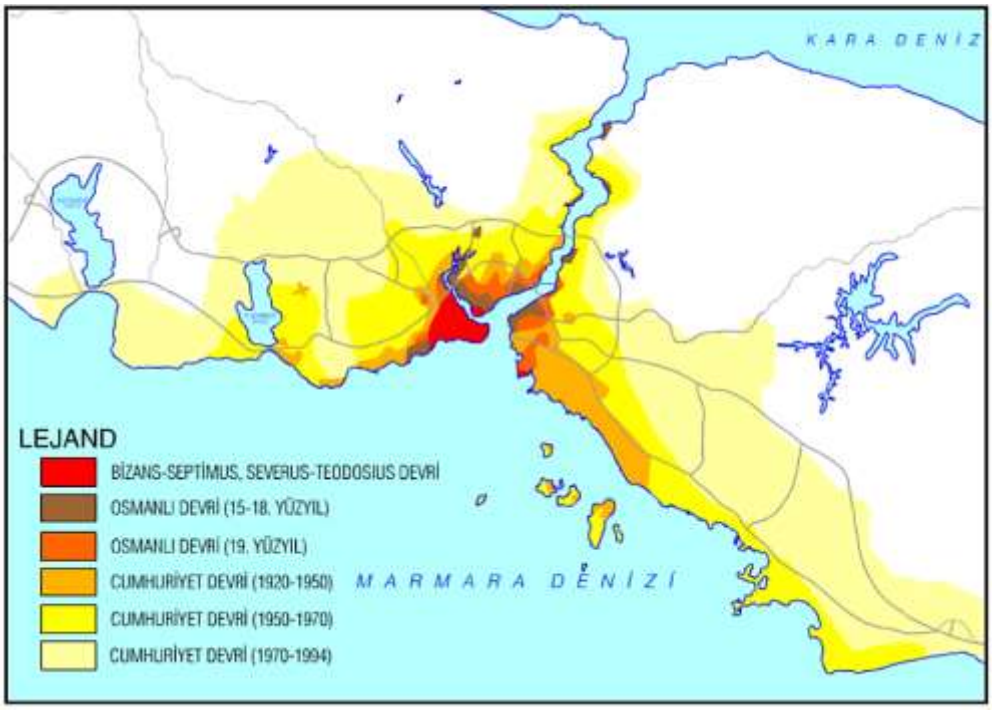
Harita 3.84 Tarihi Yarımada Kültür Varlıklarını ve Sit Sınırlarını Gösteren Envanter Paftası (Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, 2005)

2005 yılından sonra İstanbul'un tarihi dokusunu hem fiziksel hem de mekânsal olarak etkileyen büyük ölçekli projeler planlanmış, bunlardan bazıları gerçekleştirilmişken bazıları uygulama fırsatı bulamamıştır. Ulaşım ve altyapı projeleri olarak Gebze-Halkalı Banliyö Hatlarının İyileştirilmesi ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçişi (Marmaray) Projesi (Başlangıç: 2004 / Açılış: 1. Etap: 2013, 2. Etap: 2019), Avrasya Tüneli (İstanbul Tüp Geçit) Projesi (Başlangıç: 2011 / Açılış: 2016), Haliç Metro Köprüsü (Başlangıç: 2009 / Açılış: 2014), Galataport Kruvaziyer Terminali (Başlangıç: 2015 / Açılış: 2021), Haydarpaşa Limanı ve Garı Dönüşüm Projesi (Başlangıç: 2012 / Açılış: Devam ediyor.) gerçekleştirilmiştir. Yenikapı'da denize dolgu yapmak suretiyle meydan alanı oluşturulmuş, Üsküdar'da ise yine denizin doldurulması ile meydan genişletilmiştir. Bu meydanlar Yenikapı-Seyrantepe-Hacıosman, Yenikapı-Atatürk Havalimanı, Üsküdar-Çekmeköy metro hatları ve Marmaray ile entegre edilerek kent ulaşım ağı genişletilmiştir.

Bundan 8500 yıl önce tek bir merkez olarak Suriçi'nde kurulmuş olan İstanbul, Osmanlı döneminde merkez dışında Bilad-ı Selase diye anılan üç alt merkez ile gelişmeye devam etmiş ve bugün gelinen noktada yerleşim alanlarının doğu-batı doğrultusunda dışa doğru yayılması ile eski kent çeperinde de birden çok merkezin var olduğu nüfusu 16 milyona yaklaşan (TÜİK) büyük bir metropole dönüşmüştür (Harita 3.79). Bu kadim geçmişin kazandırdığı çok katmanlılık kente tarihi bir değer katarken, zaman içinde pek çok dönüşümü de zorunlu kılmıştır. Bu dönüşümler belli oranda planlı bir şekilde gerçekleştirilirken, yoğun göç sonucu oluşan fiziksel ve sosyal baskı ile plansız ve altyapı olarak yetersiz bir şekilde sonuçlanmıştır.

Tarihi yarımadada bulunan Sulukule (Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri), Süleymaniye Mahallesi (Şekil 3.242-243), Ayvansaray Mahallesi, Fener-Balat hattı, Nişanca ve Sultanahmet Mahalleleri, Yedikule Yenikapı gibi koruma planı olan ve özgünlüğünü hala koruyan tarihi bölgelerde Yenileme Alanları ilan edilerek, kanunun sağladığı esneklikle sadece avan proje üzerinden uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Buralarda yapılan uygulamalar hem soylulaşmaya dayalı bir

dönüşüm olduğu hem de uluslararası yenileme kriterlerine göre gerçekleştirilmediği gerekçeleriyle eleştirilmektedir.

Harita 3.85 İstanbul'un Tarihi Gelişim Süreci (1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, 2009)

Şekil 3.242 Dönüşüm öncesi, Süleymaniye Bölgesi (URL 72)

Şekil 3.243 Dönüşüm sonrası, Süleymaniye Bölgesi (URL 72)

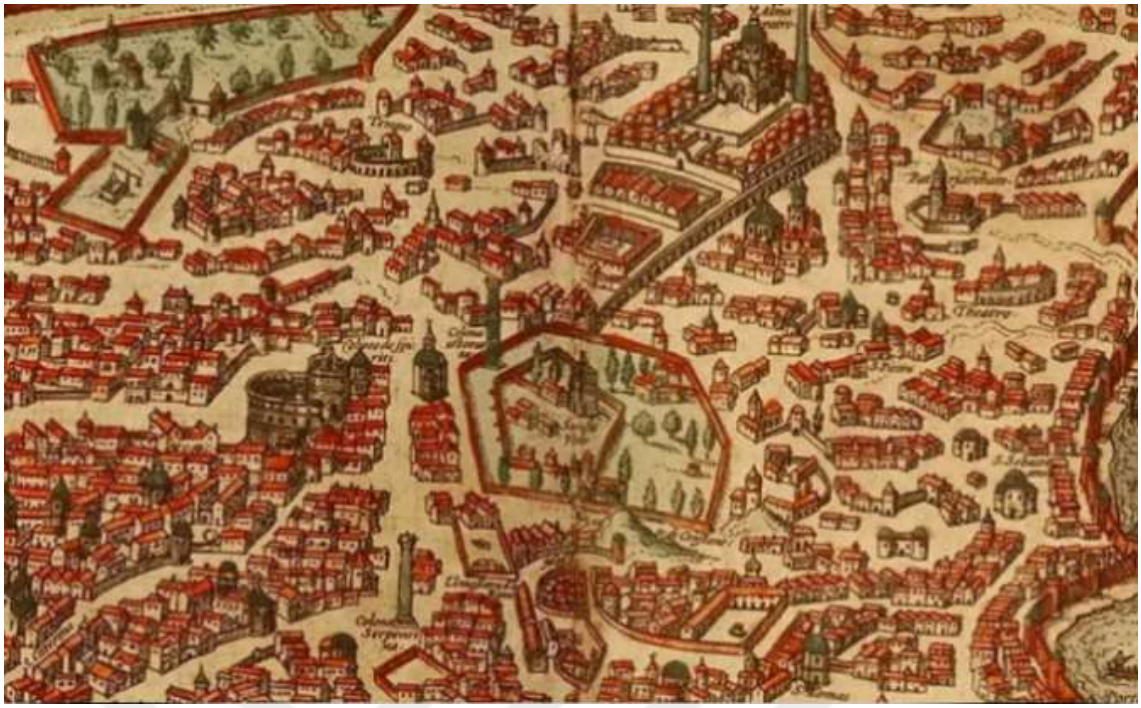
3.3.1. Beyazıt Meydanında Kentsel Dönüşüm

Tarihi yarımadanın merkezinde bulunan Beyazıt Meydanı, tarih boyunca kentin ana ulaşım bağlantılarının kesiştiği bir noktada da olması sebebiyle hep önemini korumuştur. Kapalıçarşı, Süleymaniye, Kumkapı gibi merkezlerle komşu olan meydan, Roma döneminde 4. Yüzyıla kadar "Forum Tauri", daha sonra İmparator Teodosius döneminde ise "Forum Teodosius" olarak adlandırılmaktadır (Ardıçoğlu & Uslu, 2018) (Şekil 3.244).

Şekil 3.244 Theodosius Forumu İllüstrasyonu, Antoine Helbert (Helbert, 2022)

Deprem, yangın gibi afetler nedeniyle zaman içinde tahrip olan meydan İstanbul'un fethedilmesinden sonra 1454 yılında Fatih Sultan Mehmet'in daha sonra Topkapı Sarayı'nı yaptırmasıyla Eski Saray ismini alacak olan bir saray kurulmasıyla da saray meydanı niteliği kazanmıştır. II. Beyazıt'ın kendi adına burada yaptırdığı cami, medrese, imaret ve hamamdan oluşan külliye ile meydan bu ismi almıştır (Harita 3.80).

Harita 3.86 G. Braun & F. Hogenberg haritasında meydan, 1572 (Kubilay, 2010)

19. yüzyılın ilk yarısına kadar yapılan müdahale, onarım ya da eklerle özgünlüğünü koruyan meydanda, bu tarihten itibaren pek çok değişiklik ve düzenleme ile dönüşüm başlamıştır. Bu dönemde Eski Saray ve arazisi, 1826 yılında kapatılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan Bab-ı Seraskeri için tahsis edilmiştir. 1828 yılında daha önce yangın ve çıkan isyanlarda tamamen yıkılmış olan Beyazıt yangın kulesi tekrar yapılmıştır. 1864-1866 yıllarında sarayın kalan parçaları da yıkılarak yerine günümüzde İÜ Rektörlük Binası olan Harbiye Nezareti binası ve anıtsal kapısı (Seraskerlik Kapısı) yapılmıştır. Binanın Bakırcılar Caddesi'ndeki bahçe duvarının altında günümüze de ulaşmış olan ticari birimler inşa edilmiştir. Saray arazisi içinde bu binalar dışında kışla ve hamam ile hastahane, garaj, mutfak, ahır, tamirhane gibi farklı işlevleri bulunan çeşitli yapılar da inşa edilmiş ancak bunlar günümüze ulaşmamıştır (Akbaş, 2011). 1865 Hoca Paşa yangınında büyük zarar gören meydan ve çevresinde şehremaneti tramvayının geçişinin de sağlanması için yol genişletme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Genişletme çalışmaları ile meydan yeniden düzenlenmiş, Seraskerlik Kapısı ve kapının yanında bulunan ikiz köşklerin meydana olan hakim konumu devam etmiştir. 1880'lerde Beyazıt Camii'nin dış avlusu büyük oranda

yıkılmış ve bu alan meydana dahil edilmiştir (Şekil 3.245). Divan Yolu ile kurulan bağlantıyı güçlendirmek için meydanın güney kısmındaki yapılar da yıkılmıştır. 1884'te meydanın doğusundaki ahırlar, genişletilerek Kütüphane-i Umumi-i Osmani (bugün Yazma Eserler Kütüphanesi) adıyla hizmete açılmış, bitişiğindeki kervansaray bahçesine ise Jandarma Dairesi (bugün Beyazıt Devlet Kütüphanesi Ek Binası) inşa edilmiştir. Fuad Paşa Konağı ile Misafirhane-i Askeriye gibi yeni yapılarla alan doğu ve batı yönlerinden tanımlanmıştır (Yeşilkaya, 2007).

Şekil 3.245 Beyazıt Cami ve meydanı, Abdullah Freres (II. Abdülhamit Han Fotoğraf Arşivi, 2022)

İstanbul'un işgali sırasında işgalci devletler tarafından kullanılan alan, işgalin sona ermesiyle birlikte boşaltılmış ve işlevsiz kalınca Cumhuriyet döneminde İÜ adını alan Darülfünun Eminliği'ne tahsis edilmiştir (Akbaş, 2011).

İstanbul'un işgalden kurtulması ile Beyazıt Meydanı için de düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. 1923-1924 yılları arasında Mimar Asım Kömürcüoğlu'nun çift fıskıyesi olan eliptik bir havuzu saran peyzajı ve tramvay hattı bulunan tasarımı uygulanmıştır (Şekil 3.246-247-248-249).

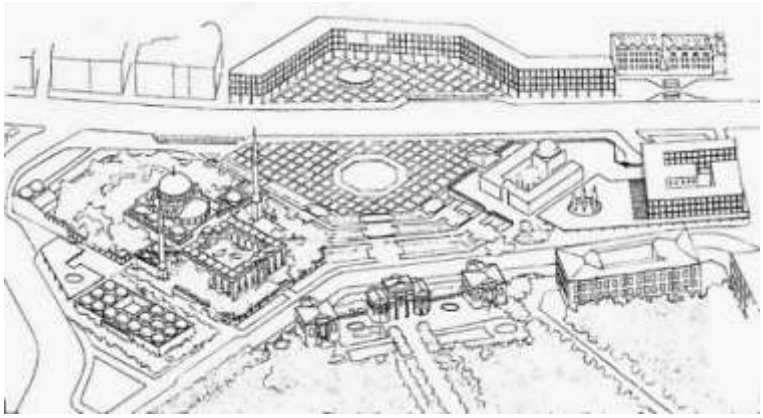

Şekil 3.246-247 Beyazıt Meydanı, solda, 1934 (URL 73) sağda,1939 (Salt Araştırma, İsmail Tekke Arşivi)

Şekil 3.248-249 Solda, Beyazıt Meydanı eliptik havuz ve peyzajı (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018) Sağda, 1952 (Salt Araştırma, Ülgen Ailesi Arşivi)

1940'lı yıllardan itibaren yine meydanı genişletmek için pek çok yıkım gerçekleştirilmiş, Zeynep Hanım Konağı yerine İÜ Fen-Edebiyat Fakülte binası yapılmıştır. Aksaray'dan Laleli'ye doğru giden cadde meydana kadar genişletilerek tramvay yolu uzatılmıştır. (Bulut, 2017).

1950'li yıllarda başlayan ve Tarihi Yarımadayı büyük oranda etkileyen imar hareketleri Beyazıt Meydanı'nı da etkilemiştir. Bu dönemde mimar Sedat Hakkı Eldem meydan ile ilgili bir takım çalışmalar yürütmüş ancak uygulanmamıştır (Şekil 3.250). Caminin etrafındaki sivil mimarlık örneği olan yapıların yıkılması, ağaçların kesilmesi gibi uygulamalar meydan kimliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Meydandaki eliptik havuz yıkılmış, meydanın ve yolların seviyeleri değiştirilip meydan trafik akışı içerisine alınarak meydandaki ulaşım aksı tekrar ele alınmış (Milliyet, 1957), ancak meydan ulaşım ağlarının kesiştiği bir kavşak haline gelmiştir (Hasol, 2014) (Şekil 3.251-252-253).

Şekil 3.250 Beyazıt Meydan proje taslağı, Sedat Hakkı Eldem, 1957-58 (Salt Araştırma, Sedat Hakkı Eldem Arşivi)

Şekil 3.251 Havadan Beyazıt Meydanı düzenlemeleri, 1957 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.252 Kavşak halini alan Meydan, solda, 1959 (Yalçın, 2020)

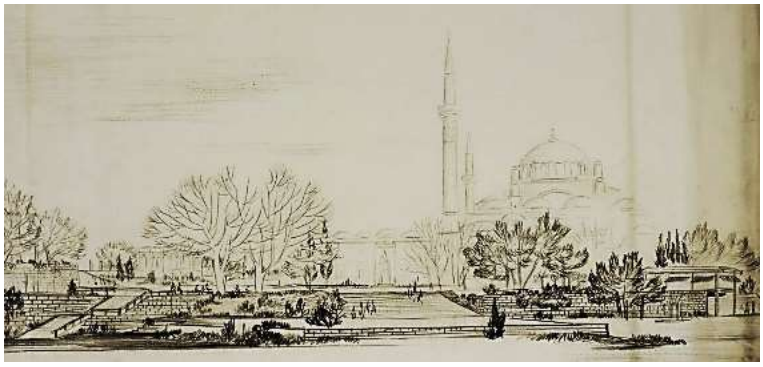

Şekil 3.253 Kavşak halini alan Meydan, 1960'lar (Ardıçoğlu & Uslu, 2018)

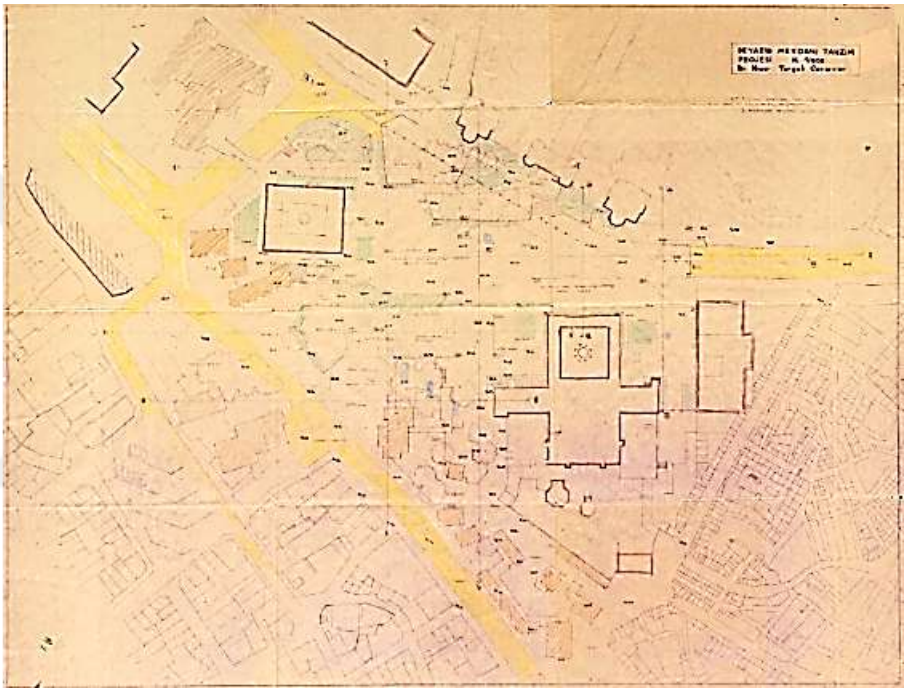
1958-60 yıllarında Beyazıt Meydanı düzenleme projesi için 3 mimar davet edilmiş, mimar Turgut Cansever'in hazırladığı Beyazıt Meydanı Yayalaştırma ve Düzenleme Projesi uygulanmak üzere tercih edilmiştir (Şekil 3.254-255) (Harita 3.81). Proje teklifleri hakkında hazırlanan rapora göre (Salt Araştırma, Nejat Eldem Arşivi, 1960) Cansever'in projesinin seçilmesinin başlıca sebepleri, proje ile yaya trafiğinin bütünlüğünün sağlanması, taşıt trafiğinin yay aksını kesmemesi, meydanın kademeli olarak düzenlenerek kademler arasında irtibatın sağlanması olarak sıralanabilir. Ancak bu projenin de Cansever'in Milliyet Gazetesi'ndeki "Beyazıt Meydanı Meselesinin İçyüzü" adlı yazısında bir kısmı gerçekleştirildikten sonra durdurulduğu belirtilmektedir (Salt Araştırma, Edhem Eldem Arşivi, 1964). Tamamı değil de bir kısmı uygulanan meydan düzenleme projesinin ardından meydan farklı kot seviyelerinde alanlara bölünmüş, üst kot İÜ'nin girişi, orta kot meydan, Ordu Caddesi üzerindeki alt kot da otopark olarak kullanılmıştır.

Şekil 3.254 Proje maketi, Turgut Cansever, 1957-59 (Arkitera, 2015)

Şekil 3.255 Meydan Düzenleme Proje eskizi, Turgut Cansever, 1957-59 (Arkitera, 2015)

Harita 3.87 Meydan Düzenleme Projesi, Turgut Cansever, 1957-59 (Salt Araştırma, Edhem Eldem Koleksiyonu, 1960)

Tarihi Yarımada'nın en önemli kamusal alanlarından biri olan Beyazıt Meydanı'nın kısmen uygulanan projeler sonucunda kendi içinde ve çevresiyle kurduğu mekansal, algısal ve işlevsel ilişkileri yıpranmıştır. Meydanın çevresinde yeralan önemli tarihi yapılar, bugünkü kullanımı içerisinde algılanamamakta, kot seviyesindeki farklılıklar, gelişi güzel yerleştirilmiş bitkiler, araç otoparkı vb. nedenlerle meydan atıl durumda kalmıştır (Şekil 3.256). Tüm bu sorunları ortadan kaldırmak için fikir projesi geliştirilmiş, bu fikir projesi 17.04.2013 tarihinde IV Numaralı KVKBK tarafından ve 08.05.2013 tarihinde İstanbul I

Numaralı Yenileme Alanları KVKBK tarafından onaylanmıştır. Onaylı fikir projesi doğrultusunda hazırlanan uygulama projeleri de IV Numaralı KVKBK'nun 24.12.2015 tarihinde onayından geçmiştir.

Şekil 3.256 Beyazıt Meydanı, otopark ve otobüs durakları, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Proje, Beyazıt ve Çemberlitaş Meydanları ile bu meydanlara bağlanan Ordu, Yeniçeri, Divanyolu, Vezneciler ve Fuat Paşa Cadde'lerini kapsamaktadır (Şekil 3.257-258).

Proje kapsamında, Beyazıt Meydanı'nın Ordu Caddesi üzerindeki kısmında bulunan otopark yerine, geniş basamaklarla meydana erişim sağlanmış, basamakların yanlarına oturma alanları oluşturulmuştur (Şekil 3.259-260). Mevcutta bulunan ağaçlarla tasarlanan yeni merdiven sistemi yeşil dokuyla çevrelenmiştir (Şekil 3.261-262). İÜ'nin tarihi kapısı önünde, meydanın ve çevresindeki anıtsal eserlerin seyredilebilmesi için seyir basamakları oluşturulmuş, 20. Yüzyıl başında üniversite girişi ve Beyazıt Cami arasındaki eliptik havuzun aynı yerinde bu defa kuru havuz sistemi tasarlanmıştır (Şekil 3.263-264). 1961 yılındaki çalışmalar esnasında bulunduğu ancak koruma amaçlı olarak kapatıldığı tahmin edilen erken Bizans Dönemi sarnıç yapısının cam duvar ile çevrelenerek sergilenmesi önerilmiştir (Şekil 3.265-266). Yaklaşık 3 yıl önce başlayan uygulama çalışmaları devam etmektedir.

Şekil 3.257 Proje sınırlarını gösteren hava fotoğrafı, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.258 Proje sınırlarını gösteren hava fotoğrafı, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.259 Vaziyet planları, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.260 Proje vaziyet planı ve uydu fotoğrafı, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.261 Proje görseli, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.262 Proje görseli, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.263264 Proje görseli, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.265 Proje görseli, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.266 Mevcut durum, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

Şekil 3.267 Proje görseli, 2018 (Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Uygulama Proje Raporu, 2018)

3.3.2. Beşiktaş Tarihi Merkez Dönüşümü (Barbaros Bulvarı)

Kabataş-Mahmutbey metro hattı inşaatının Beşiktaş durağının yapılacağı alanda yürütülen arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan kurgan tipi mezarlar (Şekil 3.267) ve keramik kalıntılardan M.Ö. 4500-5000 yıllarına tarihlenen (URL 74, 2021) bir geçmişi olduğu düşünülen Beşiktaş da İstanbul'un önemli tarihi merkezlerinden biridir. Tunç ve kalkolitik, Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet

dönemleri gibi pek çok farklı dönemi barındıran merkez çok katmanlı bir kent oluşumudur.

Şekil 3.268 Beşiktaş kazılarından örnek *(URL 74)*

Bilinen en eski İstanbul haritası olan 1422 tarihli C. Buondelmonti haritasında sağ üstte çifte sütunlar şeklinde tasvir edilen Beşiktaş (Bkz. Harita 3.58), İstanbul'un fethine kadar Bizans yönetiminde kalmış, fetihten sonra 15. ve 16. yüzyıllarda yürütülen iskan politikasıyla yerleşim, Tarihi Yarımada'dan Haliç ve Galata'ya oradan da Boğaziçi'ne doğru ilerlemiştir. Boğaziçi kıyısı boyunca gelişen ilk yerleşim yerlerinden olan Beşiktaş, 15. Yüzyıldan itibaren donanmanın sefere çıktığı hareket noktası olmuştur. Denizcilikle birlikte gelişen kentte donanma mensupları için yalılar inşa edilmeye başlamış, bugün Dolmabahçe'nin bulunduğu koy farklı dönemlerde doldurularak alan genişletilmiş, hanedan erkanı için yazlık saraylar ve hasbahçeler inşa edilmeye başlamıştır. 15. yüzyılda ahşap olarak yapımına başlandığı bilinen Beşiktaş Sahil Sarayı bu bölgede inşa edilen ilk büyük sahil sarayıdır (Şekil 3.268). 16. Yüzyılda inşa edilmiş olan Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi, Sinan Paşa Cami gibi eserler günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Şekil 3.269 Beşiktaş Sahil Sarayı Gravürü, Melling, 1826-30 *(Melling, 2012)*

16. yüzyıldan itibaren Anaolu-Rumeli arasında gidip gelen kervanların bir durağı olan Beşiktaş, 17. Yüzyılda sırtlara doğru genişlemiş, pek çok yazlık saray ve kasırların, bahçeli evlerin bulunduğu farklı kimliklerin birarada yaşadığı bir kent görünümünü almıştır. Beşiktaş Deresi ve Ihlamur Deresi boyunca gelişimini sürdüren kent, 19. Yüzyılda yönetim organlarının buraya yerleşmeye başlamasıyla önemini artırmıştır (Akbayar, 1998). Bu kapsamda bu dönemde Beşiktaş Sahil Sarayı yıkılarak yerine Dolmabahçe Sarayı inşa edilmiştir (Gökbilgin, 1992). Çırağan Sarayı, Yıldız Sarayı, Feriye Sarayları (Kabataş Lisesi) gibi abidevi yapılar, köşk ve kasırlarla bölge yönetim erkânının merkezi haline gelmiş ve kentsel gelişim bu dönemde hızlı bir şekilde devam etmiştir (Şekil 3.269). Yine bu dönemde Galata Köprüsü'nün inşa edilmesi, Beşiktaş'ın insan trafiğini artırmış, 1851 yılında Şirket-i Hayriye'nin kuruluşuyla Boğaz iskelelerinde düzenli vapur seferleri başlatılmıştır (Şensoy, 2018). Beşiktaş rıhtımına ek olarak Dolmabahçe rıhtımı da yapılmış, saray ve kasırlara giden yollar genişletilmiş, Azapkapı-Beşiktaş arasında tramvay hattı açılmıştır (Gülersoy, 1989) (Harita 3.82).

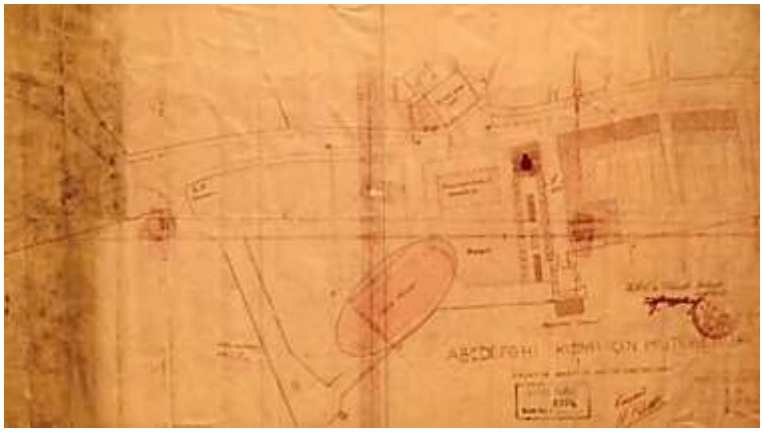

Şekil 3.270 Yıldız Sarayı ve Cami, Sebah ve Joaillier, 1888-1910 *(URL 75)*

Harita 3.88 Beşiktaş Haritası, Pervititch, 1922 *(URL 76)*

Cumhuriyetin ilan edilerek merkezi yönetimin Ankara'ya taşınması ile Beşiktaş'ta uzun bir süre imar hareketi görülmemiş, kent 1930 yılında kaza olana kadar Beyoğlu'na bağlı bir yerleşim olarak kalmıştır (Resmî Gazete, 1930). Bu dönemde 1936 yılında, 1959-60 yıllarında Deniz Müzesi'ne dönüştürülen Beşiktaş Tayyare Fabrikası'nın kurulması tarihi merkezi etkileyen önemli gelişmelerdendir (Harita 3.83). Prost'un 1939 yılında hazırladığı NİP'nın uygulamaya başlanmasıyla Dolmabahçe'den Rumelihisarı'na ulaşan ana cadde ve Beşiktaş'tan Zincirlikuyu'ya ulaşan ana yolun niteliği arttırılmıştır (Akbayar, 1998). Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi'nin etrafında bulunan ahşap yapılar yıkılarak türbe ön plana çıkarılmış, türbe etrafında meydan yeniden düzenlenmiş ve Barbaros Anıtı yaptırılmıştır (Kırdar, 1947) (Şekil 3.270-271-272).

Harita 3.89 Beşiktaş Meydan Düzenleme Haritası, 1936 *(Atatürk Kütüphanesi Harita Arşivi)*

Şekil 3.271 Beşiktaş Meydan düzenleme çalışmaları, 1942 *(Şahenk, 2022)*

Şekil 3.272-273 Beşiktaş Meydan düzenleme çalışmaları, 1942 *(Şahenk, 2022)*

Şekil 3.274 Beşiktaş Meydanı, 1950'ler *(URL 77)*

1950'lerde dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in başlattığı imar uygulamaları Beşiktaş tarihi merkezini de doğrudan etkilemiştir. 1956'da Dolmabahçe Caddesi'nin genişletilmesinden sonra, 1956-58 yılları arasında, Beşiktaş meydanından başlayıp Zincirlikuyu'ya uzanan bir ana hat olarak Barbaros Bulvarı açılmıştır (Şekil 3.273-274). Tarihi merkezi keskin bir şekilde ikiye bölen bu bulvar ile pek çok tarihi eser yok olmuştur (Gökyay, 2009). Bulvar, yine bu dönem 1940'lı yılların sonunda Levent Çiftliği arazisi üzerinde bahçeli sıra evlerden oluşan toplu konutların inşaasıyla kurulan Levent mahallesi ile tarihi merkezi birbirine bağlamıştır (Şahin C. , 2015).

Şekil 3.275 Barbaros Bulvarı yapım aşamasında, 1956 *(Beşiktaş Kaymakamlığı)*

Şekil 3.276 Barbaros Bulvarı, 1959 *(URL 78)*

1960'lara kadar olan süreçte daha çok bostan ya da bahçeli ahşap evlerin korunduğu merkezde, 1960 sonrası özellikle bulvarın iki yanında hızlı bir apartmanlaşma başlamış, Zincirlikuyu'ya kadar olan aks boyunca daha çok ticari birimler artış göstermiştir.

1973 yılında açılan Boğaziçi Köprüsü (bugün 15 Temmuz Şehitler Köprüsü) de tarihi Beşiktaş merkezini etkileyen bir diğer önemli gelişmedir. Köprünün Avrupa yakasındaki bağlantısının Beşiktaş olması bu bölgeye olan talebi artırmıştır. 1980'lerde ulaşım noktasında daha stratejik bir öneme ulaşmış olan bölge, büyük bir finans merkezi oluşturmak isteyen dönemin yetkililerinin dikkatinin buraya yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Köprünün Avrupa yakasındaki ayağı olan Zincirlikuyu'da yüksek irtifalı iş merkezleri için izin verilmesi ile Levent'e oradan Büyükdere Caddesi ile de Maslak'a uzanan aks boyunca gökdelen biçiminde konut, işyeri, alış-veriş ya da iş merkezi yapıları inşa edilmiştir.

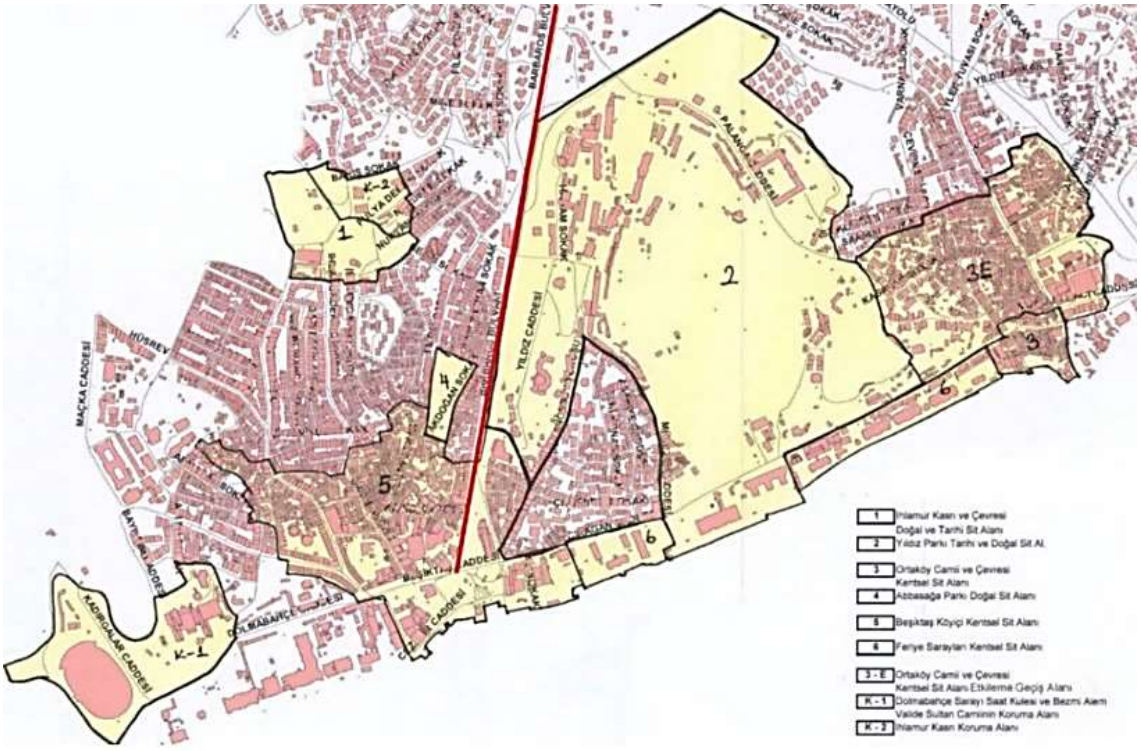
1980'lerden sonra İstanbul'u uluslararası kültür, ticaret ve finans merkezine dönüştürmek amacıyla yapılan çalışmalar kapsamında turizme yönelik yatırımlar bu bölgede yoğunlaşmıştır. Korunması gerekli önemli eserlerden Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarına ait yeşil alanlara büyük iki otel (Swiss ve Conrad) inşa edilmiş, Çırağan Sarayı restore edilerek otele dönüştürülmüştür (Beşiktaş - Dolmabahçe – Ortaköy 1/5000 Ölçekli KANİP Raporu, 2009). Barbaros Bulvarı'nın bir devamı olarak Büyükdere-Maslak aksı da büyük firmalara ait gökdelen yapıları şeklinde uluslararası iş merkezleriyle gelişim göstermiş (Öktem, 2005), 1988 yılında yapılan FSM Köprüsü bu gelişimi desteklemiştir. 1994 yılı NİP Raporu'nda da

belirtildiği üzere bu gelişim Boğaz silüetini büyük ölçüde etkilemiştir (Şekil 3.275).

Şekil 3.277 Boğaz silüeti, Avrupa yakası, 2018 *(Göksu & Pilehvarian, 2019)*

80'li yıllarda yaşanan bu gelişim ve dönüşümler, tarihi bir merkez özelliği taşıyan Beşiktaş'ta farklı nitelikteki doğal ve tarihi alanların bölgesel sit alanı ilan edilmesini de gerekli kılmıştır. 1985 tarihli Ihlamur Kasrı ve Çevresi Doğal ve Tarihi Sit Alanı, 1995 tarihli Yıldız Parkı Tarihi ve Doğal Sit Alanı, 2004 tarihli Beşiktaş Köyiçi Kentsel Sit Alanı, yine 2004 tarihli Dolmabahçe Sarayı Saat Kulesi ve Bezm-i Alem Valide Sultan Camii'nin Koruma Alanı kararları bunlardan bazılarıdır (Harita 3.84).

Harita 3.90 Beşiktaş Kentsel ve Doğal Sit Alanları *(Beşiktaş Belediyesi, 2009)*

Sinan Paşa Camii, Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi, Barbaros Hayrettin Paşa Anıtı, Barbaros Hayrettin Paşa İskelesi, Neccarzade Mustafa Rızaettin Türbesi, Beşiktaş İskelesi, Deniz Müzesi gibi önemli tarihi eserleri barındıran Beşiktaş tarihi merkezi, tarihi kimliğinin dışında şehir içi ana bağlantı akslarının kesiştiği noktada yer almasıyla da günümüzde önemini sürdürmektedir. Bu kapsamda meydan düzenleme çalışması gerçekleştirilmiş, proje alanında bulunan anıtsal tarihi eserlerin meydanla bütünleştirilmesi hedeflenmiştir (Şekil 3.276). Sürdürülebilir bir kullanım alanı oluşturularak, yaya-taşıt ilişkisi yeniden ele alınmıştır. Yine proje kapsamında 2021 yılında Barbaros Bulvarı'ndan Ortaköy'e dönüşte kullanılan üst geçit kaldırılmıştır (K2 Haber, 2021) Şekil 3.277). Proje kapsamında, Beşiktaş merkezden Ortaköy yönüne devam eden ana caddenin (Beşiktaş Caddesi) yerin altına alınması tasarlanmış olsa da henüz gerçekleştirilememiştir (2022).

Şekil 3.278 Proje görseli *(URL 79)*

Şekil 3.279 Beşiktaş merkez bölgesi, dönüşüm öncesi *(URL 80)*

Tarihi merkezden ticaret bölgesine uzanan aks boyunca gerçekleşen dönüşüm çalışmaları, zaman zaman tarihi eserlerin yok olması pahasına plan bütünlüğü gözetilmeksizin gerçekleştirilmiştir. Beşiktaş tarihi merkezinden Barbaros Bulvarı ve devamında Büyükdere Caddesi boyunca uzanan aks tarihi merkez ve zaman içerisinde oluşmuş olan ve İstanbul'un modern yüzünü temsil eden yüksek irtifalı ticari binalar arasında bir bağlantı olmaya devam etmektedir (Şekil 3.278-279).

Şekil 3.280 Beşiktaş merkezden Zincirlikuyu-Maslak yönüne bakış *(URL 81)*

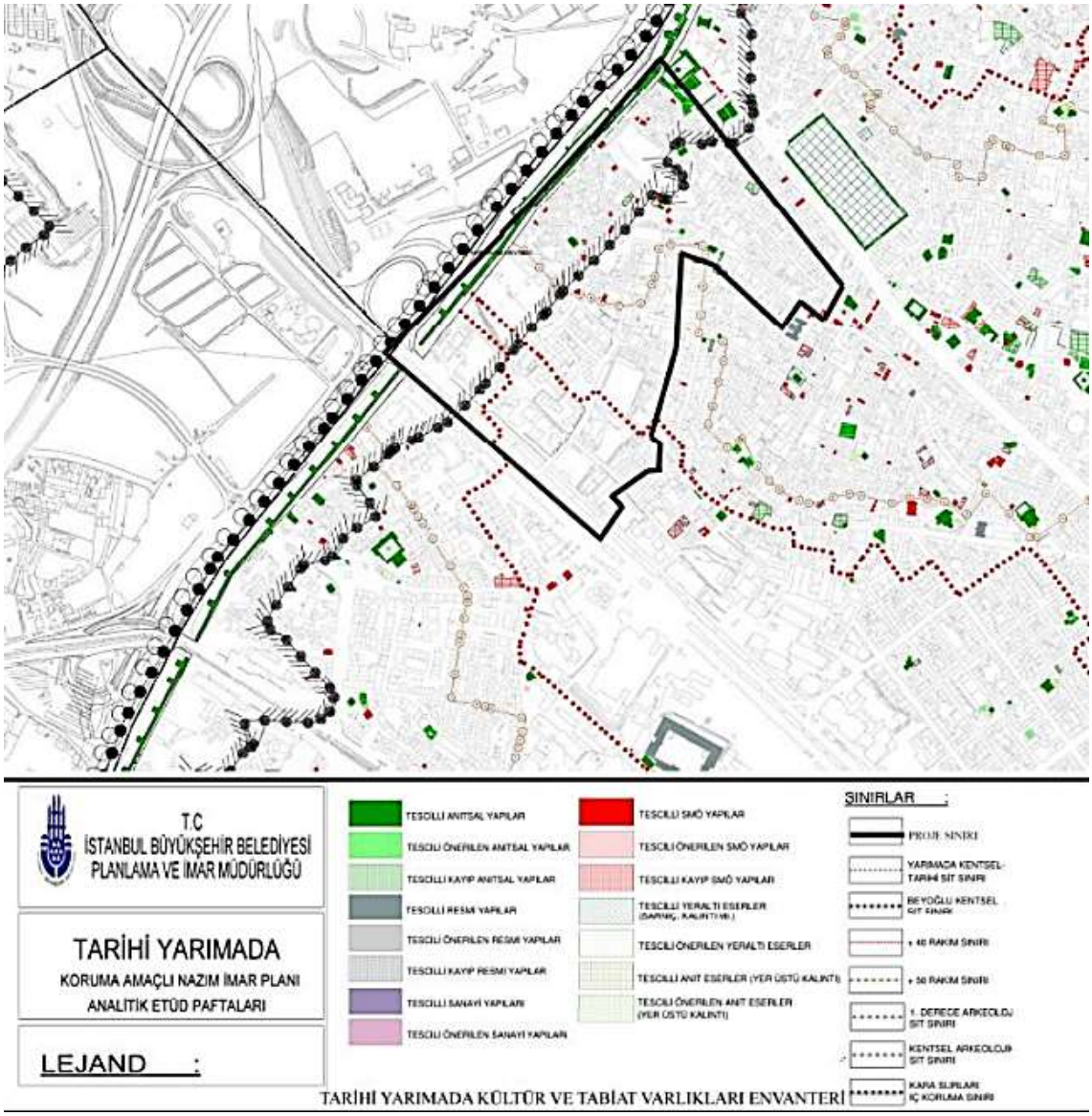
Şekil 3.281 Beşiktaş ticari bölge genel görünüş *(URL 82)*

3.3.3. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi (Yenileme Projesi)

Tarihi yarımada sınırları içerisinde yer alan diğer dönüşüm uygulaması da Sulukule adıyla bilinen Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri'nde gerçekleştirilen yenileme projesidir (Harita 3.85). Vatan Caddesi ve Fevzipaşa Caddesi arasında bulunan proje alanını, tarihi yarımadanın sınırları olarak kabul edilen surlar doğu yönünde sınırlamıştır.

Proje alanında tarihi Surlar dışında, Mihrimah Sultan ve Neslişah Sultan Camii ve Hazireleri ile Sarmaşık Rum Ortodoks Kilisesi gibi pek çok anıtsal eser

bulunmaktadır. Tarihi merkezin içinde kalan bu alan, önceleri sivil mimarlık örnekleri de barındırırken maalesef pek çoğu günümüze ulaşmamıştır.

Harita 3.91 Tarihi Yarımada Kültür ve Tabiat Valıkları Envanteri, 2005 (İBB, 2005)

İstanbul'un fethinin hemen sonrasında Fatih Sultan Mehmet'in şehri şenlendirme maksadıyla Evliya Çelebi'nin Balkan sancaklarından getirildiğini kaydettiği Romanlar, toplu halde Ayvansaray, Üsküdar gibi semtlerden başka bu bölgede de yerleşmeye başlamış (Altınöz, 2005), bölge eğlence işiyle meşgul olan Romanlara uzun yıllar ev sahipliği yapmıştır (Harita 3.86).

Harita 3.92 I. Dünya Savaşı öncesi Sulukule, 1913-14 (Fatih Belediyesi, 2006)

Cumhuriyet döneminde, özellikle 1950'li yıllarda başlayan imar faaliyetleri kapsamında Vatan Caddesi açılırken Edirnekapı civarındaki surların bir kısmı ile Sulukule'deki pek çok ev yıkılmıştır (Kaban, 2011). 1990'lı yıllarda bölgede bulunan eğlence mekanlarının kapatılmaya başlaması, bölge esnafının işsiz kalmasına ve yoksulluğun artmasına sebep olmuş, sosyal yapının yaşam kalitesi düşmüştür. Bu durum fiziksel yapıda da yıpranmayı beraberinde getirmiş, bölgedeki köhneme ve çöküş hızlanmıştır.

2005 yılında Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri, 5366 sayılı kanun kapsamında Kentsel Yenileme Bölgesi ilan edilmiştir. 03 Nisan 2006 tarih ve 2006/10299 sayılı kararla "Fatih, Hatice Sultan-Neslişah Sultan Mahalleleri Yenileme Alanı" olarak Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir (Şekil 3.280). Yine 2006 yılında kamulaştırma kararlarıyla yıkımlar başlatılmıştır.

Şekil 3.282 Yenileme Alan sınırı uydu görüntüsü, 2006 (Fatih Belediyesi, 2006)

Alanla ilgili Yenileme Avan Projesi, 02.11.2007 tarihinde İstanbul Yenileme Alanları KTVKBK tarafından onaylanmıştır. Proje, Belediye Meclisinin ve İBB Başkanının 18.12.2007 tarihli onayı ile yürürlüğe girmiştir. İBB, Fatih Belediyesi ve TOKİ arasında imzalanan protokol ile yıkım ve yapım işlerinin sorumluluğu TOKİ'ye verilmiştir.

Projenin ana hedefleri;

- Tarihi Yarımada'nın özgün karakterine uymayan unsurların ortadan kaldırılması,
- İlçe bütününü kapsayan bütüncül bir plan yaklaşımı ile işlevlendirme çalışması yapılması,
- Bölgenin özgün kültürel değerlerinin korunması,
- Bölgeyle bütünleşen anıt eserlerin ve önemli sivil mimarlık örneklerinin restore edilerek tarihi dokunun canlandırılması,
- Bölgenin yapılaşma dengesinin korunarak peyzaj kalitesinin artırılması,
- Tasarımda tarihi surların baskın unsur olarak ele alınması,

- Ulaşım ağının tarihi merkezlerin yapısına uygun bir şekilde çözülmesi,
- Varolan tarihi yol dokusunun tasarımda değerlendirilmesi,
- Farklı ulaşım türlerinin birbirleriyle birleştirilmesi,
- Tarihi alanların yaya hatları ile birbirine bağlanması şeklinde belirtilmiştir (Fatih Belediyesi, 2006).

Fiziksel eskimenin yoğun olduğu, altyapı olarak yetersiz, sosyal ve işlevsel yapının da zarar gördüğü köhnemiş bir alandan (Şekil 3.281-282-283-284), yaşanabilir standartlarda, iç avlulu, kamusal sosyalleşme alanları ile dışa dönük bir merkez kurgusu oluşturulmak istenmiştir.

Şekil 3.283 Dönüşüm öncesi genel görünüm (Fatih Belediyesi, 2006)

Şekil 3.284 Dönüşüm öncesi genel görünüm (Fatih Belediyesi, 2006)

Şekil 3.285 Dönüşüm öncesi genel görünüm (Fatih Belediyesi, 2006)

Şekil 3.286 Dönüşüm öncesi genel görünüm (Fatih Belediyesi, 2006)

Mimari ve kentsel standartların geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve yenilenmesine, sosyo-kültürel bütünleşmenin sağlanmasına, konfor şartlarının ve işlev kapasitesinin artırılmasına, ulaşım sisteminin geliştirilmesine, ekonomik destek ve düşük maliyet oluşturulmasına yönelik amaçlar belinmiş ve proje bu doğrultuda üretilmiştir (Harita 3.87) (Şekil 3.285).

Yakup Kethüda Çeşmesi gibi 30'a yakın sivil mimarlık örneğinin restore edilmesini de kapsayan projeye karşı çeşitli davalar açılmış olsa da, 2009 yılında tamamlanan yıkımlardan sonra 2010 yılında inşaat çalışmaları başlatılmış, 2012 yılında da tamamlanmıştır (Şekil 3.286-287-288-289-290-291). Uygulanan proje, uygulayıcı merciler tarafından sosyal yapıyı koruma, kaybolan kent estetiğini yeniden

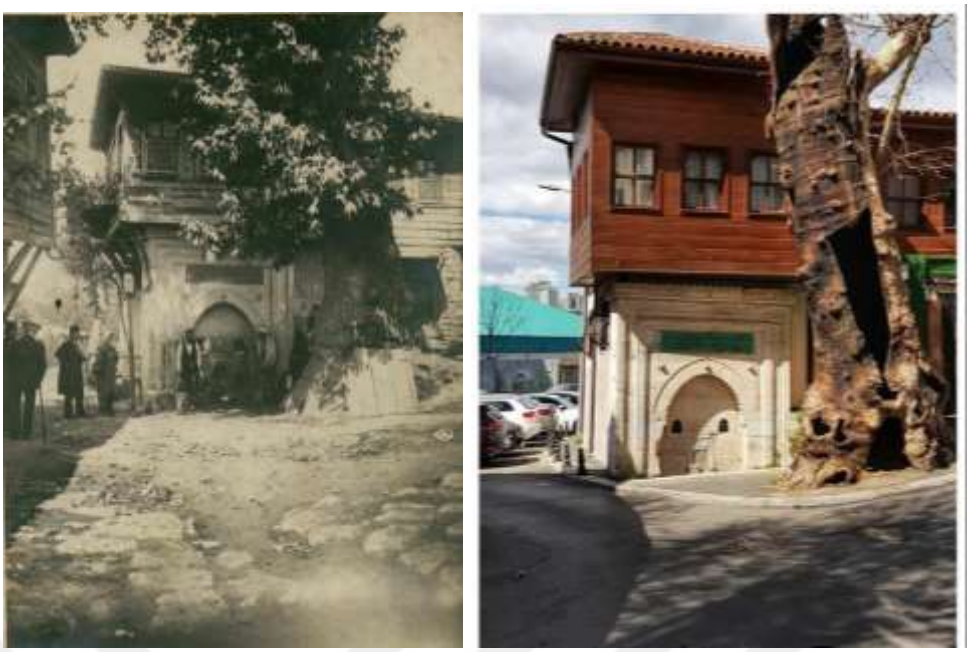
üretme, işlev ve altyapı yetersizliğini bertaraf etme gerekçeleri ile gerçekleştirilmiştir. Ancak, proje mevcut sakinlerinin başka bir yere taşınması ve kullanıcı kitlesinin ve sosyal dokunun değişmesi sebebiyle soylulaştırmaya neden olması ve üretilen yapı bloklarının geleneksel konut mimarisinin kötü taklitlerinden öteye geçememesi sebepleriyle eleştirilmektedir (Şekil 292-293).

Harita 3.93 Vaziyet Planı (Fatih Belediyesi, 2006)

Şekil 3.287 Proje görseli (Fatih Belediyesi, 2006)

Şekil 3.288-289 Sulukule Çınarlı Çeşme (Yakup Kethüda Çeşmesi) solda 1936 ve sağda 2019 (URL 83) (URL 84)

Şekil 3.290-291-292-293 Dönüşüm sonrası genel görünüm (Bayazitoglu, 2022)

Şekil 3.294 Sulukule, solda Guillaume Berggren, 19. Yüzyıl (URL 85)

Şekil 3.295 Sulukule, 2013 (URL 86)

4
DEĞERLENDİRME

Tez çalışmasının ana konusu tarihi kent merkezlerindeki kentsel dönüşüm uygulamalarının bünyesinde barındırdığı tarihi eserleri ne şekilde etkilediğini incelemektir. Bu amaçla ikinci bölümün ilk kısmında öncelikle kavram olarak "kentsel dönüşüm" ifadesinin ne şekilde tanımlandığı incelenmiştir. Yapılan tanımlara bakıldığında, kentsel dönüşümün, temelde sürekli değişim içinde olan kentlerde süreç içerisinde meydana gelmiş olan kentsel olumsuzluklarının ortadan kaldırılması veya kusurlarının iyileştirilip düzeltilmesi amacıyla farklı yöntemler kullanılarak gerçekleştirildiği çok boyutlu geniş bir kavram olduğu görülmüştür. Kısaca, kentsel dönüşüm genel anlamda, pek çok farklı sebepten dolayı çöküntü haline gelmiş kentsel dokuların fiziksel, işlevsel ve sosyal olarak dönüştürüldüğü ve bu dönüşümün sonuçlarının da hesap edildiği bir uygulama süreci olarak tanımlanabilir.

Kentsel dönüşümün kavram olarak farklı şekillerde karşımıza çıkması, uygulanacak yöntemlerin de farklılaşmasına neden olmuştur. Kentsel dönüşüm denilince, koruma, yenileme, düzenleme, sağlıklaştırma, yeniden canlandırma, temizleme, geliştirme, yeniden işlevlendirme gibi pek çok farklı yöntem kullanılmaktadır. İkinci bölümün ikinci kısmında bu yöntemler müdahale biçimleri bakımından gruplandırılmış ve "*yenilemeye dayalı kentsel dönüşüm, korumaya dayalı kentsel dönüşüm, iyileştirmeye dayalı kentsel dönüşüm, yeniden canlandırmaya dayalı kentsel dönüşüm ve soylulaştırmaya dayalı kentsel dönüşüm*" şeklinde 5 ana başlık altında toplanmıştır.

Yenilemeye dayalı kentsel dönüşümlerde fiziksel, işlevsel ya da ekonomik eskime oranı yüksek düzeydeki faktörler ortadan kaldırılarak, kentsel mekan tekrar yaşanabilir seviyeye dönüştürülmektedir. Bu yöntemle mevcut yapıdaki fiziksel eskime / yıpranma bulunan sağlıksız unsurlar tamamen farklı bir biçimde yeniden

üretilir. Fiziksel yapı dönüşürken, işlevsel ve sosyal yapı korunabilir ya da dönüşebilir.

Korumaya dayalı kentsel dönüşüm uygulamalarında, tarihi dokulardaki yıpranma, mevcut yapıların basit ya da esaslı onarımlarının ve bakımlarının düzenli olarak yapılmasıyla giderilir. Böylelikle tarihi dokunun fiziksel yapısının aslına uygun olarak korunarak günümüze kadar ulaşabilmesi sağlanmaktadır. İşlevleri ise korunabilir ya da dönüştürülebilir.

İyileştirmeye dayalı kentsel dönüşüm çalışmaları; daha çok fiziksel eskime, yıpranma ve bozulmanın başladığı, özgün niteliğin henüz tamamen kaybolmadığı ancak aykırı eklerin görüldüğü kentsel alanlarda yapılan dönüşüm uygulamaları olarak değerlendirilebilir. İşlevini yitirmiş olan yapıların özgünlüğüne zarar vermeyecek şekilde doku tekrar kullanılabilir hale getirilerek işlevsel yapı korunur ve çevresiyle uyumlu hale gelmesi sağlanır. Sosyal yapı korunabilir ya da dönüşebilir.

Yeniden canlandırmaya dayalı kentsel dönüşümlerde işlev kaybı olan ya da terkedilmiş bölgeler, bu duruma sebep olacak her türlü etki ortadan kaldırılarak fiziksel yapıları sosyal önlemlerle iyileştirilir ve yeniden hayata döndürülür yani canlandırılır. Fiziksel yapıya ek olarak işlevsel yapı da iyileştirilir ve sosyal yapının dönüşümü sağlanır.

Soylulaştırma; düşük gelirli kullanıcıların yoğun olduğu fiziksel eskime ve yıpranma görülen kentsel alanların, orta ve üst gelir grubu sınıfına dâhil kullanıcılar ile yer değiştirmesi ile sonuçlanan fiziksel, sosyal ve kültürel dönüşüm yöntemidir. Fiziksel yapı korunur ya da dönüşür. İşlevsel yapı korunur ancak sosyal yapı dönüşür (Bkz. Tablo 2.1).

Kent merkezlerindeki çöküntü alanlarının yenilemeye, korumaya, iyileştirmeye ve soylulaştırmaya dayalı dönüşüm uygulamaları ile yeniden yapılandırılması amacıyla bir takım yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir. İkinci bölümün üçüncü kısmında konuya ilişkin Türkiye'deki yasal düzenlemeler incelenerek, kentsel dönüşüm için önceleri daha çok 'yenileme' tanımının kullanıldığı, ancak farklı dönemlerde ve farklı alanlardaki uygulamalarda kendi içinde değiştiği, zamanla

farklı boyutlar kazanabildiği gözlemlenmektedir. Tarihi ve kültürel alanların korunarak ve geliştirilerek dönüştürülmesi için de bir takım kanunların yürürlüğe girdiği görülmektedir. Ancak kentsel dönüşümün doğrudan tanım olarak yasalarda yer alması 2000'li yılları bulmuştur.

Ülkemizde kentsel dönüşüm konusu ile doğrudan ilgili olan kanun, 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı kanundur. Bu kanunun amacı, risk altında bulunan alanlarla, bu alanlar dışında kalan riskli yapıların bulunduğu bölgelerde, fen-sanat standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşam çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir (2012). Kanun, daha çok yenilemeye dayalı kentsel dönüşüm uygulamalarına yasal zemin oluştururken, korumaya dayalı kentsel dönüşüm uygulamalarına dolaylı olarak atıfta bulunur.

5393 sayılı kanunun 73. Maddesi, "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanları" ile alakalıdır. Bu maddede, kentsel dönüşüm proje alanları detaylı bir şekilde ifade edilmiş olsa da, tarihi kent merkezlerinin hangi standart ve kriterlere göre hangi kurum sorumluluğunda dönüştürüleceği ile alakalı net bir açıklama bulunmamaktadır. Kanun yenilemeye, korumaya, iyileştirmeye ve yeniden canlandırmaya dayalı kentsel dönüşüm yöntemlerine yasal zemin oluşturur (2005).

2004 yılında çıkartılan 5216 sayılı kanun da yenilemeye ve iyileştirmeye dayalı kentsel dönüşüm uygulamaları için yasal zemin oluşturur. Yine 2004 yılında çıkarılan 5104 sayılı kanun da şehrin sadece seçilmiş bir bölgesi için çıkarılmış olup, kentsel dönüşüm adına kapsayıcı bir kanun niteliği taşımasa da yenilemeye dayalı kentsel dönüşüm uygulamalarına dayanak sağlamıştır. Yenilemeye dayalı kentsel dönüşüm uygulamaları için altlık olabilecek bir diğer kanun 1984 yılında yürürlüğe giren 2985 sayılı kanundur. TOKİ'nin gecekondulaşmanın yoğun olduğu ya da depreme karşı riskli bulunan bölgelerde ve tarihi alanlarda, plan yapmaya, kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri hazırlamaya ve yapılan plan ve projeler doğrultusunda uygulamayı gerçekleştirmeye yetkili olduğu görülmektedir. 1985 yılında kabul edilen 3194 sayılı İmar Kanunu da yerleşme

yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir.

Tarihi kent merkezlerindeki kentsel dönüşüm çalışmalarına yasal dayanak olan kanunlara bakılacak olursa, iki yasal düzenleme ön plana çıkmaktadır. 1983 yılında kabul edilen 2863 sayılı KTVKK kapsamlı bir koruma yasası olup, korumaya ve iyileştirmeye dayalı kentsel dönüşüm uygulamaları için yasal dayanak oluşturmaktadır. Bu kanun ile kentsel korumaya ilişkin planlamanın yapımı, değerlendirilmesi ve onama süreçleri açıklanmaktadır. Yine 2005 yılında yürürlüğe giren 5366 sayılı kanun, daha çok tarihi ve kültürel değere sahip yapıların bulunduğu alanların yenilenmesini mümkün kılan kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Korumaya, iyileştirmeye ve yeniden canlandırmaya dayalı kentsel dönüşüm uygulamaları için yasal zemin oluşturan kanun ile tarihi kent dokularını içeren kentsel alanlarda dönüşüm çalışmaları yapılabilmektedir (Bkz. Tablo 2.2).

Çalışmanın üçüncü bölümünde incelenen, birçoğu geçmişte veya günümüzde başkentlik yapmış ve uzun tarihi geçmişi olan şehirler Berlin, Paris, Beyrut, Ankara, Konya, Diyarbakır ve İstanbul'un tarihi merkezlerinin, zaman içinde, savaşlar, çatışmalar, göçler, hızlı nüfus artışları, ticari baskı gibi nedenlere bağlı olarak yaşadığı fiziksel, ekonomik ya da işlevsel eskime sonucu, bazen yasalar kapsamında bazen de denetimsiz olarak dönüştüğü görülmüştür.

Üçüncü bölümün ilk kısmında incelenen Almanya'nın Berlin kentindeki, ilk yapılaşmanın 19. yüzyılda başladığı bilinen *Potsdamer Meydanı*, çevresinde bulunan kamusal ve sivil mimari örnekler ile tarihi merkez özelliği taşımaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin bölünmesinin bir sonucu olarak 1961 yılında inşa edilen Berlin Duvarı ile meydanın ikiye bölünmesi, ülkenin birliğini yeniden sağlamak adına 1989 yılında duvarın yıkılması sonucu oluşan işlevsiz alanın kentsel bir boşluk oluşturması ve ekonomik/ticari çöküntü alanı olması sebepleriyle alanın dönüşümü gerekli görülmüştür. Uygulanacak kentsel dönüşüm çalışmaları sonucunda, kentin doğu ve batı bölgelerinin mekansal olarak tekrar birleştirilmesi, meydanın çok fonksiyonlu bir cazibe merkezi haline getirilmesi ve kent dokusuna entegre edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda kültürel yapılar,

alışveriş merkezleri, büro ve konut alanları gibi çok amaçlı kullanıma sahip yeni yapılar inşa dilmiş, caddeler genişletilmiş, tarihi eserlerin kalıntıları restore edilerek yeniden inşa edilen yapılara entegre edilmiştir. Kalıntılardan yerinde korunamayanlar ise özel teknikle taşınmıştır. Meydanda bulunan tarihi istasyonun işlevi korunarak meydan, kent toplu taşıma ağına entegre edilmiştir. Böylelikle ticari faaliyetler artmış, bölge canlılık kazanmıştır. İşlevi olmayan kentsel boşluk yeni yapıların inşasıyla ortadan kaldırılmıştır (Bkz. Şekil 3.1 - 3.22 ve Harita 3.1 - 3.2 arası).

Fransa'nın başkenti Paris'in tarihi kent merkezinde de artan ticaret hacminin tarihi kent merkezi üzerinde baskı oluşturması sebebiyle yeni bir ticari merkez oluşturulması amaçlanmış, 1958 yılında tarihi merkezin çeperinde bulunan *La Defense* bölgesinde dönüşüm için çalışmalar başlatılmıştır. Söz konusu proje alanı, direkt tarihi merkez olmamakla birlikte, tarihi cadde ile tarihi kent merkezine bağlandığı için bu çalışmaya konu edilmiştir. Kent merkezinden çıkan tarihi ana caddenin La Defense bölgesindeki çöküntü alanına bağlanması da yeni oluşturulacak merkezin o aks boyunca ele alınmasını gerektirmiştir. Böylelikle bir yandan tarihi merkez üzerindeki ticari hacmin oluşturduğu baskı azaltılırken, diğer yandan tarihi kent merkezi ve ticaret bölgesinin bağlantısının tarihi aks ile sağlanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda kültürel yapılar, alışveriş merkezleri, büro ve konut alanları gibi çok amaçlı kullanıma sahip yeni yapılar inşa edilmiş, tarihi merkeze entegre edilmiş bir raylı sistem noktası oluşturulmuş, bölgede bulunan tarihi anıt heykel taşınarak korunmuştur. Oluşturulan yeni yerleşim tarihi cadde ile birbirine bağlanarak, tarihi caddenin bağlandığı çöküntü bölgesi önemli bir ticari ve turistik bölgeye dönüşmüştür (Bkz. Şekil 3.23 - 3.55 ve Harita 3.3 - 3.8 arası).

Yaklaşık 5000 yıllık bir geçmişi olan Lübnan'ın *Beyrut* kenti merkezi de kamusal, dini ve sivil mimari örnekleri ve arkeolojik buluntuları ile çok katmanlı bir kent oluşumudur. 1975 yılında ülkede patlak veren iç savaş sonrası fiziki alt yapı ve üst yapı tamamen yıkılmış ya da kısmen hasar görmüştür. Fiziki yıkımın sebep olduğu demografik bölünme ve sosyal parçalanma beraberinde ekonomik ve ticari çöküntüyü getirmiştir. Fiziksel yapının yeniden inşası, sosyal dokunun

bütünleştirilmesi, merkezin tekrar kültürel ve ticari çekim merkezi olması sebebiyle Beyrut tarihi kent merkezi dönüşüm çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda tarihi eserler restore edilerek ve arkeolojik kazı çalışmaları yapılarak, tarihi unsurların bir yürüyüş aksı ile birbirine bağlanması sağlanmıştır. Liman bölgesinde dolgu alanı oluşturularak, kıyı kesiminde kamusal rekreasyon alanları oluşturulmuş, ticari faaliyetlerin artışı ile de bölge canlılık kazanmıştır (Bkz. Şekil 3.56 - 3.77 ve Harita 3.9 - 3.22 arası).

Yapılan arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan buluntulara göre tarihi milattan önce 12.000 yıllarına dayandığı düşünülen *Ankara*, hem başkent olması hem de önemli bir tarihi merkez olması açısından dikkat çekmektedir. Kamusal, dini ve sivil mimari örnekleri, kale ve surları, arkeolojik buluntuları ile Ankara'daki tarihi merkezler olan Hacı Bayram Camii ve çevresi, Ulus Meydanı ve çevresi ve Kale ve çevresinde de kentsel dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Hızlı nüfus artışı ile tarihi merkezlerin çöküntü haline gelmeleri, merkezler etrafında oluşan yoğun ve düzensiz yapılaşma ile merkezlerin cazibesini yitirmesi sebepleriyle dönüşüm çalışmaları başlatılmıştır. Yüksek yoğunluklu yapılar yıkılarak tarihi eserler restore edilmiş, arkeolojik kazı uygulamaları ile kalıntılar ortaya çıkarılarak sergileme alanları oluşturulmuştur. Geleneksel çarşı dokusu ticari fonksiyonuna kavuşturulmuş, merkezlerin tekrar kültürel, dini ve ticari çekim merkezi olması hedeflenmiştir (Bkz. Şekil 3.78 - 3.141 ve Harita 3.23 - 3.33 arası).

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu bilinen Konya'nın tarihi kent merkezi olan Alaaddin Tepesi ve çevresi, pek çok önemli medeniyetin izlerini taşımakta ve farklı dönemlerden kale ve şehir surları, dini ve sivil mimari örnekler ve arkeolojik buluntular barındırmaktadır. Zaman içerisinde ikincil bir kent odağı olarak ortaya çıkan Mevlana Meydanı ile tarihi merkezinin bağlantısının sağlanması, merkezlerin kültürel, dini ve ticari çekim merkezi olması, tarihi dokuların niteliksiz eklerden temizlenerek ortaya çıkarılması sebepleriyle kentsel dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar kapsamında, kamusal ve sivil mimari örnekler restore edilmiş, arkeolojik kalıntılar ortaya çıkarılmış ve sergileme alanı oluşturulmuştur. Geleneksel çarşı dokusu ticari fonksiyonuna kavuşturulmuş, Kılıçarslan Köşkü gerçek ölçüleriyle inşa edilmiş ve seyir terası

oluşturulmuş, tarihi ögeler Mevlana Caddesi aksıyla birbirine bağlanmıştır (Bkz. Şekil 3.142 - 3.181 ve Harita 3.34 - 3.40 arası).

Tarihi milattan önce 4000'lere dayanan *Diyarbakır* da kale ve surları, kamusal, dini ve sivil mimari örnekleri ve arkeolojik buluntuları ile çok katmanlı bir kent oluşumudur. Merkez Sur ilçesinde 2015 yılının sonlarında başlayan terör olayları ve güvenlik birimleri tarafından gerçekleştirilen operasyonlar neticesinde, kentin tarihi merkezinde pek çok bina kullanılamayacak derecede zarar görmüş, Sur ilçesinin büyük bir kısmı harap olmuştur. Çatışmalar sonrası fiziki alt yapı ve üst yapının tamamen yıkılmış ya da kısmen hasar görmüş olması, fiziki yıkımın sonucu merkezin cazibesini yitirmesi sebebiyle ekonomik ve ticari canlılık da yok olmuştur. Fiziksel yapının yeniden inşası, alandaki güvenlik problemlerinin ortadan kaldırılması, merkezin kültürel ve ticari çekim merkezi olması, tarihi unsurların eklerden temizlenerek tekrar ortaya çıkarılması amacıyla kentsel dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Tarihi eserler restore edilerek ön plana çıkarılmış, arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiş, sokak sağlıklaştırma çalışmaları ve yeniden inşa yöntemleriyle geleneksel konut dokusu tekrar canlandırılmıştır (Bkz. Şekil 3.182 - 3.225 ve Harita 3.41 - 3.57 arası).

Son dönemde gerçekleştirilen ulaştırma projeleri sırasında ortaya çıkarılan arkeolojik buluntulara göre 8500 yıllık bir geçmişi olan ve pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış İstanbul'un tarihi merkezi esas olarak *Tarihi Yarımada*'dır. Farklı dönemlerden kamusal, sivil ve dini mimarlık örneklerine ev sahipliği yapan merkezde bulunan *Beyazıt Meydanı*'nda meydanın çevresiyle kurduğu mekansal, algısal ve işlevsel ilişkinin yıpranması, fiziksel eskime, işlevsel kurgunun yetersiz kalması, çevresinde yer alan tarihi eserlerin algılanamaması sebepleriyle dönüşüm çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kamusal mimari örnekler restore edilmiş, restore edilen yapılara yeni işlevler kazandırılmış, tarihi meydanın çevresindeki tarihi eserlerin görünürlüğü artmıştır. Yine Tarihi Yarımada sınırları içinde kalan *Neslişah Sultan ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule)*'nde de fiziki alt yapı ve üst yapının büyük oranda eskimiş olması, sosyal dokunun fiziki dokuyu iyileştirmede yetersiz kalması ve ekonomik / ticari çöküntü bölgesine dönüşmesi sebepleriyle kentsel dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda kamusal ve sivil mimari

örnekler restore edilmiş, tarihi konut dokusu yeniden canlandırılmıştır. Kurulduğunda tek bir merkez olan İstanbul, Osmanlı döneminde merkez dışında Bilad-ı Selase diye anılan üç alt merkez ile gelişmeye devam etmiş ve tarihi kent çeperinde de birden çok merkez oluşmuştur. Tarihi Yarımada'dan Haliç ve Galata'ya oradan Boğaz hattı boyunca ilerleyen kentsel gelişimde *Beşiktaş* da önemli bir tarihi merkezdir. Tarihi merkez üzerindeki ticari hacmin oluşturduğu baskının azaltılması için merkeze ana aksla bağlanabilen bir bölgede yeni bir ticari merkez oluşturulması amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kamusal ve sivil mimari örnekler restore edilmiş, arkeolojik kalıntılar ortaya çıkarılmıştır (Bkz. Şekil 3.244 - 3.293 ve Harita 3.80 - 3.87 arası).

Bu bölümde yapılan değerlendirmeler Tablo 4.1 ile özetlenmiştir (Bkz. Tablo 4.1).

Tablo 4.1. Tarihi Kent Merkezlerinin Dönüşüm Örneklerinin Özet Tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

	PROJE ADI	TARİHSEL NİTELİK	TARİHİ DOKU UNSURLARI	MEKANSAL SINIR	PROBLEMLER	HEDEFLER	AKTÖRLER	DÖNÜŞÜM STRATEJİLERİ	PROJE KAPSAMINDAKİ UYGULAMALAR	GENEL DEĞERLENDİRME
Dünyada Tarihi Kentlerde Yapılan Kentsel Dönüşüm Çalışmalarından Örnekler	Almanya Berlin Potsdamer Meydanı Dönüşümü	• İlk yapılaşmalar 19. yüzyıl ile başlamaktadır.	• Kamusal ve sivil mimari örnekler	• Potsdamer Meydanı ve çevresi	• II. Dünya Savaşı'ndan sonra Berlin Duvarı'nın inşaası ile alanın ikiye bölünmesi • Fiziki yıkımlar sonucu oluşan işlevsiz alanın kentsel bir boşluk oluşturması • Ekonomik ve ticari çökme	• Kentin doğu ve batı bölgelerinin mekansal olarak tekrar birleştirilmesi • Çok fonksiyonlu bir cazibe merkezi oluşturulması • Meydanın kent dokusuna entegre edilmesi	• Özel sektör yönetimi • Kamu yönlendirme ve denetimi • Sivil toplum örgütleri katılımı	• Yenilemeye dayalı dönüşüm • Korumaya dayalı dönüşüm • İyileştirmeye dayalı dönüşüm • Yeniden canlandırmaya dayalı dönüşüm	• Kültürel yapılar, alışveriş merkezleri, büro ve konut alanları gibi çok amaçlı kullanıma sahip yeni yapıların inşaası • Potsdamer Caddesinin genişletilmesi • Tarihi eserlerin restorasyonları	• Ticari faaliyetlerin artışı ile bölge canlılık kazanmıştır. • İşlevi olmayan kentsel boşluk yeni yapıların inşasıyla ortadan kaldırılmıştır. • Alan mevcut kent dokusuna bağlanmıştır.
	Fransa Paris La Defense Bölgesi Dönüşümü	(Söz konusu proje alanı, tarihi cadde ile tarihi kent merkezine bağlandığı için çalışmaya konu edilmiştir.)	• Anıt heykel • Tarihi aks (Şanzelize Caddesi)	• La Defense Bölgesi ve Şanzelize Caddesi	• Artan ticaret hacminin tarihi kent merkezi üzerinde baskı oluşturması • Tarihi kent merkezinden çıkan ana aksın çöküntü alanına bağlanması	• Tarihi merkez üzerindeki ticari hacmin oluşturduğu baskının azaltılması • Yeni bir ticari merkez oluşturulması • Tarihi aks ile tarihi kent merkezi ve ticaret bölgesinin bağlantısının sağlanması	• Kamu-Özel sektör ortaklığı ile Bölgesel Kalkınma Ajansı yönetimi	• Yenilemeye dayalı dönüşüm • Yeniden canlandırmaya dayalı dönüşüm • Soylulaştırmaya dayalı dönüşüm	• Kültürel yapılar, alışveriş merkezleri, büro ve konut alanları gibi çok amaçlı kullanıma sahip yeni yapıların inşaası • Kentin ulaşım ağına entegre bir raylı sistem inşaası	• Çöküntü bölgesi önemli bir ticari ve turistik bölgeye dönüşmüştür.
	Lübnan Beyrut Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü	• Tarihi milattan önce 12. yüzyıla dayanan çok katmanlı kent oluşumudur. (Pers, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Memlük, Osmanlı, Fransız Manda Yönetimi)	• Kamusal, dini ve sivil mimari örnekler • Arkeolojik buluntular	• Beyrut Merkez Bölgesi	• İç savaş sonrası fiziki alt yapı ve üst yapının tamamen yıkılmış yada kısmen hasar görmüş olması • Fiziki yıkımın sebep olduğu demografik bölünme ve sosyal parçalanma • Ekonomik ve ticari çökme	• Fiziksel yapının yeniden inşası • Sosyal dokunun bütünleştirilmesi • Merkezin kültürel ve ticari çekim merkezi olması	• Hükümet tarafından kurulan yarı özel/özerk şirket yönetimi (Solidere The Lebanese Campany for Development and Reconstruction of the Beirut Central District s.a.l)	• Yenilemeye dayalı dönüşüm • Korumaya dayalı dönüşüm • İyileştirmeye dayalı dönüşüm • Soylulaştırmaya dayalı dönüşüm	• Tarihi eserlerin restorasyonları • Arkeolojik kazı uygulamaları • Kültürel Miras Yolu Projesi ile tarihi unsurların bir yürüyüş aksı ile birbirine bağlanması • Liman bölgesinde dolgu alanı oluşturulması • Kıyı kesimi kamusal rekreasyon alanları oluşturulması	• Savaş sonrası maliklerinin ülkeyi terketmesinden dolayı yapılan kamulaştırmalar soylulaştırmaya neden olmuştur. • Ticari faaliyetlerin artışı ile bölge canlılık kazanmıştır. • Fiziksel yenilenme gerçekleşmiştir. • Değer artışının olması pahalılaşmayı beraberinde getirmiştir.

Tablo 4.1'in devamı : Tarihi Kent Merkezlerinin Dönüşüm Örneklerinin Özet Tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

Türkiye'de Tarihi Kentlerde Yapılan Kentsel Dönüşüm Çalışmalarından Örnekler	Ankara Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü (Yenileme Projesi)	• Tarihi milattan önce 7-8. yüzyıllara dayanan çok katmanlı kent oluşumudur. (Frig, Hitit, Roma, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri)	• Kale ve surlar • Kamusal, dini ve sivil mimari örnekler • Arkeolojik buluntular	• Hacı Bayram Cami ve çevresi • Ulus Meydanı ve çevresi • Kale ve çevresi	• Hızlı nüfus artışı ile tarihi kent merkezinin çöküntü haline gelmesi • Tarihi merkezler etrafında oluşan yoğun ve düzensiz yapılaşma ile merkezlerin cazibesini yitirmesi • Fiziksel eskime	• Merkezin kültürel, dini ve ticari çekim merkezi olması • Tarihi unsurların eklerden temizlenerek ortaya çıkarılması	• Kamu yönetimi	• Yenilemeye dayalı dönüşüm • Korumaya dayalı dönüşüm • İyileştirmeye dayalı dönüşüm • Yeniden canlandırmaya dayalı dönüşüm	• Tarihi eserlerin restorasyonları • Arkeolojik kazı uygulamaları • Yüksek yoğunluklu yapıların yıkılması • Trafik aksının yer altına alınıp bölgenin yayalaştırılması • Sokak sağlıklaştırma çalışmaları yapılması	• Birbirlerini tamamlamayan, bütüncül bir koruma politikasından uzak bir çalışma yürütülmüştür. • Yer yer uluslararası koruma ve restorasyon kriterlerine/ilkelerine aykırı olarak uygulama yapıldığı gözlemlenmektedir. • Kent bütününe yönelik uygulamalar gerçekleştirilememiştir.
	Konya Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü (Konya Tarihi Kent Merkezi Aslına Dönüşüm Projesi)	• Tarihi milattan önce 7-8. yüzyıllara dayanan çok katmanlı kent oluşumudur. (Hitit, Frig, Roma, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri)	• Şehir surları • Kamusal, dini ve sivil mimari örnekler • Arkeolojik buluntular	• Alaattin Tepesi ve çevresi • Mevlana Cami ve Türbesi ile çevresi • Bedesten Bölgesi • Mevlana Caddesi	• Tarihi merkezler etrafında oluşan yoğun ve düzensiz yapılaşma ile merkezlerin cazibesini yitirmesi • Fiziksel eskime	• Merkezin kültürel, dini ve ticari çekim merkezi olması • Tarihi unsurların eklerden temizlenerek ortaya çıkarılması • Tarihi aks ile tarihi kent merkezi ve yeni oluşturulan odak merkezinin bağlantısının sağlanması	• Kamu yönetimi	• Korumaya dayalı dönüşüm • İyileştirmeye dayalı dönüşüm • Yeniden canlandırmaya dayalı dönüşüm	• Tarihi eserlerin restorasyonları • Arkeolojik kazı uygulamaları • Sokak sağlıklaştırma çalışmaları yapılması • Mevlana Türbe Önü Meydan projesi ile yeni bir toplanma alanı oluşturulması • Alaattin Tepesi ile Mevlana Müzesi arasında kültür aksı oluşturulması	• Yer yer uluslararası koruma ve restorasyon kriterlerine/ilkelerine aykırı olarak uygulama yapıldığı gözlemlenmektedir. • Tarihi merkezlerin tarihi aksla bağlantısının oluşturulması ile bölge turizm açısından değer kazanmıştır.
	Diyarbakır Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü (Diyarbakır Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi)	• Tarihi milattan önce 6000 yıllarına dayanan çok katmanlı kent oluşumudur. (Hurri, Artuklu, Abbasi, Eyyubi, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri)	• Kale ve surlar • Kamusal, dini ve sivil mimari örnekler • Arkeolojik buluntular	• Merkez Sur ilçesi	• Çatışmalar sonrası fiziki alt yapı ve üst yapının tamamen yıkılmış yada kısmen hasar görmüş olması • Fiziki yıkımın sonucu merkez cazibesinin yitirilmesi • Ekonomik ve ticari çökme	• Fiziksel yapının yeniden inşası • Alanın güvenli bir yerleşim alanına dönüştürülmesi • Merkezin kültürel ve ticari çekim merkezi olması • Tarihi unsurların eklerden temizlenerek ortaya çıkarılması	• Kamu yönetimi	• Yenilemeye dayalı dönüşüm • Korumaya dayalı dönüşüm • İyileştirmeye dayalı dönüşüm • Soylulaştırmaya dayalı dönüşüm • Yeniden canlandırmaya dayalı dönüşüm	• Tarihi eserlerin restorasyonları • Arkeolojik kazı uygulamaları • Sokak sağlıklaştırma çalışmaları yapılması • Geleneksel konut dokusunun yeniden inşa yöntemiyle canlandırılması	• Yer yer uluslararası koruma ve restorasyon kriterlerine/ilkelerine aykırı olarak uygulama yapıldığı gözlemlenmektedir. • Tarihi merkezlerin muhdes yapılardan temizlenmesi ve güvenlik risklerinin ortadan kaldırılması ile bölge turizm açısından değer kazanmıştır. • Fiziksel yenilenme gerçekleşmiştir. • Sosyal dokunun değişmesi riski bulunmaktadır.

Tablo 4.1'in devamı: Tarihi Kent Merkezlerinin Dönüşüm Örneklerinin Özet Tablosu (Yazar tarafından üretilmiştir.)

İstanbul'da Tarihi Kentlerde Yapılan Kentsel Dönüşüm Çalışmalarından Örnekler										
	Beyazıt Meydanında Kentsel Dönüşüm	• Tarihi milattan önce 6000-6500 yıllarına dayanan çok katmanlı kent oluşumudur. (Tarihi Yarımada tarihi baz alınmıştır.) (Roma,Bizans ve Osmanlı Devletleri)	• Kamusal ve dini mimari örnekler • Arkeolojik buluntular	•Beyazıt Meydanı	• Merkezin çevresiyle kurduğu mekansal, algısal ve işlevsel ilişkinin yıpranması • Fiziksel eskime • İşlevsel kurgunun yetersiz kalması • Çevresinde yer alan tarihi eserlerin algılanamaması	• Merkezin kültürel, dini ve ticari çekim merkezi olması • Tarihi unsurların eklerden temizlenerek ortaya çıkarılması	• Kamu yönetimi	• Yenilemeye dayalı dönüşüm • Korumaya dayalı dönüşüm • İyileştirmeye dayalı dönüşüm • Yeniden canlandırmaya dayalı dönüşüm	• Tarihi eserlerin restorasyonları • Meydanın yayalaştırılması • Seyir basamakları oluşturulması	• Meydan ile igili pek çok kez proje tasarlanmış ancak uygulanamamıştır. • Daha önceki çalışmalarda yıkılan sivil mimari örnekler yeniden üretilmemiştir. • Fiziksel eskimeye yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.
	Beşiktaş Tarihi Merkez Dönüşümü **(Barbaros Bulvarı)**	• Tarihi milattan önce 4500-5000 yıllarına dayanan çok katmanlı kent oluşumudur.	• Kamusal, dini ve sivil mimari örnekler • Arkeolojik buluntular	• Beşiktaş Meydanı • Barbaros Bulvarı	• Tarihi merkez etrafında oluşan yoğun ve düzensiz yapılaşma ile tarihi eserlerin algılanamaması • Fiziksel eskime • İşlevsel kurgunun yetersiz kalması	• Tarihi merkez üzerindeki ticari hacmin oluşturduğu baskının azaltılması • Yeni bir ticari merkez oluşturulması • Tarihi aks ile tarihi kent merkezi ve ticaret bölgesinin bağlantısının sağlanması	• Kamu yönetimi	• Korumaya dayalı dönüşüm • İyileştirmeye dayalı dönüşüm • Soylulaştırmaya dayalı dönüşüm • Yeniden canlandırmaya dayalı dönüşüm	• Tarihi eserlerin restorasyonları • Arkeolojik kazı uygulamaları • Kültürel yapılar, alışveriş merkezleri, büro ve konut alanları gibi çok amaçlı kullanıma sahip yeni yapıların inşaası • Kentin ulaşım ağına entegre bir raylı sistem inşaası	• Tarihi merkezin ana aksla ticari bölgeye bağlanmıştır. • Ticari baskı merkezden uzaklaştırılmıştır. • Önemli bir ticari ve turistik bölge oluşturulmuştur.
	Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi **(Yenileme Projesi)**	• Tarihi milattan önce 6000-6500 yıllarına dayanan çok katmanlı kent oluşumudur. (Tarihi Yarımada tarihi baz alınmıştır.) (Roma,Bizans ve Osmanlı Devletleri)	• Kale ve surlar • Kamusal, dini ve sivil mimari örnekler	• Neslişah Sultan ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule)	• Fiziki alt yapı ve üst yapının büyük oranda eskimiş olması • Sosyal dokunun fiziki dokuyu iyileştirmede yetersiz kalması • Ekonomik, sosyal ve kültürel çöküntü	• Fiziksel yapının yeniden inşası • Alanın güvenli bir yerleşim alanına dönüştürülmesi • Tarihi unsurların eklerden temizlenerek ortaya çıkarılması	• Kamu yönetimi	• Yenilemeye dayalı dönüşüm • Korumaya dayalı dönüşüm • İyileştirmeye dayalı dönüşüm • Soylulaştırmaya dayalı dönüşüm • Yeniden canlandırmaya dayalı dönüşüm	• Tarihi eserlerin restorasyonları • Sokak sağlıklaştırma çalışmaları yapılması • Geleneksel konut dokusunun yeniden inşa yöntemiyle canlandırılması	• Uluslararası koruma ve restorasyon kriterlerine/ilkelerine aykırı olarak uygulama yapıldığı gözlemlenmektedir. • Fiziksel yenilenme gerçekleşmiştir. • Sosyal doku değiştirilmiştir.

5
SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç olarak; tarihi kent merkezlerindeki kentsel dönüşüme örnek olarak seçilen ve seçilme nedenleri açıklanan (Bkz. 1.2 Tezin Amacı) dünyadan üç ve Türkiye'den dört merkez üzerinden yapılan inceleme ve araştırmalar sonucu; tarihi kent merkezlerinin dünyadan seçilen örneklerinde, tarihi yapıların koruma ölçüt ve tekniklerine uygun olarak ve alan özelinde oluşturulan yasal mevzuat kapsamında değerlendirilerek, bu değerlendirmeler kapsamında restorasyon, rekonstrüksiyon ya da geleneksel dokunun yer yer kötü taklitleri (kitsch/kiç) olarak yenilendikleri, Türkiye'de de özellikle 5366 sayılı kanun ile ilan edilen yenileme alanlarında 2863 sayılı kanunun bazı özelliklerinin gözardı edilerek uygulama yapıldığı görülmüştür. Oysa bu yöntemleri uygulamadaki temel tutum, öncelikle tarihi merkezlerin korunması, bu korumanın kalıcı olması ve sürekliliğinin sağlanması olmalıdır. Venedik Tüzüğü'nde de belirtildiği üzere, tarihi merkezlerdeki tarihi yapıların korunması, onları her zaman herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabildiğinden (Venedik Tüzüğü, Madde 4-5, 1964), bu uygulamaların tarihi yapıların gelecek nesillere aktarılmasına da katkı sağladığı tespit edilmiştir. Bu merkezlerde uygulanan dönüşümler, tarihi eserlerin işlev devamlılığı ya da yeni işlev tanımları, ticari ve turistik kazanımları da beraberinde getirmiş, bölgelerin canlılığına katkı sağlamış böylelikle toplumsal kullanımı artırarak kamusal bir fayda oluşturmuştur.

Tablo 2.1'de özetlenmiş olan kentsel dönüşüm uygulamaları, Türkiye'de Tablo 2.2'den anlaşılabileceği gibi, 5366, 2863, 6306 sayılı kanunlar gibi tarihi eser boyutunda ve alansal anlamda dönüşümü sağlayan birbirinden farklı düzenlemeler ile yürütülebilmektedir (Bkz. Tablo 2.1 ve Tablo 2.2.). Kentsel dönüşüme ilişkin yürürlükte olan yasal mevzuatın çeşitliliği, tarihi merkezleri birden çok kurumun müdahalesine açık hale getirebilmekte, tarihi eser boyutunda uygulanan yenileme çalışmaları ile kentsel ölçekte gerçekleştirilen uygulamaların

tek bir merci tarafından yürütülememesi sonucunu doğurabilmektedir. Araştırma sırasında dünyadan seçilen örneklerde bahse konu kentsel dönüşüm uygulamalarına ait tüm bilgi ve belgelerin tek bir kaynakta toplanması (projelere ait resmi internet siteleri) araştırmayı kolaylaştırırken, Türkiye örnekleri için ilgili ÇŞB, ÇŞB İl Müdürlükleri ve il/ilçe yerel yönetimlerinin yaptığı çalışmalar tüm bu kurumlara ayrı ayrı ulaşılarak elde edilmiştir. Bu durum bile tek başına yetki çeşitliliğini göstermesi açısından yeterlidir. Tarihi eser boyutunda incelendiğinde, gerçekleştirilen dönüşüm çalışmalarının eserin korunması adına katkı sağladığı görülse de, kentsel anlamda bakıldığında birbirinden kopuk ve bütüncül plan uygulamalarından uzak örneklerin de karşımıza çıkmasına sebep olduğu söylenebilir. Oysa tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar (Venedik Tüzüğü, Madde 1, 1964). Mimarlık mirası yalnız üstün nitelikli tek yapıları ve çevreleri değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerir (Amsterdam Bildirgesi, 1974). Bu kapsamda bakıldığında tarihi merkezlerin dönüşümü sadece tarihi eser ölçeğinde değil, tarihi nitelik taşıyan eserlerin bulunduğu alanlar bütününde gerçekleştirilmeli, buna imkan tanıyan yasal düzenlemeler yetki çeşitliliği/karmaşası ortadan kaldırılarak ve tek bir düzenleme altında toplanarak daha kapsamlı bir şekilde yeniden ele alınmalıdır.

Tablo 5.1 ile özetlenmeye çalışıldığı üzere, çalışma kapsamında ele alınan örneklerin seçilmesinde etkili olan husus birbirleriyle ortak noktalarının bulunmasıdır. Berlin Potsdamer Meydanı, Ankara Ulus Meydanı ve Beyazıt Meydanı çalışmaları, kısmi olarak ya da tamamen işlevini yitirmiş kentsel alanların yeniden meydan olarak kurgulanması amacını taşıması bakımından benzerlik göstermektedir. Bu doğrultuda yürütülen çalışmalarda kentsel alan yeniden düzenlenerek yeni bir meydan oluşturulmuş, meydan çevresinde bulunan tarihi eserleri görünür kılmak amacıyla tarihi dokuya aykırı eklentiler yıkılmıştır. Mevcut tarihi yapı unsurları korunarak korumaya dayalı kentsel dönüşüm yöntemi uygulanırken, dokuya aykırı ve fiziksel ömrünü tamamlamış yapıların tamamen yıkılması ile yenilemeye dayalı kentsel dönüşüm yöntemi de uygulanmıştır. Bu

yöntemle Potsdamer ve Ulus Meydan çalışmalarında yıkılan yapıların yerine yenileri üretilirken, Beyazıt Meydanı'nda bu alanlar boş bırakılarak meydana dahil edilmiştir.

Tarihi kent merkezindeki fiziksel baskıyı azaltmak amacıyla, yeni oluşturulan/oluşan bir odak noktası ile tarihi merkez arasında bir ana aks yoluyla bağlantı kurmak için gerçekleştirilen dönüşüm çalışmaları olarak da Paris La Defense Dönüşümü, Konya Tarihi Kent Merkezi Dönüşüm çalışmaları ve Beşiktaş Meydan çalışmaları benzerlik göstermektedir. Tarihi merkezlerden çıkan Şanzelize Caddesi'nin ve Barbaros Bulvarı'nın sona erdiği bölgede yeni ticari odak noktaları tasarlanmış ve bu bölgelerde kültürel yapılar, alışveriş merkezleri, büro ve konut alanları gibi çok amaçlı kullanıma sahip yeni yapılar inşa edilmiştir. Sosyal dokunun değişmesi sebebiyle soylulaşmaya dayalı bir kentsel dönüşüm gerçekleşmiştir. Konya tarihi merkezi de, yapılan çalışmalarla tarihi merkezden başlayıp zaman içerisinde oluşmuş olan ikincil odağa (Mevlana Müzesi ve Külliyesi) Mevlana Caddesi ile birbirine bağlanarak bir kültür aksı ortaya çıkarılmıştır.

İç çatışmalar sonrası tamamen yıkılmış olan Beyrut'ta Tarihi Kent Merkezi Dönüşüm Projesi, terör faaliyetlerine karşılık düzenlenmiş olan operasyonlar sonucu yıkıma uğramış olan Diyarbakır'da Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi ve ekonomik yetersizlikten tamamen çöküntü bölgesine dönüşmüş olan Sulukule'deki Kentsel Dönüşüm Projesi çıkış noktaları itibariyle birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Her üç uygulamada da fiziksel doku büyük oranda tamamen değişmiş, proje alanlarında bulunan tarihi eserlerden restore edilmek suretiyle korunabilecek olanlar restore edilirken, tamamen yıkıma uğramış olanların yerine geleneksel yapıların kötü taklitleri yeni yapılar inşa edilerek fiziksel doku yenilenmiştir.

Yenileme, koruma, iyileştirme ve yeniden canlandırmaya dayalı dönüşüm yöntemleri ile yürütülen çalışmalarda, Ankara, Konya, Diyarbakır ve Sulukule'de özgün görünümden uzak ve mekanik bir kopyadan öteye geçemeyen uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar dönüşüm alanlarına görsel bir değer

kazandırsa da gelenekselin kötü taklidi olarak sonuçlanmıştır. Eser ölçeğinde gerçekleştirilen hatalı uygulamalara rağmen, bu merkezlerde uygulanan dönüşümler, tarihi eserlerin işlev devamlılığı ya da yeni işlev tanımları, ticari ve turistik kazanımları da beraberinde getirmiş, bölgelerin canlılığına katkı sağlamış böylelikle toplumsal kullanımı artırarak kamusal bir fayda da oluşturmuştur (Tablo 5.1).

Tablo 5.1: Dönüşüm Uygulamalarının Tarihi Dokulara Etkilerini Gösterir Tablo (Yazar tarafından üretilmiştir.)

PROJE ADI	TARİHİ DOKULARA ETKİLERİ
Almanya Berlin Potsdamer Meydanı Dönüşümü	• Tarihi eser kalıntıları yeniden inşa edilen yapılara entegre edilmiştir. • Kalıntılardan yerinde korunamayanlar özel teknikle taşınmıştır. • Tarihi istasyonun işlevi korunarak kent toplu taşıma ağına entegre edilmiştir.
Ankara Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü	• Kamusal ve sivil mimari örnekler restore edilmiştir. • Arkeolojik kalıntılar ortaya çıkarılmış ve sergileme alanı oluşturulmuştur. • Geleneksel çarşı dokusu ticari fonksiyonuna kavuşturulmuştur. • Geleneksel Ankara evi görünümlü taklit yapılar inşa edilmiştir.
Beyazıt Meydanında Kentsel Dönüşüm	• Kamusal mimari örnekler restore edilmiştir. • Restore edilen yapılara yeni işlevler kazandırılmıştır. • Meydan çevresindeki eserlerin görünürlüğü artmıştır.
Fransa Paris La Defense Bölgesi Dönüşümü	• Bölgede bulunan tarihi anıt heykel taşınarak korunmuştur. • Tarihi merkez üzerindeki baskı azaltılmıştır. • Merkez ve çeperde oluşturulan yeni yerleşim tarihi aks (ana cadde) ile birbirine bağlanmıştır.
Konya Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü	• Kamusal ve sivil mimari örnekler restore edilmiştir. • Arkeolojik kalıntılar ortaya çıkarılmış ve sergileme alanı oluşturulmuştur. • Geleneksel çarşı dokusu ticari fonksiyonuna kavuşturulmuştur. • Kılıçarslan Köşkü gerçek ölçüleriyle inşa edilmiştir. • Tarihi ögeler kültür aksıyla birbirine bağlanmıştır.
Beşiktaş Tarihi Merkez Dönüşümü	• Kamusal ve sivil mimari örnekler restore edilmiştir. • Arkeolojik kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. • Tarihi merkez üzerindeki ticari baskı azaltılmıştır. • Merkez ve çeperde oluşturulan yeni yerleşim ana aks ile birbirine bağlanmıştır.
Lübnan Beyrut Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü	• Proje kapsamında tarihi eserler göz önünde bulundurularak restore edilmiştir. • Arkeolojik kalıntılar ortaya çıkarılmış ve sergileme alanı oluşturulmuştur. • Geleneksel çarşı dokusu ticari fonksiyonuna kavuşturulmuştur.
Diyarbakır Tarihi Kent Merkezi Dönüşümü	• Kamusal ve sivil mimari örnekler restore edilmektedir. • Arkeolojik kalıntılar ortaya çıkarılmaktadır. • Tarihi konut dokusu yeniden canlandırılmaktadır. • Dünya Miras Alanı ilanı ile alan muhdes yapılardan arındırılmıştır. • Tarihi ögeler ön plana çıkarılmıştır.
Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi	• Kamusal ve sivil mimari örnekler restore edilmiştir. • Tarihi konut dokusu yeniden canlandırılmıştır. • Tarihi ögeler ön plana çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

(2022, 01 15). Lebenon in a Picture Web sitesi: https://www.lebanoninapicture.com/ adresinden alındı

(2022, 01 25). BnF Gallica: https://gallica.bnf.fr/ adresinden alındı

Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (6306). (2012, Mayıs 16).

Akbayar, N. (1998). *Dünden Bugüne Beşiktaş, Beşiktaş Tarihi.* İstanbul: Beşiktaş Belediye Başkanlığı.

Altınöz, İ. (2005). Osmanlı Toplumunda Çingeneler. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Arslan, R. (1999). Diyarbakır Kentinin Tarihi ve Bugünkü Konumu. Ş. Baysanoğlu, & M. S. Koz içinde, *Diyarbakır: Müze Şehir* (s. 80-107). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Arslan, T. M. (2009). *Ankara-Altındağ İlçesindeki Sokak Sağlıklaştıma Projeleri.* dosya 14.2 tarihi çevrede koruma: yaklaşımlar, uygulamalar, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya14-2.pdf adresinden alındı

Asal, R. (2010). Yenikapı Marmaray ve Metro Kurtarma Kazıları Buluntuları Işığında İstanbul'un Roma ve Bizans Dönemi Deniz Ticareti. *Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı .

Aslanoğlu, İ. (2010). 1930'lar: Türk Mimarisinde Erken Modernizm . E. A. Ergut, & B. İmamoğlu içinde, *Cumhuriyet'in Mekanları Zamanları İnsanları* (s. 25-30). Ankara: Dipnot Yayınları.

(tarih yok). *Atatürk Kütüphanesi Harita Arşivi.* No:5324.

Aydın, S. (2012). Ekolojik Tahribat ve Kültürel Çöküş: Bir Şehir Yaratma Projesinin İflası Olarak Ankara. F. Ş. Cantek içinde, *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara* (s. 57-96). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

Bayazitoglu. (2022, 10 3). https://bayazitoglu.com/bayazitoglu-sulukule.html adresinden alındı

Bayraktar, E. (2006). Gecekondu ve Kentsel Yenileme. Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

Bayram, S. (2016). Prof. Dr. Albert Gabriel'e Ait Bazı Belgeler. *Vakıflar Dergisi*(46). Prof. Dr. Albert Gabriel'e Ait Bazı Belgeler: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/269271 adresinden alındı

Belediye Kanunu (5393). (2005, Temmuz 13). Resmi Gazete, 13/7/2005 Sayı:25874. 12 15, 2021 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf adresinden alındı

Bell, G. L. (1911). *Amurath to Amurath*. London: W. Heinemann.

(2009). *Beşiktaş - Dolmabahçe – Ortaköy 1/5000 Ölçekli KANİP Raporu.*

Beşiktaş Belediyesi. (2009). *Beşiktaş İlçesi Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Strateji ve Eylem Planı.* İstanbul.

Beşiktaş Kaymakamlığı. (2022, 10 23). Twitter: https://twitter.com/hayalleme/status/816268249503506432 adresinden alındı

Bilsel, C. (2018). Kent Mekânlarının Yeniden Üretiminde Kentsel Morfoloji ve Kent Mimarlığı Yaklaşımı: Paris Örneği. *"DeğişKent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim*. İstanbul: Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu.

Bilsel, F. C. (2015). Geç Osmanli Döneminden Cumhuriyet'e Çağdaş Şehir Düşüncesi Ve İstanbul Planlamasi. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (s. 496-534). içinde

Boran, A. (2011). Diyarbakır Kalesi. İ. Yıldız içinde, *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*. Diyarbakır.

Burma, S. Y. (2017). Koruma ve Planlama Anlayışlarının Değişimi: İstanbul Tarihi Yarımada'da 2005-2012 Planları Karşılaştırması. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu (5216). (2004, Temmuz 10). Resmi Gazete, Sayı: 25531. 12 19, 2021 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf adresinden alındı

Carmon, N. (1999). Three generations of urban renewal policies: analysis and policy. *Economics Geoforum*.

Carmona, M. (2004). *Paris'in Kentsel Dönüşümü-Haussmann Uygulamaları.* (M. A. Erginöz, Çev.) İstanbul: GENAR .

Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı: Kentsel Mekan Özellikleri. 1932 Jansen Planına ve Bugüne Katkıları, Etki ve Kalıntıları.* Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfi.

Cezar, M. (1996). *"Türkler ve Şehirleri" İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler I.* İstanbul.

Chupin, J. P., Cucuzzella, C., & Helal, B. (Dü). (2015). *Architecture Competitions and the Production of Culture, Quality and Knowledge: An International Inquiry.* Potential Architecture Books.

Couch, C. (1990). *Urban Renewal Theory and Practice.* London: Macmillan Education Ltd.

Couch, C. (1992). *Urban Regeneration in Europe.* (C. Couch, C. Fraser, & S. Percy, Dü) London: Blackwell Publishing.

Çavdar, Ü., & Sayan, M. S. (2003). "Tarihi Kent Dokularına Dönüşüm ve Süreklilik: Antalya Kaleiçi Örneği. *Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Çelik, Z. (1996). *19. Yüzyılda Osman Başkenti, Değişen İstanbul.* İstanbul: Tarih vakfi Yurt Yayınları.

ÇŞB. (2019). *Konya Tarihi Kent Merkezi Aslına Dönüşüm Projesi Stratejik Raporu.* Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.

Dağdelen, İ. (2015). *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* . içinde TDV İslam Araştırmaları Merkezi.

Davie, M. F. (1987). *Trois Cartes Inetides De Beyrouth: Elements Cartographiques pour une Historie Urbaine de la Ville.*

Değirmenci, İ. (2009). Tarihi Mekanlarda Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Balat Örneği. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yapı Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Demirsoy, M. S. (2006). *Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi.* İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksk Lisans Tezi.

(2014). *Diyarbakır Kalesi Ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı.* https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/57317,diyarbakir-yonetim-planipdf.pdf?0 adresinden alındı

Donnison, D. (1993). *Agenda for the future. C. McConnell (Editör). Trickle Down or Bubble Up?* London: Community Development Foundation.

Dosya 10.1. (2008). *yerel yönetimler: ankara, kent kimliği mekansal-kültürel değişim(67)*. Tmmob Mimarlar Odası Ankara Şubesi.

Douaihy, Y. C. (2007). *The Lebanese 1907-2006 : Confessions, Religions and Demography Distribution.* Self-Published.

Dönmez, Ş. (2011). Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında İstanbul'un (Tarihi Yarımada) Neolitik, Kalkolitik ve Demir Çağı Kültürleri Üzerine Genel Değerlendirmeler. *Vakıf Restorasyon Yıllığı Dergisi 1*, 19-25.

Ellison, G. M. (1973). *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Milliye Ankarası.* (İ. S. Türek, Çev.) Milliyet Yayınları.

Erdoğdu, Ş. (1965). Ankaram. Ankara: Alkan Matbaacılık.

Eres, Z. (2004). *Savaş Sonrası Beyrut Tarihi Kent Merkezinin Yenilenmesi, Yaşanılır Kentler/Yaşanılır İstanbul.* içinde İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası, Teknik Kongre.

Ergenç, Ö. (1980). XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler. İstanbul.

Ergun, N. (2005). Şehir Yenileme Ders Notları. *2004-2005 Bahar Yarıyılı*. İTÜ.

Ersoy, M. (2004). *Paris La Defense Örneği, Kentsel Tasarım Yönetim Teknikleri.* İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi.

Ertuğrul, A. (2011). XIX. Yüzyıl İstanbul Kentsel Dönüşümü'nde Üsküdar Ve Koruma Sorunları. *Doktora Tezi*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi. (2022). http://www.eskiistanbul.net/4212/havadan-sultanahmet-bolgesi-1928-senesi adresinden alındı

Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi. (2022). http://www.eskiistanbul.net/1389/1958-eminonu-unkapani-arasindaki-yolun-acilmasi adresinden alındı

Eyice, S. (1972). *Ankara'nın Eski Bir Resmi - Tarihi vesika olarak resimler,Ankara'dan bahseden seyyahlar, Eski bir Ankara resmi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Fatih Belediyesi. (2006). *İstanbul İli, Fatih İlçesi, 1.Grup 2 Nolu Yenileme Alanı (Neslişah Ve Hatice Sultan Mahalleleri) Yenileme Uygulama Projesi Raporu*. İstanbul: Fatih Belediyesi.

Fawaz, L. T. (1983). Merchants and Migrants in Nineteenth-Century Beirut. Cambridge: Harvard University Press.

Fidan, T. (2007). Tarihi Kent Merkezlerinde Planlama Sorunları Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı Örneğinin İncelenmesi. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Gabriel, A. (2014). *Şarki Türkiye'de Arkeolojik Geziler.* (İ. Çetin, Çev.) Dipnot Yayınları.

Gay, N. (2016). *Berlin Then and Now* Damals und Heute*. United Kingdom: Salamander Books Limited.

Glass, R. (1964). *London: Aspects of Change*. London: MacGibbon & Kee.

Gökbilgin, M. T. (1992). Boğaziçi. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 251-262). içinde

Gökçe, B. (2006). *2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu, Etüdler&Müdahale Biçimleri.* Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.

Göksu, T., & Pilehvarian, N. K. (2019, Nisan). 19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Beşiktaş-Maslak-Büyükdere Aksı. *Yakın Mimarlık Dergisi*, s. Cilr:2, Sayı:2.

Gökyay, D. (2009). *Beşiktaş Köyiçi Kentsel Sit Alanının 20. Yüzyıl Başından Günümüze Değişimi ve Korunması İçin Öneriler.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Grothe, H. (1909). *Geographische Charakterbilder aus der asiatischen Türkei und dem südlichen mesopotamisch-iranischen Randgebirge (Puscht-i-kûh).* Leipzig: Karl W. Hiersemann.

Güçlü, M. (1990). Kent İçindeki Tarihi Çevrelerin Korunması ve Geliştirilmesi II Ankara Vakıf Apartmanı Örneği.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülersoy, Ç. (1989). *Tramvay İstanbul'da.* İstanbul: İstanbul Kitaplığı.

Gürler, E. (2003). Kentsel Yeniden Üretim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma: İstanbul Örneği. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 113-158). içinde İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi.

Halaçoğlu, Y. (2014). XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Hausner, V. A. (1993). The future of urban development. *Royal Society of Arts Journal*(141), 523-533.

Hepworth , G. H. (1898). *Through Armenia On Horseback*. New York: E.P.DUTTON.

Heude, W. (1820). *Voyage de la côte de Malabar a Constantinople, par le Golfe Persique, l'Arabie, la Mésopotamie, le Kourdistan et la Turquie d'Asie.* Paris: Librairie de Gide Fils.

İBB. (2005). *Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu.* İstanbul.

İBB. (2009). *1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu.* İstanbul.

İmar Kanunu (3194). (1985, Mayıs 3). Resmi gazete, 9/5/1985 Sayı:18749. 12 15, 2021 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf adresinden alındı

İnalcık, H. (2001). İstanbul. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 23, s. 296-300). içinde TDV İslam Araştırmaları Merkezi.

İnalcık, H. (2015). Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi.* içinde TDV İslam Araştırmaları Merkezi.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. (tarih yok). *Albüm Nr 91771*.

K2 Haber. (2021, 5 9). "Beşiktaş'ın Meydanları Denizle Buluşuyor.": https://k2haber.com.tr/besiktasin-meydanlari-denizle-bulusuyor/ adresinden alındı

Kaban, E. (2011). Kentsel Dönüşüm ve İstanbul'un İlk Kentsel Dönüşüm Uygulama Projesi-Sulukule Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü.

Karaaslan, M. (2018). Diyarbakır Suriçi Bölgesinin Yeniden İnşası ve Hukuksal Boyutu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*(23(39)), s. 335-373.

Karaca, N. (2014). Diyarbakır Kent Dokusunun Osmanlı Dönemindeki Gelişimi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED), 6*(12).

Kayalar, J. (2004). *Paris La Defense, Kentsel Tasarım Kuram Ve İlkeler.* İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı.

Kejanlı, T. (2009). Diyarbakır Sur İçi Dokusunun Planlama Süreci ve Koru(nama)ma Sorunları. *Diyarbakır Sur İçi Dokusunun Planlama Süreci ve Koru(nama)ma Sorunları.* Diyarbakır: TMMOB Diyarbakır Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı.

Kejanlı, T., & Dinçer, İ. (2011). Diyarbakır Kale Kenti'nde Koruma ve Planlama Sorunları. *Megaron*(6(2)), s. 95-108.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Khalaf, S., & Kongstad, P. (1973). *Hamra of Beirut: A Case of Rapid Urbanization.* Leiden: E.J BRILL .

Kiper, N. (2015). Osmanlı İstanbul'unda Kentsel Mekanın Değişim Süreci. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (s. 428-454). içinde TDV İslam Araştırmaları Merkezi.

Kırdar, L. (1947). *Yenileşen İstanbul (1939 Başından 1947 Sonuna Kadar İstanbul'da Neler Yapıldı?).* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Matbaası.

Konya İmar Planlarının Son İzah Raporu Hülasası. (tarih yok). *Arkitekt Dergisi, 1947*(1947-01-02), s. 181-182.

Konyalı, İ. H. (1964). *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi.* Konya: Yeni Kitap Basımevi.

Kömürcüoğlu, A. (1947). Konya İmar Planlarının Son İzah Raporu Hülasası. *(1)*. İstanbul: Arkitekt Dergisi.

Kuban, D. (1993). Koloni Şehrinden İmparatorluk Başkentine. *Tarih Vakfı İstanbul Dergisi*(4).

Kubilay, A. Y. (2010). *İstanbul Haritaları 1422-1922*. İstanbul: Kaptan Yayıncılık, Denizler Kitapevi.

Kudeb Arşivi. (2022, 5 15). Üsküdar Belediyesi.

Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu (5104). (2004, Mart 4). Resmi gazete, 4/3/2004 Sayı:25400. 12 19, 2021 tarihinde alındı

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863). (1983, Temmuz 21). Resmi gazete, 23/7/1983 Sayı:18113. 12 19, 2021 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf adresinden alındı

Lang, J. (2005). *Urban Design: A Typology of Procedures and Products.* Routledge.

Leclair-Paquet, B., Boano, C., & Wade, A. (2010). *The Recovery of Beirut in the aftermath of the Lebanese Civil War: the Value of Urban Design.* i-Rec 5th International Conference: Universite de Montreal.

Lichfield, D. (1992). *Urban Regeneration for the 1990s.* London: London Planning Advisory Committee.

Lörcher, C. C. (1925, 1 17). Angora und Sein Neuer Bebauungsplan. *Deutsche Bauzeitung Stadt und Siedlung. 59/2*, Digital Library of the Silesian University of Technology.

Lucas, P. (1708). *Reise nach der Levante 1701/04. Armenien, Persien, Türckey und Griechenland.* Hamburg.

Mantran, R. (1990). *17. yüzyılın ikinci yarısında Istanbul: kurumsal, iktisadi, toplumsal tarih denemesi* (Cilt 1-2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mega İstanbul. (2022, 5 15). https://megaprojeleristanbul.com/#suleymaniye-kentsel-donusum-projesi adresinden alındı

Melling, A. I. (2012). *A picturesque voyage to Constantinople and the shores of the Bosphorus =İstanbul ve boğaz kıyılarına pitoresk seyahat*. İstanbul: Denizler Kitapevi.

Muşmal, H. (2008). 1867 Konya Çarşısı Yangını Ve Etkileri Üzerine Bir inceleme. *1867 Konya Çarşısı Yangını Ve Etkileri Üzerine Bir inceleme Denemesi, 32(1)*, 97-116. Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Nabikoğlu, A., & Dalkılıç, N. (2012). Diyarbakır Surlarını Koruma ve Günümüz Koşullarında Değerlendirme Sorunları. *Uluslararası Diyarbakır Surları Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 149-168). içinde Diyarbakır: T.C. Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları.

Onsekiz, D., & Emür, S. H. (2007). Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri Arasında Açık ve Yeşil Alanların Önemi-Kayseri/Kocasinan İlçesi Park Alanları Analizi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(22), 367-396.

Ökse, T. (2015). Diyarbakir Kentinin En Eski Yerleşimi: İçkale'deki Amida Höyük. *OLBA*(23), s. 59-110.

Öktem, B. (2005). *Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere – Maslak Aksı" Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar*. (H. K. (der.), Dü.) İstanbul: Bağlam Yayınları.

Önge, M. (2011). *Conservation of Cultural Heritage on Alaeddin Hill in Konya from the 19th Century to Present Day*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Ensttüsü Restorasyon Doktora Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Önge, M. (2018). "DeğişKent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu. *Tarihsel Süreçte Konya Kent Morfolojisinin Gelişimi.* İstanbul.

Öngören, G., & Çolak, İ. (2013). *Kentsel Dönüşüm Hukuku Kentsel Dönüşüm Rehberi.* İstanbul: Öngören Hukuk Yayınları.

Özdemir, R. (1986). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özden, P. P. (2004). Sağlıksız Yapı Stoğunun İyileştirilmesi Sürecinde Kentsel Tasarım: Malzeme, Estetik, Görsellik Öğelerinin Kullanımı. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Haber Bülteni*(145), 53-56.

Özden, P. P. (2008). Kentsel Yenileme. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Özer, N. O., & Özer, Y. S. (2007). *Bir Kentsel Süreklilik Örneği: Potsdamer Meydanı.* İstanbul: academia.edu.

Öztürk, P. K. (2006). *Urban Transformation of Ottoman Port Cities in the Nineteenth Century: Change From Ottoman Beirut to French Mandatory Beirut.* Ankara: The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.

Pabsch, M. (1998). *Zweimal Weltstadt: Architektur und Städtebau am Potsdamer Platz (German Edition).* Reimer.

Paris-Projet. (1975). *(13-14).* Paris: APUR.

Parla, C. (2005). Diyarbakır Surları ve Kent Tarih. *ODTÜ MFD, 22:1*(57-84).

Polat, S., & Dostoğlu, N. (2007). *Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa'da Kükürtlü Ve Mudanya Örnekleri.* Bursa: Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi.

Resmî Gazete. (1930, 05 21). s. Sy. 1499, s. 8935.

Roberts, P., & Sykes, H. (2000). The Evolution, Definition And Purpose Of Urban Regeneration. *Urban Regeneration-A Handbook* (s. 9-36). içinde London: Sage Publication Ltd.

Rouzet, P. (2017). *Paris, La défense, axe historique.* https://www.flickr.com/photos/37149125@N04/38629428222/ adresinden alındı

Sağdıç, Z. (1999). *Sıraev Kavramının İncelenmesi ve Osmanlı Mimarisi'nde Akaretler Sıraev Grubu'nun Yeri ve Önemi.* İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sağlam, S. (2016). 1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Kent ve Kentleşme Olgusu. *3(53)*, 256. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Sosyoloji Konferansları Dergisi.

Salaam, A. (1970). *Town Planning Problems in Beirut and Its Outskirts. In Planning for Urban Growth: British Perspectives on the Planning Process.* (J. L. Taylor, Dü.) New York: Praeger Publishers.

Saliba, R. (2000). Emerging Trends in Urbanism: The Beirut Post-War Experience. *An Essay on a presentation made by Robert Saliba to Diwan al-Mimar.* https://www.csbe.org/material-on-water-conservation-1-1 adresinden alındı

Sami, K. (2017). Diyarbakır Tarihi Suriçi Kentsel, Mekansal Ve Toplumsal Yaşamda Renkleri Yok Olan Kültürel Miras. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*(53), s. 391-400.

Sarkis, H. (2005). A Vital Void: Reconstructions of Downtown Beirut. J. V. Lawrence (Dü.) içinde, *The Resilient City: How Modern Cities Recover from Disaster.* NC: Oxford University Press.

Sarre, F. (1967). *Konya Köşkü.* (Ş. Uzluk, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Soyukaya, N. (2011). *İçkale Projesi, Diyarbakır Kültür Envanteri (Merkez) 1.* Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği.

Şahabettin. (1934). Konya Şehir Plânı Üzerinde Etütler. *Arkitekt Dergisi, 1934*(1934-04 (40)), s. 121.

Şahenk, H. (2022, 10 23). *Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi.* http://www.eskiistanbul.net/5817/iskele-meydani-besiktas-11-agustos-1942-fotograf-hilmi-sahenk adresinden alındı

Şahin, C. (2015). İstanbul'un Cumhuriyet dönemi Mekansal Gelişimi. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Cilt 1, s. 456-477). içinde

Şahin, S. Z. (2003).). İmar Planı Değişiklikleri Ve İmar Hakları Aracılığıyla Yanıltıcı (Pseudo) Kentsel Dönüşüm Senaryoları: Ankara Altındağ İlçesi Örneği. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 89-101). içinde İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi.

Şahin, S. Z. (2010). *Ankara Kentinin UNESCO Dünya Miras Alanı Adaylığı için Bir Öneri ve Eylem Planı.* Ankara Araştırmaları Dergisi.

Şensoy, F. (2018). Şirket-I Hayriye: Osmanlı Boğaziçi Taşımacılık Şirketi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Eylül.

Şişman, A., & Kibaroğlu, D. (2009). Türkiye Harita Bilimsel Ve Teknik Kurultayı. *Dünyadaki Kentsel Dönüşüm Uygulamaları.* Ankara: TMMOB Harita Ve Kadastro Mühendisleri Odası.

Tadmori, K. (2004). *Lübnan-Trablus Kentsel Sit Alanının Koruma Sorunsalı ve Koruma-Planlaması İçin Yönlendirici Kavramsal Çerçeve.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü: Doktora Tezi.

Tarihi Kentler Birliği Konya Buluşması. (2016). *Konya İl Bütününde Koruma Odaklı Planlama Çalışmaları ve Uygulamalar.* http://www.tarihikentlerbirligi.org/wp-content/uploads/Tarihi-Kentler-Birli%C4%9Fi_May%C4%B1s.pdf adresinden alındı

TDK. (2019, 11 01). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

TDK. (2019, 11 01). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

TDK. (2019, 12 03). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

TDK. (2020, 01 12). *Korumak - Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

Tekeli, İ. (2010). *İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları.* İstanbul: Tarih Vakfi Yurt Yayınları.

Tekin, A. (1997). *Diyarbakır Anadolu Tarihinin Taşlara Yazıldığı Kent.* Diyarbakır.

Tekin, O. (1996). Eski Çağda İstanbul: Byzantion. A. Batur içinde, *Dünya Kenti İstanbul, İstanbul-World City*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfi.

Texier, C. (1882). *Description de l'Asie mineure.* Paris: Firmin Didot Freres.

Toplu Konut Kanunu (2985). (1984, Mart 2). Resmi gazete, 17/3/1984 Sayı:18344. 12 15, 2021 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2985.pdf adresinden alındı

Tunçer, M. (2003). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ankara'nın Gelişimi: Yenişehir-Eskişehir. *(17)*, 62-64. Ankara Magazine Dergisi.

Tunçer, M. (2006). *Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Konya.* Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları .

Tunçer, M. (2013). 90 Yılda Yokolan Doğal Ve Tarihsel / Kültürel Çevre: Sorunlar-Çözümler. *90. Yıl , Başkent Ankara Sempozyumu.* Ankara Üniversitesi Ankara Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ANKAMER).

Tunçer, M. (2013). Ankara'da Doğal Ve Tarihsel Çevre Korunmasında Hermann Jansen Plan Kararlarının Günümüzdeki Durumunun Değerlendirilmesi, Başkent Ankara'nın İlk Planlama Deneyimleri. *Geçmişten Angorası'ndan Geleceğin Ankara'sına.* içinde Atılım Üniversitesi'nde Konferans.

Turok, I. (1992). Property-Led Urban Regeneration: Panacea or Placebo? *Environment and Planning A, 24* , 361-379.

Ulusoy, M. (2000). *Konya'da Apartman Yapılarının Tarihsel Gelişimi.* Konya.

URL 1. (2020, 6 15). Senatsverwaltung für Stadtentwicklung, Bauen und Wohnen: www.stadtentwicklung.berlin.de adresinden alındı

URL 10. (2021, 12 17). Wikimedia Commons "Collecteur du Boulevard Sébastopol": https://commons.wikimedia.org/wiki/File:PARIS_SOUTERRAIN_-_Les_%C3%A9gouts,_service_de_l%27assainissement_;_collecteur_du_Boulevard_S%C3%A9bastopol.jpg adresinden alındı

URL 11. (2020, 12 14). www.studyblue.com adresinden alındı

URL 12. (2020, 06 21). L'histoire Commence Avant La Défense: http://www.defense-92.fr/histoire adresinden alındı

URL 13. (2021, 01 06). Google Maps: https://www.google.com/maps adresinden alındı

URL 14. (2020, 12 20). http://www.dunyaparmagiminucunda.net/ adresinden alındı

URL 15. (2021, 12 24). Paris unplugged: http://www.paris-unplugged.fr/ adresinden alındı

URL 16. (2021, 12 24). Archives departementales "Hauts de Seine Le Departement": http://archives.hauts-de-seine.fr/ adresinden alındı

URL 17. (2021, 12 24). Grutiers Forum "chantiers dans le monde suite": https://grutiers.forumactif.com/t87p30-chantiers-dans-le-monde-suite adresinden alındı

URL 18. (2020, 06 21). Paris la Defense: www.parisladefense.com adresinden alındı

URL 19. (2021, 12 25). La Grande Arche Gallery: https://www.lagrandearche.fr/en/gallery adresinden alındı

URL 2. (2020, 08 17). Landesarchiv Berlin Web sitesi: https://landesarchiv-berlin.de/en/the-landesarchiv-berlin adresinden alındı

URL 20. (2021, 12 26). CNIT (Centre des Nouvelles Industries et Technologies) "Paris La Defense": https://parisladefense.com/en/discover/towers/cnit-centre-des-nouvelles-industries-et-technologies adresinden alındı

URL 21. (2021, 12 21). Wikipedia "La Defense": https://fr.wikipedia.org/wiki/La_D%C3%A9fense adresinden alındı

URL 22. (2020, 06 25). American University of Beirut Archives and Special Collections : https://www.aub.edu.lb/Libraries/asc/Pages/default.aspx adresinden alındı

URL 23. (2021, 10 10). Al Mashriq Web Sitesi "Lebanon": https://almashriq.hiof.no adresinden alındı

URL 24. (2020, 06 26). Solidere: https://www.solidere.com/city-center/history-and-culture adresinden alındı

URL 24. (2021, 12 20). Wikipedia "Martyrs' Square, Beirut": https://en.wikipedia.org/wiki/Martyrs%27_Square,_Beirut adresinden alındı

URL 25. (2020, 06 25). Solidere- Beirut Central District: Urban Overview: www.solidere.com adresinden alındı

URL 26. (2021, 12 28). METU MUD "Post Conflict Urban Strategies: BEIRUT": http://mud.arch.metu.edu.tr/2017/02/27/post-conflict-urban-strategies-beirut/ adresinden alındı

URL 27. (2021, 11 20). Solidere: http://www.solidere.com/sites/default/files/attached/cr-brochure.pdf adresinden alındı

URL 28. (2021, 12 21). Making of Cities: http://www.makingofcities.org/journal/raze-and-repeat-masterplanning-modern-beirut adresinden alındı

URL 29. (2022, 01 10). Projective Cities Architectural Association Postgraduate Programme Web Sitesi: http://projectivecities.aaschool.ac.uk adresinden alındı

URL 3. (2020, 06 08). Sony Center am Potsdamer Platz: www.sonycenter.de/architektur adresinden alındı

URL 30. (2022, 01 14). Arch Daily Web sitesi: https://www.archdaily.com/941408/public-spaces-places-of-protest-expression-and-social-engagement adresinden alındı

URL 32. (2022, 01 15). Mimdaporg Web sitesi: http://mimdap.org/2016/08/beyrutda-osmanli-fransiz-myrasi-ve-ynthaatin-lokomotyf-rolu/ adresinden alındı

URL 33. (2021, 09 16). Ankara Manzarası Web Sitesi: https://www.ankaramanzarasi.com/ adresinden alındı

URL 34. (2022, 01 25). BnF Gallica: https://gallica.bnf.fr/ adresinden alındı

URL 35. (2021, 10 18). WowTurkey Web sitesi: www.wowturkey.com adresinden alındı

URL 36. (2022, 04 09). Wow Turkey Web Sitesi/xgokhan: www.wowturkey.com adresinden alındı

URL 37. (2022, 06 10). Wow Turkey Web Sitesi/dombayci: http://wowturkey.com adresinden alındı

URL 38. (2022, 01 15). Area Web sitesi: https://www.area-arch.it/en/beirut-central-district-reconstruction-as-development/ adresinden alındı

URL 38. (2022, 06 10). Wow Turkey Web Sitesi/baturalpturk: www.wowturkey.com adresinden alındı

URL 39. (2022, 06 19). Wow Turkey Web Sitesi/olgaysadak: http://wowturkey.com adresinden alındı

URL 4. (2021, 11 23). Der Blog der Wolfgang Lüttgens Malereibetriebe: www.luettgens-malereibetriebe.de adresinden alındı

URL 40. (2022, 07 17). ARKİTERA Web Sitesi: www.arkitera.com adresinden alındı

URL 41. (2021, 10 18). Ankara-Baruthane Web sitesi: www.ankarabaruthane.blogspot.com adresinden alındı

URL 41. (2022, 06 20). GOETHE INSTITUT Web Sitesi: www.goethe.de adresinden alındı

URL 42. (2022, 06 25). DH Forum Web Sitesi: https://forum.donanimhaber.com/ adresinden alındı

URL 43. (2022, 08 03). TRT Haber Web Sitesi: trthaber.com adresinden alındı

URL 44. (2022, 08 04). T.C Ankara Büyükşehir Belediyesi Web Sitesi: https://www.ankara.bel.tr/ adresinden alındı

URL 45. (2022, 08 10). Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Web Sitesi: https://csb.gov.tr/ adresinden alındı

URL 46. (2022, 08 13). Ankara Web Sitesi: http://ankaratarihi.blogspot.com adresinden alındı

URL 47. (2022, 09 11). Eski Türkiye Fotoğrafları Arşivi: eskiturkiye.net adresinden alındı

URL 48. (2021, 02 01). Twitter/tarihikonya: https://twitter.com/tarihikonya?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor adresinden alındı

URL 49. (2022, 06 20). ARKITEKTUEL Web Sitesi: https://www.arkitektuel.com adresinden alındı

URL 5. (2021, 12 14). Getty Imagess: Berlin Linkstrasse - 'Weinhaus Huth': https://www.gettyimages.dk adresinden alındı

URL 50. (2021, 02 03). Pinterest/tevfikataberk: https://tr.pinterest.com/ adresinden alındı

URL 51. (2022, 09 02). Konyanın Sesi Web Sitesi: konyaninsesi.com adresinden alındı

URL 52. (2022, 06 04). Harmoni Gayrimenkul Değerleme ve Danışmanlık A.Ş Web Sitesi: harmonigd.com.tr adresinden alındı

URL 52. (2022, 09 11). Haberler.Com Web Sitesi: haberler.com adresinden alındı

URL 53. (2022, 09 13). Diyarbakır Hafızası Web Sitesi: https://diyarbakirhafizasi.org/tarihin-kavsagindaki-sehir/ adresinden alındı

URL 54. (2022, 10 15). Wow Turkey Web Sitesi/atilladundar: www.wowturkey.com adresinden alındı

URL 55. (2022, 07 19). Bianet Web Sitesi: https://bianet.org/ adresinden alındı

URL 56. (2022, 09 09). Müze ve Tarihi Yerler Web Sitesi: https://mvtye.wordpress.com/ adresinden alındı

URL 57. (2022, 5 15). İstanbul Sanat Evi Web Sitesi: https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-v/vavassore-giovanni-andrea/giovanni-andrea-vavassore-istanbul-haritasi/) adresinden alındı

URL 58. (2022, 5 15). İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı: http://www.alanbaskanligi.gov.tr/haritalar.html adresinden alındı

URL 59. (2022, 5 15). Library of Congress: https://www.loc.gov/pictures/item/2003663361/ adresinden alındı

URL 6. (2021, 12 24). Pinterest- Alte Potsdamer Straße 5, Weinhaus Huth, 1910-11 von Heidenreich & Michel: https://in.pinterest.com/pin/188377196900900641 adresinden alındı

URL 60. (2020, 7 1). Türkiye Kültür Portalı: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/gezilecekyer/nuruosmaniye-camii adresinden alındı

URL 61. (2004). San Francisco Museum of Modern Art: https://www.sfmoma.org/artwork/2004.654/ adresinden alındı

URL 61. (2022, 09 13). Konya Büyükşehir Belediyesi Web Sitesi: https://www.konya.bel.tr/ adresinden alındı

URL 62. (2022, 5 15). Getty Research Institude: http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref7821_g8k adresinden alındı

URL 63. (2014, 2 24). İETT Resmi Twitter Hesabı: https://twitter.com/ietttr/status/438065116945211392 adresinden alındı

URL 64. (2022, 06 18). Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: http://www.eskiistanbul.net/arama/galata-k%C3%B6pr%C3%BCs%C3%BC adresinden alındı

URL 65. (2022, 5 15). Cité de l'Architecture et du Patrimoine: https://expositions-virtuelles.citedelarchitecture.fr/prost/03-CHAPITRE-03-ANIM-03.html adresinden alındı

URL 66. (2022, 5 15). Cité de l'architecture et du patrimoine: https://expositions-virtuelles.citedelarchitecture.fr/prost/04-CHAPITRE-04-DOCUMENTS-07.html adresinden alındı

URL 67. (2022). Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: http://www.eskiistanbul.net/1347/1950lerde-aksaray-vatan-caddesi-henuz-acilmamis-murat-pasa-camii-sagda-ve-altta-cadde-acilirken-yikilan-hamam adresinden alındı

URL 68. (2022). Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: http://www.eskiistanbul.net/1392/1950li-yillarda-aksaray#lg=0&slide=0 adresinden alındı

URL 69. (2022). Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: http://www.eskiistanbul.net/1098/eminonu-meydani-genisletme-calismalarihellip-1958 adresinden alındı

URL 7. (2021, 12 16). Wikipedia - Enceintes de Paris: https://fr.wikipedia.org/wiki/Enceintes_de_Paris adresinden alındı

URL 70. (2022). SALT Araştırma: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/8086 adresinden alındı

URL 71. (2022). SALT Araştırma: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/7485 adresinden alındı

URL 72. (2022, 5 15). Fatih Haber Web sitesi: https://www.fatihhaber.com/suleymaniye-donusum-projesi-sancilarla-hizlandi/2212/ adresinden alındı

URL 73. (2022). Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: http://www.eskiistanbul.net/5900/cumhuriyet-bayrami-hatirasi-1934-beyazit-meydani adresinden alındı

URL 74. (2021, 11 11). Arkeolojik Haber Web sitesi: https://www.arkeolojikhaber.com/haber-besiktas-metro-kazilarinda-46-adet-kurgan-tipi-mezar-bulundu-32243/ adresinden alındı

URL 75. (2022, 10 20). Getty Research Institute-Library Catalog: https://primo.getty.edu/primo-explore/fulldisplay?vid=GRI&docid=GETTY_ROSETTAIE2906334&context=L adresinden alındı

URL 76. (tarih yok). Salt Araştırma: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/99248 adresinden alındı

URL 77. (2022, 10 23). Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: http://www.eskiistanbul.net/7485/besiktas-barbaros-parki-1950-ler adresinden alındı

URL 78. (2022, 10 23). Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: http://www.eskiistanbul.net/6517/barbaros-bulvari-besiktas-1959 adresinden alındı

URL 79. (2022, 10 23). İBB Kentsel Dönüşüm ve Meydanlar: http://www.ibb.gov.tr/tr-tr/documents/kentseldonusumvemeydanlar/meydan/besiktas/besiktas.htm adresinden alındı

URL 8. (2021, 12 17). Paris'in Dönüşümü Haussman (1852-1868) - Murat Aykaç Erginöz: http://www.muraterginoz.com/haussman.htm adresinden alındı

URL 80. (2022, 10 23). Salt Araştırma, Çalıkoğlu Ailesi: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/6630 adresinden alındı

URL 81. (2018, 9 6). Sputnik Türkiye: https://sputniknews.com.tr/20180906/besiktas-askeri-alan-cami-konut-1035069603.html adresinden alındı

URL 82. (2022, 10 24). Beşiktaş Kaymakamlığı: http://www.besiktas.gov.tr/fotograf-galerisi#gallery-3 adresinden alındı

URL 83. (2022, 10 3). Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: http://www.eskiistanbul.net/1120/eski-sulukule-cinarli-cesme-1950ler adresinden alındı

URL 84. (2019, 3 24). Facebook/İstanbul Tarih: https://www.facebook.com/istanbultarih34/posts/2342996289262326/ adresinden alındı

URL 85. (2022, 10 3). Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: http://www.eskiistanbul.net/3340/eskilerin-yenibahcesi-guillaume-berggren adresinden alındı

URL 86. (2013, 3 4). Yeni Şafak: www.yenisafak.com/gundem/sulukulenin-tarihi-binalari-restore-edilecek-495661 adresinden alındı

URL 9. (2021, 12 20). Wikipedia "Haussmann's renovation of Paris": https://en.wikipedia.org/wiki/Haussmann%27s_renovation_of_Paris adresinden alındı

URL14. (2020, 12 14). www.beisheim-center.dedestandortindex.php adresinden alındı

URL22. (2021, 11 08). FOIA: https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP91B00874R000100230013-3.pdf adresinden alındı

Warkworth, L. (1898). *Notes from a diary in Asiatic Turkey*. London: Edward Arnold.

www.yapi.com.tr. (2018, 11 7). http://www.yapi.com.tr/haberler/sulukule-projesi-alti-yil-sonra-iptal_168555.html adresinden alındı

Yavuz, F. (1952). *Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz.* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Yavuz, Y. (1944). "1923-1940 Arası Ankara'da Mimari". Y. Yavuz (Dü.) içinde, *Ankara Ankara* (s. 201-209). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yaygel, A. D. (2007). *Müdahale gerektiren tarihi kentsel çevrelere yönelik kullanıcı odaklı sağlıklaştırma yöntemlerinin irdelenmesi: İzmir-Basmahane bölgesi örneği.* İzmir: Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yenice, M. S. (2011). *Tarihi Kent Merkezlerinde Sürdürülebilir Yenileme İçin Bir Model Önerisi.* Konya: Selçuk Üniversitesi, Yayımlanmış Doktora Tezi.

Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (5366). (2005, Haziran 16). Resmi gazete, 05/07/2005 Sayı:25866. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf adresinden alındı

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Özdil, E. ve Urfalıoğlu, N. (2022). Konya Tarihi Kent Merkezindeki Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies, 15(90), 297-323.

DOI: http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.58082